

anadolum

e K a m p ü s
ve

anadolu mobil

dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders
Kitabı (PDF)

Epub

Html5

Mobi
Kitap

Sesli Kitap

Canlı Ders

Video

Ünite
Özeti

Sesli Özet

Sorularla
Öğrenelim

Alıştırma

Çözümlü
Sorular

Deneme
Sınavı

Tartışma
Forumu

Çıkmış Sınav
Soruları

Sınav Giriş
Bilgisi

Sınav
Sonuçları

Öğrenci
Toplulukları

AOS DESTEK
AÇIKÖĞRETİM DESTEK SİSTEMİ

Açıköğretim Sistemi ile ilgili
merak ettiğiniz her şey AOS Destek Sisteminde...

- Kolay Soru Sorma ve Soru-Yanıt Takibi
- Sıkça Sorulan Sorular ve Yanıtları
- Canlı Destek (Hafta İçi Her Gün)
- Telefonla Destek

aosdestek.anadolu.edu.tr

AOS DESTEK Sistemi İletişim ve Çözüm Masası

0850 200 46 10

www.anadolu.edu.tr

/AOFAnadolum

/Anadolu_Univ

instagram.com/anadoluuniv

Bölüm 1

Temel Kavramlar

1	Önemli Kavramlar 1. Bilgi, enformasyon ve veri kavramlarını ayırt edebilme	2	Bilgi İşleme Modeli ve Bilgi İşleme Süreçleri 2. Bilgi işleme süreci ve aşamalarını örneklerle tanımlama
3	Bilgisayarların Bileşenleri 3. Bilgisayarları oluşturan bileşenleri sıralayabilme	4	Bilgi İşleme ve Teknoloji 4. Bilgi işleme sürecinde teknolojinin oynadığı rolü açıklayabilme
5	Sosyal Hayatta Teknoloji 5. Teknolojinin sosyal yaşam üzerindeki etkilerini tanımlayabilme		

Öğrenme çıktıları

Bölüm içinde hangi bilgi, beceri ve yeterlikleri kazanacağınızı ifade eder.

Bölüm Özeti

Bölümün kısa özetini gösterir.

Sözlük

Bölüm içinde geçen önemli kavramlardan oluşan sözlük ünite sonunda paylaşılır.

Karekod

Bölüm içinde verilen karekodlar, mobil cihazlarınız aracılığıyla sizi ek kaynaklara, videolara veya web adreslerine ulaştırır.

Tanım

Bölüm içinde geçen önemli kavramların tanımları verilir.

Dikkat

Konuya ilişkin önemli uyarıları gösterir.

Neler Öğrendik ve Yanıt Anahtarı
Bölüm içeriğine ilişkin 10 adet çoktan seçmeli soru ve cevapları paylaşılır.

Öğrenme Çıktısı Tablosu

Araştır/İlişkilendir/Anlat-Paylaş

İlgili konuların altında cevaplayacağınız soruları, okuyabileceğiniz ek kaynakları ve konuyla ilgili yapabileceğiniz ekstra etkinlikleri gösterir.

Yaşamlı İlişkilendir

Bölümün içeriğine uygun paylaşılan yaşama dair gerçek kesitler veya örnekleri gösterir.

Araştırmalarla İlişkilendir

Bölüm içeriği ile ilişkili araştırmaların ve bilimsel çalışmaları gösterir.

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2907
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1864

TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİ

Yazarlar

Doç.Dr. Adnan BOYACI (Ünite 1, 3)

Prof.Dr. Ejder OKUMUŞ (Ünite 2)

Doç.Dr. Turan AKMAN ERKİLİÇ (Ünite 4)

Dr.Öğr.Üyesi Dilruba KÜRÜM YAPICIOĞLU (Ünite 5)

Prof.Dr. Alemdar YALÇIN (Ünite 6)

Prof.Dr. Oktay Cem ADIGÜZEL (Ünite 7)

Doç.Dr. Seçil KAYA GÜLEN (Ünite 8)

Editör

Prof.Dr. Ayhan HAKAN

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2013 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

Öğretim Tasarımcıları

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Seçil Banar
Öğr. Gör. Dr. Mediha Tezcan

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar
Doç. Dr. Nilgün Salur
Öğr. Gör. Cemalettin Yıldız

Kapak Düzeni

Prof. Dr. Halit Turgay Ünal

Grafiker

Gülşah Karabulut

Dizgi ve Yayıma Hazırlama

Kitap Hazırlama Grubu

Topluma Hizmet Eğitimi

E-ISBN
978-975-06-3322-5

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.
ESKİŞEHİR, Ocak 2019
2705-0-0-0-1902-V02

İçindekiler

Önsöz	vii
-------------	-----

Topluma Hizmetin Sosyal, Kültürel, Felsefi ve Tarihsel Temeller 2

1. ÜNİTE

GİRİŞ	3
TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI	3
TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN TARİHİ	5
TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN KURUMSALLAŞMASI	6
TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN KURAMSAL TEMELLERİ	7
Pragmatist Felsefe ve Topluma Hizmet	7
John Dewey'in Katkısı	8
Eleştirel Eğitim Kuramı	9
TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN BİREYSEL VE TOPLUMSAL YARARLARI	10
Topluma Hizmet Eğitiminin Toplumsal Kazanımlara Yönelik Yararları	11
Topluma Hizmet Eğitiminin Bireysel Kazanımlara Yönelik Yararları	11
Özet	14
Kendimizi Sınyalım	15
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	16
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	16
Yararlanılan Kaynaklar	17

Topluma Hizmetin İnanç Temelleri..... 18

2. ÜNİTE

GİRİŞ	19
TOPLUM-İNANÇ ETKİLEŞİMİ	22
TOPLUMA HİZMET VE İNANÇ	24
İnancın Toplumsal İşlevleri	25
"Halka Hizmet Hakk'a Hizmettir" İnanıcı	28
Topluma Hizmette Dünyanın Anlamlılığı ve İnanç	29
Topluma Hizmette Ahlak ve İnanç	29
Topluma Hizmette Sorumluluk Duygusu ve İnanç	30
Topluma Hizmette Akraba ve Komşularla İlişkiler ve İnanç	31
Topluma Hizmette Vakıflar ve İnanç	32
Topluma Hizmette İyiliği Yayma-Kötülükle Mücadele Kurumu ve İnanç	33
Topluma Hizmette Sosyal Dayanışma ve İnanç	33
Özet	36
Kendimizi Sınyalım	37
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	38
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	38
Yararlanılan Kaynaklar	39

Kamu Kesiminde Topluma Hizmet 40

3. ÜNİTE

GİRİŞ	41
BİR KAVRAM OLARAK DEVLET	41
Modern Devlet	42
SOSYAL REFAH DEVLETİ VE SOSYAL POLİTİKA	43
Sosyal Politika	45
Sosyal Yardım	46
BİR SOSYAL POLİTİKA UYGULAMASI OLARAK ŞARTLI NAKİT TRANSFERİ (ŞNT)	46
Türkiye'de Şartlı Nakit Transferi Uygulaması	47
SOSYAL SERMAYE	48

Özet	52
Kendimizi Sınayalım	53
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	54
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	54
Yararlanılan Kaynaklar	55

4. ÜNİTE

Sivil Toplum ve Topluma Hizmet.....56

GİRİŞ	57
SİVİL TOPLUMA İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	57
Klasik Yaklaşım	58
Modern Yaklaşım	58
Liberal ve Toplumcu Bakış	59
Güncel ve Postmodern Yaklaşım	59
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ	60
Devlet ve Hükümetten Bağımsızlık	60
Demokratik Kurulum ve İşleyiş	60
Gönüllüğe Dayalı Örgütlenme ve Çalışma Biçimi	60
Yerel, Ulusal ve Uluslararası Dayanışmada Güç Birliği	60
Ekonomik Kârlılık Gündülmemesi	61
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İŞLEVLERİ	61
Siyasal İşlevler	61
Ekonomik İşlevler	64
Kültürel İşlevler	64
Bireysel İşlevler	65
Toplumsal İşlevler	66
Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevlerine İlişkin Değerlendirme	67
TÜRKİYEDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TÜRLERİ	68
Dernekler	68
Vakıflar	69
Sendikalar	69
Mesleki Kuruluşlar	69
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TOPLUMA HİZMET	70
ETKİNLİKLERİ	70
Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitime İlişkin Etkinlikleri	70
Sivil Toplum Kuruluşlarının Sağlık Alanındaki Etkinlikleri	72
Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevre ile İlgili Çalışmaları	73
Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Etkinliklere İlişkin Çalışmaları	74
Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Çalışmaları	76
Özet	78
Kendimizi Sınayalım	79
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	81
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	81
Yararlanılan Kaynaklar	82

5. ÜNİTE

Eğitim Sisteminde Topluma Hizmet..... 86

GİRİŞ	87
EĞİTİMİN TOPLUMSAL İŞLEVİ	88
EĞİTİM KURUMLARINDA TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI	89
İlk ve Ortaöğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Topluma Hizmet Uygulamaları	89

Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği	94
Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Topluma Hizmet Uygulamaları	101
Öğrenci Kulüpleri	101
Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi	105
EĞİTİM KURUMLARINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN TOPLUMA HİZMET ETKİNLİKLERİYLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR	105
Özet	108
Kendimizi Sıyalalım	109
Kendimizi Sıyalım Yanıt Anahtarı	111
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	111
Yararlanılan Kaynaklar	112

Geleneğimizde Topluma Hizmet 114

6. ÜNİTE

GİRİŞ	115
TOPLUMA HİZMET ANLAYIŞINDA VAKIF VE VAKIF KURUMLARI	118
İbadetle İlgili Vakıflar	120
Kent Hizmetleri ile İlgili Vakıflar	120
Sağlıkla İlgili Vakıflar	121
Yol Güvelliği ile İlgili Vakıflar	121
Eğitimle İlgili Vakıflar	122
Kentte Sosyal Dayanışmayı Güçlendirici Vakıflar	123
AHİLİK, YAREN, ERFENE, SIRA GEZME, SEĞMEN, İMECE VE SALMA GELENEKLERİ VE TOPLUMSAL İŞLEVLERİ	125
Ahilik	125
Ahi Yönergeleri	128
Erfene	130
Yaren Meclisi	131
Sıra Gezme	133
Seymen Alayı	134
İmece	135
Özet	138
Kendimizi Sıyalalım	139
Kendimizi Sıyalım Yanıt Anahtarı	141
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	141
Yararlanılan Kaynaklar	142

Topluma Hizmet Projesinin Hazırlanması ve Raporlaştırılması 144

7. ÜNİTE

GİRİŞ	145
PROJE KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ	146
TOPLUMA HİZMET PROJE ÖNERİSİNİN TASARLANMASI	147
Topluma Hizmet Proje Konularının Seçimi ve Gereksinim Analizi	147
Proje Amaçlarının Belirlenmesi	147
Projenin Öneminin Belirlenmesi	148
Proje Sınırlılıklarının Belirlenmesi	149
Projelerde Zamanın ve Kaynakların Planlanması ve Yönetimi	149
Zamanın Planlanması	149
Kaynakların Planlanması	150
Proje Yürütücüsünün Sahip Olmaları Gereken Özellikleri ve Proje Kapsamındaki Görevleri	150

Proje Yürütücülerinden Beklenen Kişilik Özellikleri	150
Proje Yürütücüsünün Proje Kapsamındaki Görevleri	151
Projelerde Olası Başarısızlığın Nedenleri	151
TOPLUMA HİZMET PROJE ÖNERİSİNİN RAPORLAŞTIRILMASI	152
Proje Yazımında Önyargılı İfadelerin Azaltılması	152
Başlıkların Yazımı	153
Proje Özeti Yazımı	153
Proje Girişinin ve Gerekçelerinin Yazımı	154
Proje Amaçlarının Yazımı	154
Proje Sınırlılıklarının Yazımı	154
Proje Yönteminin Yazımı	154
Projede Kullanılan Kaynakçaların Yazımı	154
TOPLUMA HİZMET PROJESİNDE ETİK	155
Projelerin Tasarımı Aşamasında	155
Projelerin Yürütülmesi Aşamasında	155
Projelerin Yazımı Aşamasında	155
TOPLUMA HİZMET PROJESİ İÇİN KONTROL LİSTESİ	155
TOPLUMA HİZMET PROJESİ ÖRNEĞİ	156
Özet	162
Kendimizi Sınayalım	163
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	164
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	164
Yararlanılan Kaynaklar	165

8. ÜNİTE

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Değerlendirilmesi..... 166

GİRİŞ	167
YÜKSEKÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YER ALAN TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİNİN AMACI, KAPSAMI VE ÖNEMİ	168
TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİ İÇİN ÖRNEK UYGULAMALAR	170
Açıköğretim Fakültesi Uygulamaları	171
Örgün Eğitim Fakültelerindeki Uygulamalar	173
TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	188
Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinde Öğretmen Adaylarının Değerlendirilmesi	188
Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Değerlendirilmesinde E-Portfolyo Yaklaşımı	188
Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine İlişkin Algıların Değerlendirilmesi	189
TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİNİN TOPLUMSAL FAYDASININ ARTTIRILMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER	191
Eğitim Kurumlarına Katkısı	191
Toplumsal Yaşama Katkısı	192
Üniversite Yaşamına Katkısı	192
Özet	195
Kendimizi Sınayalım	196
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	197
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	197
Yararlanılan Kaynaklar	198

Önsöz

Sevgili öğrenciler,

“Topluma Hizmet” kavramı dünyada ve Türkiye’de üzerinde çok durulan bir kavramdır.

Hem dünyada hem de Türkiye’de kurumsal ve bireysel düzeyde bu konuda yapılan hizmetler vardır.

Bu hizmetlerin kimi yasal dayanaklara sahiptir. Bir çoğunun temelinde ise kültürel anlayışlar vardır.

Unutulmamalıdır ki, bir ailenin evlat yetiştirmesi de topluma hizmet faaliyetidir.

Yeni nesillerin bu alanda bir bilince sahip olmaları için Yükseköğretim kurumlarına “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi konmuştur.

Bu derste öğrencilere uygulamalı topluma hizmet projeleri yaptırılmaktadır.

Bu kitapta ise topluma hizmetin teorik temelleri verilmektedir.

İlk ünite de topluma hizmetin felsefi, tarihsel, sosyal ve ekonomik temelleri işlenmektedir.

İkinci ünite de topluma hizmetin inanç temelleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü ünite de kamu kesiminde topluma hizmet, dördüncü ünite de sivil toplum ve topluma hizmet etkinlikleri açıklanmıştır. Beşinci ünite de eğitim sisteminde topluma hizmet kuruluşları, altıncı ünite de geleneğimizde topluma hizmet anlayışı irdelenmiştir.

Yedinci ünite de topluma hizmet projesi hazırlama ve uygulama, sekizinci ünite de ise “Topluma Hizmet Uygulaması Dersi” irdelenmektedir.

Böylelikle okuyucunun topluma hizmet kavramını anlaması ve bu konuda projeler yapması hedeflenmiştir.

Editör

Prof.Dr. Ayhan HAKAN

1

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Topluma hizmet eğitimine ilişkin kavramsallaştırmaları tanımlayabilecek,
- Topluma hizmet eğitiminin tarihsel süreç içinde evrimini açıklayabilecek,
- Topluma hizmet eğitiminin kuramsal temellerini açıklayabilecek,
- Topluma hizmet eğitiminin tarihini betimleyebilecek,
- Topluma hizmet eğitiminin yükseköğretim sistemlerinde kurumsallaşmasına yönelik sistem bileşenlerini tanımlayabilecek,
- Topluma hizmet eğitiminin bireysel ve toplumsal yararlarını açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olabilirsiniz.

Anahtar Kavramlar

- Topluma Hizmet Eğitimi
- Eleştirel Kuram
- John Dewey
- Pragmatizm

İçindekiler

Topluma Hizmetin Sosyal, Kültürel, Felsefi ve Tarihsel Temelleri

GİRİŞ

Yirmibirinci yüzyılda küreselleşme ve bilişim devrimiyle birlikte yeniden şekillenen toplumsal yapılarda eğitim amaçları, yapısı, süreçleri, örgütsel biçimi ve üzerine kurulduğu sistemle yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm süreci bireylerin eğitim yaşantılarına ilişkin pek çok yeniliği ve uygulamayı beraberinde getirirken, eğitim, okul ve toplum arasındaki karşılıklı işlevsel ilişkilerde toplumsal yapıdaki dönüşüme paralel olarak farklılaşarak yeni bir eksen üzerine oturmaktadır. Bu eksenin temel özelliği eğitimin, her kademedede yer alan okullar aracılığıyla bir yaşam alanı olarak yeniden kurgulanması üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin aileden sonra içinde en uzun kaldıkları eğitim kurumlarında topluma ve toplumsal sorunlara yabancılaşmasının önlenmesi, birey ve toplum arasındaki ilişkinin birlikte yaşamak ve yurttaşlık hak ve sorumlulukları bağlamında güçlendirilmesi ve bireylerce eğitim süreçlerinde edinilen bilgi ve becerilerin toplumsal konu ve sorunlara yönelik etkinliklerle deneyimlenerek doğrudan toplum yararına sunulması önem kazanmıştır. Ortaya çıkan bu önemin gereği olarak topluma hizmet eğitimi yükseköğretim programlarında yerini almıştır. Bu ünite de topluma hizmet eğitiminin kavramsallaştırılması, kuramsal temelleri, tarihi ve yükseköğretim sistemi içinde kurumsallaşması ile bireysel ve toplumsal yararları açıklanmaya çalışılmıştır.

TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI

Topluma hizmet eğitiminin kavramsallaştırılmasına ilişkin farklı tanımlar vardır. Eyles ve Giles (1999) ile Zlotkowski (1998) topluma hizmet eğitimi toplumsal gereksinmelerin belirlendiği, öğrencilerin ders içeriğine ilişkin bilişlerinin eylem temelli yansıtıldığı, yurttaşlık sorumluluklarının arttığı ve örgütlü hizmet etkinliklerinin gerçekleştirildiği kredili ve deneysel bir eğitim olarak tanımlamaktadırlar. Topluma hizmet eğitimi, topluma hizmeti amaçlı eylemleri ve akademik öğrenme amaçlarını birleştiren bir eğitim yöntemi (Campus Compact, 2001) olarak da tanımlanmaktadır. Sigmon (1979) ise topluma hizmet eğitimi karşılıklı öğrenme ilkesi üzerine kurulu deneysel öğrenme yaklaşımı olarak tanımlar. Bir başka bakış açısı ise topluma hizmet eğitimi öğrenme deneyimlerini zenginleştirmek, yurttaşlık sorumluluklarını öğretmek ve toplumla bağları güçlendirmek için topluma hizmeti öğretmeyle birleştiren bir öğrenme ve öğretme stratejisi (National Service-Learning Clearinghouse, 2012) olarak tanımlar.

Topluma hizmet eğitimi, öğrenci kulüpleri tarafından örgütlenen ve sunulan sosyal hizmetler ve staj etkinlikleri gibi toplumun gereksinmelerini karşılamaya dönük çeşitli eğitsel etkinliklerden sadece biridir. Topluma hizmet eğitimi, gönüllülüğe bağlı hizmetlere

göre belli bir öğretim programı dâhilinde yürütülmesi ve bir ders içeriğindeki kazanımlar doğrultusunda planlanan ve gerçekleştirilen hizmet etkinlikleriyle daha yapılandırılmış bir biçime sahiptir. Bu yönüyle gönüllü etkinliklerden farklılaşır.

DİKKAT

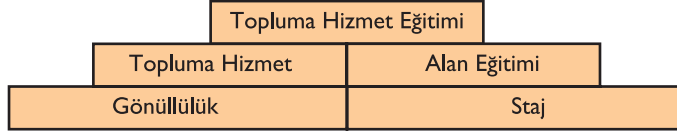

Topluma hizmet eğitimi, danışmanlık, staj, gönüllülük ve sosyal sorumluluk projelerinden amaçları, yapısı ve süreçleri açısından farklılaşır.

Şekil 1.1

Topluma Hizmet
Eğitiminin Yapısı

Kaynak: Furco, 1996

Öte yandan, uygulamadaki hizmet etkinliği vurgusu, etkinliğin tek başına dersin amacı olmasından çok öğrencilerin akademik bilgi ve becerilerinin toplumsal rol ve sorumluluklarla birleştirilmesine yöneliktir. Topluma hizmet etkinlikleri bu yönüyle bir diğer eğitim etkinliği olan staj ile karşılaştırıldığında, staja göre daha az yapılandırılmıştır.

Weigert'e (1998) göre topluma hizmet eğitimini uygulama temelli eğitimlerden farklı kılan altı temel özelliği vardır. Bu özelliklerden ilk üçü toplumsal ve diğer üçü ise eğitimsel yöne vurgu yapar. Bu özellikler şu biçimde ifade edilebilir:

1. Topluma hizmet eğitimi toplumsal yarar açısından önem taşır ve anlamlıdır.
2. Hizmet etkinliği amaç ve gereksinimleri karşılar.
3. Toplumsal gereksinimler tanımlanır.
4. Hizmet etkinliği dersin amaçlarına yöneliktir.
5. Topluma hizmet eğitimi çerçevesinde dersin amaçlarına yönelik ödev ya da projelerle iç içe geçer.
6. Ödev ya da projeler değerlendirilir ve notlanır.

En basit biçimiyle değerlendirildiğinde topluma hizmet eğitimi üç temel bileşenden oluşur (Hironimus-Wendt ve Lovell-Troy, 1999):

1. Öğrencilere öğretim programındaki kazanımlara bağlı olarak zorunlu ya da seçmeli ders bağlamında hizmet temelli etkinliklere katılma fırsatı sunulması.
2. Ders içeriği bağlamındaki kazanımları toplumdaki bireylerle etkin ve yapıcı bir işbirliği içinde edinilmesine yönelik öğretim üyesinin hizmet etkinliğini gerçekleştirecek ve bu hizmetten etkilenecek tarafları bilinçli olarak seçmesi ve bir araya getirmesi.
3. Öğrencilerin topluma hizmet etkinliğine ilişkin gözlem ve deneyimleri çözümlemesi ve yansıtması.

Uygulama olarak tanımlanabilecek hizmet etkinliği ile öğrenciler daha önceki bilgi ve becerilerini, ders materyalinde yer alan kuramsal bilgileri ve gerçek durumlara ilişkin ürettikleri topluma hizmet etkinliklerinden elde ettikleri deneyimleri birleştirirler.

Topluma hizmet eğitiminin yukarıda ifade edilen üç bileşeni uygulamada bazı standartları gerektirir. Topluma hizmet eğitiminin gerçekleşmesine yönelik standartlardan bazıları şu biçimde özetlenebilir (Deneyimsel Eğitim Ulusal Topluluğu, 1993):

- Toplumun gereksinimlerinin belli bir amaç doğrultusunda planlanan ve seçilen etkinliklerle daha iyi gerçekleştirilebilmesine yönelik toplumla ve toplumsal örgütlerle işbirliği yapılması.
- Eğitim sürecinde öğrenciler ve toplumsal paydaşlar öğrenme ortağı olarak kabul edilir. Hizmet etkinliğinden doğan etkileşimle öğrencilerin ve paydaşların karşılıklı öğrenmesi ve ortak kazanımlara sahip olması.

- Eğitim örgütleri ile toplum arasında daha işlevsel bir ilişki kurularak çözüm ve gelecek temelli işbirliği yapılması ve eğitim örgütü ve toplum arasındaki mesafenin azaltılması.
- Topluma hizmet etkinliğinin amaçlarının ve süreçlerinin belirlenmesi, etkinlik aşamalarının planlanması ve gerçekleştirilmesi sürecinde öğrencilerin yapılandırılmış, sorgulayan ve çözüm üreten bir bakış açısı kazanması.
- Toplumdaki bireylerin sorun ve gereksinimlerini ortak bir akılla daha etkili biçimde belirlemeye yönelik fırsatlar yaratılması.
- Toplumdaki farklı kesimlerin bireysel ve örgütlü katılımının sağlanması.

Topluma hizmet eğitimi üniversitelerin, öğretim elemanlarının, öğrencilerin, toplumdaki bireylerin ve sivil toplum örgütlerinin birlikte ve eşit olarak karşılıklı yarar sağlayan bir işbirliği yapmaları ilkesi üzerine kurulur.

Topluma hizmet eğitimine ilişkin işbirliğindeki paydaşlardan ilki üniversitelerdir. Üniversitelerin eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve toplumsal katkı olmak üzere geleneksel olarak tanımlanmış üç temel işlevi vardır. Bu işlevlerden toplumsal katkı, üniversitelerin içinde bulundukları toplumsal çevrede sosyal, ekonomik ve kültürel gelişime yardımcı olmak ve sorunların çözümünde kurumsal kapasitesini işe koşarak çözüm ortağı olmak biçiminde tanımlanabilir. Bu bağlamda üniversiteler üzerine kurulduğu bilimsel ilke, değer ve normların ışığında öncelikle içinde bulundukları kente, daha sonra bölgeye, ülkeye ve insanlığa katma değer üretmekle sorumludurlar. Topluma hizmet eğitimi özelde yerel ölçekte, genelde ise bölgesel ve ulusal düzeyde bu sorumluluğun gerçekleştirilmesine yönelik bir araç niteliği taşır. Dünyada ortak bir sorun olarak tanımlanan yükseköğretim kurumlarının toplumun sorunlarına ve gündemine yabancılaşmasının önlenmesinde topluma hizmet eğitimi, toplumla yükseköğretim kurumları arasında ilişki kuran araçlardan biri olarak değerlendirilebilir.

Öğretim elemanları açısından topluma hizmet eğitimi, öğretim ortamının zenginleştirilmesi ve öğrencilerin yükseköğretim ve program yeterliliklerini kazanması bağlamında önem taşır.

Sivil toplum örgütleri herhangi bir konu, sorun ya da görüş doğrultusunda yurttaşların kendi inisiyatifleriyle bir araya gelerek oluşturdukları sivil yapılardır. Sivil toplum örgütleri amaçları doğrultusunda gerçekleştirdikleri etkinliklerle topluma hizmet üretirler. Topluma hizmet eğitimi dâhilinde planlanan ve gerçekleştirilen hizmet etkinliklerinin de ortak paydası toplumsal yarardır. Bu anlamıyla sivil toplum örgütleri topluma hizmet etkinliklerinin üretilmesi ve sunulmasındaki önemli paydaşlardır.

Toplumsal sorumluluk projeleriyle topluma hizmet eğitimi arasındaki farkı değerlendiriniz.

SIRA SİZDE

TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN TARİHİ

Tarihsel süreç içinde topluma hizmet eğitimi John Dewey'in deneysel eğitim kavramsallaştırmasına bağlı olarak gelişirken, sosyolojik açıdan yurttaşlık sorumlulukları ve sosyal sorumluluk ekseninde gelişmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1960'larda başlayan sivil hareketler, 1961 yılında Birleşik Devletler hükümeti tarafından kurulan ve ABD dışındaki ülkelere teknik ve insani yardım götürerek Amerikan kültürünü tanıtmayı amaçlayan "Barış Gönüllüleri" örgütü ve 1967'de kurulan ve "Amerika'ya Hizmet Gönüllüleri" gibi oluşumlar topluma hizmet eğitiminin arka planını oluşturan örgütlü sosyal ve politik oluşumlardır (Natal Service-Learning Clearinghouse, 2012).

Giles ve Eyler'e (1994) göre topluma hizmet bir terim olarak ilk kez "hizmet öğrenimi" adı altında Robert Sigmon ve Ramsey'in 1967'de Amerika Birleşik Devletleri'nde yaptığı bilimsel çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Sigmon ve Ramsey'in çalışmaları gibi bu alandaki

çalışmaları ivmelendiren güç ise 1960'lardan itibaren ABD'de kurulan "Deneyisel Eğitim Ulusal Topluluğu"nın deneyisel eğitime ilişkin ortaya koyduğu ilkelerdir. Bu ilkeler daha sonraki bölümlerde açıklanmıştır.

Amerikan geleneği içinde 1982'de "Ulusal Gençlik Liderlik Konseyi" ve 1984'te "Kampus Sosyal Yardım Fırsat Ligi"nin kurulması, 1990 yılında Amerikan senatosundan "Topluma Hizmet Sözleşmesi"nin geçmesi ve 1993 yılında dönemin Birleşik Devletler başkanının tüm topluma hizmet uygulamalarını "Öğren ve Amerika'ya Hizmet Et" adı altında yasalaştırması topluma hizmet eğitiminin kilometre taşları olarak kabul edilir.

İngiltere'de ise "Toplumda Yurttaşlık ve Öğrenme Konseyi", yükseköğretimde yaklaşık iki yüz programda topluma hizmet eğitimi etkinliklerini yürütmektedir. Bu ülkelerin dışında Singapur, Filipinler, Meksika, Brezilya ve Japonya gibi ülkelerde de yükseköğretim sistemlerinde topluma hizmet eğitimi bulunmaktadır.

TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN KURUMSALLAŞMASI

Topluma hizmet eğitimi yaygın olarak ortaya çıktığı Birleşik Devletlerde, genelde eğitim sisteminde özelde yükseköğretim kurumlarındaki biçimiyle uygulama temelli bir eğitim olarak ortaya çıkmasına karşın, akademik yaşam içinde kurumsallaşmaya ilişkin eksiklikleri halen devam etmektedir.

Zlotkowski'ye (1996) göre topluma hizmet eğitimi yükseköğretimde akademik yapılarla daha etkili biçimde yapılandırılmalıdır ve yükseköğretim sisteminde ikincil bir yapı olmaktan (Bringle ve diğerleri, 2000) çıkarılmalıdır. Bir başka deyişle topluma hizmet eğitimi yükseköğretim kurumlarının temel sorumluluk ve görevi olarak yeniden yapılandırılmalıdır. Hutchison'ın (2001) alana ilişkin bilimsel çalışmaları derlediği çalışmasında topluma hizmet eğitiminin yükseköğretim kurumlarında kurumsallaşmasına ilişkin altı temel sistem bileşeni tanımlanmıştır. Bunlar; (1) ilişkilendirilmiş kurumsal vizyon ve misyon, (2) yönetsel liderlik, (3) merkezi koordinasyon, (4) öğretim elemanı desteği ve katılımı, (5) öğrenciler tarafından sahiplenme ve (6) toplumsal ortaklıklardır.

İlişkilendirilmiş Kurumsal Vizyon ve Misyon: Topluma hizmet kavramının anlamının farklı uygulama biçimlerinden dolayı çok geniş olması, özellikle yükseköğretim kurumlarında, kurumun geleceğe ilişkin yöneliminin belirlendiği vizyon ve vizyonun etkinlik bağlamında somutlaştığı misyon ifadelerinde ilişkilendirilerek tanımlanmasını gerektirmektedir. Topluma hizmet eğitime ilişkin vizyon ve misyon ifadelerinde tanımlama ve kurumla ilişkilendirme, kurumsal stratejik planlarda da stratejik amaç ve hedefler olarak ortaya koyulmalıdır.

Yönetsel Liderlik: Topluma hizmet etkinliğinin gerçekleştirildiği yükseköğretim kurumlarında üniversite yönetimi topluma hizmet etkinliklerini bir niyet olmanın ötesine taşıyarak yönetsel liderlik süreçleriyle gerçekleştirmelidir. Bu bağlamda öğretim elemanlarının katılımını sağlama, katılımı ve etkinlikleri kolaylaştırma, paydaşları, öğretim elemanlarını, öğrencileri ve kurumsal kaynakları ilişkilendirme, eşgüdümleme, alt yapı sağlama, insan ve madde kaynağı ile mekân sağlama ve etkinliklerin gerçekleştirilmesine yönelik destek hizmetleri sağlama yönetsel liderlik süreçlerindeki temel roller olarak tanımlanabilir. Bu roller topluma hizmet eğitiminin kurumsallaşmasında gerçekleştirilmesi gereken önemli roller olarak değerlendirilebilir.

Merkezi Koordinasyon: Topluma hizmet eğitiminin kurumsallaşmasındaki bir diğer sistem bileşeni de merkezi koordinasyondur. Vizyon ve misyon ifadelerinde kurumsal olarak tanımlanmış ve ilişkilendirilmiş topluma hizmet eğitimi yine kurumsal stratejik planlarda stratejik amaç ve hedef olarak ortaya koyulduktan sonra, üniversite yönetiminin merkezi koordinasyonuna gereksinme duyar. İnsan kaynaklarının, gereksinme duyulan fonların, fiziksel mekanın, üniversitenin birimlerinin kapasitelerinin ve kurumsal işbirliklerinin işe koşulmasında merkezi koordinasyon, kurumsallaşma bağlamında önemlidir.

Öğretim Elemanı Desteği ve Katılımı: Eğitim Bilimleri alanyazınında yapılan çalışmalar yükseköğretimde öğrencilerin sadece akademik bilgilerle yirmi birinci yüzyılın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olamayacağı gerçeğini ortaya koymaktadır (Checkoway 2001). Bu bağlamda özellikle uygulamalı deneysel bilgiyi ve sosyal sorumluluğu ön plana çıkaran topluma hizmet eğitimi öğrenciler ve öğretim elemanlarına yönelik stratejik fırsatlar sunar. Ancak toplum için öğretim elemanlarının desteği ve katılımının sağlanması bir ön koşul taşımaktadır. Bu destek zihinsel bir dönüşümü gerektirir ve üniversitelerin kurumsal teşviki ve topluma hizmet eğitiminin amaçları, süreçleri ve genel felsefesine yönelik bireysel farkındalığın kazandırılmasıyla ilişkilidir.

Öğrenciler Tarafından Sahiplenme: Topluma hizmet eğitiminin kurumsallaşmadaki sistem bileşenlerinden bir diğeri de öğrencilerin topluma hizmet eğitimi süreçlerindeki etkinlikleri sahiplenmesidir. Etkinliklerin planlanması, tasarlanması ve gerçekleştirilmesine yönelik farkındalık kazanma, fırsatları görme ve değerlendirme, liderlik, motivasyon ve ödüller bu sahipliğin kazandırılmasındaki temel etmenlerdir.

Toplumsal Ortaklıklar: Üniversiteler, içinde yer aldıkları toplumla aynı kültürel yapıda etkinlik gösterirler ve ortak sorun ve gelecek algısına sahiptirler. Topluma hizmet eğitimi çerçevesinde gerçekleştirilen etkinlikler toplumun ve üniversitelerin amaçlarının kesiştiği yerlerin belirlenmesi ve karşılıklı yararların tanımlanması bağlamında toplumsal ve kurumsal açıdan önemlidir. Üniversitelerin toplumda yer alan paydaşlarla yapacakları ortaklıklar üniversitelerin topluma yabancılaşmasını engellemenin yanı sıra, sahip oldukları kurumsal kapasite, insan ve madde kaynakları ve bilgi birikimiyle sürdürülebilir toplumsal kalkınmaya da katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda topluma hizmet eğitiminin kurumsallaşmasına yönelik toplumsal ortaklıklar başka bir sistem bileşeni olarak tanımlanır.

TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

Topluma hizmet eğitiminin kuramsal arka planı incelendiğinde felsefi açıdan pragmatizm, eğitim bilimleri açısından John Dewey'in kavramsallaştırmaları ve sosyolojik açıdan eleştirel eğitim kuramının ön plana çıktığı görülmektedir. Takip eden bölümlerde bu konular kısaca açıklanmıştır.

Pragmatist Felsefe ve Topluma Hizmet

Kurucuları arasında Charles Sanders Peirce, William James George Santayana'nın yanı sıra John Dewey'in de bulunduğu pragmatizm, 1870'lerde Amerika'da ortaya çıkan felsefi bir akımdır. Pragmatizm bir kavram, ilke veya görüşün anlam veya doğruluğunu pratik sonuçlarıyla belirleyen felsefe akımıdır (Yıldırım, 1991, s. 10). Temel ölçütü yararadır.

Pragmatist Felsefeye Göre Eğitim: Akım temelde işe vuruk bireyler yetiştirmeyi temel düşünce olarak kabul ederek, bu doğrultuda bireyleri yaşamda gereksinme duyacakları bilgileri edinmeleri yolunda güçlü ve ehliyetli bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlar. Bu bağlamda genel özellikleri şu biçimde özetlenebilir (Bilhan, 1991; Ocak, 2004; Kazu, 2002):

- Pragmatist felsefeye göre eğitim durumları yaşamın kendisidir.
- Öğretim içeriği toplumsal yaşamda kullanılabilecek bilgi, beceri ve sorunların çözümüne yönelik davranışları kapsar.
- Eğitim programının amacı bireyi yaşama hazırlamaktır.
- Eğitim programı toplumda var olan gerçek sorunlar ve sorunların çözümüne yönelik kazanımlarla yapılandırılır.
- Öğretim yöntemi gerçek durumlarda deneyim kazanma, gözlem, sınav-yanılma, deney ve yaparak yaşayarak öğrenme üzerine kuruludur. Bilimsel araştırma süreçlerini hâkim kılmak önemlidir.
- Bilgi sonradan kazanılır.

- Öğrenci merkezlidir.
- Kuram ve uygulama arasındaki kopukluğa karşıdır.
- Eğitim ve öğretim sürecinde bireysel farklara dikkat edilir.
- Eleştirel bir bakış açısının kazanılması esastır. Öğrenciler edindikleri bilgi ve becerileri Dewey'in deyimıyla "eleştirel yansıtma" yoluyla işe koşarlar. Bu nedenle öğretim içeriğinin kazanılmasında bireyin düşünsel süreçleri ön plana çıkar.
- Eleştirel düşüncenin içselleştirilmesi ve toplumsal sorunlarla ilişkilendirilmiş gerçek durumlardaki yaşantılar bireyin çevresini anlamasına, bireyin çevresine bağlanmasına ve bireyde demokratik davranışların gelişmesine katkı sağlar.
- Ölçme değerlendirme açısından öğrencilerin gerçek durumlarda yaparak yaşayarak elde ettikleri kazanımlarını yine gerçek durumlarda eleştirel yansıtma yoluyla kullanabilmesi esas alınır.

Pragmatist eğitim felsefesinin bu özellikleri topluma hizmet eğitiminin temel felsefi arka planını oluşturur. Bir başka deyişle pragmatizm topluma hizmet eğitiminde amaç, ilke ve süreçleri belirleyen genel çerçeveyi belirler.

John Dewey'in Katkısı

Topluma hizmet eğitimine ilişkin kuramsal yapının anlaşılmasında John Dewey'in çalışmaları önemlidir. Dewey'in çalışmalarında doğrudan topluma hizmet eğitimine ilişkin kuramsal tezler yer almamasına karşın, kurguladığı eğitim felsefesinde ve özellikle ilk çalışmalarındaki görüşleri topluma hizmet eğitimine ilişkin bugünkü uygulamaları açıklamaya dönük kuramsal arka planı oluşturmaktadır. Özellikle "Nasıl Düşünürüz" (1933) ve "Deneyim ve Eğitim" (1938) adlı çalışmalarında Dewey topluma hizmet eğitimiyle ilişkilendirilebilecek kavramsallaştırmalara açıklık getirmiştir. Basit bir biçimde tanımlamak gerekirse Dewey için öğrenme, öğrenen ve çevre arasındaki etkileşim sürecinde gerçekleşir. Öğrenme yapısı ve süreçleri gereği durağanlıktan uzaktır ve etkinlik temellidir. Öğrenen çevresiyle etkileşimi sürecinde bilgiyi edinir ve kazanır. Bir başka deyişle eğitim-öğretim süreçlerinde deneyimlemek temel amaçtır.

Dewey "deneyim felsefesi" olarak adlandırdığı kavramsallaştırmasında deneyimlerin ne ölçüde eğitici olduğunu tartışır. Ona göre gerçek eğitimin deneyimlerle gerçekleştirildiği inancı tüm deneyimlerin eğitici olduğu anlamına gelmez ve bu nedenle deneyim ve eğitim eş anlamlı olarak kullanılmaz. Aksine bazı deneyimler eğitime ilişkin olumsuzluklar taşıyabilirler. Deneyimin eğitici olabilmesi, en az iki koşulun yerine getirilmesi ile olanaklıdır. Bu koşullar, devamlılık ve etkileşim ilkesidir (Giles ve Eyler, 1994; Le Grange, 2009).

Devamlılık İlkesi: Tüm deneyimler deneyimsel devamlılık adı verilen süreç içinde gerçekleşir. Her bir deneyim bir önceki deneyimin üzerine kurulur ve geliştirilmeye yönelik yönlendirilmeye gereksinime duyar. Deneyimlerin geliştirilmesinde yönlendirme rolü öğretmenindir. Bu bağlamda topluma hizmet eğitiminde, öğrencilerin hizmet etkinliklerinde elde ettikleri deneyimlerin devamlılığı ve öğretim elamanının yönlendirmesi önem taşır. Dewey'in bu ilkesine göre topluma hizmet etkinliğinde deneyimin öğrencilerin gelişimlerine yönelik bir devamlılığının olup olmadığı ve daha önceki bilgi, beceri ve deneyimleriyle ilişkilendirilip ilişkilendirilmediği topluma hizmet etkinliğinin eğiticiliği konusunda temel ölçütler olarak tanımlanabilir.

Etkileşim İlkesi: Deneyimin, deneyimi yaşayan bireyde bıraktığı içsel izler ve deneyimin nesnel oluşu bir araya gelerek etkileşir ve bir "durum" oluşturur. Dewey için öğrenme "durumsal bir öğrenme" dir. Bir başka deyişle bireyde öğrenme, birey ve çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimin sonucunda ortaya çıkan deneyimle gerçekleşir. Deneyim bir duruma bağlı olarak gerçekleşir. Bu durumda (durumsal öğrenmede) bireyin içsel bakışı ve deneyimin bireyin dışında kalan yönü karşılıklı olarak etkileşir. Topluma hizmet

eğitimindeki hizmet etkinliklerinde öğrencilerin yaşadıkları deneyimler bu bağlamda eğitici bir nitelik taşır. Öğrencilerle topluma hizmet etkinliklerine katılan farklı bireyler bir durum içinde etkileşir.

Le Garange (2009) deneyimlerin eğitici bir nitelik taşımasına yönelik Dewey'in bu iki ilkesinin dışında, yine Dewey'in kavramsallaştırmalarına bağlı olarak yedi ölçüt ortaya koymuştur. Bu ölçütler şu biçimde sıralanabilir:

Sorgulama: Dewey'e göre sorgulama bilimsel bir yöntemdir ve deneyimin bir bilimsel problem biçimine dönüştürülmesini gerektirir. Deneyim bir kez bilimsel bir problem haline dönüştürüldükten sonra sorgulama başlar. Sorgulama sürecinde var olan durum incelenir, sorunun çözümüne yönelik akıl yürütülür ve ihtiyaç duyulan bilgiler edinilerek işe koşulur. Topluma hizmet eğitiminde öğrencilerin hizmet etkinliğini gerçekleştirecekleri durumlara ilişkin var olan sorunu tanımlamaları, sorunun çözümüne yönelik akıl yürütmeleri ve gereksinme duydukları yeni bilgileri edinmeleri gerekir. Bir başka deyişle sorgulama gerektirmeyen etkinlikler topluma hizmet eğitimi etkinlikleri içinde tanımlanamaz.

Yansıtıcı Düşünme ve Etkinlik: Dewey'e göre düşünme ve eylem birbirinden ayrılmaz parçalar. Yansıtma gözlemi gerektirir. Deneyimi yaşayan bireyler gözlem yoluyla bilgi toplarlar, topladıkları bilgiyi işlerler, işledikleri bilgiyi yansıtırlar ve etkinliğe dönüştürürler. Topluma hizmet eğitiminde öğrencilerin farklı durumlara ilişkin deneyimleri öğrencilerin gözlem yoluyla bilgiyi toplamaları, sorunu tanımlamaları, daha önceki bilgi ve deneyimleriyle neden sonuç ilişkilerini kurmaları, var olan durumu düşünerek akıl yürütmeleri ve eylemde bulunmalarını gerektirir.

Eğitici Bir Proje Niteliği: Dewey'e göre deneyimlerin öğrenmeyi sağlamasına aracılık yapacak projelerin taşınması gereken dört temel ölçüt vardır. Bir ilgi yaratması, öğrenci için içsel olarak değerli olması, yeni meraklar uyandıracak ya da bilgiler gerektirecek bir sorunu ele alması ve zaman içinde öğrencinin gelişimini destekleyebilecek bir zaman aralığına sahip olması bu dört temel ölçütün temel nitelikleridir.

Somut ve Soyut Bilgi: Topluma hizmet eğitimi süreçlerindeki etkinliklerde öğrencilerin somut ve soyut bilgileri geliştirme kapasiteleri, somut ve soyut bilgileri arasında bir denge kurmaları, elde ettikleri somut ve soyut bilgileri bir deneyimden diğerine aktarabilmeleri ve somut ve soyut bilgileri birbirleriyle ilişkilendirerek yansıtabilmeleri etkinlik temelli deneyimlerin eğiticiliğinde bir başka ölçütü oluşturur.

Büyük Bir Topluluk: Bu ölçüt temel olarak topluma hizmet etkinliğinin sürdürülebilir bir topluluk yaratması ve hizmet etkinliğine katılımın ne ölçüde kalıcı olduğuyla ilgilidir.

Yurttaşlık: Bu ölçüt topluma hizmet eğitimi içinde gerçekleştirilen etkinliklerin ne ölçüde yurttaşlık hak ve sorumluluklarının edinimine katkı sağladığıyla ilgilidir.

Demokrasi: Topluma hizmet etkinliğinin ne ölçüde katılımcı ve çoğulcu olarak gerçekleştirildiği, farklı toplumsal kesimlerin sorunlarına yönelik nasıl bir anlayış geliştirdiği ve demokratik ilkelere ne ölçüde hizmet ettiği bu ölçüte ilişkin sorulması gereken sorulardır.

Çağdaş eğitim bilimlerinin kurucuları arasında yer alan John Dewey'in eğitime ilişkin görüş ve kavramsallaştırmalarını daha iyi irdeleyebilmek için "Günümüzde Eğitim: John Dewey" (2010) adlı kitabı okuyabilirsiniz.

K İ T A P

Eleştirel Eğitim Kuramı

Öncü kuramcıları arasında Paul Freire, Michael Apple ve Henry Giroux'un yer aldığı eleştirel eğitim kuramı, alan yazında "eleştirel pedagoji" olarak da adlandırılmaktadır. Kuramın özünde öğrencilere özgürlük bilincinin kazandırılması, otoriter eğilimlere yönelik farkındalık kazandırılması, güç ve bilgi ilişkisinin kavratılması ve bireysel eylemlerle değişime yönelik toplumsal bir dönüşüm başlatılması vardır. Ahlaki açıdan eşitsizlik ve bi-

reysel özgürlüğün karşındaki engellerin aşılmasında “doğru” olanın ne olduğu sorusunun cevabı John Dewey’in görüşleriyle örtüşür. Freire (1998) ve Giroux (1997)’a göre eleştirel eğitim kuramının özelliklerinden bazıları şu biçimde sıralanabilir:

- Toplumsal yapıda güç, bilgi ve bilginin üretimiyle ilişkilidir.
- Bu anlamıyla eğitim sadece bilginin üretimi ve kazanılmasının ötesinde gücü kazanma ve meşrulaştırmaya yönelik politik bir anlam taşır.
- Toplumsal yapıda politik güçten yoksun, sosyal ve ekonomik açıdan zayıf grupta yer alan bireylerin (Freire’göre ezilenlerin) özgürleşmesi için eleştirel bir bakış açısı ile sorgulamaları gereklidir.
- Okul ve öğretmen toplumla, toplumsal sorunlarla ilgilidir ve öğrencilere sorun çözme yöntemini temel alarak toplumsal sorunlara yönelik bir bilinç kazandırır.
- Öğretmenlerin öğretim içeriğini seçtiği ve öğrencilerin uyduğu, öğretmenin otorite, öğrencinin ise otoriteye uyan olduğu bir öğretim ekskeninde hiç kullanmayacakları bilgileri sorgulamadan depoladığı eğitim anlayışı var olan güç ilişkilerini yeniden üretir ve toplumsal bir değişim yaratmaz.
- Öğrencilerin sorgulamadan depoladıkları bilgilerin kazanıldığı eğitim Freire tarafından “bankacı eğitim” olarak adlandırılır.
- Öğrencinin aktif olarak öğrenme ortamında yer aldığı, sorun çözme yöntemiyle eleştirel bir bilinç kazandığı, kazanılan eleştirel bilinçle ahlaki olarak “doğru” olanı yaptığı bir öğretim sürecine gereksinme vardır. Bu süreçte öğrenciler bir birey olarak özgürleşecektir.
- Öğretim tasarımı öğretmeni öğrencilerini dinler, onların sınıf ortamına getirdikleri sorunları seçer, problem çözme ve tümevarım yöntemi ile öğrencilerde gerçek dünyaya ilişkin bilgilerin oluşmasını sağlar. Öğrenciler problem çözme ve sorgulama yöntemi ile kazandıkları eleştirel bilinçle var olan gerçeğe müdahale ederler.

Topluma hizmet eğitimi ve eleştirel kuramın öğretim programına ve okulun işlevlerine yönelik yaklaşımları değerlendirildiğinde her ikisinde de eğitimin yapısı ve süreçleri ile öğretim içeriğine odaklandıkları görülmektedir. Her iki yaklaşımda toplumsal yapıdaki var olan sosyal, kültürel, sosyo-ekonomik öğelerin ve güç ilişkilerinin gözlem ve eleştirel bakış açısıyla öğrenciler tarafından sorgulanması gerektiğini vurgularlar. Böylece öğrencilerin ve toplumun birlikte dönüşümsel bir değişim geçirmesi olanaklı olacaktır. Hem eleştirel kuram hem de topluma hizmetin üzerine odaklandığı temel felsefe bireylerin bir değişim ajanı olabileceği varsayımını kabul eder. Topluma hizmet etkinliklerine katılan öğrenciler hizmet etkinliklerinde gerçekleştirdikleri eylemler ve geliştirdikleri eleştirel bakış açılarıyla toplumsal değişime yönelik yeni tutum ve davranışları kazanabilirler.

SIRA SİZDE

Eleştirel kurama göre topluma hizmet eğitimi dâhilinde gerçekleştirilecek hizmet etkinliklerinin temel işlevlerinin odağında ne olmalıdır? tartışınız.

TOPLUMA HİZMET EĞİTİMİNİN BİREYSEL VE TOPLUMSAL YARARLARI

Topluma hizmet eğitimi üzerine kurulduğu temel felsefe ve yapısı gereği öğretim programındaki amaçları ve uygulama düzeyindeki etkinlikleriyle öğrencilerin bireysel ve toplumsal becerilerinin gelişmesine yönelik fırsat ve kazanımlar sunarken aynı zamanda bireysel ve toplumsal gelişimi bir bütünlük içinde değerlendirir. Bu kazanımlardan bazıları topluma hizmet eğitiminin toplumsal ve bireysel kazanımlara yönelik yararları başlıkları altında açıklanmıştır (Miller 1994; Marullo 1998; Myers-Lipton 1998).

Topluma Hizmet Eğitiminin Toplumsal Kazanımlara Yönelik Yararları

Topluma hizmet eğitimi gerek öğretim programındaki amaç ve içeriğiyle, gerekse gerçekleştirilen hizmet etkinlikleriyle öğrencilerin toplumsal becerilerinin geliştirilmesine yönelik kazanımlar sunar. Öğrencilerin toplumsallaşma sürecinde edindikleri değerleri deneyimleyerek içselleştirmeleri, toplumsal sorunlara ilişkin farkındalık kazanmaları, yurttaşlık ve sosyal adalet algılarını geliştirmeleri, demokratik tutum ve davranışları uygulama düzeyinde işe koşmaları bu kazanımlardan bazılarıdır.

Topluma hizmet eğitimi öğrencilerin toplumsallaşma süreçlerinde tamamlayıcı ve geliştirici deneyimler sunar: Toplumsallaşma süreci bireylerin doğumuyla ailede başlar, eğitim kurumlarında devam eder ve yaşam boyu sürer. Toplumsallaşma sürecinde bireyler toplumsal davranışa ilişkin temel normları, inançları ve değerleri kazanırlar. Topluma hizmet eğitimi sürecindeki öğrenciler toplumsallaşma sürecinde edindikleri toplumsal değerleri, bilgi ve becerileri gerçekleştirdikleri hizmet etkinliklerinde uygulama düzeyinde işe koşarlar. Bu bağlamda topluma hizmet eğitimi toplumsallaşma sürecinde edinilen temel değerlerin deneyimlenmesine yönelik tamamlayıcı ve geliştirici fırsatlar sunar.

Topluma hizmet eğitimi toplumsal sorunlara ilişkin bir farkındalık kazandırır: Toplumdaki farklı sorunlara ilişkin akademik öğretim programlarında belli kazanımlar olmasına karşın, bir sorunun çözümüne yönelik hizmet etkinliklerinin planlanması ve katkı sağlanması toplumsal sorunlara yönelik farkındalık kazanılmasını ya da var olan farkındalık düzeyinin geliştirilmesini olumlu etkiler.

Topluma hizmet deneyimi ile öğrencilerde yurttaşlık sorumlulukları gelişir: Her yurttaşın ait olduğu topluma ilişkin hakları ve ödevleri vardır. Farklı öğretim kademele-
rindeki öğrenciler, yurttaşlık hak ve görevlerini uygulamada pekiştirirler.

Topluma hizmet uygulamaları öğrencilerde sosyal adalet algısının gelişmesine katkı sağlar: Öğrenciler toplumsal yarara ilişkin hizmet etkinliklerinin amaçları ve hedef kitlenin talep ve özelliklerini belirlerken içinde dezavantajlı grupların da yer aldığı toplumsal kesimleri tanırlar. Farklı toplumsal gruplar arasında özellikle farklı konularda sunulan hizmetlere erişime yönelik eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin giderilmesine yönelik öğrencilerin hizmet etkinlikleri sosyal adalet kavramına yönelik deneyimlerinin zenginleşmesine neden olur.

Topluma hizmet eğitimi etkinlikleri öğrencilerde demokratik tutum ve davranışların gelişmesine yönelik fırsatlar sunar: Öğrencilerin toplum içinde farklı kesimlerin taleplerini tanımaları, farklı sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklere sahip birey ve gruplardan oluşan toplumsal yapıdaki çoğulculuğu görmeleri, farklı toplumsal kesimlerin farklı özellik ve taleplerine karşın ortak kültür, tarihsel geçmiş, normlar ve değerlerle birlikte yurttaş hakları çerçevesinde yaşadıklarını fark etmeleri öğrencilerde bütüncül bir demokratik anlayışın gelişmesine yönelik katkı sağlar.

Kentsel alanlarda yoksulluk, eğitim ve topluma hizmet eğitimi arasındaki ilişkiyi irdeleyiniz.

SIRA SİZDE

Topluma Hizmet Eğitiminin Bireysel Kazanımlara Yönelik Yararları

Topluma hizmet eğitiminin akademik bilgi ve becerilerle toplumsal konular arasında uygulama ve etkinlik temelli kurduğu ilişkinin bir diğer temel sonucu ise öğrencilerin bireysel gelişime yönelik elde ettikleri kazanımlardır. Edinilen akademik bilgilerin farklı bilgi alanlarına uygulama düzeyinde uyarlanması, öğrencilerin özsayıgılarını, öz yeterliliklerini, sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik sağladığı katkılar bu kazanımlardan bazılarıdır.

Topluma hizmet eğitimi öğrencilerin akademik ve sosyal düzeyde elde ettikleri kazanımları farklı farklı bilgi alanlarına uyarlamalarına yönelik fırsatlar sağlar: Öğrenciler akademik öğretim programlarında edindikleri bilgi ve becerileri uygulama düzeyinde bir sorunun çözümünde işe koşarlar. Temelde proje temelli sorun çözme yaklaşımının şekillendirdiği hizmet etkinlikleri, öğrencilerin akademik eğitimleri süresince edindikleri farklı bilgi ve becerileri ilgilendikleri konu ve soruna yönelik olarak uyarlayarak kullanmalarını gerektirir.

Topluma hizmet eğitimi öğrencilerde olumlu benlik algısının geliştirilmesine yönelik fırsatlar sunar: Benlik bireylerin kendilerinde var olan özelliklere ilişkin yine bireylerin kendileri tarafından yapılan değerlendirmeler olarak tanımlanabilir (Kuzgun ve diğerleri, 1997). Topluma hizmet eğitimi çerçevesinde öğrenciler herkes tarafından bilinen bir soruna yönelik gerçekleştirdikleri hizmet etkinlikleriyle çözüm sürecinin bir parçası olurlar. Toplumsal açıdan paylaşılan “biz” duygusuna ilişkin sosyal değerlere yönelik eylemlerde bulunurlar. Sosyal çevre tarafından takdir edilirken, sosyal açıdan takdir edilen bir değere yönelik bir eylem içinde olmaları ve başarıları onları bireysel doyuma ulaştırır. Kendilerine yönelik olumlu algıları gelişir. Öte yandan ahlaki açıdan “biz” duygusuna yönelik gerçekleştirilen eylemler toplumda bir erdem olarak kabul edilir. Ahlaki erdemlere sahip olmak ve ahlaki erdemlerin eylemlerle tanınır kılınması sosyal takdiri ve bireysel doyumu beraberinde getirir. Tüm bunlar öğrencilerde olumlu bir benlik algısının geliştirilmesine katkı sağlar.

Topluma hizmet eğitimi öğrencilerin özsaygılarını geliştirmelerine yönelik fırsatlar sunar: Özsaygı benlik kavramını oluşturan bileşenlerden biridir ve ne olduğu ve ne olmak isteği arasındaki farka işaret eder (Kuzgun ve diğerleri, 1997). Öğrencilerin topluma hizmet eğitimi dâhilinde gerçekleştirdikleri hizmet etkinlikleri toplumsal ve ahlaki erdem olarak sosyal çevre tarafından takdir edilirken, öğrencilerin toplumsal bir değere ve ahlaki bir değere ilişkin gerçekleştirdikleri eylemler ve bu eylemlerdeki başarıları özsaygılarının gelişmesine yönelik katkı sağlar.

Topluma hizmet eğitimi öğrencilerin öz yeterlik algılarının geliştirilmesine yönelik fırsatlar sunar: Öz yeterlik bir bireyin bir konuda gerekli etkinlikleri düzenleyip gerçekleştirme kapasitesine yönelik kendi yargısıdır (Lee, 2005). Öz yeterlik bireyin gelecekte karşılaşılabileceği güç durumların üstesinden gelmede ne ölçüde başarılı olabileceğine ilişkin kendi yargılarını içerir (Senemoğlu, 1998). Öğrencilerin topluma hizmet eğitimi dâhilinde gerçek durumlara ilişkin gerçekleştirdikleri hizmet etkinlikleri, öğrencilerin var olan kapasitelerini uygulama düzeyinde işe koşmalarını gerektirir. Hizmet etkinliklerinin bir danışman kılavuzluğunda gerçekleştirilmesi, tamamen toplumsal yarara dönük olması, bu yönüyle takdir edilmesi ve etkinliğin gerçekleştirilmesine yönelik kurumsal destek alınması hizmet etkinliğinin başarıyla sonuçlandırılmasına yönelik engel ve eleştirileri azaltır. Öğrenciler hizmet etkinliği süresince var olan kapasitelerini bu olumlu ortam içinde kullanırlar. Bu süreci başarıyla deneyimlemeleri öğrencilerin öz yeterlik algılarının geliştirilmesine yönelik bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Topluma hizmet eğitimi öğrencilerin sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerine katkı sağlar:Yukarıdaki belirtilen başlıkta açıklandığı gibi Dewey'in, deneyimlerin eğitici olmasına ilişkin benimsediği önemli ölçütlerden biri de sorgulamadır. Topluma hizmet eğitimi dâhilinde öğrenciler bir toplumsal sorun ya da gereksinmeye yönelik proje temelli bir eylem içinde yer alırlar. Sorunun tanımlanması, sorunu yaratan etmenlerin neden sonuç ilişkileri içinde değerlendirilmesi, var olan bilgi ve becerilerin sorun ve soruna ilişkin etmenlerle ilişkilendirilmesi ve çözüme yönelik analitik bir sürecin tasarlanması öğrencilerin eleştirel düşünme ve sorgulama becerilerinin gelişimine katkı sağlar.

Bir öğretmen adayı olarak topluma hizmet eğitimi dâhilinde bir sivil toplum örgütüyle birlikte gerçekleştirdiğiniz bir eğitim projesinde eğitici olduğunuzu düşünerek, size sağlayacağı bireysel yararları tartışınız.

4

SIRA SİZDE

Özet

Topluma hizmet eğitiminin kavramsallaştırılmasına ilişkin farklı tanımlar vardır. Topluma hizmet eğitimi eğitim yöntemi, öğrenme ve öğretme stratejisi ya da toplumsal gereksinimlerin belirlendiği, öğrencilerin ders içeriğine ilişkin bilişlerinin eylem temelli yansıtıldığı, yurttaşlık sorumluluklarının arttığı ve örgütlü hizmet etkinliklerinin gerçekleştirildiği kredili deneyel bir eğitim olarak tanımlanmaktadır. Topluma hizmet eğitimi gönüllülük, öğrenci kulüpleri tarafından örgütlenen ve sunulan sosyal hizmetler ve staj etkinlikleri gibi toplumun gereksinimlerini karşılamaya dönük çeşitli eğitsel etkinliklerden sadece biridir. Staj ve gönüllü etkinliklerden yapısı ve süreçleriyle farklılaşır. En basit biçimiyle değerlendirildiğinde topluma hizmet eğitimi, zorunlu ya da seçmeli ders biçiminde olması, hizmeti üretecek ve hizmetten etkileneceklerin işbirliği içinde bir araya gelmesi ve gözlem ve deneyi içermesi olmak üzere üç temel bileşenden oluşur

Tarihsel süreç içinde topluma hizmet eğitimi John Dewey'in deneyel eğitim kavram-sallaştırmasına bağlı olarak gelişirken, sosyolojik açıdan yurttaşlık sorumlulukları ve sosyal sorumluluk ekseninde gelişmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'de (ABD) 1960'larda başlayan sivil hareketler, 1961 yılında Birleşik Devletler hükümeti tarafından kurulan ve ABD dışındaki ülkelere teknik ve insani yardım götürerek Amerikan kültürünü tanıtmayı amaçlayan "Barış Gönüllüleri" örgütü ve 1967'de kurulan ve "Amerika'ya Hizmet Gönüllüleri" gibi oluşumlar topluma hizmet eğitiminin arka planını oluşturan oluşumlardır. Singapur, Filipinler, Meksika, Brezilya ve Japonya gibi ülkelerde de yükseköğrenim sistemlerinde topluma hizmet eğitimi bulunmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarında kurumsallaşmasına ilişkin altı temel sistem bileşeni tanımlanmıştır. Bunlar; (1) ilişkilendirilmiş kurumsal vizyon ve misyon, (2) yönetsel liderlik, (3) merkezi koordinasyon, (4) öğretim elemanı desteği ve katılımı, (5) öğrenciler tarafından sahiplenme ve (6) toplumsal ortaklıklardır.

Topluma hizmet eğitiminin kuramsal arka planı incelendiğinde felsefi açıdan "pragmatizm", eğitim bilimleri açısından John Dewey'in kavramsallaştırmaları ve sosyolojik açıdan "eleştirel eğitim kuramı"nın ön plana çıktığı görülmektedir.

Pragmatist felsefeye göre eğitim işe vuruk bireyler yetiştirmeyi temel düşünce olarak kabul ederek, bu doğrultuda bireyleri yaşamda gereksinme duyacakları bilgileri edinmeleri yolunda güçlü ve ehliyetli yetiştirmeyi amaçlar. Dewey için öğrenmeyi basit bir biçimde tanımlamak gerekirse öğrenen ve çevre arasındaki etkileşim sürecinde gerçekleşir. Öğrenme yapısı ve süreçleri gereği durağanlıktan uzaktır ve etkinlik temellidir. Öğrenen çevresiyle etkileşimi sürecinde bilgiyi edinir ve kazanır. Bir başka deyişle eğitim-öğretim süreçlerinde deneyimlemek temel amaçtır. Eleştirel eğitim kuramının özünde öğrencilere özgürlük bilincinin kazandırılması, otoriter eğilimlere yönelik farkındalık kazandırılması, güç ve bilgi ilişkisinin kavratılması ve bireysel eylemlerle değişime yönelik toplumsal bir dönüşüm başlatılması vardır.

Topluma hizmet eğitimi gerek öğretim programındaki amaç ve içeriğiyle, gerekse gerçekleştirilen hizmet etkinlikleriyle öğrenci-lerin toplumsal becerilerinin geliştirilmesine yönelik kazanımlar sunar. Öğrencilerin toplum-sallaşma sürecinde edindikleri değerleri deneyim-leyerek içselleştirmeleri, toplumsal sorunlara ilişkin farkındalık kazanmaları, yurttaşlık ve sosyal adalet algılarını geliştirmeleri, demokratik tutum ve davranışları uygulama düzeyinde işe koşmaları bu kazanımlardan bazılarıdır.

Topluma hizmet eğitiminin akademik bilgi ve becerilerle toplumsal konular arasında uygulama ve etkinlik temelli kurduğu ilişkinin bir diğer temel sonucu ise öğrencilerin bireysel gelişime yönelik elde ettikleri kazanımlardır. Edinilen akademik bilgilerin farklı bilgi alanlarına uygulama düzeyinde uyarlanması, öğrencilerin özsaygılarını, öz yeterliklerini, sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik sağladığı katkılar bu kazanımlardan bazılarıdır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi topluma hizmet eğitiminin tanımında yer alan kavramlardan biri **değildir**?
 - a. Deneysel eğitim
 - b. Amaçlı eylem
 - c. Eğitim yöntemi
 - d. Deneyimlerin zenginleşmesi
 - e. Pozitivist eğitim
2. Aşağıdakilerden hangisi topluma hizmet eğitimini gö-nüllü hizmetlerden farklı kılan bir özelliktir?
 - a. Bireysel bir etkinlik olması
 - b. Uygulamalı olması
 - c. Öğretim hedefleriyle ilişkili olması
 - d. Bireysel gelişimi hedeflemesi
 - e. Amaçlı bir etkinlik olması
3. Aşağıdakilerden hangisi topluma hizmet eğitiminin ta-rihsel gelişiminde etkili olan düşünürlerden biridir?
 - a. Max Weber
 - b. John Dewey
 - c. Emile Durkheim
 - d. Herbert Spencer
 - e. Thomas Moore
4. Aşağıdakilerden hangisi İlişkilendirilmiş kurumsal viz-yon ve misyonla topluma hizmet eğitiminin kurumsallaşma-sı arasındaki ilişkiyi açıklar?
 - a. Yükseköğretim kurumunun topluma hizmet eğiti-minde yer alacak bireylerin sayısını belirlemesi.
 - b. Topluma hizmet eğitime yönelik politikalar belirleme.
 - c. Topluma hizmet eğitime yönelik sivil toplum ör-gütlerinin uygulayacakları politikalar belirleme.
 - d. Topluma hizmet eğitiminin yükseköğretim kurumu-nun geleceğe yönelik beklentilerinde ve gerçekleştireceği etkinliklerdeki yerinin belirlenmesi.
 - e. Topluma hizmet eğitime yönelik ulusal bir koordi-nasyon sistemi oluşturma.
5. Aşağıdakilerden hangisi Pragmatist eğitim felsefesinin kurucularından biridir?
 - a. Charles Sanders Pierce
 - b. Maynard Hutching
 - c. William Bagley
 - d. Issac Kandel
 - e. Henmen H. Horne
6. John Dewey'e göre "Deneyimi yaşayan bireyler gözlem yoluyla bilgi toplarlar ve topladıkları bilgiyi işlerler ve işle-dikleri bilgiyi ortaya koyarlar ve etkinliğe dönüştürürler." Dewey'in bu görüşü deneyimlerin hangi eğitici özelliğini açıklar?
 - a. Sorgulama
 - b. Yansıtma
 - c. Somut soyut bilgi
 - d. Yurttaşlık
 - e. Demokrasi
7. Aşağıdakilerden hangisi Pragmatist felsefeye göre eğiti-min özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Eğitim durumlarının yaşamın kendisi olması
 - b. Eğitim programının amacının bireyi yaşama hazırla-mak olması.
 - c. Bilginin aposterior olması.
 - d. Eğitimin öğrenci merkezli olması.
 - e. İdeal olanın öğretilmesi.
8. Aşağıdakilerden hangisi eleştirel eğitim kuramının ön-cülerinden biridir?
 - a. Emile Durkheim
 - b. William Bagley
 - c. Paul Freire
 - d. Issac Kandel
 - e. Henmen H. Horne
9. Aşağıdakilerden hangisi topluma hizmet eğitiminin top-lumsal yararlarından biridir?
 - a. Bilgi alanları arasında geçişi sağlaması
 - b. Olumlu benlik algısı yaratması
 - c. Özsaygı gelişimine katkı sağlaması
 - d. Yurttaşlık sorumluluğunu geliştirmesi
 - e. Öz yeterlik algısını geliştirmesi
10. Aşağıdakilerden hangisi topluma hizmet eğitiminin bi-reysel yararlarından biridir?
 - a. Toplumsallaşma sürecini tamamlaması
 - b. Toplumsal sorunlara yönelik farkındalık kazandırması
 - c. Yurttaşlık sorumluluğunu geliştirmesi
 - d. Sosyal adalet algısını güçlendirmesi
 - e. Bilgi alanları arasındaki geçişi sağlaması

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitiminin Kavramsallaştırılması” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
2. c	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitiminin Kavramsallaştırılması” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitiminin Tarihi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitimin Kurumsallaşması” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitiminin Kuramsal Temelleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitiminin Kuramsal Temelleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitiminin Kuramsal Temelleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitiminin Kuramsal Temelleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitiminin Bireysel ve Toplumsal Yararları” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Eğitiminin Bireysel ve Toplumsal Yararları” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Toplumsal sorumluluk projeleri kamu, sivil toplum ve özel sektör örgütlerinin biri ya da bir kaçının işbirliği ile gerçekleştirilebilir. Toplumsal bir konu, sorun ya da gereksinmeye yönelik kamusal yarar ilkesi doğrultusunda hizmetler üretilir. Toplumsal sorumluluk projelerinde bireylerde projenin amaçları doğrultusunda farkındalık yaratmak, bilinçlendirmek ya da eğitim hizmeti sunmak projenin bileşenlerini oluşturabilir. Topluma hizmet eğitimi ise bir öğretim programı çerçevesinde öğrencilerin var olan bilgi ve becerileri yeni bilgi ve becerileri kazanacak biçimde düzenlenmesini gerektirir. Kamusal bir yararın yanı sıra öğrencilerin sosyal ve bireysel gelişimlerine yönelik sistematik kazanımların edinilmesini de amaçlar.

Sıra Sizde 2

Eleştirel kuramın özünde öğrencilerin sahip oldukları bilgi ile toplumsal yapıda var olan sorunları sorgulamaları ve müdahale etmelerine yönelik bir anlayış vardır. Bu bağlamda var olan toplumsal sorunlara çözüm üretmek adına sorunu tanıma, sorunla ilişkili yapıları belirleme ve çözüm süreçlerini tasarlama evrelerine yönelik gerçekleştirilecek etkinlikler eleştirel bakış açısının eylem temelli olarak gelişmesini sağlar. Sosyal adaletsizlik, toplumsal eşitsizlikler ve dezavantajlı sosyal kesimlere yönelik üretilecek hizmet etkinliklerinin temel işlevi bireyle birlikte toplumu olumlu yönde dönüştürmektir.

Sıra Sizde 3

Bir ülkede gelir dağılımı açısından değerlendirildiğinde nüfusun en düşük yüzde beşlik kısmı yoksul olarak tanımlanmaktadır. Tüm toplumla birlikte yoksulların da eğitime erişimi ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasında stratejik bir önem taşır. Ülkemizde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yoksulluğun sosyo-genetik bir faktör olarak nesiller arası geçişi engellemeye yönelik çeşitli projeler uygulanmaktadır. Bu projelerden biri de “Şartlı Nakit Transferi”dir (ŞNT). ŞNT projesinin bileşenlerinden biri de sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı grupta yer alan öğrencilerin okullaşma oranlarını arttırmaktır. Bu doğrultuda bu çocukların ailelerine okula devam şartına bağlı olarak nakdi yardım yapılmaktadır. Topluma hizmet eğitimine yönelik sivil toplum örgütleri ve diğer paydaşlarla birlikte gerçekleştirilen projelerin bir kısmı da bu öğrencilerin başta eğitime erişimleri ve koşullarının iyileştirilmesine yöneliktir.

Sıra Sizde 4

Böyle bir projede yer almak mesleki açıdan yükseköğretimde edindiğiniz bilgi ve becerileri farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ortamlarda uygulama fırsatı sağlayabileceği gibi, farklı konularda edindiğiniz bilgi ve becerilerin farklı bilgi alanlarına uyarlanması da katkı sağlayacaktır. Bunların yanı sıra gerçek öğrenme durumlarında amaçlarınız ve var olan durum arasındaki mesafeden doğan sorunların çözümüne yönelik geliştireceğiniz stratejiler sorgulama, problem çözme ve eleştirel düşünme becerilerinizi geliştirecek ve uygulamaya dönük yeterlilikleriniz artacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bringle, R.G., Games, R., Foos, C.L., Osgood, R., & Osborne, R. (2000). Faculty fellows program. **American Behavioral Scientist**, 43, 882-895.
- Campus Compact (2001). **Assessing service learning and civic engagement**. Providence, RI: Brown University.
- Checkoway, B. (2001). **Renewing the civic mission of the American research university**. The Journal of Higher Education, 72, 125-141.
- Eyler, J., & Giles, D. E. (1999). **Where's the learning in service-learning?** San Francisco: Jossey-Bass
- Furco, A. (1996). Service-learning: A balanced approach to experiential education. <http://educacionglobalresearch.net/wp-content/uploads/03-Furco-1-English1.pdf>
- Freire, P. (1998). **Ezilenlerin Pedagojisi** (çeviren: D. Hattatoğlu ve E. Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giles, D. E. ve Eyler, J. (1994). The theoretical roots of service learning in John Dewey: Toward theory of social service. **Michigan Journal of Service Learning**, 1 (1), ss. 77-85
- Giroux, H. A. (1997). **Pedagogy and the politics of hope: Theory, culture, and schooling (A critical reader)**. Boulder: Westview Press.
- Hironimus-Wendt, R. J. ve Lovell-Troy (1999). Grounding service learning in social theory, **Teaching Sociology** 27(4) ss. 360-372.
- Hutchison, P. (2001). **Service Learning: Challenges and Opportunities**
- Kuzgun, K; Sevim, S. A; Ersever, H; Akbalık, G; Pişkin, M ve Hamamcı, Z. (1997). Öğrencilerin akademik danışmanlarından bekledikleri görevler ve danışmanların görev algıları. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. 30 (1), ss. 27-43.
- Lee, W.S. (2005). **Encyclopedia of school psychology**. New York: Sage Publication.
- Le Grange L. (2009). The theoretical foundations of community service learning from taproots to rhizomes. **Education as a Change**, 11(3), ss. 3-13.
- Marullo, S. (1998). Bringing home diversity: a service-learning approach to teaching race and ethnic relations. **Teaching Sociology** 26, ss. 259-75.
- Miller, J. (1994). Linking traditional and service-learning courses: Outcome evaluations utilizing two pedagogically distinct models. **Michigan Journal of Community Service-Learning** 1:29-36.
- Myers-Lipton, S. (1998). Effect of a comprehensive service-learning program on college students' civic responsibility. **Teaching Sociology** 26:243-58.
- Senemoğlu, N (1998). **Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya** Ankara: Özsen Matbaası
- Sigmon, R.L. (1979). **Synergist**, 8 (1), pp.9-11.
- National Service-Learning Clearinghouse <http://www.servicelearning.org/what-service-learning>
- Weigert, K.M. (1998). Academic service learning: Its meaning and relevance. In R.A. Rhoads & J.P.F.Howard (Eds.), **Academic service learning: A pedagogy of action and reflection** (pp. 3-10). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Zlotkowski, E. (1996). Linking service-learning and the academy. **Change**, 28, 8-11.

2

Amaçlarımız

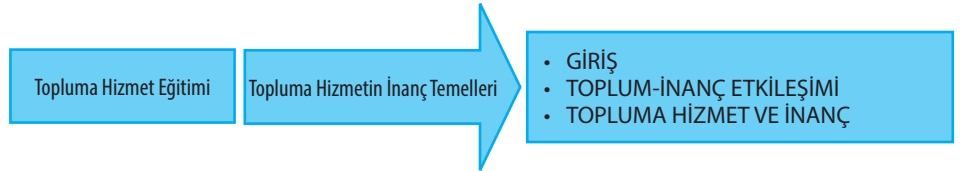
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- İnanç olgusunu açıklayabilecek,
- Topluma hizmetin ne anlama geldiğini aktarabilecek,
- Topluma hizmetin inanç temelini ifade edebilecek,
- Topluma hizmette İslam inancının rolünü betimleyebilecek,
- Topluma hizmetin inanç açısından önemini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olabilirsiniz.

Anahtar Kavramlar

- Toplum
- İnanç
- Hizmet
- Din

İçindekiler

Topluma Hizmetin İnanç Temelleri

GİRİŞ

Topluma hizmet, farklı ama birbiriyle iç içe geçmiş temellere sahiptir. Bu temeller, dini, ideolojik, felsefî, sosyal, kültürel, ekonomik, eğitimsel, siyasal, idarî, tarihsel vb. olarak tespit edilebilir. Bu temeller, topluma hizmette birbirinden bağımsız değildirler; biri veya birkaçı diğerlerine göre daha fazla etkili olsa da, birbiriyle bağlantılı ve etkileşim halindedirler. Bu ünite de topluma hizmette yerine göre diğer temelleri de içine alacak veya etkileyecek denli etkili olan din veya dinî inanç temeli konu edilmektedir.

Topluma hizmetin inanç temellerinin anlaşılması için insanın varoluşsal boyutu olarak toplumun inşa, ikame ve idamesi için temel unsur olan topluma hizmetin ve de topluma hizmetin temel dayanak noktalarından inancın belirli özellikleriyle ele alınması gerekir.

Topluma hizmetin inanç temeli, inancın toplumsal bir olgu(fenomen) olmasıyla; inancın toplumsal bir olgu olması da, onun toplumsal bir varlık olan insanın var oluşsal bir boyutu olmasıyla doğrudan ilgilidir.

Toplum, insan birlikteliği gerçeğini, yani insanların bir araya gelmeleriyle oluşan ve tek tek bireylerden ayrı varlığı olan bir bütünü, sosyal ilişkiler ağını ifade eder.

İnsan eylemleri geniş çaplı toplumsal olayların parçalarıdır. Toplumsal olay ve olgular, karşılıklı bağımlılık ağıyla birbirine bağlanan toplumsal öznelerin tesadüfi olmayan birlikteliğiyle gerçekleşir. Bu bakış açısında, eylem ve olay, birliktelik, ilişkililik, bağımlılık, etkileşim ve grup odaklı düşünülür. Çünkü insanlar, toplumda birbirine bağımlıdırlar, bir arada ve birbirleriyle ilişki içinde yaşarlar. Dolayısıyla olay ve olguları, insanların karşılıklı bağımlılığının çok katlı ağları çözümlenerek anlamlandırılmaya çalışmak önemlidir (Bauman, 1999: 16, 22).

Toplum bağlamında şu da belirtilmelidir ki, toplumsal eylem, olay ve olguların karmaşık yapısının olduğunu bilmek ve dolayısıyla onlar hakkında kestirmeden, sağduyu bilgisiyle veya ön yargıyla kesin önermeler kurmaktan kaçınmak önemlidir. Örneğin sosyal kurumun, farklı, fakat eş-güdümlü, ilişkili düşünce ve davranış kalıplarının karmaşık bir ağı olduğunu, sosyal sonuçlara yol açtığını, yönetim ve idamesinde toplumsal değer ve normların merkezî bir rol oynadığını kavramadıkça, bir sosyal olgu (fenomen) olarak kurumu ve kurumla ilgili konu, eylem ve olayları anlamak, doğru analiz etmek çok zordur.

Hizmet, aslen Arapça “ha-de-me” fiil kökünden türemiş olup sözlük anlamı yönüyle iş, görev, yardım, birinin işini yapma, başkasına yardım etme demektir. İngilizce “service” ve Fransızca “service” kelimelerine karşılık gelen hizmet, terminolojik anlamda gönüllü iş yapmayı, çalışmayı, başkaları için iyi ve yararlı işler yapmayı, insanların hayrına çalışmayı ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir. Aynı kökten gelen “hâdim” ve “hademe”

sözcükleri hizmet eden, hizmetkâr, hizmet gibi anlamlara gelmekte ve dilimizde kullanılmaktadır. Türkçe’de çok yaygın bir kullanım alanına sahip bulunan hizmet sözcüğü, çeşitli iş ve meslek alanları, çeşitli hizmet sektörleri için istihdam edilmektedir. Bu bağlamda eğitim hizmeti, sağlık hizmeti, askerlik hizmeti, din hizmeti, sosyal hizmet gibi farklı hizmet alanlarından söz etmek mümkündür.

Toplum ve hizmet sözcüğünün bir araya getirilmesiyle oluşturulan “**topluma hizmet**” kavramı, toplum için, toplumun huzur, mutluluk ve refahı için çeşitli sosyal aktör ve kurumlar tarafından gönüllü olarak yapılan iyi işleri ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle toplumun yararına olan ve toplumun ihtiyaç duyduğu işleri gönüllülük temelinde yapmak anlamına gelmektedir.

Türkçe’imizde var olan “**hayra hizmet**” ve “**hademe-i hayrât**” gibi kavramlar, topluma hizmetle çok yakından ilgilidir. Mânâ itibariyle iyiliğe hizmet, hayırlı işler yapmak, iyi işlerde çalışmak gibi muhtevaya sahip olan hayra hizmet ve de hayra hizmet edenler, hayır yolunda çalışanlar, hayırlı işler yapanlar, iyi hizmetlerde bulunanlar demek olan hademe-i hayrât, esasen tam da burada bahsedilen topluma hizmetle doğrudan ilgili olup toplumun iyiliği için hizmette bulunmayı ve hizmette bulunanları ifade etmektedir.

Topluma hizmet, öyle bir anlamla donatılmıştır ki, insanlar hizmet sözcüğünü duyduklarında onu inanç ve maneviyatla birlikte düşünmekte ve bu düşünceyle hizmetin güçlü çekim alanına girerek insanların yararına hizmet etmektedirler. Gerçekten de toplumumuzda hizmet inancı çağrıştırır ve dolayısıyla topluma hizmet inancın bir gereği olarak anlaşılır. “Halka hizmet Hakk’a hizmettir” anlayışı bunu açıkça ifade etmektedir.

İnanç, genel anlamda bir şey hakkındaki kesin kabul ve retleri, inanılan şey, öğreti veya hükmü, özel anlamda ise dinî inancı ifade eder. Dinî inanç ise inanılan dinin kabul edilmesini istediği şeyleri kesin kabul etmeyi ve reddedilmesini istediği hususları kesin reddetmeyi; kesin dinî kabul ve retleri; başka bir ifadeyle dinin mensuplarından tereddütsüz bir biçimde kabul edip bağlanmalarını istediği esasları içerir. Dinî inancın daha iyi anlaşılması için kısaca din üzerinde durmak faydalı olabilir.

Dine gelince; Batı dillerinde **din (religion)** sözcüğü, köken itibariyle Latince ‘**religio**’dan gelmekte, “**religio**”da, Lucretius (M.Ö. 99 - M.Ö. 55) ve Cicero’nun (M.Ö. 106 - M.Ö. 43) verdikleri bilgilere göre “**religare**” veya “**religere**” kökünden gelmektedir. Religare anlamında (Lucretius) insanların din yoluyla Tanrı’ya ve birbirlerine bağlanmaları, ‘**religere**’ anlamında (Cicero) ise bir işi mükerreren ve dikkatlice yapmaları ve dolayısıyla sürekli yapılan ibâdet ve ayinler anlatılmak istenmektedir. Wilfred Cantwell Smith, Batı dillerinde dinin (religion) bugünkü anlamıyla din olarak kullanılması için bazı süreçlerden geçildiğini ve bugün itibariyle Batı ve Doğu dillerinde tekil biçiminde din ve çoğul halinde dinler olarak anlamlandırıldığını ifade etmektedir.

İbranice’de din karşılığı olarak kullanılan ‘dath’, kanun, hüküm ve yargı gibi anlamlara gelirken, yine İbranice’deki ‘tora’ sözcüğü köken itibariyle din, şeriat, hüküm, kanun, mezhep, ilim, eğitim gibi manalar taşımakta ve **Sanskritçe**’de dini karşılayan ‘sanatana dharma’, ebedi yol, ezeli ve ebedî hakikat, ebedi kanun gibi anlam içeriğine sahip bulunmaktadır.

Din, **Arapça**’da ise etimolojik düzlemde ‘d-y-n’ fiil kökünden gelmekte olup borçlu olma, üstün gelme, idare etme, hakimiyet kurma, otorite sahibi olma, yönetme, baş eğdirme veya buyruk altına almak amacıyla güç kullanma, zora başvurma, itaat altına alma, köleleştirme, itaat, kulluk, kölelik, birinin buyruğuna girme, inanma, adet edinme, şeriat, kanun, mezhep, millet, izlenen örnek, usul, âdet, hal, tutulan yol, huy; yargı, sorgu, ceza ve mükafât (karşılık) gibi anlamlara gelmektedir. Kur’an’da da dinin bu anlamlara gelecek biçimde kullanıldığını söylenebilir.

Dinin etimolojik manasının da ima ettiği gibi her halükarda din, inanma, bağlanma ve uyma ile karakterize olmaktadır. Din sosyolojisi, dinler tarihi, din antropolojisi, din psi-

kolojisi, din felsefesi, din etnolojisi, din sosyal psikolojisi gibi ilim dallarına mensup bilim insanları tarafından din hakkında yapılan tanımlara bakıldığında, inanma, bağlanma ve uymaya odaklanıldığı fark edilir.

İnsan, kendini aştığını düşündüğü üstün bir şeye, yüce bir varlığa inanır, bağlanır ve teslim olur. Bu inanç, bağlılık ve teslimiyet, bir sistem halinde insanı etkisi altına alır, yönlendirir, hatta kuşatır. Ancak insanın kendisi de dinin sistem haline gelişi ve kurumsallaşmasında baş aktördür. O halde inanç-insan ilişkisi, inançtan insana, insandan inanca karşılıklı gidiş-gelişlerle gerçeklik kazanır.

Yapılan araştırmalara göre dinî inanç, insanın zorunlu bir boyutunu oluşturmaktadır. **İnsan, tabiatı gereği dindar (din ve inanç sahibi, dine mensup) bir varlıktır. İnsan, yine İbn Haldun'un (1332-1406) ifade ettiği gibi tabiatı gereği sosyal bir varlıktır. O halde dinî inanç ve/veya din de tabiatı gereği toplumsal bir olgudur.** Bu çıkarıma mantıksal olarak ulaşılabilir, ama tarihsel ve sosyolojik olarak insanın dindar ve toplumsal bir varlık, inanç ve dinin de toplumsal bir fenomen olduğu açıkça gözlenebilmektedir. Din, farklı bireysel düzlemlerde, ama toplumda, toplumsal olarak yaşanmakta, kolektif bir biçimde, toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçası olarak tecrübe edilmektedir. Tek tek bireylerden dinsiz veya inançsız olmayanların olduğu veya olabileceği tartışılabilir de, herhangi bir toplumun ve toplumsal hayatın bütünüyle dinsiz veya inançsız olduğu ya da olabileceği söylenemez; çünkü tarihte ve günümüzde, yapılan bilimsel araştırmaların da gösterdiği gibi böyle bir toplum var olmamıştır. Hangi din ve inanç olursa olsun, bu din ve inanç nasıl yaşanırsa yaşansın, her toplum mutlaka dine veya dinlere ve inançlara mensuptur.

O halde **Emile Durkheim'in** (1858-1957) da belirttiği üzere din, bütün insan toplumlarında karşılaştığımız evrensel sosyal bir fenomendir. Çağdaş birçok din bilimci ve sosyal bilimci dinden evrensel bir olgu olarak bahsederler. Örneğin **K. Davis'e** göre din, toplumda öyle evrensel, devamlı ve her şeye nüfuz eden bir olgudur ki eğer onu hakkiyla anlayamazsak toplumu da doğru kavrayamayız. **E.Norbeck** ise dinin kültürel olarak evrensel olduğunu söylemektedir.

İnsanlık kadar eski geçmişe sahip olan din, tarihsel süreç içinde temel etken olarak varlık göstermiş toplumsal bir olgudur. Günümüzde de sosyal hayatta etkili bir kurum olan din, tıpkı dinazorlar gibi yok olup gideceği biçiminde bazı öngörüler bulunsada, canlı bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

Dinî inanç, çok güçlü içsel ve duygusal bir insanî temele dayalı olup insanların hayatını, hayatta karşılaştıkları durumları, güzellikleri, dertleri, cefa ve zorlukları anlamlandırır. Ayrıca buna bağlı olarak inanç, öznenen çıkıp dışsallaşarak öznel arası bir hüviyet kazanır ve böylece sosyal boyut kazanır, insanlarda ortak hedef ve amaç oluşturur. Topluma hizmette inancın etkisini anlamada inancın bu yönleri çok önemlidir.

Dinî inancın toplumsal bir olgu olması ve sosyal hayatta etkili olması, çok geçmiş zamanlardan itibaren din ve toplum üzerine düşünce üreten ve araştırma yapan düşünür ve bilim adamlarının gözünden kaçmadığı gibi, modern sosyolojinin ortaya çıkışının başlangıcından itibaren de sosyologların temel ilgi alanlarından biri olmuştur.

Nihayet topluma hizmette çeşitli toplumsal kurumlar rol almaktadır. Bu kurumlar temelde aile, eğitim, ekonomi, siyaset, din, boş zamanları değerlendirme olarak tespit edilebilir. Gerçekten de bu kurumlar bütün varlığıyla topluma hizmette önemli roller oynamaktadır; ancak tarihte ve günümüzde din ve dinî inançlar topluma hizmette diğer kurumları da etkileyecek biçimde daha etkili olmuşlardır; özellikle din ve inancın insanları motive edici ve meşrulaştırıcı özellik ve işlevleri dikkate alınırda, bu durum anlaşılır.

Din ve dinî inançların topluma hizmetteki önemindendir ki, ülkemizde de gerek kurumsal temelde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerekse toplumumuzun birçok sivil toplum kuruluşlarının, topluma hizmette sadece din ve ibadet hizmetlerini değil, sosyal, kültürel, eko-

nomik, ahlakî vb. pek çok boyutta toplum hizmetleri yürüttüğü ve bu çeşitlilik içinde hizmet yürütülmesinin arka planındaki en itici gücün de dinî inançlar olduğu gözlenebilmektedir.

Aile, din, siyaset, ekonomi, eğitim, hukuk, ahlâk, boş zamanları değerlendirme vs. gibi çeşitli topluma hizmet kurumları mevcuttur. Bu kurumların her biri, kendi potansiyel, içerik, sorumluluk alanı ve sınırları içinde topluma hizmette bulunmaktadır; fakat bu ünitemizin konusu, topluma hizmet kurumu olarak dinî inanç ve genel olarak topluma hizmetin dinî inanç temelleridir.

TOPLUM-İNANÇ ETKİLEŞİMİ

Dinî inanç, bireysel boyuta ek olarak sosyal ilişki temelinde gerçeklik kazanır; toplumda, toplum halinde, **insan birlikteliği**yle yaşanır. Dinî inanç, gerçek anlamını ancak kendisine bağlı birlik veya topluluk ya da grupta bulabilir. Bu da esasen inancın din olarak yaşanmasını ifade eder. Dinî bir dünyada yaşamak, dinî bir birliğe mensubiyete ihtiyaç gösterir. Bu gerçekliğe bakarak, dinin sosyal yönlerini; dinî davranış ve olayları geniş çaplı toplumsal olay ve eylemlerin parçaları olarak görmek ve de dinsel olay ve olguların, karşılıklı bağımlılık ağıyla birbirine bağlanan toplumsal öznelerin tesadüfî olmayan birlikteliğiyle gerçekleştiği esastan hareket edip ona göre dinî ve inanç dünyasını incelemek oldukça önemlidir. Nitekim inanca toplumsal yaklaşım, sosyal ilişki, süreç, oluşum, grup ve kurumlarda dinin etkisi; dinsel grup ve kurumların oluşum, süreklilik ve yok oluşları; gruptaki bireylerin dinsel davranışları; dinî grup içindeki birlik ve çatışma durumları; dinsel gruplar arasındaki çatışmalar veya uzlaşmaya dayalı ilişkiler üzerine odaklanır.

Toplumsal bir olgu olan inanç, insanların toplum halinde yaşamalarında temel bir rol oynar; zira inanç, insanları belli bir amaç etrafında toplar ve toplumun birlik ve bütünleşmesinde, barış içerisinde yaşamasında etkili olur.

Dinî inançlar, insan kaderinin en etkili faktörüdür. İnanç, kültürün ilk basamaklarından başlayarak aile, oymak, kabile, boy ve millet gibi tabii birliklerle hep yakın ilişki içinde bulunmuştur. İnsanlarla inancın birlikteliği günümüze kadar çeşitli biçimlerde devam etmiş ve tarihin sonuna kadar da devam edeceği benzetilmektedir.

Toplumların evrensel bir boyutu olan din geniş anlamda, kitabî (teorik, itikadî) ve uygulamalı (ibâdî), bireysel ve grupsal, sübjektif ve objektif yönleriyle; inanç, bilgi, tecrübe/duygu, ibâdet, etki, organizasyon ve ahlak boyutlarıyla bir bütün olarak kendini ortaya koymaktadır. Din doğal ve sosyal bir gerçekliktir. Dinin objektifliği, dinin görünürlüğünü, ilişki düzeylerini, toplumsal boyutlarını dillendirir. Dinle toplum birbirinden ayrı düşünülemez.

Dinin sosyal bir olgu(fenomen) olması, sadece onun daima toplumsal bir form içinde tezahür eden bir olgu olduğu anlamına gelmez, aynı zamanda dinî fenomenlerin toplumsal realitenin aslî öğeleri oldukları anlamına da gelir. Din, toplumsal hayatın hemen her alanında insanları etki altında bırakır. Dinlerde bulunan itikadî, sosyal, ekonomik, idarî, ahlakî ilke ve esaslar, insanların sosyal eylemlerini güçlü bir biçimde etkilemek suretiyle sosyal düzenin objektif yapısının belirlenmesinde önemli bir rol oynar.

Açıktır ki, din ve ondan doğan gruplar herhangi bir kültür çevresinde her türlü etkidenden korunmuş, soyutlanmış olarak yaşamaz; bilâkis kültürel hayatın bütün kısımları ile; evlilik veya aile, eğitim, ekonomi, siyaset, boş zamanlar, ahlâk, hukuk, sanat, teknoloji ve bilhassa toplumun genel yapısı, yani zümreler, sınıflar ve diğer sosyal tabakalar ve doğal olarak siyasî yapı ile sıkı bir ilişki halinde bulunurlar. Bu demektir ki din ile toplum arasındaki ilişkiler tek yönlü değil, karşılıklı etki esasına dayanır. Din-toplum ilişkileri etkileşimsel ilişkiler olup din toplumu, toplumun kültürünü, toplumsal kurumları, toplumsal norm ve değerleri etkilediği gibi onlar da dinî etkilemektedir. Bu durumda dinin sosyal boyutundan bahsedildiğinde, onun gerçekte toplumla karşılıklı ilişkilerinden ortaya çıkan boyut anlaşılmaktadır.

Peter L. Berger'in de belirttiği gibi her insan topluluğu bir dünya kurma girişimidir. Bu girişimde yer alan çeşitli olgu ve unsurlar arasında inanç özel bir yer işgal eder. Dolaşısıyla inşa edilen dünyada inanç ile insan arasında sıkı ilişkiler bulunmaktadır. Şu halde denilebilir ki dünya inşa etme girişiminde toplumla inanç arasında girift ilişki ve etkileşimler bulunmaktadır.

Dinî tecrübenin inanç ve amel veya teorik ve pratik anlatımlarından ayrılamayacak olan sosyolojik anlatımı, inancın, dinin, sosyal boyutlarından azâde anlaşılamayacağını göstermektedir. Dinin sübjektif yönü, objektif yönüyle tamamlanır. Sübjektif din ile objektif dini birbirinden ayrı ele almak sosyolojik anlamda mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda “Din, bireysel midir yoksa toplumsal mıdır veya din bireyin işi midir yoksa toplumun işi midir?” sorusu, “Tavuk mu yumurtadan yoksa yumurta mı tavuktan?” sorusuna benzer. Böyle bir soru, kısır döngüyle sonuçlanır ve meseleyi çözümsüzlüğe iter. Dinin her iki yönü veya özelliği birbirinden ayrı değerlendirilemez.

Wach'a göre din ile toplum arasındaki karşılıklı ilişki yakından ve sistematik bir şekilde incelenecek olursa, **dinin toplum üzerindeki etkisinin** birinci derecede olduğu görülür. Dinin insan topluluklarının bilgi, inanç, ahlak ve zihniyetleri ile örgütlenmeleri üzerinde güçlü etkileri olmaktadır. Bu etkileri geçmiş topluluklarda görmek mümkün olduğu gibi günümüz modern toplumlarında da çeşitli biçimlerde görmek mümkündür. Dinin tabii grup veya birlikler üzerinde etkisi olduğu gibi sırf dinî olarak adlandırılan gruplar üzerinde de merkezi etkisi bulunmaktadır. Din, aile, ekonomi, siyaset, eğitim, boş zamanlar, hukuk ve ahlâk gibi kurumlar, sosyal sınıf ve tabakalar, kültür, kimlik, yerel birlikler, dernek, kulüp, meslekî kuruluşlar vb. üzerinde çeşitli etkileri olan bir olgu(fenomen) ve kurumdur. Din, toplum üzerinde başlı başına grup oluşturma ve teşkilat kurma yönü itibarıyla da etkili olur. Saf dinî gruplar örneğinde bunu görmek mümkündür. Din, toplumsal değişimin meydana gelmesinde, toplumsal olayların gerçekleşmesinde, çeşitli toplumsal süreçlerin oluşması ve işleminde de güçlü ve belirleyici etkiler gösterir. Ayrıca din toplumun kültürü üzerinde de güçlü etkilerde bulunur.

Dinî inancın toplum üzerinde etkili olmasında, özellikle onun meşrulaştırıcılık özelliği önemli bir rol oynar. Din, toplumda olan şeyleri, toplumsal gerçekliği, toplumsal ilişkileri insanlar katında izah etmek ve kurumsal düzenlemeleri, sebepleri hakkındaki sorulara cevaplar vermek suretiyle meşrulaştırır. Din-toplum ilişkilerinde **dinî meşrulaştırımı** anlamak oldukça önemlidir. İnsanlar, toplumsal yaşamlarında yaptıkları ve karşılaştıkları pek çok şeye geçmişte olduğu gibi günümüzde de geçerlilik kazandırmak için dine, dinin meşrulaştırıcı yönüne başvurma ihtiyacı duyarlar. Din, davranış ve düşüncelerimizi, bireyin iç dünyasında olup bitenleri, inanç ve bilinçlerini, bilgi ve tezlerini, toplumsal kurumları, siyasal ve toplumsal düzeni, onlara kutsallık kazandırmak ve nihaî olarak geçerli ontolojik statüler bahşetmek, yani onları kutsal ve kozmik referans çerçevesine yerleştirmek suretiyle meşrulaştırır; başka bir ifadeyle beşerî açıdan tanımlanan realiteyi, nihaî, evrensel ve kutsal bir realiteye bağlayarak sübjektif ve objektif düzlemlerde haklılaştırır. Sosyal bir fenomen olarak din, liderleri veya müntesipleri tarafından kutsal kökeni olmayan yapı ve olayları da meşrulaştırma potansiyeline sahiptir.

Toplumun din üzerindeki etkisine gelince; bu konu, din-toplum ilişkilerini doğru anlamak için önemlidir. Her inanç ve din başlangıçta içinden çıktığı sosyolojik çevrenin etkisine açıktır veya o çevreyi dikkate alır. Din, toplumun baskın kültür kalıpları tarafından etki altına alınır: Dinin belli bir yerdeki organizasyonu ve teolojisi, bir ölçüde dinin içinden çıkıp kurumlaştığı toplumun özelliklerince paylaşılır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde demokrasiye ve gönüllü kuruluşlara önem verilmesi, bu ülkede Roma Katolik Kilisesi'ni din adamı sınıfının dışındaki halkla daha büyük bir ilişki teşvikiyle ve liderlikte azalan güveni teminle şiddetli bir biçimde etkilemiştir. Benzer bir biçimde Amerika Birleşik Devletleri'nde hissedilen komünist tehdit, bir kısım dinsel hareketleri bu tehdide muhalif yapmıştır (Chalfant, Beckley, Palmer, 1987: 5).

DİKKAT

Din-toplum ilişkilerini araştıran bilim adamı, din fenomeninin aşkın boyutlarının dışında sosyal boyutlarını, din ile toplumun karşılıklı ilişkileri esasında ele alır, araştırır. Ancak bu noktada dini sosyal boyutuna indirgememeye dikkat etmek gerekmektedir. Dini salt sosyal boyutuna indirgemek; dinin mahiyetini sosyolojik anlamda dinin toplumsallığına indirgemek, dini, sadece gerçekliğin sosyal inşasının bir bölümü olarak görmek, dini sosyal gerçekliğin bir ürünü biçiminde ele almak demektir. Toplumun dine etkisinden bahsederken, onu salt toplumun bir işlevi olarak gören ve sosyolojizm olarak adlandırılan görüşün (Wach, 1987: 31) durumuna düşerek dini indirgemek, genelde bilimsel yaklaşıma aykırıdır.

Dinî inancın topluma hizmetteki yeri ve etkisi, toplumdan topluma, dinden dine, kültürden kültüre değişir. Bu durum, kültür ve toplumun, inançlar üzerinde etkili olduğunu ve de dinî inancın topluma hizmetteki rolünde de toplumdan topluma farklılaşmalara yol açtığını göstermesi bakımından önemli bir husustur. Bu çerçevede Hristiyan toplumlara bakıldığında zaman, kilise hizmetlerinin çok önemli bir yer tuttuğu görülür. Kilise hizmetleri başta dinî hizmetler olmak üzere sosyal hayatın bütün alanlarıyla ilgili hizmetleri içine almaktadır. Bu bağlamda örneğin göçmenlere dil eğitimi, tarih ve kültür eğitimi, yaşlılara hizmet, çocuk programları, yetişkin eğitimine yönelik hizmetler, kadınlara yönelik hizmetler zikre değerdir. Bu hizmetlerin Hristiyan toplumlarda, örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde kurumsal bir biçimde çeşitli mezheplerin birçok kilisesinde yerine getirildiği söylenebilir. Buna ek olarak Hristiyan toplum aktörlerinin topluma hizmetlerinin temelinde Hristiyan inanç esaslarının etkisi görülür.

Yahudilikte topluma hizmetlere bakıldığında da, pek çok hizmet alanında dinî inanç temellerini görmek mümkündür. Sinagoglarda ve çeşitli dinî kuruluş ve oluşumlarda topluma hizmet çeşitlerini görmek mümkündür. Bu çerçevede İsrail toplumunda dinî inançların toplumun çeşitli hizmet alanlarında etkili olduğu, örneğin eğitimde dinden azami derecede yardım alındığı ve dolayısıyla eğitimin güçlü bir inanç temelinde olduğu gözlemlenebilir. Benzer hususlar, başka dinler için de söylenebilir.

K İ T A P

Dinî inanç-toplum etkileşimi hakkında ayrıntılı bilgi için Emile Durkheim'ın Dinî Hayatın İlkel Biçimleri adlı kitabını okuyabilirsiniz.

TOPLUMA HİZMET VE İNANÇ

Yukarıda işaret edildiği üzere inancı doğru anlamamanın yolu onun sosyal boyutlarını doğru anlamaktan geçer. İnancın zihinsel, düşünsel, eylemsel, toplumsal vs. boyutlarıyla yaşanmasını ifade eden din, etkili bir sosyal gerçeklik ve temel bir toplumsal kurumdur. Bundan dolayı sosyolojinin gelişiminin başından itibaren sosyolojik araştırmalar açısından oldukça önemli bir toplumsal olgu(fenomen) olarak kabul edilmiştir. Sosyolojinin dışında farklı sosyal bilim dalları da din olgusunu inceleme konuları arasında önemli bir yere koymuşlardır. Nitekim Auguste Comte, Emile Durkheim, Herbert Spencer, Karl Marx, Max Weber gibi sosyolojinin önde gelen isimleri, dini sosyal hayatın vazgeçilmez bir veçhesi ve geçmişle günümüzü anlamada zorunlu bir pencere olarak kabul etmişlerdir.

Toplumsal hayata bakıldığında, sosyolojik anlamda imanın, dinsel inancın, insan ve toplum hayatı için en değerli ve en etkili “sosyal sermaye” olduğu anlaşılır. Tarih boyunca inançsız bir toplumun olmamış olması da bunun göstergesidir. Birçok şey sosyal hayat sermayesi olabilir; örneğin sağlık, ilim, eğitim, güvenlik, zenginlik, mal-mülk, adalet, aile, dostlar, ruh sağlığı vs. hayat sermayesi olabilir; ancak çoğu durumlarda inancın çeşitli boyut ve işlevleri üzerinden bu sermayelerin en üstünde, daha doğrusu en temelinde yer aldığı görülmektedir. Sosyolojik anlamda bu böyledir. İşte bu sermaye, topluma hizmetin; toplumda sağlık, bilim, eğitim, ekonomi, ahlâk, hukuk vs. hizmetlerinin temelinde de etkili bir etkidir.

İnançların topluma hizmette temel bir sermaye olduğu hususunu daha net olarak anlamak için yaşlıların topluma katılımları, uyum göstermeleri veya toplumun diğer katman ve kesimlerinin yaşlıları kabullenmeleri ve toplumda onlara yer vermeleri gibi noktalarda dinî inançların işlev ve etkisine bakılabilir. Bu çerçevede çeşitli toplumlara yakından bakıldığında; dinin, yaşlılık döneminde bireylere sosyal ilişkiler fırsatı verme, sosyal etkinlik fırsatı sağlama, sosyal uyum ve sosyalleşme fırsatı temin etme, rol desteği sağlama gibi yaşlıların toplumun dışına itilip yalnızlaşmaların engelleyen ve dolayısıyla aslında var oluşlarına anlam katan bir yapısal özellik arz ettiği görülebilir. Sağlıklı bir toplum için yaşlıların topluma uyumunun ne kadar gerekli olduğu düşünülürse, dinin bu noktada ortaya koyduğu temel işlevselliğinin de ne kadar önemli olduğu anlaşılır.

Son tahlilde topluma hizmetin temelinde dinî inancın bulunması, dinî inancın toplumsallığı, kolektifliği, grup olarak ifade edilmesiyle doğrudan ilgilidir. Böyle olduğu için inançlı insanlar, inançlarını gereği olarak topluma hizmette buluşurlar.

Topluma hizmette inancın yerini anlamak için inancın sosyal işlevlerine bakmakta fayda vardır.

İnancın Toplumsal İşlevleri

İnancın sosyal işlevleriyle kastedilen, ister Emile Durkheim'ın işlevselci görüşü, ister Bronislaw Malinowski'nin (1884-1492) ihtiyaçlar teorisi ve isterse Alfred R.Radcliffe-Brown'ın (1881-1955) yapısal işlevselci yaklaşımında ifadesini bulduğu gibi dinî inanç veya dinin toplumdaki yeri ve etkileri, toplum ve sosyal düzen veya sistem için gördüğü iş ve görevlerdir.

İnancın toplumsal işlevleri kapsamında dinin veya dinî inancın toplumsal işlevlerinin açıklığı/görünürlüğü ve kapalılığı/gizliliği hususunu hatırlamak önemlidir. Dinin herhangi bir sosyal işlevi veya işlevleri, dine bağlı toplum veya dine inanan insanlar tarafından, niyet edilmesi, bilinmesi veya açıkça görülebilmesi durumunda o işlev veya işlevler açık olmakta, niyet edilmemesi, bilinmemesi veya görülmemesi durumunda ise gizli olmaktadır. Mesela insanlar, Allah'ın emrini yerine getirmek ve huzur hissetmek için bir araya gelip topluca ibadet ederler. Burada ibadet için bir araya gelmenin görünen işlevi huzur hissi iken, görünmeyen işlevi ise sosyal bütünleşmedir.

Dinlerin en önemli sosyal işlevlerinden biri, inananlarına çeşitli toplumsal durumlarda, değişik toplumsal olaylar karşısında takip edecekleri tutum ve tavırları belirleyen bir perspektif, zihniyet ve ideoloji kazandırma işlevidir. Her din temel bir bilişsel yöne sahip olup insanlara belirli bir zihniyet ve dünya görüşü sağlar. İnananlar, dinin kendilerine kazandırdığı zihniyet yapısıyla, sözelimi dünya ve dünyevî olaylar karşısında nasıl bir tutum ve eylem içinde bulunacaklarını belirlerler. Bir inanan, dininin kendisine verdiği zihniyetle dünya karşısında olumsuz veya edilgen bir tutum içinde olurken bir başkası olumlu tutum içinde bulunabilmektedir. Şu halde insanlar, dine dayanarak, eşyaya, tabiata, sosyal olaylara karşı bir tavır ve tutum içine girerler. Dinin verdiği zihniyetle sosyal olaylara karşı içine girilen tavır ve tutumlar, aile, ekonomi, eğitim, siyaset, sanat, ahlak gibi toplumun temel kurumlarını içine alacak boyutlardadır.

Dinin zihniyet kazandırma işlevi, dinî inançların topluma hizmetin en temel amillerinden olmasını anlamak bakımından önemlidir. Şöyle ki; bir dine özgü zihniyet veya bakış açısının, o dine veya dinî inanca mensup insanlar arasında yayılması ve paylaşılması sonucunda inananlar, o zihniyete göre hayatlarını sürdürür, örneğin gündelik işlerini yapar, hatta sözelimi doğayı seyrederken dahi o zihniyetin etkisi altında kalırlar. Bunu yaparken inandıkları dinin kendilerini öyle bakmaya ittiğinin farkında olsun ya da olmasınlar, dış dünyayı daima inançlarının ışığı altında görürler. İşte bu husus, Alman sosyolog Max Weber gibi sosyal bilimcilerin ve din sosyologların da fark ettiği gibi dinî inancın,

insan hayatında çevresi sınırlarla belirlenmiş kapalı bir bölge teşkil etmeyip kültür ve toplum yaşamının din dışında kalan kısımlarında da sürekli olarak varlığını hissettirmesinin başlıca nedenlerindendir (Freyer, 1964: 71).

Dinî inancın en dikkat çekici işlevlerinden biri de, yukarıdaki işleviyle doğrudan bağlantılı olan anlamlandırma işlevidir. Din veya dinî inanç, insanın, var oluşu, kendisini, çevresini, çevresindeki insanları ve diğer varlıkların var olma şeklini, etrafında cereyan eden olayları anlamlandırmasını sağlar. İnsanın bu dünyada yaşamasında, bu dünya hayatını sahiplenmesinde, huzur arayışı içine girmesinde dinin bu fonksiyonu etkili olur.

Dinin bir diğer toplumsal işlevi bütünleştirmedir. Bilindiği gibi bütünleşme teması, sosyolojinin merkezî temalarındandır. Toplumu toplum yapan, toplumu mümkün kılan nedir? Aynı bireyleri veya üyeleri, toplum denilen daha büyük bir bütünün içinde birleştiren, bir arada tutan nedir? Hiç şüphesiz toplum, belli bir zaman ve mekânı paylaşan insanların bir araya gelerek oluşturduğu birliktelikten daha öte bir şeydir. İnsanları bir araya getiren, bir arada tutan, toplum halinde birleştiren bir amaç ve bu amaç etrafında bir takım normlar, değerler, inançlar bulunmaktadır. Bireyi bu anlamda topluma bağlayan sosyal bütünleşmedir. Sosyal bütünleşmeyi sağlayan en önemli olgulardan (fenomen) biri, belki de en önemlisi ise dindir.

Bundan dolayı bütünleşme, din sosyolojisinin de anahtar konularından biridir.

İbn Haldun dinin bütünleştirici, kaynaştırıcı güç ve işlevi üzerinde önemle durmuştur (1996: 146-148). Emile Durkheim'in merkezî ilgisi, düzen problemine, yani toplumun sosyal istikrar ve birliği nasıl sürdürebileceği hususuna olmuştur. Durkheim'in din sosyolojisi çalışmaları, dinin insan toplumunda büyük birleştirici, bütünleştirici güç olarak yorumlanmasıyla sonuçlanır.

Din, toplum içindeki dağınıklığa, düzensizliğe, bunalıma, acziyete ve ümitsizliğe karşı bütünleşmeyi, umudu, motivasyonu koyar; hem birey ile toplum ilişkisini, hem bireyle kurum ilişkisini ve hem de kurumsal ilişkileri bir bütünlük içinde düzenler. Din, bütünleştirme işleviyle toplumsal dayanışmanın güçlü bir yapı taşı niteliğine sahiptir.

Dinin bir diğer başat sosyal işlevi, bütünleştirme işleviyle yakından ilgili olan organizasyon işlevidir. Peygamberlerin karizmatik liderliği etrafında inanan insanların oluşturduğu organizasyondan tutun çeşitli dinî grup, hareket, cemaat, oluşum, parti ve kurumların organizasyonları, bürokratik ve hiyerarşik yapılanmaları, siyasal ve toplumsal düzen ve düzenlemeler oluşturmaları, tarihsel ve çağdaş olarak dinin organizasyon işlevinin önemini ortaya koymaktadır.

Dinin toplumsal işlevlerinden biri de sosyalizasyondur. Din, sosyo-ekonomik, dinsel vb. sisteme uygun belli karakter tiplerini öne çıkararak, destekleyerek toplumsal aktörlerin, sosyal yapıya uygun rollerini öğrenip içselleştirmelerini, sosyal hayata ayak uydurmalarını, yani sosyalleşmelerini sağlar. Sosyalleşmeyle birey, sosyal rollerini, dışsal sosyal şartların etkisinden daha büyük oranda içsel olarak benimser ve icra eder. Dinsel sosyalleşme, sisteme uygun değer, tutum ve davranışları öğretmek toplumsal aktörün sosyal yapıyı, sosyal düzenin norm ve değerlerini, toplumsal rolleri sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal statü-koyu benimsemesinde rol oynar. Dinî meşrûlaştırımın içinde de değerlendirilebilecek olan dinî sosyalizasyon, toplum bireyleri katında sistemi, sosyal yapıyı, sosyal düzenin norm ve değerlerini, toplumsal rolleri kabul edilebilir göstererek bireylerin söz konusu sisteme, sistemin düzenlemelerine, sosyal hayata ayak uydurmalarında işlevsel olur.

Sosyal ilişki normları, dinsel ritüeller ve sosyalizasyonla dolaylı olarak kabul edilip içselleştirilir. Birçok dinsel grup, hatta mevcut sosyal düzenlemelere karşı olan bazı dinsel sekteryan gruplar, üyelerine, onları dünyada veya o toplum içinde daha başarılı hale getirecek değer ve davranışları öğretirler. Örneğin bazı dinsel gruplar, üyelerini, gelecek mükâfatlar için mevcut zevklerden vazgeçme, ölçülü olma, sıkı çalışma gibi değerler için-

de yeniden sosyalleşirler. Benzer biçimde bazı yeni dinsel hareketler, dominant toplumun değerlerine göre daha mükemmel ve daha dürüst olmaları konusunda karşıt-kültür üyelerine yardımcı olarak onların sosyalleşmelerinde işlev görürler.

Dinin başka bir işlevi, yapılandırma olarak belirlenebilir. Geleneksel Hint kast sistemi buna örnektir. Siyasi liderlere büyük avantajlar sağlayan bu kendine özgü ve son derece karmaşık yapı büyük bir ihtimalle Brahman ruhbanlığının bir ürünüdür. Din, toplumun sosyo-kültürel yapısında etkili olan bir olgu(fenomen) olup yapılandırma işleviyle de bağlantılı olarak aynı zamanda toplumu düzenleyici kurallar sistemidir. Gerek İslam örneğinde gerek Hristiyanlık örneğinde ve başka dinler örneğinde dinin, sosyal hayatın bütün alanları ile ilgili normlar geliştirdiği ve düzenlemelerde bulunduğu bilinmektedir.

Dinin etkili sosyal işlevlerinden biri de kimlik, bir varlık bilinci, aidiyet bilinci, birlikte var ve taraf olma bilinci kazandırmasıdır. Din, insanın kim olduğunu ifade eden şeyi tanımlayan sosyal bir rol veya durumda o insanın benine uygun düşen bir anlamlar seti olan kimliğin bir kontrol sistemi olarak işlev görmesinde rol oynar. Dinî inanç ve uygulamalar, birey ve gruplar için kimlik kalıpları meydana getirirler. Dinin kazandırdığı kimlik, insanın hayatına anlam kazandırır. Din, kararlı ve sağlam bir insan kişiliği oluşturarak toplumsal ilişkilerin de kişilikli ve bütünlüklü olarak gerçekleşmesinde etken olur. Din, bu işleviyle insanın kimlik bunalımına düşmesini de engelleyici güçtedir. Din, hem bireyin benliğinin oluşmasında, kendisiyle barışık olmasında, hem de bireyin topluma uyumunda, toplumla, sosyal norm, değer ve inançlarla sağlıklı ilişkide bulunmasında yardımcı olur.

Din, muhafazakâr ve meşrulaştırıcı özellikleriyle yakından bağlantılı olarak kültürün korunmasında, kuşaktan kuşağa aktarılmasında, kültürün süreklilik kazanmasında da işlevseldir. Din, topluma kültürün geçerliliğini kabul ettirerek, kültürü kendi şemsiyesi altına alarak korur ve kuşaktan kuşağa aktarır. Özellikle kültürün çeşitli boyutlarını izah etmek suretiyle din, insanların mevcut kültüre bağlanmasını ve onu devam ettirmesini temin eder. Denilebilir ki din, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması suretiyle gelenekleşmesi ve dolayısıyla kültürün dinamik bir biçimde toplumda var olmasını temin eder. İslam toplumları, Hristiyan toplumlar ve diğer dine mensup toplumlarda bunun örnekleri bol miktarda mevcuttur.

Dinin etkili işlevlerinden bir diğeri, toplumda pek çok problemin kaynağı olarak ortaya çıkabilecek değerler çatışmasını önlemektir. Din, değerlerin toplumca kabulünü sağlar, değerleri pekiştirir, değerler arasında hiyerarşik bir yapı oluşturur. Grubun ve toplum hayatının bir konsensüs içinde bulunması, değerler üzerinde anlaşmaya dayalı bir birliktelikle hayatini sürdürmesi, değerler hiyerarşisinin oluşmasını gerektirir. Bunu sağlamada dinin çok büyük etkisi mevcuttur.

Dinin bir diğer işlevi, devletle toplum aktörleri arasında aracı kurumluktur. Din, devletle birey arasındaki ilişkilerde ikincil yapılar, örneğin sivil toplum olarak bir tampon vazifesi görebilmektedir. İslam toplumlarında, örneğin Osmanlı toplum yapısında bu net olarak görülebilir. Din burada ikincil yapılarda tüzel kişiliğin işlevini ifa eder.

Anlam kazandırıcı bir inanç sistemi olarak dinin sosyal hayatta en dikkate değer ve kuşatıcı işlevlerinden biri de meşrulaştırmadır. Sosyal düzlemde meşrulaştırıcı bir rol sistemi olan din, toplumda ortaya konulan tutum ve fiilleri açıklar ve haklılaştırır. Din, bireysel düzlemde, yapılan davranışı bireyin meşrû olarak görmesini sağlarken, başka bir ifadeyle, bireyin yaptığı davranışı kendi zihin, bilinç ve vicdanında, kendi iç dünyasında, kendi psikolojisinde meşrû olarak görmesini temin ederken, sosyal düzlemde özneler arası ilişki ve etkileşimlerde, sosyal hayatta insanların birbirleriyle kurdukları ilişkilerde, kurumsal ve grupsal ilişkilerde de ortaya çıkan davranışların, sosyal eylemlerin ilişki içindekiler tarafından ve küresel (global) anlamda toplum tarafından geçerli ve haklı kılınmasını temin eder. Siyasal düzlemde ise din, yönetimin, yönetenlerin veya iktidarın,

yönetilenler tarafından kabul edilmesinde işlevsel olur. Din, meşrûlaştırıcı işleviyle sosyal realiteyi yoruma tabi tutarak insanı bu realitenin içine yerleştirir ve hayat için insana bir rehber takdim eder.

İnanç, meşrûlaştırma işleviyle doğrudan bağlantılı olarak kutsallaştırma işlevi de görür. İnanç ve inancın kurumsal boyutnu teşkil eden din, koyduğu farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, helal, mekruh, haram gibi davranış tanımlamalarıyla insanların gözünde bazı davranışları gerçekleştirmeyi kutsallaştıran bir yapıya sahiptir. Bu çerçevede inanç, toplumun varoluşsal boyutu olan topluma hizmeti kutsallaştıran, farz kılan bir yapısallık ve işlevsellik arz eder. Çünkü inanç, topluma hizmetin olmadığı bir toplumun yok olmaya yüz tutacağını, yıkılmasının mukadder olacağını söyler. İnanç esaslarında ve inanca dayalı yaşamda topluma hizmet asıldır. Bu bağlamda Kur'an'a ve Hadislere göre İslam inancında Allah rızası için topluma hizmetin, Müslümanlar için bir zorunluluk olduğu hatırlanabilir.

Din, insan toplumuna gündelik dünyayı aşan bir referans noktası kazandırır. Din, ayrıca bireyler ve gruplar için hayata bir anlam verme duygusu sağlar; böylece insanlar, sosyal hayatta karşılaştıkları olay veya durumlar içinde bir tür güçlü destek ve barış elde ederler. Dinin izahı veya haklılaştırmasıyla toplum içinde her aktör veya üye, kendi konumunu, statüsünü anlamlandırabildiği gibi, karşılaştığı olayları, içinde bulunduğu acılı veya sevinçli durumları da kendi zihninde bir yere yerleştirebilir. Fakir olan fakirliğini, zengin olan zenginliğini, hasta olan hastalığını vb. dinsel izahlarla izah eder ve böylece zihnen rahat olabildiği gibi toplumsal ilişkilerinde de rahat olur.

Görüldüğü üzere inancın toplumsal yaşam için çok hayati denilebilecek işlevleri bulunmaktadır. Burada ele alınan işlevlerin dışında da dinin pek çok işlevi olduğu muhakkaktır. Ancak konunun anlaşılması bakımından bu kadarı yeterli görülebilir.

Gerek burada verilen, gerekse başka sosyal işlevleri dikkate alındığında inancın topluma hizmette temel etkenlerden biri, hatta kimi zaman, yer ve durumlarda en temel etken olduğu anlaşılır.

SIRA SİZDE

Dinin toplumsal işlevlerine bir örnek de siz veriniz.

Belirtmek gerekir ki sosyolog ve din sosyologu veya başka bir bilim alanında çalışan kişi, inanç ve dinin toplumsal işlevlerinden söz ederken, dini değil, kendini sınırlandırır. Bu demektir ki sınırlanan dinin kendisi değil, araştırmacının kendisidir. Araştırmacı, dinin sosyal işlevleriyle ilgilenirken, indirgemeci bir yaklaşımla dini salt sosyal işlevlerine hasretmez, ancak kendisini dinin var olan sosyal işlevlerini, dinin toplumdaki yeri ve etkilerini incelemekle sınırlandırır. Denilebilir ki dini salt sosyal boyutları ve işlevlerinden ibaret görmek, indirgemecilikle, dini daraltmakla eşdeğerdir. Din, salt sosyolojik bir yan ürün değildir. Dinin kendine özgü bir mantığı, aşkın boyutları, beşerî olayları etkilemede büyük bir gücü bulunmaktadır.

Dinin bu ve benzeri işlevleri, bize dini inancın topluma hizmette ne kadar etkili olgu ve kurum olduğunu göstermektedir. Özellikle hizmetin davranışa dönüşmesi ve gerçekleşmesi için gerekli olan hizmet duygusunun insanlarda tesis edilmesinde dinin yapısal ve işlevsel özelliklerinin etkili olduğu hususu, konunun anlaşılması bakımından önemlidir.

“Halka Hizmet Hakk’a Hizmettir” İnancı

Genelde vahye dayalı büyük dinlerde insanlara yapılan hizmetin Tanrı'ya hizmet anlamına geldiği söylenebilir. Özel düzlemde ise Müslümanlar, bu anlayış ve inanca sahiptirler. Bundan dolayı Müslümanların inanç ve toplum felsefesinde “*halka hizmet Hakk’a hizmettir*” önermesi hakim bir zihniyet ve yaklaşımın ifadesidir. İslam inancında insanlara hizmetin, topluma yardım etmenin, toplumla bütünleşmenin, sosyal dayanışma için gerekli

sorumlulukları yerine getirmenin, toplumu ayakta tutan değerlere uymanın, fakir, miskin, yolda kalmış, haksızlığa uğramış, bir şekilde zayıf düşmüş insanlara yardım etmenin Allah'a ve Allah yoluna hizmet anlamına geldiğini ifade eden ayet ve hadisler mevcuttur.

İslam'ın insan yaklaşımında **“hizmet eden izzet bulur”** felsefesi yatar; Müslümanların inanç ve hayat felsefesinde insanlara hizmet etmek önemli bir ibadettir. O nedenle halka hizmet Hakk'a hizmet olarak anlaşılmaktadır.

Bu inanç ve felsefenin önemli bir göstergesi, Müslümanların öldükten sonra da toplumda kalıcı olan ve topluma hizmete devam eden eserler bırakmaya önem vermeleridir. Bu, hadislerde teşvik edilmiştir. Bir Hadis'te şöyle denilmektedir: “İnsan ölünce amel defteri kapanır; ancak şu üçü bunun dışındadır: sadaka-i câriye, faydalı ilim ve kendisine dua eden salih evlat” (Buhârî). Hadiste ifade edilen sadaka-i câriyeden kastedilen, devam eden, devamlı yararlanılan iyi eserlerdir. Bunlar; çeşme, su kemeri, sebiller, su kanalları, yol, köprü, han, hamam, okul, cami, hastane, vakıf gibi topluma yararlı eserler bırakmak ve ağaç dikmek gibi hayırlı işler yapmaktır. Hadisteki faydalı ilim, ilme dair kalıcı eserler bırakmak, insan yetiştirmek gibi güzel işleri; salih evlat ise güzel yetiştirilen çocukları işaret etmektedir. Dikkat edilirse, bunların tamamı topluma hizmet etmek ve dolayısıyla toplumun varlığını sürdürmekle doğrudan alakalı hususlardır.

Topluma Hizmette Dünyanın Anlamlılığı ve İnanç

Topluma hizmette, insanın dünyada yaşamayı anlamlı bulmaları, dünyayı sahiplenmeleri, dünyanın geçici olmakla birlikte yaşanılabilir bir yer olduğu bilincine sahip olmaları önemli bir etkidir. Dünyayı anlamlı bulmayan, dünyanın anlamlılığına inanmayan bir insanın dünyada yaşamaya özen göstermesi, dünya hayatını ciddiye alması ve insan varoluşunun en temel yansımalarından biri olan topluma, toplumsal yaşama hizmet etmesi düşünülemez. Bu nedenle topluma hizmette sosyal aktörlerin dünyanın anlamlılığına inanmaları gerek. İşte insanda bu inancın oluşmasında, yani insan için dünyada yaşamının anlamlı olmasında, başka bir ifadeyle insanın dünyayı anlamlandırmasında dinî inancın rolü büyüktür. Bu bağlamda Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam, dünyayı Allah'ın bir eseri olarak görür ve dolayısıyla o dinlere mensup olanların dünyayı kabul etmelerini temin eder. Örnek olarak İslam'a yakından bakılacak olursa, onun Müslümanlardan dünyayı sahiplenmelerini, **“hemen ölecekmiş gibi Ahiret için, hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için”** çalışmalarını istediği görülür. İnsanın yeryüzünde halife olarak yaratılmış olması (Bakara 30; En'am 165), emaneti insanın yüklenmesi (Ahzab 72), yeryüzündeki diğer varlık ve nimetlerin insanın hizmetine verilmesi (Bakara 29; A'raf 31; Casiye 12, 13; Lokman 20; Nahl 12, 14, 15, 18; Kasas 77; Neml 86 vd.) gibi hususlar, gerçekte İslam'ın dünyaya bakışını da orta yere sermektedir. Buna göre İslam'da dünya hayatının Ahiret'in tarlası olduğu ve dolayısıyla dünya hayatında insanların yapmaları gereken şeylerin temelde belirlendiği söylenebilir. Esasen İslam'ın dünya ile ilişkilerinde belirleyici olan, Tevhid'dir; İlâhî yasa, tüm insan hayatını düzenleyen, kendi bütünlükleri ve kuşatıcı özellikleri içinde bizzat İslam'ın hakim prensibine, yani Tevhid'e uygun olarak insan ve toplumun, madde ve mânânın birleşmesini sağlayan emir ve davranışlar ağına benzer. İslam'ın Tevhid inancı hayatta bölünmeyi kabul etmemektedir. İslam'ın böyle bir inanca sahip olması, din-dünya ikilemini kabul etmemesini gerektirmiştir (Okumuş, 1999).

Topluma Hizmette Ahlâk ve İnanç

Topluma hizmetin en önemli temellerinden biri ahlâktır. Toplumsal bir olgu olarak ahlâk, insanların bir arada yaşamalarında, toplumsal kurallara uymalarında, birbirlerine karşı nasıl davranacakları hususunda ön-kestirimde bulunup ona göre hareket etmelerinde vs. oldukça belirleyici bir etkidir. Fakat toplumsal hayata yakından bakıldığında, çoğu kez

veya çoğu durumlarda ahlâkın da arka planında inanç faktörünün olduğu, ahlâkın en güçlü temelini inanç olduğu, inancın ahlâk da dahil toplumsal hayatı ve dolayısıyla toplumu ayakta tutan, topluma hizmeti besleyen, inşa, ikame ve idame ettiren çok önemli bir olgu olduğu görülebilir.

Toplumsal yaşamda topluma hizmette büyük bir sermaye olan ahlâk, inanç olmadan sağlam bir temel oturmaz. Ahlakî ilke ve esasların mantığı ve temel yapısına bakıldığında orada dinî inancın varlığı görülür. İyilik, adalet, sadaka, namus, emanete riayet, doğruluk, fedâkârlık, barış, hoşgörü gibi ahlakî ilkelerin hepsi, son tahlilde toplumsal hayatta inanç ilkesine dayanır. Dikkat edilirse bu ilke ve esasların tamamı çıkarıcılığa ters düşer; onlar özveri gerektirir, gönül rızası gerektirirler. Bütün bunları ise dinî inanç sağlar, Allah rızası belirler. Meselâ bencillik topluma hizmetin önündeki en büyük engellerdendir. Bu engel kaldırılmadığı veya etkisizleştirilmediği zaman toplum yara alır ve zaman içinde ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. İşte bu engelin kaldırılmasında da dinî inanç temelli bir rol ifa eder. Denilebilir ki iman, bencilliğin panzehiridir. İman eden, dinî inanca sahip olan kişi, toplumu düşünür, cemiyet hayatını önemser. İnanç sahibi insanın hayat felsefesinde topluma hizmet en başta gelen şeydir.

Ahlâk, toplum hayatının temeli iken, ahlâkın en önemli temeli ise inançtır. Bizim toplumumuzun tarihî, sosyal ve kültürel gerçekliği açısından konuya yaklaştığımızda da, toplumumuzun varlığının temeli olan ahlâkın yüce dinimiz İslâm'dan beslendiğini görebiliriz. Esasen her din, birey ve toplumun davranışını, kendisinin açıkladığı hakikatlerle uyumlu hâle koymayı hedef alan ahlakî kaideler dile getirir. Dindar toplum, düşünce ve davranışlarında din, iman ve ahlâkı bir bütün olarak yaşar. İslam ahlâkı söz konusu olduğunda, ahlâkın kaynağının İslam dini ve Allah'a iman olduğu, hatta Allah'a iman da ahlâkı bir eylem olduğu görülür.

Toplumsal hayatın devamı için iyi ahlâkın ne kadar vazgeçilmez olduğu bilinen bir gerçektir. Sosyal bir olgu olarak ahlâkın toplum hayatı için bu derece önemli olmasındandır ki öteden beri bilim adamları, düşünürler, filozoflar ve sosyologlar, ahlâk üzerinde yoğunlaşmışlardır. Peygamberler de güzel ahlâktan uzaklaşan insanları yeniden güzel ahlâkla buluşturup bütünleştirmek amacıyla gönderilmiştir. Nitekim Hz. Muhammed de, kendisinin Peygamber olarak gönderilişinin sebebinin güzel ahlâkı tamamlamak olduğunu belirterek (İmam Malik, Husnu'l Hulk) güzel ahlâkın insanlık için hayatî olduğunu ortaya koymuştur. Kur'an'da da Peygamberimize hitaben **"Sen kuşkusuz yüce bir ahlak üzeresin"** (Kalem 4) denilerek bu gerçek teyit edilmiştir. Ayrıca Hz. Aişe'nin **"O (Hz. Muhammed) ahlâkını Kur'an'dan almıştır"** sözü ile Hz. Muhammed'in **"İman bakımından mü'minlerin en mükemmeli, ahlâk bakımından en güzel ve ailesine karşı en lütufkar olanıdır"** ve **"Müslüman, elinden ve dilinden müslümanların emin olduğu kimsedir"** gibi hadisleri de bu hususa işaret etmektedir.

Din, tek tek bütün insanların iyi ahlâk sahibi olmalarını ister ve hedefler; ancak sosyal açıdan güzel ahlâkın azami ölçüde egemen kılınmasını, toplumun bekası için şart görür. İslâm, toplumun ayakta kalmasının şartı olarak gördüğü güzel ahlâkın, toplumda hâkim durumda olmasını ister. Çünkü toplumda iyi ahlâk hakim olmadığında, toplumsal ilişkilerin huzur içinde gerçekleşmesini sağlayan güven ortamı da olmayacaktır. Güven ortamının olmadığı toplumda, ilişkilerin zedelenmesi ve huzursuzluğun baş göstermesi kaçınılmazdır.

Topluma Hizmette Sorumluluk Duygusu ve İnanç

Topluma hizmette sorumluluk duygusunun, kolektif sorumluluk bilincinin önemi yadsınamaz. Topluma hizmette temel unsurlardan olan sosyal sorumlulukların yerine getirilmesinde ise dinî inançlar dikkate değer etkiler gösterirler. Ayrıca dinlerin insanlara yükledikleri görev ve sorumluluklara bakılırsa, bunların birçoğunun da doğrudan topluma hizmet olduğu görülür.

Toplumsal varlığını sağlıklı olarak sürdürmesi için aile, akraba, komşu ve bütün topluma karşı sorumluluklarımızın gereğini yerine getirmek, topluma en büyük hizmet demektir. Bütün bu sorumlulukların ifasında dinlerin işlevlerinin olduğu bilinmektedir. Örneğin İslam dininde aileye, komşuya, akrabaya, toplumun bütününe, darda kalana, yoksullara, hastalara vs. karşı görev ve sorumluluklar ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Kur'an'da aile temel toplumsal kurum olarak görülmekte olup anne-babaya iyilik etmek ve iyi davranmak, Allah'a ibadetle birlikte zikredilmekte; yaşlanan anne-babaya karşı asla **"of be!"** bile denilmemesi, onların incitilmemesi, onlara sadece güzel söz söylenmesi ve onlar için hayır duada bulunulması emredilmektedir (İsra 23-24). Anne-babaya iyi davranmanın en önemli gerekçesi de vefa olarak tespit edilmektedir. Müslümana anne-babanın kendisini nice zorluklara katlanarak dünyaya getirdiğini, büyüttüğünü ve dolayısıyla ona şirk koşmanın dışında her konuda iyi davranması gerektiğini emretmektedir (Lokman 14-15). Kur'an ayetleri ve hadisler, ayrıca ailede eşlerin birbirleri için ne anlam ifade ettiğini ve dolayısıyla birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğini, kardeşlerin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarını da hatırlatmaktadır (Nahl 90; Nisa 1, 19, 35, 36, 128; Rûm 21; Bakara 228; Tevbe 71 vd.; Sünen-i Ebî Dâvûd 5140; Tirmizî 11/1162 vd.). Böylece İslam dini, anne-babaya sevgi ve saygıyla ve de aile bireylerinin birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmeleriyle bütün topluma saygı ve sevgiyi egemen kılmak istemektedir. Çünkü toplumun genelinde aile içinde çocuklarla anne-baba arasında sevgi ve saygı hakim olursa, toplumun bütün aktörleri arasında sevgi ve saygı egemen olur. Görüldüğü gibi aileye karşı sorumluluğun gereğinin yerine getirilmesi durumunda topluma büyük bir hizmette bulunulmuş olunmaktadır.

Aile kurumu, aile bireylerinin birbirlerine karşı sorumluluklarını yerine getirmeleriyle ve de toplumun aile kurumuna sahip çıkmasıyla korunur. Toplumda ailenin nikah ve evlilikle kurulmasının en temel sonucu belki de toplumun korunmasıdır. Aile kurumunun bozulması toplumun bozulması demektir. Sonuçta aileye karşı sorumlulukların gereğinin yerine getirilmesinde dinin etkili bir rol oynadığı görülmektedir.

Topluma Hizmette Akraba ve Komşularla İlişkiler ve İnanc

Topluma hizmetin gerçekleşmesinde sosyal sorumluluğun bir gereği olarak akraba ve komşularla iyi ilişkiler son derece önemlidir. Akraba ve komşularla iyi ilişkiler kurmak, ziyaretleşmelerde bulunmak, onların dert ve acılarını paylaşmak, ihtiyaç anında yardımlarına koşmak topluma en büyük hizmetlerden biridir. Toplum hayatında akraba ve komşularla bahsi geçtiği biçimde ilişki kurmada din ve dinî inançların büyük bir etkisi vardır.

İslam, aile ve akraba ilişkilerine ayrı bir önem verir. Nitekim bizim toplumumuzda birçok topluma göre bu ilişkilerin sağlam bir biçimde devam etmesi, İslam inancına dayanmaktadır. Toplumumuz üzerinde İslam inancının etkisi düşünüldüğünde, bunun yadsınamaz bir gerçek olduğu anlaşılır. Ayetlerde ve hadislerde anne-babaya, kardeşlere, akrabaya iyi davranmayı, ziyaret etmeyi, onlarla irtibatı koparmamayı bir ibadet olarak zikretmekte ve bunu Müslümanların yapmasını istemektedir (Nisa 36; Ebû Dâvûd 5140; Buhari, Edeb).

Sosyal hayatta aileden sonra en yakın ilişki kurulan insanların komşular olduğunda kuşku yoktur. Komşularla iyi geçinmek, onların derdiyle dertlenmek, sevinçlerini paylaşmak, hastalanınca ziyaretine gitmek, davet edince icabet etmek, cenazesinde bulunmak vs. topluma önemli bir hizmettir. Nitekim ayet ve hadislerde komşulara karşı sorumluluklarımızdan bahsedilmekte, komşulara iyi davranılması istenmektedir (Nisa 36). İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in **"Yanı başındaki komşusu açken tok olarak geceleyen kişi mümin değildir"** Hadisi (İbn Ebi Şeybe, Kitabu'l-İmân) İslam'ın komşuluk ilişkilerine, komşuların birbiri üzerindeki haklarına verdiği önemi göstermektedir. Bu güzel söz

komşunun yardımına koşma üzerinden toplumsal yardımlaşma yoluyla topluma hizmetin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bu Hadisin de gösterdiği gibi iman, İslamî inanç, insanı topluma hizmete yönelten en etkili güç olmaktadır.

Komşunun, komşular arası iyi ilişkilerin önemini vurgulayan bir başka Hadis ise şöyledir: **“Cibril, komşu hakkında o kadar tavsiyede bulundu ki, neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım”** (Buharî, Edeb 28: Müslim, Birr 140). Başka bir Hadis’te de, komşusunun, haksızlık ve kötülüğünden emin olmadığı kişinin iman etmiş olmayacağı belirtilmektedir. Hz. Peygamber’in buna benzer başka sözleri de vardır, fakat konunun anlaşılması bakımından bu kadarı yeterlidir.

Ayet ve hadislerde anlamını bulan akraba ve komşuluk ilişkilerinin örneklerini tarihte ve günümüzde toplumumuzda bolca bulmak mümkündür. Son tahlilde gerek dinî kaynaklarda ve gerekse sosyal gerçeklikte akraba ve komşularla ilişkilerin iyi olmasının en temel itici etkenlerden biri inançtır.

Topluma Hizmette Vakıflar ve İnanç

Vakıf, kısaca bir miktar mal veya mülkün gelirinin tamamen hayır işine ayrılması, yani insanların yararına tahsis edilmesi anlamındadır. Bu işi gerçekleştirmesinde aracı olan kurum da vakıf adını almıştır. Medeniyetimizin önemli kurumlarından biri olan ve Hz. Muhammed’den günümüze İslam toplumlarında dikkate değer bir kurum olan vakıf, sosyal, dinî, ekonomik vb. hizmetleriyle, sağlık, spor, eğitim, kültür, ulaşım vs. alanlarındaki hizmetleriyle topluma hizmette hatırı sayılır işlevler görmüş ve görmeye de devam etmektedir.

Vakıf eserlerine kısaca bakıldığında vakıfların toplumda ne gibi önemli hizmetleri yerine getirdiği daha açık bir biçimde görülür. Örneğin İlim alanında hizmet eden vakıf eserlerinden medreseler, mektep ve okullar, kütüphaneler; din alanında hizmet eden vakıf eserlerden camiler, mescitler; sağlık alanında hastaneler, dârü’ş-şifâlar, dârü’t-tıbbat, dârü’l-âfiyeler; sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alanda hizmet eden vakıf eserleri, imaretler, yollar, su tesisleri, köprüler, hanlar, hamamlar, vs. vakıfların topluma vazgeçilmez hizmetlerde bulunduklarını göstermektedir.

Vakıflar, yaptıkları hizmetlerle şehir, köy, belde gibi yerleşim birimlerinin kurulmasında, gelişmesinde, imar edilmesinde önemli roller icra ederler. Toplumda bir tür sivil toplum kuruluşları olarak işlev gören ve sosyal hayatta çok etkileri olan iş ve görevler yürüten vakıflar, devletle halk arasında aracı kurumlar olarak da işlev görürler. Vakıflar, kamu harcamaları için devletin bütçesine ek bir kaynak olmalarının yanı sıra kamu hizmeti yapırlar. Ayrıca kalkınma yönünden topluma hizmet ederler.

SIRA SİZDE

Vakıfların topluma hizmet kapsamında ele alınabilecek işlev ve görevlerine bir örnek de siz veriniz.

İslam medeniyetinde var olan vakıf kurumu, topluma hizmetin en somut ve en köklü göstergelerindendir. Vakfın temelinde ise İslam inancı vardır. Ayet ve hadislerde vakıf kurumunun tesisine işaret eden noktalar bulunmaktadır. Özellikle iyilik, sadaka, hayır yapılmasını isteyen ayet ve hadisler, vakfın kuruluşunda etkili olmuşlardır. Yukarıda bahsedilen sadaka-i câriye Hadis’i İslam toplumlarında vakıf kurumunun tesisinde etkili olmuştur. Müslümanlar, sadaka-i câriyeden, devam eden, devamlı yararlanılan iyi eserleri anlamış ve ondan dolayı da çeşme, su kemeri, sebiller, su kanalları gibi su hizmetleri ve de yol, köprü, han, hamam, okul, cami, hastane, vakıf gibi topluma yararlı eserler bırakmak ve ağaç dikmek gibi hayırlı işler yapmışlar ve yapmaya da devam etmektedirler.

Vakıflar, görünüşte sosyal işlev ve hizmetleri olan, topluma yukarıda belirtildiği gibi pek çok alanda hizmet eden kuruluşlardır, ancak vakıfların asıl kuruluş gayesi ve vakfettirmenin amacı Allah’a yakınlıktır, Allah rızasına erişmektir. Dolayısıyla vakıfların topluma hemen her alanda hizmet aracı olmasında dinî inançların etkisi büyüktür.

Topluma Hizmette İyiliği Yayma-Kötülükle Mücadele Kurumu ve İnanç

Tarihsel ve sosyolojik düzlemde toplumlara bakıldığında, onları ayakta tutan en temel mekanizmanın belki de toplumsal aktörlerin birbirlerini düzeltme veya ıslah etme mekanizması olduğu görülür. Toplumsal hayatın devamı, gerçekte bu mekanizmanın iyi işlemesine bağlı bulunmaktadır. İnsanlar, bir arada uzun süre yaşamak ve kurdukları toplumu kendi ömürlerini aşacak şekilde yaşatmak için bir takım bağlayıcı ve yaptırımı olan kural, yasa ve anayasalar yapmaktadırlar. Bütün bunlar, toplumun bekasıyla ilgili olarak tesis edilen ıslah kurumu veya mekanizmasıyla doğrudan ilgilidir; daha doğrusu insanları belli özgürlükler ve yasaklar çerçevesinde hareket etmeye iten toplumsal kural ve yasalar, ıslah mekanizmasının bir gereği olarak ortaya konulmaktadırlar.

Tabii ki, insanlara sosyal görev ve sorumlulukları ve de suç işlemeleri durumunda alacakları cezalar, anayasa ve yasalarla belirlenmektedir. Ancak toplumda bu çerçevede her şeyin yasalarla düzenlenebilmesi ve bütün suçların yasal düzenlemelerle kontrol edilmesi veya engellenebilmesi mümkün olmaz. O nedenle genelde bütün toplum üyelerinin birbirlerine iyilikleri hatırlatmaları ve kötülükleri toplumdan uzaklaştırmaya çalışmaları, özelde ise bu işin uzmanlarca yapılması, toplumun devamı açısından oldukça önemlidir.

Gerçekten de ıslah mekânı, başka bir ifadeyle iyiliği yayıp çoğaltma ve kötülükten sakındırma (emr bi'l-ma'rûf ve nehy ani'l-munker) faaliyeti, toplumların varlığının devamı için hayati öneme sahiptir. Toplumun sürekliliğinin sağlanması, mevcut yapısının korunması ve sosyal dengenin kurulması ıslah mekanizmasının varlığına bağlıdır. Bu yüzden İslam için iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, iyiliği yayıp çoğaltmak, sosyal hayata egemen kılmak ve kötülüğün toplum içinde azalmasını, etkisizleşmesini sağlamak bütün sosyal hayatın temelidir. Hatta İslam, “**Sizden hayra çağırın, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun. Kurtuluşa erenler işte bunlardır.**” (Al-i İmran 104) ayetiyle bunun kurumlaştırılmasını emretmektedir. Toplumda herkes temelde bununla görevli sayılmasına rağmen bunu kendine iş edinmiş bir kurumun (yerine göre kuruluşların) bulunması özel olarak emredilmiştir. Denebilir ki bu özel kurum veya kuruluşlar da sonuçta iyiliğe çağırın, güzel işleri emreden ve kötülükleri yasaklayan bir toplumun ve insanlığın teşekkülünü hedef almaktadır.

İyiliği yayma-kötülükle mücadele kurumu, İslam inancında topluma hizmetin temel dayanak noktalarından biri, hatta belki de en önemlisidir. Şu halde toplumun birlik ve bütünlüğünü, huzur ve mutluluğunu temin edecek hususların toplumda yaygınlık kazanması için çalışmak ve tersine bozacak olan kötü tutum ve davranışların toplumdaki etkisinin azalması için mücadele etmek gibi topluma hizmetin çok önemli boyutunda inanç temeli vardır.

Topluma Hizmette Sosyal Dayanışma ve İnanç

Dinlerde sosyal dayanışmaya ayrı bir önem verilir. Toplumun birlik ve dayanışma içinde olması **Yahudilikte**, **Hıristiyanlıkta**, İslam'da, **Budizm'de**, **Konfüçyanizm'de**, **Hinduizm'de** oldukça önemlidir. Nitekim bu ve benzeri dinlerin kutsal metinleri incelendiğinde, onlarda sosyal bütünleşme ve dayanışmaya ne kadar önem verildiği görülebilir.

Sosyal dayanışma ve bütünleşmenin boyutlarından olan çocuklara sevgi göstermek; yaşlılara saygı duymak; engellilerin sorunlarına duyarlı olmak ve onlara yardımcı olmak; cinsiyet ayrımcılığı yapmamak; infak etmek, sadaka vermek, zekât vermek, kurban kesmek, yani ekonomik yardımlaşmada bulunmak; yolda kalmışa, düşküne yardım etmek, hep dinî inanç temeline dayanırlar.

Yol, köprü, okul, çeşme, cami, han, imaret inşa etmek, inanç temelinden beslenir.

Bütün bu dayanışma unsurlarının gerçekleşmesinde dinî inancın meşrûlaştırıcı işleviyle diğer bazı işlevlerinin önemli etkisi bulunmaktadır.

İslam medeniyetinin bazı kurumları, örneğin **hisbe** teşkilatı, vakıflar, topluma hizmet örnekleri olarak dinî inanç temeline dayanırlar.

İslam'ın "**Mü'minler ancak kardeşler**" ayetiyle (Hucurat 10) belirlediği kardeşlik ilkesi ve Hz. Muhammed ile arkadaşlarının 622 yılında Medine'ye hicretlerini müteakip uyguladıkları kardeşleştirme projesi ve de toplumun bütün kesimlerini içine alacak şekilde adaleti ayakta tutmayı emreden ayetlerle belirlediği adalet ilkesi de sosyal dayanışma ve bütünleşme açısından kayda değer etkenlerdir. Müslümanların tarihsel tecrübelerinde bu ilkelerin hayata nasıl geçirildiğini görmek mümkündür. **Yunus Emre** de,

"Gelin kardeş olalım, işi kolay turalım
Sevelim sevillelim dünya kimseye kalmaz"
dizeleriyle kardeşliğin önemine işaret etmektedir.

İslam, Müslümanlar arasındaki ilişkide hem sosyolojik olarak hem de hukukî olarak kardeşliği esas alır. Normal şartlarda da aynı toplumda birlikte yaşadıkları Müslüman olmayan topluluklarla da belli hukuki esaslara dayalı insanî-sorunsuz, haklara dayalı ilişki biçimini esas alır.

İslam'da toplumda birlik ve beraberliğin hakim olması, ayrı bir önem taşır. O nedenle ayet ve hadislerde sıklıkla insanların birbirlerine iyi davranmaları, birbirleri hakkında kötü düşünmemeleri, zanda bulunmamaları, birbirlerini alaya almamaları, birbirlerine düşmanlık beslememeleri ve birlik içinde bulunup ayrılığa düşmemeleri salık verilir (Bkz. Hucurat, 49/9-13; Enfal, 8/46; Saf, 61/5; Al-i İmran, 3/103-105).

İslam'da toplum bütün cinsiyet, yaş, grup, ırk vs. farklılıklarıyla birlik halinde ikame ve idame edilmesi gerekli bir bütündür (Hucurat, 49/13). İslam toplumsal tevhidî, **Tevhid** kelimesinin bir yansıması ve sosyolojik gerçeklik boyutu olarak görür.

Gerçekten de dinî inanç, topluma hizmetin en önemli boyutlarından sosyal dayanışmayı sağlamada etkili etmenlerdendir. Çünkü inanç, insanların toplum için ölümü dahi göze alacak şekilde hareket etmelerini, isar ve özveride bulunmalarını, savaşmalarını, şehit ve gazi olmalarını sağlar. Bütün bunlar, dikkat edilirse toplumu ayakta tutan, toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi temin eden hususlardır.

İnanç, toplumsal dayanışmanın unsurlarından sosyalleşme ve uyumda etkili bir faktördür. Toplumsal hayatın devamı topluma hizmete, o da topluma uyuma bağlıdır. **Uyumun** olmadığı yerde toplumsal bütünleşmeden ve dolayısıyla **topluma hizmetten** bahsedilemez. **Sosyal uyumda**, insanların sosyal kurallara uymaları, birlikte yaşama esaslarına riayet etmeleri, bencil olmamaları, gerektiğinde şahsi istek ve arzularından feragat etmeleri, önemlidir. **Çevreye uyumda** kişinin toplumu koruma yaklaşımı şarttır. Bütün bunların sağlanmasında ise inanç etkili roller üstlenir.

Dinsel inanç toplumda maneviyat ve manevi sosyalleşme sağlar. **Manevî sosyalizasyon** ise toplum fertleri katında sistemi, sosyal yapıyı, sosyal düzenin norm ve değerlerini, toplumsal rolleri kabul edilebilir göstererek onların söz konusu sisteme, sistemin düzenlemelerine, kısaca sosyal hayata ayak uydurmalarında işlevsel olur.

Maneviyat ile sosyalleşmede toplumun üyelerinin birbirlerine saygı ve sevgi esası üzere hareket etmeleri önemlidir. Denilebilir ki başkalarına saygı, başkalarının hakkını gözetme, hatta başkalarını kendisi gibi düşünme, dinde esastır. İslam Dini örneğinde "**Hiç kimse, kendisi için istediğini başkası için de istemedikçe iman etmiş olmaz**" (Buharî, Kitâbu'l-İmân, Bâb: 7) hadisi, bunu en güzel bir biçimde ifade etmektedir. Ayrıca "**İslam'da en hayırlı davranış, yemek yedirmek, tanıdığını da tanımadığına da selam vermek, barış ilan etmektir**" (Buharî, Kitâbu'l-İmân, Bâb: 6), "**Müslüman Müslümanla-**

rın dili ve elinden zarar görmediği kişidir” (Buharî, Kitâbu'l-İmân, Bâb: 5) gibi hadisler, toplumsal ilişkilerde ideal davranışın nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır.

İslâm, sosyal ilişkilerin fedakarlık, karşılıklı sevgi, saygı ve anlayış içerisinde olması gerektiğini, insanın topluma bir empati ve sempati içinde katılması gerektiğini söylemektedir. Sevgi ve saygı merkezli dinin ve manevî yaşam biçiminin, çocuğu, genci, yetişkini, yaşlısı, kadını ve erkeğiyle toplumun suça eğilimini engelleyen bir sosyalleşme deneyiminde bulunmasında önemli ölçüde etkili olduğu söylenebilir.

Din ve maneviyat, toplum üyelerine cemaat ve grup bilinci kazandırarak veya tüm toplumu bir cemaat olarak kabul etme anlayışı vererek üyelerin toplumun zararına bir davranışta bulunmalarının önüne geçer.

Din, grup amaçlarının özel çıkarlar üzerinde ve duyguların organize arzular üzerinde egemen olmasını sağlamak için dört şey yapar:

1. Din, tabiatüstü bir inançlar sistemi ile grup amaçları ve bunların üstünlüğü hususunda bir açıklama getirir.
2. Din, ortak ibadetler emrederek ortak duyguların sürekli olarak kuvvetli kalmasını sağlar.
3. Din, ortaya koyduğu kutsal şeyler marifetiyle değerler yaratır ve bunları paylaşan bütün insanlar için bir araya getirici unsurları ortaya koyar.
4. Din, sınırsız bir ödül ve cezalar kaynağı sağlar. Böylece sosyal bütünleşme yönünden zorunlu bir katkıda bulunur (Dönmezer, 1990: 263).

Toplumsal dayanışma noktasında önemli bir husus da, toplumda sevginin hakim olması, insanların birbirlerini sevmeleri, birbirlerine değer vermeleri ve saygı göstermeleridir. Toplumsal ilişkilerin sağlıklı yürütülmesinde ve toplumsal dayanışmanın sağlanmasında özellikle sevginin yeri büyüktür. Sevgi duygusunun gelişmesinde ise inanç etkilidir. İslam örneğinde sevginin toplumsal dayanışma ve bütünleşme için ne kadar önemli olduğu şu Hadis'te ifade edilmektedir: **“İman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız”** (Müslim, İman 93). Dikkatle bakıldığında bu Hadisin, imanının nasıl sevgiyle ilişkilendirilerek objektifleştiğini, dışsallaştığını ve sosyal boyut kazandığını ortaya koyduğu anlaşılabılır.

Toplumsal dayanışma ve bütünleşmede ve dolayısıyla **topluma hizmette** toplumun grup yönü önemlidir. **Bronislaw Malinowski**'ye göre kültürün temel niteliği olarak kabul edilebilecek olan gruplar halinde örgütlenme önemli bir yer tutar. Toplum hayatı grup hayatı demektir. Grup hayatı ve gruplar halinde örgütlenme, topluma önemli hizmetler sunar; insanlar arası işbirliğini teşvik eder. Grup halinde örgütlenmenin, örneğin aile, evlilik gibi grupların tesisinde ve grupsal eylemlerde dinî inanç önemli bir etkidir.

Topluma hizmette ailenin yerine ayrı bir vurguda bulunmak gerek. **Aile**, toplumun temel kurumu olarak toplumu ayakta tutan en önemli sosyal gruptur. O nedenle ailenin sağlam olması önemlidir. Ailenin sağlam esaslara dayanması ve dağılıp parçalanmaması, toplumun birlik ve bütünlüğü için gereklidir. Böyle bir aile yapısının tesisinde dinî inançların rolü büyüktür.

Son çözümlemede **Durkheim**'in de belirttiği gibi din ve dinî inanç, sosyal dayanışmayı temin etme ve devam ettirme işlevine sahiptir.

Sonuç olarak dinî inançların sosyal işlevleri, toplumla etkileşimi, çeşitli alanlarda topluma hizmetteki etkileri düşünüldüğünde, topluma hizmette inanç temellerinin çok güçlü olduğu, inançların insanları birçok alanda **topluma hizmete** yönelttiği söylenebilir.

Özet

Dini inanç, bütün toplumlarda var olan evrensel bir olgudur. **İnsanlık** kadar eski geçmişe sahip olan din, tarihsel süreç içinde toplumda temel etken olarak varlık göstermiş bir toplumsal fenomen olduğu gibi günümüzde de sosyal hayatta etkili kurum ve yapılardan biri olup canlı bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

İnancın ve onun dışavurumunun ifadesi olarak din, toplum ve toplumsal hayat ile karşılıklı ilişki içinde varlık bulur. Tarih boyunca ve günümüzde toplumlar incelendiğinde, toplumu ayakta tutan en temel unsur olan **topluma hizmetin** en temel dayanaklarından birinin **inanç** olduğu görülür. **Bu, hem Müslümanlar, hem Hristiyanlar, hem Yahudiler, hem de diğer dinlerin mensupları açısından geçerlidir.**

İslamiyet örneğinde topluma hizmetin inanç temellerine bakıldığında, İslam toplumlarında topluma hizmette İslam inancının temel etken olduğu görülebilir.

İyiliği yayma ve kötülükten men etme ilkesi (ihtisab kurumu), **vakıflar, fütüvvet ve ahilik** gibi organizasyonlar, genel anlamda **infak** (maddi ve manevi imkanları dağıtıp paylaşmak) ve **sadaka**, özel anlamda ise **zekât, Kurban Bayramı, Namaz, Ramazan Orucu ve Hac** gibi ibadetler, Müslüman toplumlar ve İslam medeniyeti örneğinde **topluma hizmetin inanç temellerinin** en önemli yansımaları ve örnekleri olarak zikredilebilir.

Günümüz Türkiye'sinde de yukarıda belirtilen kurum ve ibadetlere ek olarak çeşitli dernek, vakıf ve camilerde toplanan paraların nakit olarak veya gıda, kıyafet vb. olarak toplumdaki ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması da, **topluma hizmetin inanç temellerini** göstermesi bakımından oldukça önemli göstergeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kendimizi Sınavalım

- “İnsan tabiatı gereği sosyal bir varlıktır” diyen toplum bilimci aşağıdakilerden hangisidir?
 - İbn Haldun
 - Aristoteles
 - Karl Marx
 - İbn Sina
 - Emile Durkheim
- Aşağıdakilerden hangisi kültürümüzde topluma hizmetin inanç temelini en iyi ve açık bir biçimde ifade edebilir?
 - İnsanı sevmek ibadettir.
 - Halka hizmet Hakk’a hizmettir.
 - Halka hizmetin yolu inanmaktan geçer.
 - İnanç, topluma hizmet demektir.
 - İnancı olmayan, hizmet etmez.
- Bir miktar mal veya mülkün gelirinin tamamen hayır işine ayrılması, yani insanların yararına tahsis edilmesi anlamına gelen kuruma ne ad verilmektedir?
 - Hayır
 - Sadaka
 - Nafaka
 - Vakıf
 - Hisbe
- Aşağıdakilerden hangisi ölen kimsenin devam eden, devamlı yararlanılan iyi eserlerini ifade eder?
 - Nafaka-i tām
 - İnfak
 - Sadaka-i kāmile
 - Hademe-i hayrāt
 - Sadaka-i câriye
- Dine sosyolojik bakışta din-toplum ilişkilerinin doğasını aşağıdakilerden en iyi hangisi ifade etmektedir?
 - Din - toplum ilişkilerinin doğasında dinin bağımsız değişken olması vardır.
 - Din ile toplum ilişkilerinde toplumsal değişim bağımsız değişkendir.
 - Din - toplum ilişkilerinin doğası, karşılıklıdır.
 - Din ile toplum ilişkilerinde din bağımlı değişkendir.
 - Din - toplum ilişkilerinin doğası istikrardır.
- Aşağıdakilerden hangisi topluma hizmetin inanç temelini en iyi gerekçelendirebilir?
 - Topluma hizmetin inanç temeli, inancın toplumsal bir olgu (fenomen) olmasıyla doğrudan ilgilidir.
 - Topluma hizmetin inanç temeli, felsefeye dayanır.
 - Topluma hizmet, dindar bireyin hizmet anlayışıyla doğrudan ilgilidir.
 - Topluma hizmet, inanç üzerine kuruludur.
 - Topluma inanç temelinde hizmet etmenin anlam içeriği, kültürden kültüre değişir.
- Din - toplum ilişkisi yakından ve sistematik bir şekilde incelenecek olursa, dinin toplum üzerindeki etkisinin birinci derecede olduğunun görüleceğini söyleyen sosyal bilimci aşağıdakilerden hangisidir?
 - Max Weber
 - İbn Haldun
 - Joachim Wach
 - İbn Hacer
 - Ziya Gökalp
- Aşağıdaki açıklamalardan hangisi “dinî meşrulaştırımı” en iyi ifade eder?
 - Din, meşrulaştırma işlevine sahiptir.
 - İnanç, bireyin iyi davranışlarını meşrulaştırır
 - Din, toplumun kötü davranışlarını kabul etmez.
 - Din, toplumda olan şeyleri, toplumsal gerçekliği, toplumsal ilişkileri insanlar katında izah etmek ve kurumsal düzenlemeleri, sebepleri hakkındaki sorulara cevaplar vermek suretiyle haklılaştırıp geçerli kılar.
 - Dinin en önemli işlevi olan meşrulaştırma, insanları doğru yöne iletmeyi sağlar.
- Dini inanç veya dinin toplumdaki yeri ve etkileri, toplum ve sosyal sistem için gördüğü iş, hizmet ve görevleri en iyi kavramsallaştıran ifade aşağıdakilerden hangisidir?
 - İnanç sosyolojisi
 - Dinin veya inancın toplumsal işlevleri
 - Dinin sosyal boyutları
 - İnanç esasları
 - Sosyal işlevler
- “Her din temel bir bilişsel yöne sahip olup insanlara belirli bir bakış açısı ve dünya görüşü sağlar. İnananlar, dinin kendilerine kazandırdığı zihniyet yapısıyla, sözelimi dünya ve dünyevî olaylar karşısında nasıl bir tutum ve eylem içinde bulunacaklarını belirlerler. Bir inanan, dininin kendisine kazandırdığı perspektifle dünya karşısında olumsuz veya edilgen bir tutum içinde olurken bir başkası olumlu tutum içinde bulunabilmektedir. Şu halde insanlar, dine dayanarak, eşyaya, tabiata, sosyal olaylara karşı bir tavır ve tutum içine girerler.” Yukarıdaki parçada dinin hangi işlevi açıklanmaktadır?
 - Dünya sevgisi aşılama
 - Kardeşlik duygusu kazandırma
 - Dindarlaştırma
 - Sosyalleştirme
 - Zihniyet kazandırma

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise, “Toplum, Hizmet ve İnanç” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise, “Halka Hizmet Hakk’a Hizmettir” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise, “Topluma Hizmette Vakıflar ve İnanç” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise, “Halka Hizmet Hakk’a Hizmettir” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
5. c	Yanıtınız yanlış ise, “Toplum-İnanç Etki-leşimi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise, “Giriş” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise, “Toplum-İnanç Etkileşimi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise, “Toplum-İnanç Etkileşimi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise, “İnancın Toplumsal İşlevleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise, “İnancın Toplumsal İşlevleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Dinin bir başka etkili işlevi de, toplumsal kontroldür, yani toplumsal varlıklar olarak insanları toplumun norm ve değerleri çizgisinde tutmaktır. Sosyal kontrol sosyalleşme ile direkt ilgili bir durumdur. Kendi kendini kontrol etme, sosyalizasyonun öznel boyutu; sosyal kontrol ise nesnel boyutudur. Potansiyel bir sosyal kontrol gücü olarak din, sosyal yapıyı korur. Meşrûlaştırma ve muhafazakârlık ile iç içe ilişkili olan sosyal kontrol işleviyle din, toplum üyeleri veya aktörlerinin, sosyal ve siyasal düzenin kural ve düzenlemelerinin sınırları dâhilinde hareket etmelerini sağlar, o sınırların dışına çıkmalarını önler. Din, sosyal kontrol işleviyle sosyal ve siyasal hayatın kusur ve yanlışlarını düzelterek bir tür yedeklik hizmeti görür, keyfiligi ve yetersizliği ortadan kaldırarak otoritenin başına buyruk hareket etmesini engellediği gibi yetersiz kaldığı yerlerde ona destek olacak bilgi, yasa vb. gibi unsurları sağlar.

Toplumsal kontrol bir yönüyle insanın bilincinde içselleşerek vicdan denilen mekanizmayı işleme koyar. Gerçekten de, kurallar kişinin vicdanında köklü bir yer edinmedikçe, dıştan gelen kontrolün etkili olması pek düşünülemez. Bu süreçte dinin nasıl etkide bulunduğunu kolayca görebiliriz. Dinin, toplumsal hayatta hoş karşılanmayan işlerden uzak tutacak

şekilde insan bilincini şekillendirebilmesi onun en belirgin, herkesçe arzu edilen ve bilinen en “açık” etkilerinden veya işlevlerinden birisidir.

İfade edilmelidir ki dinî sosyal kontrolün görece informal vechesi, uyum ve uygunluğu sağlamak için gruba içtenlikli bağlılığın gücüdür. Dinsel sosyal kontrolün getirdiği bu bağlılık, değişimi engelleyici, sınırlandırıcı yönde işlev görebileceği gibi değişimi destekleyici, takviye edici aksiyon için de kullanılabilir.

Dinsel gruplar tarafından kullanılıp icra edilen sosyal kontrol formları, suç işleyeni dışlama, ayıplama, utandırma gibi yaptırımları içerir. Bu bağlamda denilebilir ki samimi dindarlık ve iman, insanı suçtan ve kötü davranışlardan alıkoyma gücüne sahiptir. Diğer önlemler ise, itiraf, reddetme veya afarozu içermektedir. Bazı dinsel gruplar, kanunlar ve mahkemeler gibi yüksek boyutlarda formal kontrollere sahiptirler. Dinî organizasyonlar tarafından uygulanan sosyal kontrol, onların toplum içindeki güçlerine bağlı olarak çeşitlilik arz etmektedir. Toplumun tümüne yayılmış dinsel kontroller (engizisyon ve takip gibi), çoğulcu bir toplumda muhtemelen azdır. Yine de dinsel takibin, yani kiliseye, dinî grubun inanç ve düşüncelerine aykırı düşünen ve hareket edenleri araştırıp bulmanın modern Amerika’daki karşılığı olarak McCarthyism ve ilgili sağcı extremism, çoğulculuğun yanında yer almayan Roman Katolikleri ve fundamentalist Protestanlar gibi dinî grupların üyeleri tarafından büyük oranda desteklenmektedir. Amerika gibi görece çoğulcu toplumlarda dahi din, informal sosyal kontrol ve düzenin olduğu gibi formal düzen ve kanunlara da önemli bir temel oluşturur. Din, sosyal kontrol işleviyle sosyal hayatın kusur ve yanlışlarını düzelterek bir tür yedeklik hizmeti görür, keyfiligi ve yetersizliği ortadan kaldırarak otoritenin başına buyruk hareket etmesini engellediği gibi yetersiz kaldığı yerlerde ona destek olacak bilgi, yasa vb. gibi unsurları sağlar.

Sıra Sizde 2

Vakıflar, diğer işlev ve görevlerinden başka toplumda dar da kalan, ihtiyaç içinde bulunan, yoksul ve çaresiz insanlara maddi ve manevi yardımda bulunarak sosyal denge, huzur, barış ve dayanışmanın gerçekleşmesine vesile olurlar.

Yararlanılan Kaynaklar

- Kur'an-ı Kerim
Hadis Kitapları
- Bauman, Z. (1999). **Sosyolojik Düşünmek** (çev. A. Yılmaz), 2. bs., İstanbul.
- Berger, P. L. (1967). **The Sacred Canopy**, New York.
- Berger, P. L. (1963). **Invitation to Sociology: A Humanistic Perspective**, New York.
- Chalfant, H. P. – Beckley, R. E. – Palmer, C. E. (1987). **Religion In Contemporary Society**, 2. bs., California.
- Durkheim, E. (2005). **Dini Hayatın İlkel Biçimleri**, (çev. F. Aydın), İstanbul.
- Freyer, H. (1964). **Din Sosyolojisi**, Ankara.
- Geertz, C. (1968). **Islam Observed**, New Haven.
- İbn Haldun (1996). *Mukaddime*, (tah. Derviş el-Cüveydi), 2. bs., Beyrut.
- Luckmann, T. (1972). **The Invisible Religion**, 2. bs., New York.
- Martin, D. (1978). **The Dilemmas of Contemporary Religion**, Oxford.
- Marx, K.-Engels F. (1987), "On Religion", **Religion and Ideology** (der. R. Bock-K. Thompson), Manchester.
- McGuire, M. (1987). **Religion: The Social Context**, 2. bs., California.
- Mensching, G. (1994). **Dini Sosyoloji**, (çev. Mehmet Aydın), Konya.
- Okumuş, E. (2006). **Toplumsal Değişme ve Din**, 2. bs., İstanbul.
- Okumuş, E. (1999). **Türkiye'nin Laikleşme Serüveninde Tanzimat**, İstanbul.
- Otto, R. (ty.). **The Idea of The Holy** (İng. çev. J. V. Harvey), London.
- Roberts, K. A. (1990). **Religion in Sociological Perspective**, 2. bs., California.
- Robertson, R. (1980). **The Sociological Interpretation of Religion**, Southampton.
- Scharf, B. R. (1970). **The Sociological Study of Religion**, London.
- Spiro, M. (1966). "Religion: Problems of definition and explanation", **Anthropological Approaches to the Study of Religion** (ed. M. Banton), Tavistock, London.
- Şeker, Mehmet (1991). **İslâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri**, Ankara.
- Wach, J. (1995). **Din Sosyolojisi** (çev. Ü. Günay), İstanbul.
- Wach, J. (1987). **Din Sosyolojisine Giriş**, (çev. B. İnandı), Ankara.
- Weber, M. (1964). **The Sociology of Religion**, (İng. çev. E. Fischhoff), Boston.
- Wilson, B. (1989). **Religion in Sociological Perspective**, Oxford-New York.

3

Amaçlarımız

- Bu üniteyi tamamladıktan sonra;
- Devlet kavramını açıklayabilecek,
 - Sosyal refah devletini ifade edebilecek,
 - Sosyal politika ve sosyal yardım kavramlarını betimleyebilecek,
 - Türkiye’de bir sosyal politika uygulaması olarak Şartlı Nakit Transferi’ni tanımlayabilecek,
 - Sosyal sermaye kavramını açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olabilirsiniz.

Anahtar Kavramlar

- Devlet
- Sosyal Refah Devleti
- Sosyal Politika
- Sosyal Yardım

İçindekiler

Kamu Kesiminde Topluma Hizmet

GİRİŞ

Topluma hizmet eğitimi çerçevesinde yazılan bu ünite temelde topluma hizmet eğitiminin de içinde olduğu büyük resimdeki sosyal ve politik aktör ve süreçleri tanımlamayı amaçlamaktadır. Topluma hizmet eğitimi, yapısı ve işleyişi ile gerek dünyada gerekse Türkiye'de genelde eğitim sistemlerinde özel de ise yükseköğretim sistemlerindeki öğretim programlarının bir ögesi olarak gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede kazanımlarıyla bireysel ve toplumsal yararı amaçlayan bir eğitim etkinliğidir. Bu anlamıyla değerlendirildiğinde toplum, devlet ve eğitim hizmeti üçgeninde gerçekleştirilir. Bir kavram olarak devlet, devletin toplumsal yarar ve gelişime yönelik rol ve işlevleri, toplumsal yarara ilişkin benimsenen sosyal politikalar, toplumda dezavantajlı gruplara yönelik üretilen ve sosyal politikaların bir parçası olan sosyal yardımlar ve tüm bu işlev ve etkinliklerin temel hedefi olan sosyal sermayenin gelişimi topluma hizmet eğitiminin de içinde yer aldığı büyük bir sistemin bileşenleridir. Bu sistem içinde temel kurumsal aktör devlettir. Bu anlamıyla takip eden bölümlerde devlet bir kavram olarak açıklanmaya çalışılmış ve toplumsal yarara yönelik geçirdiği evrim irdelenmiştir. Sosyal refah devletinin ortaya çıkışı, sosyal politika ve yardım kavramları açıklanarak topluma hizmet eğitimiyle olan ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Sosyal sermayenin geliştirilmesine yönelik amaçları, kapsadığı birey sayısı ve aktarılan kaynakla devasa bir sosyal yardım programı olan Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) programı açıklanmaya çalışılmıştır. ŞNT amaçları açısından değerlendirildiğinde topluma hizmet eğitimi gibi toplumsal yarar adına sosyal sermayenin geliştirilmesinde stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda sosyal sermaye kavramı irdelenmiş ve topluma hizmet eğitimiyle olan ilişki ortaya koyulmuştur.

BİR KAVRAM OLARAK DEVLET

Devletin Kavramsallaştırılması: Devlet bir toplumdaki en büyük örgüttür. Devlet bu özelliği ile toplumsal yaşamı, ilişkileri, eğitim, ekonomi, hukuk ve diğer tüm toplumsal kurumları, toplumsal kurumlar arasındaki ilişkileri düzenleyen en büyük kurum olarak tanımlanabilir. Farklı ekonomik, politik, sosyolojik ve ideolojik kuram ve yaklaşımlara bağlı olarak devlete ilişkin yüzlerce tanımlama yapılabilir. Ancak devletin tanımına ilişkin bir uzlaş yoktur (Cudworth, 2007). Oxford sözlüğünde (1995) devlet bir hükümet aracılığıyla yönetilen örgütlenmiş politik topluluk olarak tanımlanırken, Max Weber devleti merkezi bir hükümet ile belli bir toprak parçası üzerinde meşru güç kullanma yetkisini tekelinde tutan zorunlu politik örgüt olarak tanımlar (Dubreuil, 2010). Kapani'ye göre (1992) devlet kamu hukuku açısından milletin hukuki kişilik kazanmış şekli, Burdeau'dan

(1970) aktardığına göre ise insanların bir düşünce ürünü ve/veya sembolleri, hukuksal normları, toplumu, vatan olarak tanımlanan bir toprak parçası, iktidarı barındıran bir olgu, kurum, örgüt, soyut bir kavram ya da bir araç olarak tanımlanmaktadır.

Devletin Ortaya Çıkışı ve Toplum Sözleşmesi Kuramı: Devletin varlığını ve ortaya çıkışını açıklamaya yönelik en çok kabul gören kuram Toplum Sözleşmesi (Sosyal Kontrat) Kuramıdır. Kuramın temsilcileri Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau'dur. Bu kuramın temsilcileri insanların kendi iradeleriyle yönetme, düzenleme ve gerektiğinde güç kullanma gibi haklarını bir üçüncü tarafa devrettikleri bir hukuksal durumdur. Bu üçüncü taraf devlettir.

Hobbes'a göre insanlar doğa durumundayken savaş ve kargaşa halindedirler. Bu dönemde insan insanın kurdudur (Homo Homini Lupus). İnsanlar bu durumdan kurtulmak için kendi aralarında yaptıkları bir toplumsal sözleşmeyle özgürlüklerini Leviathan'a (dev, ejderha) devrederler (Şenel, 2004). Leviathan devleti temsil etmektedir. Toplumsal sözleşmeyle bireyler devletin koyacağı kuralları ve bu kuralları uygulamak için kullanacağı gücü kabul ederler ve meşru sayarlar. Leviathan'ın görevi düzeni sağlamaktır. Sözleşmede ortaya çıkan devlet sisteminde güç devlettedir ve devlet istediği zaman kuralları değiştirebilir. Sözleşme tek taraflıdır. Bu özelliğiyle toplumsal sözleşmeyle ortaya çıkan devlet özgürlükçü değil otoriterdir.

Locke ise insanların içinde bulundukları doğa döneminde barış ve özgürlük içinde olmalarına karşın, zarar verenlere müdahale edecek bir tarafın olmadığını ve bu gereksinimle bir toplumsal sözleşme sonucunda devletin ortaya çıktığını ileri sürer (Şenel, 2004). Devlet zarar veren ve suç işleyenlere yönelik kurallar koyar ve güç kullanır. Ancak bireyler suç işlemedikleri sürece devlet müdahale etmez. Locke'un toplum sözleşmesine dayanan devlet anlayışı özgürlükçüdür. Locke devleti bir toplumsal model olarak görür. Mutlak otoriteye karşı çıkarak toplumsal sözleşmenin tek taraflı olmadığını birey ve devlet arasında iki yönlü bir sözleşme olduğu fikrine odaklanır.

Rousseau ise insanların doğa durumunda eşitlik içinde yaşadıklarını ancak özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla birlikte eşitsizliklerin ortaya çıktığı ve toplumsal düzenin bozulduğunu ileri sürer. İnsanlar toplumsal düzeni kurmak için bir toplumsal sözleşmeyle anlaşılır (Sabine, 1991). İnsanların birlikte ortaya koydukları bu irade genel irade (istenç) olarak adlandırılır. Hukuk bu genel iradenin ürünüdür. İradeyi temsil eden de devlettir. Egemenlik ise genel iradenin uygulanmasıdır.

Hobbes, Locke ve Rousseau'nun toplum sözleşmesi ve devletin ortaya çıkışına ilişkin görüşleri tarihsel gerçeklerin ötesinde olabileceklerle ilişkin birer kurgudur. Ancak bu kurgular devletin varlığına ilişkin tarihsel, felsefi, siyasal ve sosyolojik bir mantık dizgesini takip eder ve böylece kavramsal bir arka plan oluşturur.

Modern Devlet

Devlet bir kavram olarak anlamını içinde bulunduğu zamandan alır. Tarihsel süreç içinde devlet içinde bulunduğu dönemin sosyolojik, ekonomik, kültürel ve hukuksal özelliklerinden etkilenecek farklı özellik ve işlevler üstlenmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemde devlet ve işlevleri 'modern devlet' ya da 'ulus devlet' kavramsallaştırmaları altında tartışılırken, post-modern yaklaşımlar devleti, 'ulus-ötesi', 'modernizm sonrası' sıfatlarla tartışmaktadır.

Modern devletin kökeni Batı Avrupa'da feodalitenin yıkılışı ile başlayan uluslaşma sürecine dayanır. Yerel derebeylerin iktidarı kaybetmesi, kent soyluların güçlenerek iktidara aday olması, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi ve ekonomik ve toplumsal dinamiklerin bu gelişmeler doğrultusunda şekillenmesi Batı Avrupa'nın kendi dinamikleri içinde bu günkü modern devlet anlayışının başlangıcı olmuştur. Tarihsel süreçte başlangıçta modern devletin varlığına ilişkin meşruiyet zemini ulus kavramına dayandırılmış ancak yirminci

yüzyılın ikinci yarısından sonra meşruiyetin kaynakları ve biçimi yeni bir tartışma konusu olmuştur. Weber'e (1995) göre modern devlet yasal olarak sahip olduğu kurumlar ve yönetsel görevlileriyle fiziksel güç kullanma tekeli ve meşruiyetine sahip kurumsallaşmış bir girişimi temsil eder.

Liberalizm ve Modern Devlet: Tarihsel süreç içinde devletlerin içinde bulandıkları ekonomik koşullar modern devletlerin işlevlerini de etkilemiştir. On dokuzuncu yüzyılın İkinci yarısında İngiltere'de başlayan endüstri devrimiyle birlikte ekonomik model olarak liberalizm egemen olmuştur. Liberalizm basitçe Adam Smith ve David Ricardo'nun klasik ekonomi kuramlarına dayanır. *laissez faire, laissez passer* (bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) ekonomi olarak da adlandırılan bu ekonomik yaklaşım devletin ekonomiye müdahale etmediği hatta ekonomik ve sosyal düzenlemeler açısından devletin rollerinin olmadığı varsayımına dayanır. Bu dönem her şeyin piyasa koşullarına göre belirlendiği, sadece pazardaki ürünlerin değil, çalışanlarında ücretlerinin ve dolayısıyla yaşam koşullarının kar güdüsüyle en düşük seviyede tanımlandığı, sosyal sınıflar arasında eşitsizliklerin toplumsal bir sorun olduğu bir dönemdir. *laissez faire, laissez passer* devletler ulusal ekonomik kalkınmada sanayi kapitalizminin geliştirilmesini temel amaç edinirken temelde çalışanların ekonomik ve sosyal koşullarını, refahını tamamen ekonomik pazarın dinamiklerine bırakmışlardır (Gough, 1989). Bir başka deyişle devletin toplumsal refahın daha adaletli biçimde paylaşımına, toplumsal ekonomik ve sosyal adaletsizliklere ve özellikle toplumun alt ve orta kesiminde yer alan ekonomik açıdan dezavantajlı grupların iyi olamayan yaşam koşullarının iyileştirilmesine ilişkin rolleri yoktur. Bu roller Keynesyen ekonomi ve sonrasında ortaya çıkan sosyal refah devleti ile birlikte tartışılmaya ve hayata geçirilmeye başlanmıştır.

Keynesyen Ekonomi ve Devlet: 1929 dünya ekonomik buhranı ile birlikte işsizlik başta olmak üzere birçok ekonomik ve sosyal sorun ortaya çıkmıştır. Keynes, ekonominin canlanması, tüketimin tekrar artması ve büyümenin başlaması için devletin ekonomiye bir seri müdahalesini içeren görüşleriyle sonuçları itibariyle devletin sosyal rollerini yeniden tanımlayan yeni bir yaklaşımı ileri sürmüştür.

Bu dönemde devletler hükümetleri aracılığıyla eğitim, sağlık, iş eğitimi başta olmak üzere, temel alt yapı yatırımları olarak kabul edilen yol, baraj ve demiryolları gibi kamu mal ve hizmetlerine yatırım yapmaya başlamıştır. Devletlerin ekonomik ve sosyal sorunların çözümlerine yönelik yeni rol ve işlevleri tanımlanmaya başlanmıştır (Gough, 1989; Talas, 1999).

SOSYAL REFAH DEVLETİ VE SOSYAL POLİTİKA

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren Fransa ve Almanya'da kullanılmaya başlayan refah devleti kavramı, 1940'lerden itibaren devletin işlevlerine yönelik bir değişimi ifade edecek biçimde İngiltere'de kullanılmaya başlanmıştır.

Keynesyen ekonomide devletin artan işlevlerine rağmen özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında toplumsal yapıda ortaya çıkan sorunlar, yurttaşlar arasında artan eşitsizlikler, toplumsal refahın dağıtılmasında ortaya çıkan adaletsizlikler ve bireylerin asgari yaşam koşullarına sahip olmalarına yönelik fırsat eşitsizlikleri devletin rollerine ilişkin yapısal bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Rekabetin belirlediği, serbest piyasa ekonomisinin hâkim olduğu, siyasal güç mücadelesinde ekonomik gücün belirleyici olduğu kapitalist sanayi toplumlarında sosyal kesimler arasındaki yaşam kalitesi farkı refah devletinin kapsamlı bir biçimde ortaya çıkışında etkili olmuştur. Siyasal hak ve katılıma ilişkin fırsatların artması bir yandan yurttaşların devletten beklentilerinde niceliksel ve niteliksel olarak artış yaratırken, diğer yandan devletin temel vazgeçilmez işlevleri olan sosyal bütünleşme, uyum, dayanışma, toplumsal adalet alanlarında yurttaşlar arasında ortaya çıkan eşitsizlikleri gidermek için zorlayıcı bir güç olmuştur.

Tarihsel süreç içinde refah devleti her ülkenin yönetim geleneğinde farklı anlamlarla tanımlanması nedeniyle tüm ülkeler için geçerli olacak bir tanımlama yapmak güçtür. Temel olarak refah devleti yurttaşların ekonomik ve sosyal refahının sağlanması ve korunmasında devletin anahtar bir rol üstlendiği hükümet kavramı olarak tanımlanabilir. Refah devleti temelde toplumsal yapıda kendisi için iyi bir yaşama ilişkin asgari yaşam koşullarını sağlayamayan bireyler için kamusal sorumlulukları, refahın eşit dağıtımı ve fırsat eşitliği gibi kavramları ön plana çıkarır (Britannica, 2012).

Ekonomik sistem açısından değerlendirildiğinde refah devleti ekonomik pazara hükümetin müdahalesini içeren kapitalist sistemdeki devlet rolüdür. Bu rol aşağıda belirtilen üç temel bileşenden oluşur:

- Toplumda tüm yurttaşlar için sosyal hakları genişletmek,
- Eşitsizlikleri gidermek (Saunders, 1998; Timonen, 2003),
- Toplumdaki sosyal dayanışmayı ve özgürlüğü arttırmak (Barr, 1993)

Bu anlamıyla refah devleti bir toplumda ekonomik ve politik sistem bileşenlerinin etkileşiminin düzenlenmesi olarak ta betimlenebilir.

Briggs'e (1961) ise refah devleti, devletin örgütlenmiş gücünün ekonomik pazarda üç temel yönde müdahalesi olarak tanımlanabilir.

Asgari Bir Gelir Temin Etmek: Bu müdahalelerden ilki toplumdaki yurttaşların ve ailelerin ekonomik pazardan elde ettikleri gelirlere ve sahip oldukları mal ve mülke bakmaksızın onlara asgari bir geliri garantilemektir.

Sosyal Güven Şemsiyesi Sunmak: Bireylerin ve ailelerinin hastalık, yaşlılık ve işsizlik gibi durumlarına ilişkin sosyal güven şemsiyesi sunarak bireysel ve ailesel sorunların toplumsal eşitsizliklerin neden olduğu sosyal bir krize neden olmasını önlemek.

Sosyal Hizmetler Sunmak: Tüm yurttaşlara içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik sınıfı dikkate almaksızın en iyi koşullarda sosyal hizmetler sunmak.

Sonuç olarak refah devleti ile ekonomik kalkınmada devlet ve ekonomik pazar (piyasa) arasındaki ilişki değişerek varlığını sürdürürken, devlet yaptığı düzenleme ve uygulamalarla kötü ekonomik ve sosyal koşullarda yaşayan bireyleri korumayı amaçlamıştır. Özellikle sürdürülebilir toplumsal kalkınma sosyal refah devleti anlayışıyla yine devletin uygulayacağı sosyal politikalara dayandırılmış ve bireylerin korunması sosyal politikalarla gerçekleştirilmiştir.

Neo-liberalizm ve Sosyal Refah Devleti: Refah devletinin özellikle ikinci dünya savaşından sonra başlayan yükselişi 1979 yılında yaşanan dünya ekonomik krizi ile yeni bir döneme girer. Dünya üzerinde özellikle Batı Avrupa'daki gelişmiş modern ulus devletlerde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde hissedilen bu kriz devletlerin yapı ve politikalarına yönelik yeni bir anlayışı da beraberinde getirir. Başlangıçta devletlerin ekonomik pazarla ilişkilerini yeniden düzenleyen ve neo-liberalizm olarak adlandırılan ekonomi politikaları, daha sonra sosyal refah devletinin tüm işlev ve rollerini de etkilemiştir. Neo-liberalizm basitçe sosyal refah devletinin eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi asli görev alanlarına bütçeden aktardığı kaynakların azaltılarak, finansmanın ve yatırımların özel sektör tarafından yapıldığı bir ekonomi politikasıdır. Neo-liberalizmin en önemli sonucu sosyal devletin sorumluluk alanları olarak tanımlanan eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanında yürüttüğü hizmetlerin özelleştirilmesidir. İngiltere'de Margaret Thatcher ve Birleşik Devletlerde Ronald Reagan ile başlayan bu politikalar zamanla dünya genelinde yayılarak sosyal refah devletinin rol, işlev ve hizmet sunum biçimlerini kökten değiştirmiştir.

Neo-liberalizmle birlikte sosyal refah devletinin finansmanında yaşanan sorunlar devletlerin sosyal sorumluluklarını gerçekleştirmeye yönelik alternatif oluşum ve sistemleri kurmaya ya da teşvik etmeye yöneltmektedir. Alternatif sistem ve oluşumların temel özelliği devlet finansmanından bağımsız olması, özerk yapılara sahip olması ve sahip olduğu

örgütlenmeyle kamusal yarara ilişkin amaçlarında yayılım sağlayabilmesidir. Bu anlamıyla sivil toplum örgütleri yirmi birinci yüzyıl toplumlarında sosyal sorunların çözümünde stratejik örgütler olarak yükselmekte ve temel paydaş olarak tanımlanmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin yanı sıra üniversitelerin temel rolleri arasında tanımlanan toplumsal katkı rolü geçmişe göre daha fazla ön plan çıkmaktadır. Topluma hizmet eğitimi de hem üniversitelerin bahsedilen rolü hem de sivil toplum örgütlerinin artan önem ve etkinliği ile yükseköğretim sistemlerinde sosyal refah devleti ideallerine mikro düzeyde katkı sağlayan bir bileşendir.

Sosyal refah devletinin neo-liberal politikalarla kısıtlanan sosyal hizmet olanakları karşısında sivil toplum örgütleri ve kısmen üniversitelerin toplumsal sorumluluk rolleri ön plan çıkmıştır.

DİKKAT

Topluma Hizmet Eğitimi ve Sosyal Refah Devleti: Topluma hizmet eğitimi sosyal refah devleti anlayışı açısından değerlendirildiğinde devletin yurttaşlarına sosyal hizmet sunma sorumluluğu ve rolü çerçevesinde irdelenebilir. Bu bağlamda sosyal refah devleti ile topluma hizmet eğitimi arasındaki ilişki eksenine aşağıda belirtilen özellikler üzerine kurgulanabilir:

- Topluma hizmet eğitimi sosyal refah devletinin asli görev alanı arasında yer alan eğitim hizmeti içinde sunulan bir derstir.
- Sosyal refahın arttırılmasına yönelik sosyal devletin benimsediği amaçların mikro modeli dersin amaçlarıdır.
- Sosyal devletin bireysel ve sosyal gelişmeye yönelik amaçları dersin amaç ve süreçlerini kılavuzlayan temel ilkelerdir.
- Topluma hizmet eğitimi amaçları açısından değerlendirildiğinde doğrudan toplumsal yarara yönelik etkinlikleri içerir. Bu yönüyle sosyal refah devletinin temel amaçlarından bazılarına doğrudan katkı sağlayan fırsatları barındırır.
- Sosyal devletin temel görev ve sorumluluk alanlarında tanımlanmış olmasına karşın çeşitli nedenlerle sunulan hizmetin etkinliğinin beklenen düzeyde olmamasına bağlı olarak ortaya çıkan sosyal sorunlar dersin amaç ve süreçlerinin temel temaları olarak kabul edilerek toplumsal yarar üretmeye yönelik etkinlikler düzenlenir.
- Sosyal refah devletinin temel görev, rol ve işlevleri arasında yer alan ve toplumdaki dezavantajlı gruplar olarak tanımlanan yoksullara, engellilere, yaşlı ve hastalara yönelik yaşam koşullarını iyileştirme çabalarına ders kapsamında planlanan etkinliklerle doğrudan katkı sağlar.
- Sosyal refah devletinin temel amaçları arasında yer alan toplumsal dayanışmayı koruyarak geliştirilmesine ders ve proje etkinlikleriyle katkı sağlar. Öğrencilerde toplumsal sorunlara ilişkin farkındalık yaratır ve farkındalığa bağlı olarak amaçlı eylemlerle toplumsal sorunların çözümüne yönelik bilgi beceri ve tutumların gelişmesine katkı sağlar.
- Sosyal refah devletinin uyguladığı sosyal politikaların tamamlayıcısı niteliği taşır.
- Sosyal politikaların bütünsel öğeleri olan sosyal yardımlar program ve uygulamalarıyla benzer amaçlara sahiptir.

Sosyal Politika

Sosyal politika dar anlamıyla refah devletinde kapitalist ekonomi ve sanayileşmeyle ortaya çıkan toplumsal değişimlerden olumsuz yönde en fazla etkilenen çalışan kesimlerin korunması amacıyla çıkarılan kanunlarla çalışanların haklarının düzenlenmesini ve çalışan kesimlere daha olumlu çalışma koşulları sunulması çerçevesinde tanımlanır. Geniş anlamıyla ise sosyal güvenliğin yanı sıra toplumsal kesimlere hiçbir ayırım gözetmeden; sağlık

hizmetleri, sosyal hizmet (çocuk, genç, yaşlı, engelli), başta dezavantajlı gruplar olmak üzere tüm kesimlere; eğitim, istihdam, barınma gibi hizmetler sunulmasını içerir (Fişek, 2007; Çelik, 2004; Alcock, 2003). Sosyal devlet ve sosyal politika kavramlarıyla birlikte en çok tartışılan alan sosyal yardımlar ve hizmetlerdir. Türkiye’de sosyal politikalarla ilişkin temel hizmetleri yürüten kurum ve kuruluşlar arasında; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Vakıflar Genel Müdürlüğü ve belediyeler yer alır.

Sosyal Yardım

Sosyal yardım kavramı bütün toplumsal yapılarda özellikle kültür ve din kurumlarında tarih boyunca varlığını sürdürmüştür. Özellikle dinlerde “hayır” ve “hayırseverlik” adı altında kurumsallaşmıştır. Sosyal yardımın yasal anlamda düzenlendiği ilk ülke İngiltere’dir (Rosanvallon, 2004). Sosyal yardım basitçe toplumda asgari yaşam koşullarına sahip olmayan ya da “yoksul” olarak tanımlanan bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik yapılan parasal ve nesnel yardımları kapsar. Sosyal yardım devlet tarafından yurttaşlara sunulan kamusal bir hizmet olabileceği gibi sivil toplum örgütleri (denekler, vakıflar), özel sektör örgütleri ve yerel yönetimlerce de sunulabilir. Sosyal yardımlar karşılıksız yapılabildiği gibi özellikle yoksulluğun sosyo-genetik bir faktör olarak nesiller arası geçişini önlemek amacıyla yoksul kesimlerin eğitim, sağlık ve diğer kamusal hizmetlere katılım koşuluna bağlı olarak da gerçekleştirilebilir.

Ülkemizde bu amaçla 3294 sayılı kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. 5263 sayılı kanunla birlikte fonun yönetimi Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu genel müdürlük hizmetlerini yürütmek ve yönetmek üzere Türkiye genelinde illerde valinin, ilçelerde kaymakamın başkanlığında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve büroları bulunmaktadır. Sosyal yardımların düzenlenmesine temel teşkil eden kanun ve kanun hükmünde kararname aşağıda belirtilmiştir:

- 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu.
- 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu.
- 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.
- 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu.
- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu.
- 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu.
- Sosyal Hizmetler Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Bunların yanı sıra 5393 sayılı Belediye Kanunu gereğince ülkemizdeki belediyeler sınırlarında yaşayan dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürülere sosyal hizmet ve yardım yapmakta ve bu hizmetlere ilişkin sosyal hizmet kuruluşları açarak işletmektedir.

BİR SOSYAL POLİTİKA UYGULAMASI OLARAK ŞARTLI NAKİT TRANSFERİ (ŞNT)

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) sosyal yardım programı az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yoksullukla mücadelede yaygınlıkla kullanılan bir programdır. Özellikle Latin Amerika ülkeleri ve bazı Afrika ülkelerinde yaygınlıkla uygulanmaktadır. Temel amacı yoksulluğun sosyo-genetik bir faktör olarak aile kurumu aracılığıyla nesillerden nesle geçişini önlemektir. Yardım nakit olarak yapılır ve yardım alabilmek belli koşulları yardım alanların yerine getirmesine bağlıdır. Şartlar belli özelliklere sahip yoksul birey ve hanelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik kamusal eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmaları üzerine odaklanır. Örneğin çocukların okula kaydı ve devamlarının aile

tarafından sağlanması ve/veya annelerin gebelik dönemlerinde düzenli hekim kontrolünde olmaları, doğumlarını hastane koşullarında gerçekleştirmeleri, doğum sonrası çocukların sağlık kontrollerinin ve aşılarının düzenli olarak sağlık merkezlerinde yapılması koşullardan bazılarıdır.

ŞNT yardım programları eğitim, sağlık ve yardım alanının süreçte yer almasını sağlayan katılım olmak üzere üç bileşenden oluşur. ŞNT'nin kısa ve uzun erimli iki temel amacı vardır. Kısa vadede toplumun en yoksul yüzde beşlik kesimi olarak tanımlanan yoksul birey ve hanelere doğrudan nakit para yardımı yapılarak gelir düzeyini yükseltmek yoluyla temel yaşam koşullarını iyileştirmek ana amaçtır. Uzun vadede ise yardımın belli koşullara bağlanarak yaşam koşullarının iyileştirilmesine ilişkin sürdürülebilir bir gelişme sağlanması amaçlanır.

Sosyal yardımların belli şartlara bağlanmasının temel amaçları şu biçimde sıralanabilir (Fiszbein ve Schady, 2009; Rawlings ve Bénédict, 2006):

- Kişi ve/veya hane halklarına devlet tarafından sunulan temel hizmetlere ilişkin farkındalık kazandırmak.
- Yaşam koşullarının iyileştirilmesinde başta eğitim ve sağlık olmak üzere kamu hizmetlerini kullanma alışkanlıkları geliştirmek.
- Bir ülkede sosyal sermayenin devamına ilişkin en önemli hedef kitle olan çocuklarda iyi yaşam koşullarının ön koşulu olan eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik olumlu tutum ve davranış geliştirmek.
- Temel sosyal sermaye olarak tanımlanan çocukların gelişimine erken yaşlarda katkı sağlamak.
- Çocukların her türlü ekonomik ve sosyal sorunlara karşın eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmasını sağlamak.
- Ailelerin çocukların eğitim süreçlerine yatırım yapmasını alışkanlık haline getirmek.
- Çocukların okullara devamını sağlamak.
- Özellikle kız çocuklarının okullaşmasını sağlamak.
- Ülkelerin eğitim sistemlerinde okul terk oranlarının azaltılmasını sağlamak.
- Yardım için belli şartları yerine getirerek hak kazanan birey ve hane halklarının edilgen bir yardım almak yerine katılımcı biçimde yardım almalarını sağlamak.
- Sağlığa ilişkin şartları yerine getirerek ülkede sağlıklı nesiller yetiştirmek.
- Anne ve çocuk ölümlerini azaltmak.
- Toplum sağlığını iyileştirmeye yönelik hedef kitlede yer alan birey ve hane halklarının kamusal sağlık hizmetlerine yönelik olumlu tutum kazanmalarını ve kazandıkları olumlu tutumların sonucunda sağlık hizmetlerinden daha fazla yararlanmalarını sağlamak.

Türkiye'de Şartlı Nakit Transferi Uygulaması

Türkiye'de ŞNT yardım programı 2001 yılında Dünya Bankası destekli 'Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)' ile başlamıştır. Dünya Bankası'ndan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'na (SYDTF) kaynak aktararak proje yürütülmüştür. SYDTF, 9Aralık 2004 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 5263 Sayılı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Kanunu ile genel müdürlük olmuştur. SYDGM'nin merkezi teşkilatının dışında kalan yerlerde de de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla ŞNT programı yürütülmektedir. Şartlı Nakit Transferi eğitim ve sağlık hizmet alanlarına yöneliktir.

Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY): Nüfusun en yoksul % 6'lık kesiminde yer alan ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla, "Şartlı Eğitim Yardımı" yapılmaktadır. Ödemeler Ziraat Bankası ve PTT'ler aracılığı ile doğrudan anneler adına açılan hesaplara yapılmaktadır. Kız ço-

cuklarına yapılan yardım miktarı erkek çocuklarına yapılan yardım miktarından daha yüksektir. Bir diğer dikkat çeken nokta ise kadının aile içinde statüsünü arttırmak, karar alma süreçlerine katılımını sağlamak ve toplumda özellikle kırsal alanlarda kadına ilişkin kültürel olumsuz algıları azaltmak amacıyla yardımların annenin hesabına yatırılmasıdır. Aylık ödeme miktarları ilköğretime devam eden erkek öğrenci için aylık ₺30, ilköğretime devam eden kız öğrenci için aylık ₺35, ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için/ aylık ₺45 ve ortaöğretime devam eden kız öğrenci için aylık ₺55'dir. Görüldüğü gibi program özellikle kız çocuklarının okullaşmasına yönelik pozitif ayrımcılık yapmaktadır. 2010 ve 2011 yılında yapılan Şartlı Eğitim Yardımları değerlendirildiğinde 2010 yılında 2.172.750 öğrenciye ₺267,11 milyon yardım yapılırken, rakamlar 2011 yılında 1.446.437 öğrenciye ₺397,48 milyon'ye yükselmiştir (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2012).

Şartlı Sağlık Yardımı (ŞSY): Şartlı Sağlık Yardımı kapsamında, nüfusun en yoksul kesiminde yer alan ailelere 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürmeleri şartı ile düzenli nakit para yardımı yapılmaktadır. Ödemelerde ŞEY'de kullanılan yöntem benimsenmiştir. Bu alanda yapılan aylık ödemeler çocuk başına ₺30'dır. Yapılan yardım miktarı ve yararlanan kişi sayısı dikkate alındığında 2010 yılında 775.204 çocuk için ₺73,40 milyon, 2011 yılında 399.532 çocuk için ₺142,29 milyon yardım sağlanmıştır. Gebe kadınların doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri ve düzenli olarak doktor kontrolüne gitmeleri şartıyla verilen Şartlı Sağlık Yardımı Gebelik yardımları şu şekildedir. Doğumun hastanede yapılması halinde bir kereye mahsus ₺70, düzenli muayenelerin yapılması halinde doğumdan önce aylık ₺30 ve doğumdan sonra iki kereye mahsus ₺30'dır. Gebelere yapılan yardımlar yıllara göre değerlendirildiğinde 2010 yılında 108.500 gebe için ₺330.880 ve 2011 yılında 6.600 gebe için ₺1.011.050'dir (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2012).

Genel adıyla ŞNT programı ve bileşenleri amaçları ve yapısı açısından değerlendirildiğinde ülkenin sosyal sermayesinin geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir.

SIRA SİZDE

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) kapsamında kız öğrencilere daha yüksek tutarda yardım yapılmasını ve yardımların annelerin hesabına yatırılmasını sosyal sermaye kavramı çerçevesinde değerlendiriniz.

SOSYAL SERMAYE

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren tüm toplumlar sürdürülebilir toplumsal kalkınmaya yönelik hedeflere sahip oldukları stratejik insan kaynakları bağlamında gözden geçirmeye başlamışlardır. Devletler hükümetleri aracılığıyla sürdürülebilir toplumsal kalkınmaya yönelik süreçlerini sosyal refah devleti, sosyal politika, sosyal yardım ve devletin asli görevleri bağlamında yeniden yapılandırırken, temel odak noktası sahip olunan sosyal sermayeyi içinde bulunduğu koşullarla birlikte iyileştirmektir. Özellikle üretilen eğitim politikaları ve sosyal politikalarla başta toplumun sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı kesimleri olmak üzere tüm toplumsal kesimlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve niteliklerinin artırılması yirmi birinci yüzyıl toplumlarının ortak hedefleri arasında yer almıştır. Sosyal sermaye kavramı alanyazında modern toplumlarda bireyselleşme sorunu, sivil toplum, toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve sosyal politika gibi geniş bir bağlamda tartışılmaktadır. Sosyal sermaye kavramının öncül kavramları olan beşeri sermaye ve kültürel sermayedir.

Beşeri Sermaye: Sermaye kavramı daha çok ekonomi bilimi içinde kar getirmesi beklenen, pazarda değişim değeri olan ya da yaratan ve artı değeri olan bir kaynak olarak tanımlanmıştır (Gough, 1989). Schultz'a (1961) göre beşeri sermaye bireyin sahip olduğu nitelikler ve bu niteliklerin ortaya koyduğu üretme kapasitesidir. Ekonomik sistemin en

dikkat çekici özelliği insanların niteliklerindeki gelişmeyi tanımlayan insan sermayesindeki büyümedir. İnsan sermayesi olmaksızın ekonomik sistem tamamen kol gücüne dayanan ve zor bir sistem haline gelecektir. Beşeri sermaye konusunda bir başka düşünür de Becker dir. Beşeri sermaye daha nitelikli insan gücü inşa etmenin bir yoludur ve bunun yolu da eğitimden geçer. Bireyler aldıkları eğitime paralel olarak daha fazla kazanç elde ederler (Becker, 1993 Akt. Aydemir, 2011).

Kültürel Sermaye: Kültürel sermaye bireylerin toplumda ve içinde bulundukları sosyo-kültürel çevrede toplumsallaşma süreçlerinde kazandıklarıyla ilişkilidir. Bu anlamıyla kültürel sermayenin edinilmesindeki temel belirleyici aile ve ailenin çevresidir. Değerler, tutumlar, davranışlar ve inançlar aile içinde ailenin sahip olduğu ilişki ağlarında birikir ve kazanılır. Kültürel sermayeyi belirleyen bir başka unsur da eğitimidir. Okul ve okulun içinde bulunduğu çevre sosyal ve kültürel her şeyi biçimsel ve biçimsel olmayan programla ve yaratılan sosyal çevreyle bireye aktarır.

Sosyal sermayenin ne olduğuna ilişkin farklı kavramsallaştırmalar ve kuramlar vardır. Pierre Bourdieu, James S. Coleman ve Robert D. Putnam sosyal sermayeye ilişkin kuramlarıyla ön plana çıkar.

Pierre Bourdieu ve Sosyal Sermaye: Bourdieu'ya göre sosyal sermaye bireyin içinde bulunduğu koşullarla ilişkilidir ve daha çok sosyal etkileşimler üzerinden kurulur. Bireyi çevresine bağlayan aile, akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri ve aldığı eğitim, bireyin sosyal konumunu inşa eder. Bu anlamıyla sosyal sermaye toplumsal alanda kurulan sosyal ilişkilerin gücü ve miktarı üzerinden kurulur (Aydemir, 2011).

James Coleman ve Sosyal Aktörler: James Coleman için eğitim toplumdaki eşitsizliklerin kaldırılmasında en temel bileşenler olan birey ve ailelere fırsatlar sunar. Yetişkinle çocuklar arasında kurulan bağlar ve ilişkiler sosyal sermayenin oluşumunda önemlidir. Sosyal sermaye toplumsal yapının bir görünüşüdür. Sosyal sermayenin yüksek olduğu toplumlarda toplumsal güven, dayanışma ve geniş ağlar vardır. Bu bağlamda sosyal sermaye toplumda aktörler arasındaki ilişki ekseninde gelişir ve miras bırakılır (Coleman, 1988; Aydemir, 2011).

Robert D. Putnam ve Sivil Katılım Ağları: Putnam'a göre sosyal sermayenin yaratılmasında toplum belirleyicidir. Özellikle sivil toplum örgütleri, sendikalar, dinsel gruplar sosyal sermayenin üretilmesinde ve paylaşılmasında esastır. Sosyal sermaye ağlar üzerinden yaratılan, bireylerin katılımıyla kazanılan ve genişleyen bir olgudur (Aydemir, 2011).

Sosyal sermayeye ilişkin tüm bu kavramsallaştırmaların ortak özellikleri şu biçimde özetlenebilir:

- Sosyal sermaye bir toplumda bireylerin nitelikleri ve bu niteliklerinin gelişme ve üretme kapasitesiyle ilişkisi üzerine odaklanır.
- Sosyal sermayenin oluşması ve gelişmesinde bireyin içinde bulunduğu; sosyal çevre, kültürel çevre, ailenin sosyal, kültürel, ekonomik nitelikleri ve ilişki çevresi, ilişki ağları, bireyin aldığı eğitim, eğitim aldığı okullarda ve okulların içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, sosyal ve kültürel ortam, üyesi olduğu örgütler etkilidir.
- Sosyal sermaye toplumda ilişki ağları üzerinden paylaşılır ve ilişki ağlarıyla gelişir.
- Sosyal sermaye; değer, inanç, norm, bilgi, beceri, tutum ve bakış açılarını kapsar. Her türlü toplumsal ilişkiyle bağlantılıdır ve sosyal ve kültürel dokunun bütünlüğü bir parçasıdır.
- Sosyal sermaye kişiler ve nesiller arası geçişkendir. Geçişkenlik zaman ekseninde ilişki ve etkileşimle sağlanır.
- Sosyal sermaye toplumsal güven, dayanışma, bütünlük, sivil toplum ve kamuyla ilişkilidir.

Kamu ve Sosyal Sermaye: Sosyal sermayenin korunarak geliştirilmesinde siyaset ve kamu etkilidir. Bu etki aşağıdaki belirtilen özellikleri taşır:

- Devlet ve hükümetler yönetimden aldıkları güçle yaptıkları icraatlarıyla toplumda bir güven oluşturmak zorundadır. Toplumsal güven sosyal sermayeyi besleyen bir ortam yaratır.
- Hükümetlerin uyguladıkları sosyal politikalar üzerine kuruldukları milli manevi ve kültürel değerlerle sosyal sermayenin yeniden üretilerek gelişebileceği ilişkiler ağıları yaratır.
- Sosyal politikanın bir bileşeni olarak üretilen sosyal yardım programları sosyal sermayenin geliştirilmesinde özellikle yeni nesillere yönelik önem taşır. Özellikle yardım programlarının amaçlı, örgütlenmiş ve ortak kazanımlara dönük kamu hizmetlerinden (eğitim ve sağlık) yararlanmayla ilişkilendirilmiş olması, yardım alanın farklı araç ve örgütlerle katılımının sağlanması sosyal sermayenin niteliklerinin arttırılmasında önem taşır.
- Yoksullar, engelliler, yaşlılar, hastalar ve çocuklara ilişkin sosyal politika uygulamaları toplumda manevi, kültürel ve insani değerleri etkinlik olarak sosyal hayata taşır. Bu toplumsal güvenin oluşturulmasında, modern toplumların temel krizi olan bireyselleşme ile mücadelede ve bireyleri ilişki ağlarıyla birbirine yeniden bağlamada etkilidir. Tüm bunlar sosyal sermayenin geliştirilerek korunmasında fırsatlar sağlar.
- Özellikle devlet ve sivil toplum ilişkisi ve işbirliği bireyleri sivil toplum örgütü üyelikleri üzerinden yeni ilişki ağları üretmesine ve sosyal sermayenin gelişmesine katkı sağlar. Gönüllülük ve toplumsal duyarlılık ekseninde bireysel inisiyatifle kurulan sivil toplum örgütlerinin kamu kurumlarıyla eylem temelli ilişkisi ve işbirliği sosyal sermayenin gelişimine yönelik fırsatlar sunar.
- Yerel yönetimlerin sosyal sermayenin geliştirilmesine yönelik uygulamaları, yerel yönetimlerin sivil toplum örgütleriyle ilişki ve işbirliklerine zemin oluşturan yasal yapının oluşturulması kamunun sosyal sermayenin geliştirilmesine yönelik bir diğer etkinlik alanıdır.
- Sosyal devletin eğitime ilişkin rolleri sosyal sermayenin geliştirilmesindeki bir başka sistem ögesidir. Bireylerin aldıkları eğitimin niteliği, toplumdaki bireylerin eğitime erişimi, eğitim gören bireylerin devamı (okul terklerinin az olması), eğitim görülen okulların nitelikleri ve okullar arasındaki imkân eşitliği, öğretim programlarının niteliği, program dışı sosyal ve eğitsel etkinliklerin sayısı ve niteliği ve okulun çevresi ile paydaşları arasındaki ilişkisi ve işbirliği sosyal sermayeyi etkileyen etmenlerdir.

Topluma Hizmet Eğitimi ve Sosyal Sermaye: Topluma hizmet eğitimi yapısı ve işleyişi açısından değerlendirildiğinde sosyal sermayenin geliştirilmesine yönelik fırsatlar sunar. Bu fırsatlardan bazıları şu biçimde sıralanabilir.

Öğrenciler açısından;

- Topluma hizmet eğitimi çerçevesindeki etkinlikler; toplumsal yarar güden amaçları gerçekleştirmek için ilişki kurulan sivil toplum örgütleri, parçası olunan sosyal ilişki ağlarıyla öğrencilerin sosyal sermayesinin gelişimine katkı sunar.
- Topluma hizmet eğitimi kapsamında gerçekleştirilen projelerin toplumsal yarar güden amaçları öğrencilerin sosyal farkındalığını geliştirir. Sosyal farkındalık toplumsal sorunlara yönelik amaçlı bireysel eylemlerin gelişmesine yönelik bir ön koşul taşır.
- Öğrenciler toplumsal yarar güden proje etkinlikleriyle yeni ilişki ağlarına katılırlar. Paylaşılan ortak sosyal ve kültürel değerler, inançlar ve normlar ilişki ağlarıyla etkinlik temelinde gelişir ve yeni anlamlar kazanır.
- Öğrencilere aktarılan bilgi ve beceri, edinilen bilgi ve beceriyle bütünleşir, proje etkinlikleriyle uygulaya dönüşür ve ilişki ağlarıyla paylaşılr ve değerlendirilir.

Toplum açısından;

- Toplumsal sistem içinde dezavantajlı gruplar olarak tanımlanabilecek ve sosyal sermayenin bir parçası olan yoksul, yaşlı, hasta ve engellilere yönelik gerçekleştirilecek projeler bu kesimlere ve toplumun sosyal sermayesine katkı sağlar.
- Yoksulluk ve diğer nedenlerle kamusal hizmetlerden yeterince veya hiç yararlanamayan kesimlere yönelik gerçekleştirilecek projeler sosyal sermayenin niteliğini arttırır.
- Kamusal eğitim hizmeti içinde dezavantajlı grup olarak tanımlanabilecek yoksul ve engelli öğrencilerin gelişime yönelik projeler sosyal sermayenin geliştirilmesine katkı sunar.
- Topluma hizmet etkinlikleriyle toplumda var olan insani, sosyal, kültürel, milli ve manevi değerlerin sistemdeki bireyselleşme ya da diğer nedenlerle erozyona uğraması veya yaşam pratiklerindeki anlamını kaybetmesinden doğan sosyal zaaf ve sorunlara yönelik çözüm ve müdahale stratejileri üretilir. Paylaşılan değerlerin etkinlik temelinde hayata geçirilmesi sosyal sermayeye katkı sağlar.
- Topluma hizmet etkinlikleriyle paylaşılan değerler bağlamında amaçlı ve örgütlü ilişki ağları yeniden üretilir. Paylaşılan değerler, sahip olunan bireysel bilgi, beceri ve tutumlar bu ilişki ağları üzerinden paylaşılır ve ortak toplumsal bir kimlik ve anlam olarak yeniden üretilir.

Topluma hizmet eğitimi çerçevesinde kentin yoksul bir semtinde bir sivil toplum örgütü ile birlikte ilköğretim öğrencilerine yönelik yürüttüğünüz eğitim projesinin sosyal sermayeye katkısını tartışınız.

SIRA SİZDE

Özet

Devlet farklı ideoloji ve politik yaklaşımlara göre kavramsallaştırılabilir. Belli bir toprak parçası üzerinde ortak değer, amaç, inanç, tarihsel geçmiş ve kültüre sahip bir toplumu yöneten, örgütleyen ve meşru güç kullanma yetkisine sahip politik örgüt olarak tanımlanabilir. Devlet kavramsallaştırmalarında vatan, ulus, hükümet, ekonomi, sosyal refah, hukuk ve milli kimlik kullanılan kavramlardan bazılarıdır.

Sosyal refah devleti özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında yaygın kabul görerek başta Batı Avrupa ve Birleşik Devletler'de benimsenen bir model olarak kabul görmüştür. Sosyal refah devleti temelde toplumda tüm yurttaşlar için sosyal hakları önemseyen, toplumun tüm kesimlerine yönelik iyi yaşam koşulları sağlamayı amaçlayan, toplumsal eşitsizlikleri gidermeyi temel amaç olarak kabul ederek bu doğrultuda sosyal politikalar üreten bir devlet anlayışıdır. Sosyal refah devletinde sosyal politika ve sosyal yardım devlet sisteminin stratejik bileşenleridir.

Sosyal politika dar anlamıyla refah devletinde toplumsal değişimlerden olumsuz yönde etkilenen çalışan kesimlerin korunması biçiminde tanımlanır. Geniş anlamıyla ise tüm toplumsal kesimlere hiçbir ayırım gözetmeden eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlarda yaşam koşullarını iyileştirecek etkinlikleri belirleme ve uygulama olarak betimlenebilir.

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) yoksulluğun önlenmesi, yoksulluğun sosyo-genetik bir faktör olarak nesiller arası geçişinin engellenmesi ve sosyal sermayenin desteklenmesi amacıyla eğitim ve sağlık alanında belli koşulları karşılayan birey ve hanelere yine belli koşulları yerine getirmeleri şartı ile sağlanan nakit yardımıdır. ŞNT ülkemizde SYDG tarafından yürütülmekte olup eğitim ve sağlık alanlarında nakit yardımı sunmaktadır.

Sosyal sermaye bir toplumda bireylerin ilişki ağları ve eğitim kurumları aracılığıyla sahip oldukları edinilmiş ve aktarılmış bilgi, beceri, tutum, paylaşılan değer, norm, inanç ve sosyo-kültürel birikimi içerir. Sosyal sermaye öncelikle aile ve okul daha sonra değişik ilişki ağlarıyla kazanılır ve geliştirilir. Sosyal sermayenin korunarak geliştirilmesinde sosyal refah devleti, sosyal politikalar, sosyal yardımlar ve eğitim kurumlarının etkisi önem taşır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi devlete ilişkin yapılan tanımlamalarda belirleyici bir değişken **değildir**?
 - a. Teknolojik yaklaşım
 - b. Politik yaklaşım
 - c. İdeolojik yaklaşım
 - d. Sosyolojik yaklaşım
 - e. Ekonomik yaklaşım
2. Aşağıdaki düşünürlerden hangisi devletin ortaya çıkışında yaşanan dönemi 'insan insanın kurdudur' biçiminde tanımlamıştır?
 - a. Locke
 - b. Hobbes
 - c. Rousseau
 - d. Coleman
 - e. Marks
3. Aşağıdaki düşünürlerden hangisi liberalizm kurucuları arasında sayılabilir?
 - a. James Coleman
 - b. Robert Schultz
 - c. Adam Smith
 - d. Maks Weber
 - e. Gary Becker
4. Aşağıdaki başbakan ya da devlet başkanlarından hangisi **ilk kez** neo-liberal politikaların uygulanmasında rol oynamıştır?
 - a. Mikhail Gorbachev
 - b. François Mitterrand
 - c. Helmut Kohl
 - d. Ronald Reagan
 - e. Bill Clinton
5. Aşağıdaki düşünürlerden hangisi modern devleti "yasal olarak sahip olduğu kurumlar ve yönetsel görevlileriyle fiziksel güç kullanma tekeli ve meşruiyetine sahip kurumsallaşmış bir girişimi temsil eder" biçiminde tanımlar?
 - a. James Coleman
 - b. Robert Schultz
 - c. Adam Smith
 - d. Gary Becker
 - e. Maks Weber
6. Aşağıdakilerden hangisi laissez faire, laissez passez (bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) ekonominin egemen olduğu toplumlardaki devletlerin özelliklerinden biridir?
 - a. Ulusal kapitalizmin geliştirilmesi için piyasa dinamikleri üzerinde kontrolü azaltmak
 - b. Ekonomik kalkınmanın önündeki engelleri beşeri sermayeye yatırım yaparak ortadan kaldırmak
 - c. Devletin işlev ve rollerini sivil toplumun taleplerine göre düzenlemek
 - d. Devletin sosyal rollerini sosyal politika uygulamalarıyla arttırmak
 - e. Ekonomik kalkınma sürecinde rekabet koşullarını belirlemek
7. Aşağıdakilerden hangisi on dokuzuncu yüzyılda sosyal refah devleti kavramının ortaya çıktığı ülkelerden biridir?
 - a. İtalya
 - b. Almanya
 - c. İsveç
 - d. Birleşik Devletler
 - e. Polonya
8. Aşağıdakilerden hangisi sosyal politikanın **doğrudan** çalışma konularından biri **değildir**?
 - a. Yaşlıların bakımı
 - b. İşçi- işveren ilişkileri
 - c. Teknolojik gelişim
 - d. Yoksulluk
 - e. Engellilerin iş eğitimi
9. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) programında nakit yardımı alanlarından biridir?
 - a. İşsizlik
 - b. Engellilik
 - c. Barınma
 - d. Eğitim
 - e. Yakacak
10. Aşağıdakilerden hangisi yoksul tanımlamasında sosyal yardımlarda kullanılan ölçüttür?
 - a. Milli gelirden 10.000-15.000 dolar arası pay alanlar
 - b. Sivil toplum örgütlerinden sosyal yardım alanlar
 - c. Kira geliri olmayanlar
 - d. Hane halkı toplam geliri T5.000'nin altında olanlar
 - e. Nüfusun gelir düzeyi en düşük yüzde beşi

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız yanlış ise “Bir Kavram Olarak Devlet” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız yanlış ise “Bir Kavram Olarak Devlet” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise “Bir Kavram Olarak Devlet” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Refah Devleti” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise “Bir Kavram Olarak Devlet” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
6. a Yanıtınız yanlış ise “Bir Kavram Olarak Devlet” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
7. b Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Refah Devleti” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Refah Devleti” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
9. d Yanıtınız yanlış ise “Bir Sosyal Politika Uygulaması Olarak Şartlı Nakit Transferi (ŞNT)” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız yanlış ise “Bir Sosyal Politika Uygulaması Olarak Şartlı Nakit Transferi (ŞNT)” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

ŞNT yardım programı çerçevesinde yapılan yardımların cinsiyete göre farklılaşması ve yardımlarda annenin temel muhatap alınması toplumda cinsiyet eşitliğine yönelik amaçlı bir pozitif ayrımcılığın sonucudur. Türkiye’de kız çocuklarının okullaşma oranları, kadının özellikle bazı bölgelerdeki kırsal alanlardaki toplumsal statüsü ve iş hayatına katılım oranında yaşanan sorunlar aynı zamanda sosyal sermayeye ilişkin gelişim alanlarını temsil etmektedir. Kadınların bilgi ve becerilerinin eğitim ve sosyal politikalar yoluyla kadınlara yönelik heterojen toplumsal değer, inanç ve normların sosyal politika ve sosyal yardım programları yoluyla iyileştirilmesi ülkemizin sosyal sermayesinin gelişmesine katkı sunacak fırsatlar yaratır.

Sıra Sizde 2

Sosyal sermayeyi edinilen ve aktarılan olarak değerlendirdiğinizde özellikle yoksul kesimlere yönelik yürütülecek projelerde öğrencilerin hem bilgi ve becerileri gelişirken daha zengin sosyal sermayeye sahip öğretmen adaylarıyla kuracakları iletişim ve ilişki ağlarıyla sahip oldukları değerler ve tutumlarda da bir gelişme olacaktır. Yürütülen projeler kapsamında ortaya çıkacak etkileşim öğrencilerin model olarak öğrenmesine ve farklı ilişki ağları geliştirmesine yönelik fırsatlar sunacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Alcock, P. (2003). **Social policy in Britain: Themes and issues**. London: Macmillan Press.
- Acar, M. (2007) "Keynesyen iktisat ve refah devletinin sonu: Dünü ve bugünüyle sosyal demokrasi. **Demokrasi Platformu Dergisi**, Yıl:3, Sayı:9.
- Aydemir, M.A. (2011). **Sosyal sermaye**. Konya: Çizgi Kitapevi
- Barr, N. (1992). Economic theory and the welfare state: A survey and interpretation, **Journal of Economic Literature**, Vol. 30 , pp.741-803.
- Becker, G. S. (1993). **Human capital: A theoritical and emprical analysis with special reference to education**. Chicago: The University of Chicago Press.
- Briggs, A. (1961). The Welfare state in historical perspective, **European Journal of Sociology**, 2, pp.221-258.
- Britannica Online Encyclopedia <http://www.britannica.com/bps/search?query=welfare+state&blacklist=639266>
- Coleman, J. S. (1988). **Social capital in creation of human capital**. **American Jojrnl of Sociology**.
- Concise Oxford English Dictionary** (9th ed.). Oxford University Press. 1995.
- Cudworth, E. ve diğerleri (2007). **The Modern state: Theories and ideologies**. Edinburgh University Press.
- Crouch, C. (2011). **The Strange Non-death of Neo-liberalism**. London: Polity Press
- Çelik, A. (2004). AB sürecinin en uyumsuz alanı: Sosyal haklar. **Birikim Dergisi**, Sayı: 184-185, ss. 72-82.
- Dubreuil, B. (2010). **Human evolution and the origins of hierarchies: The State of nature**. CambridgeUniversity Press. p. 189.
- Fişek, G. (2007). Sosyal Hizmet ve sosyal yardımların sosyal politikaaraçları içerisindeki yeri: Genel'i" "yerel'e" indirmek, (Haz.) Berrin Ceylan-Ataman, **Cahit Talas Anısına: Güncel Sosyal Politika Tartışmaları**, Yayın No:595, Ankara: Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi. ss. 333-350.
- Fiszbein, A. ve Schady, N. (2009). Conditional cash transfer: Reducing present and future poverty. A World Bank Policy Research Report Washington, D.C. Erişim tarihi: 07.04.2012. Erişim adresi: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTPRRS/EXTCCT/contentMDK:22040461~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:5757745,00.html>
- Gough, I. (1989). **The political economy of the welfare state**. London: MacMillan Education Press.
- Rawlings, L., B. ve de la B., Bénédicte (2006), "Examining conditional cash transfer programs: A Role for increased social inclusion?" The World Bank, Social Protection Discussion Paper No: 0603, Washington, D.C.
- Rosanvallon, P. (2004). **Refah devletinin krizi** (Çev. Burcu Şahinli). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sabine, G. (1991). **Yakın çağ siyasal düşünceler tarihi**. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Schultz, T. W. (1961). **Investment in human capital**. **The American Economic Review**. 51(1).
- Saunders, P. (1998) 'Global pressures, national responses: Australian welfare state in context', **SPRC Discussion Paper No 90**, Social Policy Research Centre, Sydney.
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (2012). Erişim adresi <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/html/544/Sartli+Egitim+Yardimi>
- Şenel, A. (2004). **Siyasal düşünceler tarihi**. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Timonen, V. (2001). Earning welfare citizenship: welfare state reform in Finland and Sweden, In P. Taylor-Gooby (Ed.), **Welfare States Under Pressure**, Sage Publications, London, pp. 29-51.
- Weber, M. (1995). **Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı**. Ankara: İmge Kitabevi.

4

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili kuramsal yaklaşımları tanımlayabilecek,
- Sivil toplum kuruluşlarının genel özelliklerini aktarabilecek,
- Sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini açıklayabilecek,
- Sivil toplum kuruluşlarının türlerini betimleyebilecek,
- Sivil toplum kuruluşlarının topluma hizmet etkinliklerini özetleyebilecek bilgi ve becerilere sahip olabilirsiniz.

Anahtar Kavramlar

- Sivil Toplum
- Sivil Toplum Kuruluşları
- Klasik Yaklaşım
- Modern Yaklaşım
- Liberal ve Toplumcu Yaklaşım
- Güncel ve Postmodern Yaklaşım

İçindekiler

Sivil Toplum ve Topluma Hizmet

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın son çeyreği ile yirmi birinci yüzyılın ilk on yılının sosyal, ekonomik ve politik çok önemli değişimlere tanık olduğu açıktır. Anılan dönemde bir yandan reel sosyalizmin Sovyet Rusya ve Doğu Bloku uygulamaları sonlanırken diğer yandan kapitalizmin yeni liberal uygulamalarının güç kazandığı sürece tanık olunmuştur. Her sosyal ve ekonomik gelişimin özü gereği kendine özgü siyasal yönetim biçimi geliştirmesi kaçınılmazdır. Bunun doğal bir yansıması olarak bir yönetim biçimi olarak demokrasinin daha çok tercih edildiği bir dönem yaşanmaktadır. Bir bakıma gelişen iletişim ve bilişim teknolojileri, halkın eğitim düzeyinin yükselmesi ve değişen siyasal kültür salt merkez ülkelerde değil; çevre ülkelerde de katılımcı demokrasinin gelişmesini zorunlu kılmıştır. Siyasal demokrasinin temel nitelikleri olan etkin siyasal katılım, düzenli serbest seçimler, iktidara gelebilme olanağı bulunan muhalefetin varlığı, güçler ayrılığı ilkesi, seçilen temsilcilerin yasama organını oluşturması biçiminde özetlenebilir (Gözler, 2007).

Demokrasinin en önemli sorun alanı otorite ve iktidar olgusunun doğal bir yansıması olarak “yöneten” “yönetilen” ilişkileri nasıl düzenleneceğidir. Bu sorunun çözüm yollarından biri, yurttaşların sorunun değil; çözümün bir parçası olmak için yönetime katılım gibi bir yaklaşımın olduğunu söylemek olanaklıdır. Bunun bir sonucu olarak yeni dönem demokrasinin daha katılımcı, daha saydam ve açık nitelikler göstermesi doğaldır. Kuşkusuz bu gelişim içinde en önemli doğurgu tarihi eskilere de gitse, sivil toplum ve sivil toplum kurumlarıdır. Nitekim sivil toplum kuruluşları bağlantısız ve özgür nitelikleri nedeniyle kararlara daha yoğun şekilde katılmaları yönünde teşvik edilmektedirler. Bu durum farklı durum ve akımların seslerini duyurabilmelerini sağlayarak katılımcı demokrasi anlayışını güçlendirmektedir (Maç, 2006). Bir bakıma sivil toplum kuruluşları günümüz toplum yönetim biçiminin olmazsa olmazlarıdır.

SİVİL TOPLUMA İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Sivil toplum kuruluşlarının ne anlama geldiğini kavramak için öncelikle sivil toplum kavramından başlanılması gerekir. Sivil toplum kavramı içindeki sivil sözcüğünün, öncelikli olarak Batı'daki ve Türkiye'deki kullanımlarının farklı olduğu görülmektedir. Latince “civilis” sözcüğünden türetilen sivil; yurttaş, yaşamına ve haklarına ilişkin bütüncül kazanımları ifade etmektedir. Sivil'den türeyen “sivilize” ya da “sivilleştirme” bir topluluğu sosyal hale getirmek; bir bakıma maddi, sosyal ve kültürel gelişmeyi anlatır (Akal, 1990). Bir bakıma sivilleşmenin Batı'daki karşılığı ile ilkelden uygarlığa geçiş, sosyalleşme, gelişme, modernleşme ve ilerleme gibi anlamların yüklendiğini söylemek olanaklıdır.

Sivil kavramının Türkiye'deki anlamı ise genelde “askeriyeden ayrı-askeriye dışı” kurumlar anlamında kullanılmıştır. Genel olarak “sivil” kavramı günlük konuşma dilinde “Amcan hangi elbisesiyle geldi? Sivil mi asker mi ya da polis elbisesi mi?” bağlamında ve rildiği gibi “sivil”den kasıt asker üniforması dışındaki elbisesi ya da daha geniş olarak polis, asker gibi resmi üniforma kullanan kesimler için daha çokça askeri kesimlerin dışındakiler anlamında kullanılmıştır. Bir bakıma önceleri “sivil” kavramının asker sonraları da polis gibi devletin kolluk güçlerinin dışındakiler karşılığında kullanıldığını görülmektedir. Giderek kavramın resmi otorite dışındaki toplumsal kesimler için kullanıldığını söylemek olanaklıdır. Sivil ya da sivil toplum, devletin müdahalesi dışında birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemelerini içeren; devlet ve devlet otoritesi dışında kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, otorite alanı dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Yılmaz, 1997).

Yukarıda verilen genel betimlemelerden yararlanarak sivil toplumu şu biçimde tanımlamak olanaklıdır: Sivil toplum, toplum yönetiminde yöneten-yönetilen ilişkisi içinde kamu otoritesi dışında genelde halk kesimlerinin oluşturduğu devletten görece özerk alan, toplumsal bütündür. Tanım ve betimlemeler bağlamında sivil toplumun kimi nitelikleri; devlet ve kamu otoritesinden oldukça bağımsız, genelde yönetilen kesimlerin oluşturduğu bir nüve, kendine özgü hak, özgürlük savunusu bulunan örgütlenmelerin tabanı, sosyal yarar ve dayanışma oluşturan kümelerin demokratik birleşim odağı olma biçiminde sıralanabilir.

Sivil topluma ilişkin kuramsal yaklaşımlarının tarihsel gelişim içinde dört farklı evre geçirdiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar **klasik, modern, liberal ve toplumcu, güncel ve postmodern** yaklaşım biçiminde sıralanabilir (Palabıyık, 2010).

Klasik Yaklaşım

Antik Yunan ve Roma uygarlıkları felsefesinden esinlenen yaklaşımdır. Bir bakıma sivil toplum yasalara uygun davranan, dostluk geliştiren, özgürlük ile otorite arasında denge sağlayan, insandaki erdemle devlete yararlı olan yurttaşlar kümesi anlamındadır. Nitekim on sekizinci yüzyıla kadar genelde tüm siyasal düşünürler sivil toplum terimini “mensuplarını kendi yasalarının nüfuzu altına sokan böylece barış düzeni ve yönetimi sağlama bağlayan bir siyasal birliktelik” bağlamında kullanmışlardır (Özmutaf, 2007). Bu durum bir bakıma, sivil toplum kavramının devletle eşdeğer bir karşılık olarak kullanıldığını göstermektedir.

Modern Yaklaşım

Bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel devrimlerin ürünü bir dönem olan modern çağda sivil topluma ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden biri, genelde çağdaş demokrasi ilkelerini yansıtan nitelik göstermektedir. Bu anlayışa göre sivil toplum yasalara uyan bir devletin içinde yasalar çerçevesinde kurulmuş ortak amaçlar için bir araya gelmiş sosyal yarar amaçlı örgütlenmeler bütünüdür. Bu anlayışa göre artık devlet ve sivil toplum ayrıktırlar. Sivil toplum devletle çelişmez ancak despotik yönetimle çelişir. Bu bağlamda sivil toplum anlayışı Batı'nın sivil anlayışındaki özle siyasi güçlerin sultasından kurtulmayı amaçlayan özgürlükçü bir anlayışa sahiptir (Mardin, 1992). Modern dönemde sivil toplum anlayışına ilişkin bir başka yaklaşım ise Karl Marx'a ait olan yaklaşımdır. Karl Marx sivil toplum ile devleti ayırık tutmakta; sivil toplumun oluşmasını üretim ilişkilerinin farklılaşmasına kapitalizmin gelişip burjuvazinin oluşmasına bağlamaktadır. Buna karşılık yine modern dönemin bir başka düşünürü Antonio Gramsci ise sivil toplumun üst yapı kurumu olmayıp; bir sosyal grubun bütün toplum üzerinde hegemonyası olduğunu belirtir (Edwards, 2004; Tosun, 2001). Ralph Dahrendorf ise sivil toplumu, yasaların

egemen olduğu özerk kurumlardan oluşan, devlet ya da başka merkezi otorite tarafından yönetilmeyen halk iradesini temsil eden kurumlar biçiminde betimlemiştir (Kabasakal, 2008). Genel olarak modern döneme bakıldığında sivil topluma ilişkin görüşlerin farklı olduğunu ancak tarihsel gelişim sürecinde devlet dışında genelde sosyal yarar ve dayanışma niteliklerine sahip bağımsız özerk topluluklar karşılığında kullanıldığı söylenebilir.

Liberal ve Toplumcu Bakış

Bu yaklaşım, genelde devlet ile sivil toplum yapılarını ayrı görüp ilişkileri inceleyen bir yaklaşımdır. Liberal yaklaşıma göre devlet ve sivil toplum ayrıktır. Devlet görevleri buna karşılık halkın ise hak ve sorumlulukları bulunan akılcı ve ekonomik öğelerdir. Sosyo-ekonomik ve politik yapı, yurttaşların çıkar grupları olarak örgütlü olmasını, devletin de yurttaş hak, görev ve sorumluluklarının düzenleyicisi olmasını öngörmektedir. Buna karşılık toplumcu kurama göre yurttaşlar belirledikleri değerlere göre bir toplumun üyeleri olup; bireysel görevlerini yerine getirip davranışlarını toplumsal amaçlarla örtüştürmeye çalışmalıdır. Demokratik yaklaşıma göre yurttaşlar düşünsel birlik ve dayanışma ile kimi ölçütlere dayalı siyasi güç oluştururlar. Birleşme dayanışma giderek sivil toplumun oluşumunu sağlar (Çaha, 1997). Bu bağlamda sivil toplum bir bakıma özgürlük ile toplumsal dayanışmanın sentezi gibi görülebilir.

Genel olarak sivil toplum kavramı liberalizm açısından irdelendiğinde, dört aşamadan geçmiştir. Birinci aşama sivil toplumun devletle ya da siyasal toplumla özdeşleşmesidir. İkinci aşama sivil toplumun devlete karşı özerklik kazanması ve sivil toplum öğelerinin devlete karşı savunmada meşruiyet kazandığı dönemdir. Üçüncü aşama sivil toplumun içerdiği özgürlüklerin gerçekleşmesinde devlet müdahalelerinin toplumsal çatışmayı önleyici rolün gerçekleştiği dönemdir. Dördüncü aşama ise devlet müdahalelerinin sivil toplumu boğacağı ve devletin müdahaleci rolünün artmasına tepki ile devlet müdahalesi dışında bir alanın savunulduğu dönemdir (Özalp, 2007). Bu durum sivil toplum için devletle özdeşleşme, devlete karşı özerklik, olası toplumsal çatışmanın önlenmesi ve korkuya karşı alan ayrışması aşamaları biçiminde de yorumlanabilir. Öte yandan liberal ve toplumcu dönemde sivil toplum James Madison tarafından “güç ilişkisi” açısından ele alınmıştır. Madison’a göre sivil toplum güç istismarına karşı en önemli denetim ve denge unsurlarından biridir. Bir bakıma sivil toplum artık devlete karşı çıkış olmayıp devlet, ekonomik pazar ve yurttaşlar arasında üçüncü sektör olarak rol üstlenmiştir (Ulu, 2007).

Güncel ve Postmodern Yaklaşım

Öncelikle sözcük karşılığı olarak postmodernizm modern ötesi olarak tanımlanmaktadır. Modernizm içinde onu tamamlayan ya da eleştirel bakan bir anlayış olarak betimleyen görüşler bulunmaktadır (Yılmaz, 2011). İnsanlık tarihi makro bir bakış açısıyla incelendiğinde sosyo-ekonomik bakımdan üç aşama geçirdiği söylenebilir: Birincisi ağırlıklı olarak toprak ve tarıma dayalı avcı-toplayıcı dönemdir. İkincisi sanayi devrimine kitle üretimi, kitle dağıtımı, kitle tüketimi ve kitle eğitiminin egemen olduğu endüstriyel gelişim evresidir. Üçüncü aşama ise iletişim-bilişim teknolojisinin geliştiği bilgi toplumunun oluştuğu, ulusal devletin rolünün dönüştüğü ve demokrasinin sürekli geliştiği süper sanayi toplumdur (Toffler, 2011). Toffler’in betimlemeye çalıştığı sürekli dönüşüm sürecinde güncelde üç farklı sivil toplum kuruluşu ya da anlayışının ortaya çıktığını belirlemek olanaklıdır. Bunlar aktivist (etkinci) sivil toplum versiyonu, neo-liberallerin tanımladığı sivil toplum versiyonu ve postmodern sivil toplum versiyonudur (Özmutaf, 2007).

Tüm gelişmeler sivil toplum kuruluşlarının çağın ekonomik, siyasi ve sosyal açılardan itici gücü olduğunu göstermektedir. Sivil toplum kuruluşlarının özellikle yirminci yüzyılın dördüncü çeyreği ile birlikte gelişmelerini hızla artırdıkları görülmektedir. Sovyetler

Birliğı ve Doğu Avrupa ülkelerinde reel sosyalizmin yıkılışı, küreselleşmenin iktisadi ve siyasi etkileri ile dünya hızla yeni bir yapılanma yaşamakta ve değişim sürmektedir. Bu değişimin ekonomik yaşamda en temel belirtileri rekabet, özelleştirme, iş yaşamını kural-sızlaştırma ve küreselleşmedir. Siyasi alanda ise mikro milliyetçilik, demokratikleşme ve sivil toplum kuruluşlarının güç kazanmasıdır.

Yirminci yüzyılın son çeyreğı ile birlikte ekonomik, sosyal ve siyasal değişim eğilimleri sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının güç kazanması biçiminde kendini göstermiştir. Ayrıca, bireyin güçlenmesi, ekonomide serbestleşme, özelleştirme öne çıkmaktadır. Yönetim bağlamında yerelleşme, gönüllüleştirme ve demokratikleşme baskın eğilimdir (Aktan, 1999; Şahin, 2007).

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Sivil toplum kuruluşlarının genel özellikleri üzerine genelde bir uzlaşının olduğu görülmektedir. Temel özellikleri, devlet ve hükümetten bağımsızlık, demokratik kurulum ve işleyiş, gönüllüğe dayalı örgütlenme ve çalışma biçimi, yerel, ulusal ve uluslararası dayanışma güç birliğı, ekonomik karlılık güdülmemesi biçimde özetlemek olanaklıdır (Yıldırım, 2004).

Devlet ve Hükümetten Bağımsızlık

Sivil toplum kuruluşları kamu yararına çalışan fakat kamu otoritesi dışında örgütlenmeler olarak betimlenir. Sivil toplum kuruluşları hükümet dışı veya devlet dışı örgütler anlamına gelmekte ve bu nitelikleriyle bir anlamda kamu organizasyonları dışında yasal örgütlenmeler olarak bilinmektedir (Yaslıkaya, 1997). Sivil toplum kuruluşları merkezi ve yerel yönetimlerin denetimlerinin dışında ihtiyari kuruluşlardır. Buradaki “denetim” dışılıktan kasıt, kurumsal yönetim, iş yapma, kuruluşun çalışma alanlarına ilişkin karar verme ve eylem süreçlerine ilişkin serbestliktir. Kuşkusuz sivil toplum örgütleri bulundukları ülke kamusal otoritesine karşı muhasebe işleyişi, var olan yönetsel ve hukuki düzenlemeler çerçevesinde sorumluluk taşırlar.

Demokratik Kurulum ve İşleyiş

Sivil toplum kuruluşları, kuruluşu ve işleyişi bakımından demokratik “örgüt” niteliğı göstermek durumundadır. Sivil toplum kuruluşlarının demokratik olması için, kuruluşların üyelerinin kararlara katılması, şeffaflık, hesap verebilirlik, liderlerin değişebilirliğı, tartışma kültürünün oluşturulabilmesi gibi niteliklere sahip olunması gerekir (Yıldırım, 2004). Bu niteliklere sahip olma beklentisi sivil toplum kuruluşlarının kimi zaman “demokratik kitle örgütleri” biçiminde adlandırılmasına da neden olmuştur.

Gönüllüğe Dayalı Örgütlenme ve Çalışma Biçimi

Sivil toplum kuruluşlarının kimi özel danışmanlık isteyen çalışma kapsamı dışında çalışanları, destekçileri genelde gönüllülük esasına göre çalışır. Hatta bu geleneğin bir sonucu olarak sivil toplum kuruluşları “gönüllülük” kavramıyla özdeşleşmiştir. Sivil toplum kuruluşları, aynı zamanda üçüncü sektör, gönüllü kuruluşlar, yurттаş örgütleri, özel gönüllü kuruluşlar veya gönüllü kalkınma kuruluşları adlarıyla da anılmaktadır (Öztekin, 2001). Bununla ilgili olarak Türkiye’de Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) gibi kimi sivil toplum kuruluşları adlarını bile “gönüllü” kavramını eklemlenmiştir.

Yerel, Ulusal ve Uluslararası Dayanışmada Güç Birliğı

Sivil toplum kuruluşları çıkış olarak yerel örgütsel yapılar olarak kurulsalar bile artık ulusal hatta giderek uluslar arası desteğe sahip örgütlerdir. Bir bakıma sivil toplumun bir argüma-

nı olarak sivil toplum kuruluşları yerelden uluslar arası düzeye örgütlenme olanağı bulan bir dayanışma örneği göstermektedirler. Nitekim günümüz sivil toplum kuruluşları ulus devletlerin sınırlarını da aşan uluslar arası ilişkileri bulunan kurumlardır (Akkaş, 2009).

Ekonomik Kârlılık Güdülmemesi

Sivil toplum kuruluşları işleyişleri ve özlere itibarıyla bir işletmedirler. İşletmeler genelde başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal veya hizmet üreten ekonomik birimlerdir (Mucuk, 1989). Bununla birlikte sivil toplum kuruluşları kâr amacı gütmeyen işletme niteliği gösterirler. Kâr amacı gütmeyen işletmeler şu nitelikleri gösterirler: Bilerek ve inanarak kâr elde etmek amacıyla kurulmamaları, öz kaynaklarını gerçek veya tüzel kişilere ait paylara ayrılmamaları, gelir fazlalıklarının bölüştürülmemesi, öz kaynaklarının kişi veya kişilere devredilmemesi ve satılamamasıdır (Erol, 2007). Sivil toplum kuruluşları ekonomik boyutlu nitelikleri bakımından bu nitelikleri taşımaktadır.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İŞLEVLERİ

Sivil toplum kuruluşları oluşumu, gelişimi ve etkileşimi ile tarihsel gelişim süreci içinde; sanayi ötesi toplum, demokratik kitle örgütleri, protesto örgütleri, yardımlaşma kurumları, sosyal sorumluluk bilinci yüksek yurttaşlar organizasyonları gibi kimi nitelemeler almaktadırlar. Bu nitelemeler bir bakıma sivil toplum kuruluşlarının çok yönlü işlev yüklendiğinin de göstergesidir. Gerçekten günlük yaşamımıza bakıldığında sivil toplum kuruluşlarının siyasetten ekonomiye, sağlıktan eğitime, toplumsal kalkınmadan, temel hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirmeye değin çok değişik alanlarda etkin oldukları görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının işlevleri Yıldırım (2004), Kabasakal (2008)'dan yararlanılarak **siyasal, ekonomik, kültürel, bireysel ve toplumsal** işlevler biçiminde beş alt başlıkta toplanmıştır.

Siyasal İşlevler

Siyaset genel olarak iktidar bilimi olarak tanımlanır. Siyaset “seyis” sözcüğünden, özdeşi politika ise “polis” sözcüğünden türetilmiştir. Bu genel çıkışla birlikte siyaset iktidar amaçlı ülke kent yönetimin oluşumu, sürdürülüşü ve devredilişine ilişkin etkinlikler ve mücadele sürecidir (Kışlalı, 2004). Çağdaş gelişmeler içinde artık siyasal demokrasi sadece iktidarın oluşumu ya da yönetenlerin seçildiği bir oluşum değildir. Çağdaş demokrasiler artık rekabet, katılım ile sivil özgürlüklerin kullanıldığı, hukukun üstünlüğüne dayalı, iktidarın sınırlandığı, kuvvetler ayrılığı, şeffaflık, laiklik, demokratik kültür davranışlarına sivil toplum niteliklerine sahipliği gerekli kılmaktadır (Aktan, 1997). İşte sivil toplum kuruluşlarının siyasete ilişkin işlevleri de bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Bir bakıma demokratik hak ve özgürlüklerin gelişimiyle sivil toplumun siyasetteki ağırlığı artmakta ve gelişmektedir.

Siyaset boyutunda sivil toplumun işlevlerini farklı gruplandırmak olanaklıdır. Nitekim sivil toplum siyaset etkileşimine genel olarak bakıldığında, sivil toplum kuruluşlarının bizzat iktidarın ele geçirilmesi için “aktif” siyasetten, mesleki kazanımları korumak ve geliştirmeye oradan da kendilerinin çıkarına bir yasanın çıkarılmasına değin çok değişik alanlarda siyasetin ögesi oldukları görülür. Sivil toplum kuruluşları; siyasal alanda etkilerini partiler üstü konumda göstermeye çalışan gruplar ile gevşek örgütlenme ile kamu siyasetini etkilemeye çalışan gruplar biçiminde iki grupta toplanabilir (Kabasakal, 2008). İç içe geçmişliği olan bu etkilemelerden birincisi için üyelerin çıkarları için “lobi oluşturma” grupları da denilebilir. İkinci gruptakiler ise üyelerinin saygınlığı ya da zenginlik gibi niteliklerinden güç alarak baskı oluşturma işlevi yerine getiriler. Tüm bu örnekler açısından bakıldığında genelde yasama alanına etkileri, yürütme alanına etkileri, yargı alanını etkileri, siyasi partilere etkileri ve kamuoyuna etkileri gibi alt başlıklarında toplanabilir.

Yasama alanına etkileri: Yasama modern devletin üç temel gücünden biri olarak toplum yönetimine yönelik yasa yapmakla yükümlü gücün ifadesidir. Bu görevin yerine getirilmesi çağdaş toplumlarda oldukça karmaşık bir süreç oluşturmaktadır. Farklı toplum kesimleri, lobi ve baskı grupları oluşturarak siyaset sürecini etkilemeye çalışırlar. Sivil toplum kuruluşları yasamayı lobicilik yaparak grubun genel çıkarlarına uygun yasa önerisine katkı vererek etkileme ya da yasa önerisine teknik destek türü etkileme yollarını kullanırlar (Koç, 2005).

Sivil toplum kuruluşlarının yasama alanına etkileri etkileşimsel nitelik göstermektedir. Bir bakıma sivil toplum kuruluşları kendilerine uygun “yasa ve yasama” kararları çıkmasına etki ederken yasama organı da “meşruiyet ve destek” için ilişki gerçekleştirmektedir. Yasama organı sivil toplum desteği ile “yönetişim” oluşturarak katılımcı demokrasiyi güçlendirmekte; kendine güç katmaktadır. Öte yandan sivil toplum kuruluşları ise etkileme yoluyla söz ve karar sahibi olma bir bakıma kendini gerçekleştirme olanağı bulmaktadırlar.

Yürütme alanına etkileri: Yürütme devletin güçlerinden yasaların uygulanması ile yükümlü olanıdır. Yürütme organının görevi genel bir çerçeve ile yasaların uygulanması ve düzenleyici işlemler yaparak kamu işlerini yürütmektir (Yıldırım, 2004). Sivil toplum kuruluşlarının yürütme organı ile ilişkileri karşılıklı etkileşimsel bir nitelik gösterir. Bir yandan yürütme organı kitleleri etkileme adına sivil toplum kuruluşları ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışırken diğer yandan sivil toplum yürütme organını ve tüm kamuoyunu istem ve çıkarları bağlamında etkilemeye çalışır. Sivil toplum kuruluşlarının yürütme alanına etkilerini şu biçimde özetlemek olanaklıdır: Yürütmenin aldığı kararlar sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenirse uygulaması kolaylaşır. Kararlara muhalefet edilerek kimi yaptırımlar uygulamadan kaldırılabilir. Sivil toplum kuruluşları kamuoyunu harekete geçirerek denetim işlevi görür. Hükümetler kendi politikalarına sivil toplumdan destek alarak “meşrulaştırma” olanağı bulabilirler. Sivil toplum kuruluşları pilot projeler üretmek, projelere kaynak bulmak ve projeleri uygulamaya koymak suretiyle eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına paralel ya da alternatif sorumluluklar alabilme işlevi yürütürler. Sivil toplum kuruluşları kamu politikalarının oluşturulması, hizmetlerin sağlanması, programların uygulamaya konulması noktasında baskı grubu oluştururlar (Kabasakal, 2008). Bir bakıma yürütmenin ilişkileri bağlamında sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini yürütme açısından yürütmenin meşrulaştırılması, politikaların uygulanmasına destek ve kitle tabanı oluşturma biçiminde açıklanabilir. Bu bağlamda işlevler sivil toplum açısından ise baskı grubu oluşturma, proje üretme-yürütme, topluluk adına çıkar sağlama, muhalefet etme, alternatif yaratma ve yürütmeye destek olma biçiminde özetlenebilir.

Yargı alanına etkileri: Devleti oluşturan bir diğer güç yargı gücüdür. Yargı, kuvvetler ayrılığı ilkesi bakımından genelde yasa çıkaran yasama ile yasaları uygulamakla görevli yürütme güçlerinden ayrıdır. Yasaların yorumlanması ile yasaların uygulamasında çıkan sorunlarla özel, kamu, tüzel kişilikler arasındaki sorunları yasa ve hukuka göre çözümleyen organların bütünüdür yargı. Sivil toplum kuruluşlarının yargıyı etkilemelerine ilişkin işlevleri kuşkusuz yargının gücü, bağımsızlığı, ülkede hukukun üstünlüğünün geçerliliği, hukuk yasama ve yürütme ilişkilerine bağlı bir durumdur. Bununla birlikte birer baskı ögesi olarak sivil toplum kuruluşlarının kamuoyu oluşturarak yargıyı etkilemeye çalıştıkları bir gerçektir. İşçi, işveren örgütlerinden öğrenci derneklerine kadar geniş bir kesimin Türkiye’de hukukun işleyişine ilişkin kamuoyu oluşturmaya çalıştığı açıktır.

Siyasi partilere etkileri: Sivil toplum kuruluşlarının siyasi partileri etkilemeleri grup çıkarlarını savunma ve güç edinme amaçlı yasal düzenleme ve uygulamalara etki istemi ile üyelerinin yoğunluğu, düşünsel birlik ve kararlılığı biçimlerinde oluşur. Sivil toplum kuruluşlarının bu bağlamdaki etkilerinin oluşumu şu biçimlerde gerçekleşebilir. Bir bakıma

baskı grupları niteliği taşıyan sivil toplum kuruluşları lobicilik, propaganda, tehdit, para yardımı, grev, boykot, gösteri gibi yol ve yöntemlerle siyasal parti ve kamuoyu üzerinde etkili olmaya çalışırlar (Dursun, 2006).

Sivil toplum kuruluşlarının siyasal partilere etkileri siyasal yaşamın demokratikleşmesiyle son derece ilişkilidir. Şöyle ki mutlak çoğunluk sistemine dayalı seçim sistemlerinin bulunduğu ülkelerde sivil toplumun siyasal sistem üzerindeki etkisi kısıtlıdır. Buna karşılık demokratikleşme düzeyi yükseldikçe sivil toplum kuruluşlarının siyasal parti ve siyaset kurumu üzerine etkileri yükselmektedir (Duman, 2003). Bu bağlamda sivil toplum ve baskı gruplarının siyasal etkileri siyasal-kurumsal yapı, parti sisteminin doğası, siyasal kültürün doğası, sorun ve grubun doğası gibi etmenlere göre değişir. (Çam, 2005). Bu konu kapsamında partiler sistemi ile partilerin gevşek yapılı, disiplinli ve ideolojik katlılık, sınıfsal öze sahip oluşluluk, iki partili ya da daha çok partili sistem oluşu kimi örneklerdir. Örneğin çok partili, gevşek örgütlenmeli partili sistemlerin siyasal etkilenmeye daha açık oldukları söylenebilir. Diğer yandan katı ideolojik siyasal partilerin az üyeyle çevreden daha az etkilendikleri aksine çevreyi daha çok etkilemeye çalıştıkları söz konusudur.

Baskı grubu olarak sivil toplum kuruluşlarının siyasal partileri etkilemeleri siyaset biliminde **doğrudan doğruya etkileme** ve **dolaylı etkileme** biçiminde iki grupta toplanmaktadır. İngilizce hol, koridor veya kulis anlamına gelen “lobby” sözcüğünden türetilen lobicilik; Türkiye oluşan siyasal kültürde “kulisçilik” biçiminde kullanılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları ideolojik yarar, haklılığın kanıtlanması, ulusal çıkar gibi temalarla siyasal partileri etkilemeye çalışırlar. Dolaylı etkileme ise sivil toplum kuruluşlarının siyasal karar organlarının bizzat kendilerini değil de kamuoyunu bilgilendirme yoluna yöneliktir (Kapani, 2005). Bir bakıma çıkarların savunulması, istemlerin iletilmesi ve destek istemeye yönelik broşür dağıtma, ilan verme, reklam yapma, yazılı ve görsel basında programlara çıkarak kamuoyu oluşturma gibi çalışmalar bu etkileme yoluna örnektir.

Sivil toplum kuruluşlarının siyasal partilerle ilişkileri en çok üzerinde durulan çalışma alanlarından biridir. Genelde siyasetin toplum yönetiminde baskın güç olması nedeniyle sivil toplum-siyaset kurumu ilişkileri son derece önemli ilişkilerdir. Çağdaş demokrasiler bu alanda sivil toplum masaları, birimleri ya da kolları oluşturmuşlardır. Bu ilişki nedeniyle sivil toplum kuruluşları siyasal kurumları denetleyen bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Nitekim sivil toplumun, demokratikleşme sürecinde giderek “kamusal ahlak” anlayışı geliştirmesi siyasetçi ve yöneticilerin eylem ve işlemlerinde “hesap verebilirlik” sürecinin önünü açmıştır (Gençkaya, 1997).

Kamuoyuna etkileri: Sivil toplum kuruluşlarının çokça etkileşim içinde bulundukları öğelerden biri de kamuoyudur. Eskiden “efkâr-ı umumiye”, “halk efkârı” sözcükleriyle anlatılmaya çalışılan kamuoyu; kamunun oyu, “reyi” anlamında değildir. Buradaki kamuoyu deyiimi belli sorunlar çerçevesinde toplanmış grup ya da grupların belirli sorunlar ve olaylar karşısındaki tutumları, eğilim, yaklaşım ve kanaatidir. Bu çerçevede kamuoyu tartışmalı bir konu üzerine sorunla ilgili bir kitlenin birleşmiş kanaatlerinin siyasal iktidarı belli bir oranda etkilemesidir (Ergin, 2003).

Sivil toplum ile kamuoyu ilişkileri ve kamuoyu oluşturma karmaşık bir süreçtir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının kamuoyuna etkileri, kamuoyunun oluşumu, yapısı ve niteliği ile onun içinde olduğu siyasal sistem ve toplumsal ortam arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Öncelikle totaliter siyasal sistemlerde tek yönlü biçimlendirme egemenlik kurar. Buna karşılık çoğulcu ve katılımcı demokrasi olarak nitelendirilen çağdaş demokrasilerde kamuoyu düşüncelerin, ideolojilerin, bireysel ve kitlesel iletişimin kısıtlanmadan işletilmesine olanak verir (Öztekin, 2001).

Ekonomik İşlevler

Sivil toplum kuruluşlarının ekonomik boyutlu işlevleri iki ana temelde belirginleşmektedir. Birincisi üçüncü bir sektör olarak reel ekonomiye katkıdır. İkinci boyut ise gereksinim duyan toplumsal kesimlere ayni ve nakdi destektir. Sivil toplum kuruluşları ekonomide kamu ve özel sektörlerin olumsuzluklarından ötürü güç kazanmaktadır. Şöyle ki genel olarak ekonomide salt özel sektörcü anlayış gelir dağılımını ve olanak eşitliğini olumsuz etkileyebilir ve tekelcilik yaratabilir. Buna karşılık kamu işletmeciliğinin de etkililik ve verimlilik sorunu bulunabilir. Bu temel olumsuzluklar üçüncü bir sektör olarak sivil toplum kuruluşlarının ekonomide yer almasına neden olmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları doğrudan ekonomi kurumları değildirler. Sivil toplum kuruluşlarının doğrudan üretim, tüketimi düzenleme ve bir mal hizmet üretme işlevi yoktur. Yani sivil toplum kuruluşları reel sektör işlevi görmezler. Çünkü kâr elde etme, etkili ve verimli çalışarak bir mal ve hizmet üretme sivil toplumun görevi ve ilkeleri değildir. Ancak yoksullukla mücadele, eğitim, sağlık, çevre ve kültür amaçlı birçok çalışma özü gereği nihayetinde ekonomik çabalardır. Sivil toplum kuruluşlarının ekonomik işlevleri daha çok ekonominin bölüşüm işlevi ile ilişkilidir.

Sivil toplum kuruluşları ekonomik kurum olmamakla birlikte ekonomiye sosyo-politik güç verirler. Öncelikle sivil toplum kuruluşları ekonomik iş görerek sosyo-politik ve ekonomik dayanışma sağlarlar. Ekonomideki hareketlilikleri şu niteliklerden kaynaklanır: Öncelikle sivil toplumun “kendiliğinden”, “informal” ve “gönüllü” karar ve oluşumundan ötürü adem-i merkezîyetçidirler (Erdem, 1997). Böylece hem piyasacı nitelik gösterirken bölüşüm ve dağıtım nitelikleriyle de sosyal işlev görürler. Sivil toplum kuruluşlarının kar amacı gütmeme, yardım, birlikte çalışma ve paylaşım özelliği, ekonominin sosyal yönünü güçlendirmektedir. Ayrıca demokratik özgürlüklerden yararlanarak kamuoyu oluşturarak ekonomi politikalara da etki ederler. Üçüncü sektör olarak sivil toplum kuruluşları siyasi iradeyi uyaran, kendine çeki düzen vermeye çağıran ve alternatifler üreten bir işlev yüklenir (Yarar, 1997).

Kültürel İşlevler

Sivil toplum kuruluşlarının kültürel boyutlu işlevleri eğitsel ve demokratikleşme odaklı çalışmalardır. Bu kapsamda işlevler, genel olarak yerel ve ulusal düzeyde folklorik değerlerin aktarılması-yaşatılması, kültürel entegrasyonun sağlanması, siyasetle ilgili olmakla birlikte demokrasi kültürünün yerleşip yaygınlaşması, kültürel kaynaşma –bütünleşme şeklinde özetlenebilir.

Sivil toplum kuruluşları insanların toplumsal yaşamında daha etkin rol alma ve kültürel gelişmeleri olanağı sağlarlar. Birer sosyal varlık olmaları nedeniyle insanların toplu yaşamalarının bir ürünü olan kültür, doğası gereği öğrenilerek geliştirilir. Evrende doğaya karşı yaratılan her şey kültürdür. Özellikle sanayi toplumunun bireyi yalnızlaştıran yapısal niteliğine karşı yerel yönetimler ve sivil toplum işbirlikleriyle serbest zaman değerlendirme etkinlikleri yurttaşların kültürel gelişimlerine olanak vermektedir. Hemşehri dernekleri, yerel yönetim-dernek işbirlikleri ile özellikle hızlı ve yoğun göç alan kentlerde halk oyunlarından yerel yemeklerin yapımına, oradan yöresel müziğinin geliştirilmesine değin birçok etkinlik düzenlenmektedir. Böylece sivil toplum kuruluşları hem eğitsel bir işlev yerine getirirken hem de yerel kültürel değerlerin yaşatılmasına da olanak vermektedirler.

Sivil toplum kuruluşları insanları kimi zaman farklı kimi zaman ortak amaçlar çerçevesinde bir arada tutarak kültürel bütünleşme sağlamaktadır. Özellikle hızlı ve yoğun göç ve kentleşme büyük kentler için önemli sosyal, ekonomik, güvenlik ve eğitsel sorunlar yaratmaktadır. Göç, hızlı nüfus artışı ile maddi kültür ile manevi kültür arasında farklılaşma-kültürel açıklık sorunları doğurmaktadır. Sivil toplum kuruluşları bu bağlamda birer

eğitsel kurum gibi işlev görerek kültürel bütünleşme aracı olurlar. Büyük kentlerde örgütlenen kimi sivil toplum kuruluşları ekonomik ve sosyal dayanışma ve yerel yönetimlerin destekleriyle kitlelerin kente ve kent yaşamına uyumlulaştırılmasını sağlamaya çalışırlar. Böylece aslında sivil toplum kuruluşları bir bakıma iki kültür arsında köprü işlevi görerek bütünleşme sağlarlar.

Sivil toplum kuruluşları ortaklaşa oluşturulan dayanışma ile siyasal yaşama katılımı sağlayarak demokrasi kültürünün gelişmesine olanak verirler. Çoğulcu yapının oluşması, çoğulculuk kültürünün toplumsal dokuya işlemesinde demokratik sivil toplum kuruluşları etkilidir (Kabasakal, 2008). Kuşkusuz demokratik yaşam haklara ve özgürlüklere saygı, bir arada barış içinde yaşama rejimidir. Sivil toplum kuruluşları üyelerinin hem kendi alt kültür niteliklerini ifade ve geliştirme, hem de bir bütün olarak ulusal kültürün bir parçası olabilmesine yardımcı olurlar. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik bireye, bir grup kültürü paylaşma, ortak hareket etme alışkanlığı kazandırır (Usta, 2006).

Bireysel İşlevler

Sivil toplum kuruluşlarının bireysel işlevleri, bireylerin daha çok sosyo-psikolojik boyutlu kazanımlarını ifade eder. Bu boyutta sivil toplum kuruluşlarının işlevleri gereksinim karşılama ve güdülenme, iletişim ve çevrenin geliştirilmesi, sosyal dayanışma ve eğitim biçiminde üç alt başlıkta toplanabilir.

Sivil toplum kuruluşlarının bireysel işlevlerinden bir bölümü bireyin gereksinimlerin karşılanarak güdüleniminin doyurulması ile ilgilidir. Kuşkusuz insanı çok farklı tanımlamak olanaklıdır. Genel geçer bir kavrayışla insan sosyo-psikolojik, somatik, kültürel bir varlıktır. Toplu yaşamının bir zorunluluk olduğu gerçeği ile bireyin yaşamını sürdürebilmesi maddi manevi gereksinimlerinin karşılanması ile olanaklıdır. Bireyin gereksinimlerine ilişkin farklı anlayışlar ileri sürmek olanaklı olmakla birlikte en yaygın olanı Abraham Maslow ile Clayton P. Alderfer'in güdülenmeye ilişkin gereksinimler kuramlarıdır. Maslow'a göre bireyin gereksinimleri fizyolojik, güvenlik, aidiyet, kendine saygı ve kendini gerçekleştirme biçiminde sıralanmaktadır. Yaklaşımına göre birey en alttan en üste doğru gereksinimleri karşıladıkça üst gereksinimleri karşılamaya çalışmaktadır (Robbins, 1994). Benzer bir yaklaşımı savunan Alderfer'e göre ise insan gereksinimleri fizyolojik, ilişki ve gelişme biçiminde üç grupta toplanabilir. İşte sivil toplum kuruluşları bireylerin iyelik hissetmelerini sağlamaları, kendilerine saygı uyandırılması ve nihayet kendini gerçekleştirmelerini sağlamaları bakımından katkıda bulunurlar.

Sivil toplum kuruluşlarının bireysel iletişimin sağlanmasında ve çevresinin genişletilmesinde önemli etkilerinin bulunduğu savı güçlüdür. Yurttaşlar sivil toplum kuruluşlarına katılarak hem kişi, grup ve giderek toplumla iletişimi güçlenme olanağı sağlamaktadır (Usta, 2006). Üyelerin tek başlarına elde edemeyecekleri bilgileri grup aracılığıyla elde ederek gerçeklere ulaşmaları güven ve etkin olma duygularını beslemektedir (Kabasakal, 2008).

Sivil toplum kuruluşlarının bireysel boyutta işlevlerinden biri de sosyal dayanışma ile kimi olanaklardan yararlanmasıdır. Sivil toplum kuruluşları özellikle üyeleri arasında oluşturulan ekonomik birlik ve dayanışma ile özellikle gereksinim duyan kişi ve ailelere ekonomik yardımlarda bulunarak bireylerin ekonomik gereksinimlerinin de karşılanmasına olanak sağlar. Türkiye'de özellikle büyük kentlerde hemşehri dernekleri bu tür işlevin yerine getirilmesi bakımından önemli işler gerçekleştirmektedirler (Manço, 2011).

Sivil toplum kuruluşlarının bireysel boyutta yerine getirdiği işlevlerden biri de eğitim işlevidir. Sivil toplum kuruluşlarına devam eden yurttaşların gerek bizzat devam ettikleri kurslar gerekse günlük etkileşimleri ile davranışları değişime uğramaktadır. Bu bağlamda üç eğitim türü söz konusudur. Okul dışı öğrenen ve öğretmenin kasıtlı olduğu yaygın eğitim; diğer yandan ise öğretmenin kasıtlı öğrenenin kasıtsız ve nihayet öğretene ve öğrenenin

her ikisinin de kasıtsız olduğu rastgele eğitim süreçleri gerçekleşir (Okçabol, 2006). Elde edilen bilgi ve duyularla rastgele oluşan eğitim süreçleri bir bakıma informal olarak eğitim görevi yerine getirilmesidir. Kaldı ki sivil toplum kuruluşları özellikle Türkiye büyük kentlerdeki hemşehri dernekleri örneklerinde yerel kültürün öğretilmesi çocukları sınavlara hazırlama kurslarının düzenlenmesi kimi formal eğitim örnekleridir.

Toplumsal İşlevler

Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal boyutlu işlevleri sosyalleştirme, kamu otoritesi ile halk kaynaşması sağlama, sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı, sosyal seçeneklerin oluşturulması ve sosyo-ekonomik dayanışmanın oluşturulması biçiminde özetlenebilir.

Sivil toplum kuruluşlarının işlevlerinden biri toplumsallaştırma bir başka yaygın ifadeyle sosyalizasyon ya da sosyalleştirmedir. Genel bir ifadeyle toplumsallaştırma bireyin kimliğinin oluşturulmasına yönelik yaşadığı toplum kültürü ve ondan beklenen biçimde davranmasını öğrenmesi sürecidir. Toplumsallaştırma ile birey sadece değer, norm, beceri ve davranışlar edinmez nereye ait olduğunu da öğrenir (Gelles ve Levine, 1995). Bu açıdan bakıldığında sivil toplum kuruluşlarının dar çerçevede de olsa üyelerine kimi davranışları öğretebildiği özellikle yerel kültür özelliklerinin aktarılmasıyla bir eğitim ve toplumsallaştırma işlevi görürler. Büyük kentlerdeki hemşehri derneklerinin kentlerin kurtuluş günlerinde hazırladıkları kutlama törenleri, toplu yemekler, cenaze, taziye, mevlit vb günlerde toplanma kimi gelenek ve göreneklerin öğretilmesi ve pekiştirilmesi bakımından birer kültür aktarımlarıdır. Sivil toplum kuruluşları üzerine yapılan bir araştırmada İstanbul'da bulunan sivil toplum kuruluşlarının çalışma alanı olarak en çok ilgiliyi eğitim konusu ile yöresel kalkınmaya yönettikleri görülmektedir (Hirai, 2007).

Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal işlevlerinden bir başkası da kamu otoritesi ile halkın kaynaşmasını sağlamak boyutludur. Siyaset, iktidar amaçlı toplum, kent ya da ülke yönetim süreci olarak tanımlanır. Kuşkusuz en basit yönetim süreci de yöneten ve yönetilen ilişkisi üzerine kurulur ve hiyerarşik özelliğe sahiptir. Bu hiyerarşik nitelik "toplumsal ekonomik pastanın bölüşülmesi" görevini üstlenen siyasette daha da açık bir biçimde görülür. Nitekim siyasetçilerle yurttaşlar ya da farklı toplumsal kesitler arasında çatışma ve uzlaşmazlıkların bir kısmı yöneten-yönetilen hiyerarşik ilişkisinin bir sonucudur. Bu uzlaşmazlık ve sorunlar kimi zaman siyasal yabancılaşmaya neden olabilir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının birer "toplumsal barış ve uzlaştırıcı birleştirici" rolü ile "sigorta" görevi yüklendikleri söylenebilir. Bu durum bir bakıma devlet millet kaynaşması olarak yorumlanabilir. Bir başka ifadeyle sivil toplum kuruluşların sosyal ve politik tecritten kurtarma işlevi gördükleri açıktır (Demiral ve Diğerleri, 2007)

Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal işlevlerinden bir diğeri ise sosyo-ekonomik kalkınmaya katkıdır. Genel olarak ekonomik sistemlerdeki sektörler özel, devlet ve üçüncü sektör biçiminde gruplanır. Burada üçüncü sektör ile mülkiyet açısından ne özel ne de devlete ait olmamak anlatılmaktadır (Yıldırım, 2004). Bu durum özellikle Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra kendini daha belirgin bir biçimde göstermektedir. Gerçekten devletin ve özel sektörün çalışma alanları ve güçleri kendine özgülükten ötürü yetersiz kalmakta; bir başka güce gereksinim duyulmaktadır. İşte bu noktada üçüncü sektör olarak sivil toplum kuruluşlarının rolü ortaya çıkmaktadır. Bu noktada sivil toplum kuruluşları yaşanan yöreye özgü kimi küçük ortak gereksinimleri karşılamaya yönelik çalışmalar ortaya koyabilmekte. Köylerde ve mahallelerde cami yaptırma yaşatma dernekleri, köylere içme suyu getirme çalışmaları, okul yapma ve yaşatma derneklerinin çalışmaları kimi örneklerdir. Ulusal kültürümüzde de "imece" olarak adlandırılan çalışmalar bu grup için son derece uygun çalışmalardır. Türkiye Toplum Hizmetleri Vakfı (TOVAK)'ın "İmece" projesi buna örnektir. Eğitim kurumlarının iyileştirilmesi amacıyla birçok çalışma yapan

bu tür kurumlar “imece” geleneğinin bir bakıma günümüz örnekleridir. Bu açıdan sivil toplum örgütlerinin toplumsal kalkınmaya katkısı önem taşımaktadır. (Özgü, 2010)

Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal işlevlerinden bir başkası ise sosyo-ekonomik dayanışmanın sağlanmasına katkıdır. Bu açıdan ilk akla gelen yoksulluğun önlenmesi ve yoksullukla mücadele ifade edilebilir. Ekonomik üretim araçlarına sahiplik, eğitim düzeylerimizin farklılığı, gibi nedenlerden ötürü insanların arasında sosyo-ekonomik ve kültürel, eğitsel farklılıklar bulunur. Demokrasinin eşitlik anlayışı, insancıl yaklaşım ve ulusal bütünlük açısından toplumu oluşturan insanlar arasında birlik ve beraberlik çok önemlidir. Bu gelişim içinde sivil toplum kuruluşları yerel yönetimlerle işbirliği içinde yoksullukla mücadele örnekleri vermektedirler (Görün ve Elagöz, 2007).

Sivil toplum kuruluşlarının sosyo-ekonomik dayanışma konusundaki bir diğer örneği de toplumsal dayanışmadır. Özellikle büyük kentlerde kurulan hemşehri dernekleri, üyeleri arasında dayanışmayı sağlayarak birlik oluşturmaktadır. Gelişen iletişim ve bilişim teknolojileri de kullanılarak iletişim kurulup yalnızlıkları giderilerek toplumsal dayanışma örnekleri verilmektedir (Uçar, 2005).

Sivil toplum kuruluşları görevlerini yerine getirirken “politik” duruşlarına sıklıkla eleştiri almaktadırlar. Bilimsel açıdan siyaset sivil toplum kuruluşları ilişkileri nasıl olmalıdır? Araştırınız.

SIRA SİZDE

Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevlerine İlişkin Değerlendirme

Birer toplumsal kurum olarak sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini de **olumlu** ve **olumsuz işlevler** biçiminde iki grupta toplanması olanaklıdır. Kurumların **olumlu işlevleri** gruplarda bir bütünleşmeye, uyuma yol açar; kurumların temel amaçlarını yerine getirmesini sağlar. Kurumların **olumsuz işlevleri** ise temel görevlerini yerine getirmesini engelleyen, toplumsal değişimi sınırlayan, çatışmaya neden olan türdeki işlevlerdir (İçli, 2002). Bu anlayış, işlevselci yaklaşımın bakış açısı olmakla ve politik algı ve bakışa göre farklılıklar göstermekle birlikte toplumda genel geçer kimi doğruların ve kabullerin bulunduğu da bir gerçekliktir. Bu açıdan bakıldığında sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini de çok boyutlu değerlendirmek bir gerekliliktir.

Sivil toplum kuruluşlarının yerine getirdiği görevleri ve toplumsal dinamik içindeki iş görüleri dikkate alındığında işlevlerini sonuç olarak şu biçimde gruplamak olanaklıdır. Sivil toplum kuruluşları yoğun göç ve nüfus değişiminden ötürü sosyo-kültürel dayanışma işlevleri yüklenmektedirler. Özellikle demokratikleşmeyle birlikte toplumsal-siyasal yaşamın bir parçası olup demokratik siyasal sistemin işleyişine katkı ve baskı oluşturma işlevi yerine getirmektedirler. Yoğun göç, ekonomik kriz vb nedenlerden ötürü oluşan zor koşullarda ise sosyo-ekonomik dayanışma ve yoksullukla mücadele görevi yüklenmektedirler. Hem siyasal sistemde hem de toplumsal yaşamda temsil, iletişim ve denetim görevleri yerine getirerek “demokratik siyasal sistem”in sigortası işlevi görmektedirler. Sivil toplum kuruluşlarının en çok tartışılan işlevlerinden biri menfaat grubu oluşturma işlevidir. Bu işleve ilişkin iki çıkarım yapılabilir: Birincisi sivil toplum kuruluşlarının menfaat veya çıkar grubu oluşumu demokrasinin ve baskı grubu olmanın doğası gereğidir ve normaldir. Nitekim bir grubun baskı grubu olması demokrasinin gerçek şartlarından biridir (Çam, 2005). İkinci görüş ise çıkar grubu oluşturma olumlu karşılanacak bir durum değildir. Çünkü çıkarların savunulması toplumsal bütünleşmeden çok kargaşa ve çatışmaya neden olabilir. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının çıkar savunması özü gereği toplumsal ortak edinimlere yönelikse aslında önemli bir sorun yaratmayacağı açıktır. Ancak, sivil toplum kuruluşlarının ortak amaçlara yönelik çalışırken yönetimde bulunanlara maddi manevi bir edinim sağlanması ve edinimin etik değerler açısından kabul edilebilir olması da bir başka gerçekliktir.

İşlevlere ilişkin genel bir sonuç olarak şu özet yapılabilir. Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal birer kurum olmaları toplumsal açık sistem olarak çalışmaları kimi sorunlar yaratmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının işlevleri de işlevselci, çatışmacı, etkileşimselci ve postmodern yaklaşımlar açısından yorumlanabilir. Bir taraftan işlevselci yaklaşım toplumsal kurumların bütünleşme, istikrar, denge uzlaşısı gibi nitelikleri öne çıkarır (Tezcan, 1996). Buna karşın çatışmacı yaklaşım toplumun üretim araçlarına sahipliğe göre sınıflardan oluştuğunu belirtmektedir. Toplumsal yaşamda değişim çatışma ile olanaklıdır. Çatışmacı yaklaşımlara göre sivil toplum kuruluşları sosyal ve sınıfsal çıkar ve hakları savunmak, demokratik hak ve özgürlükleri geliştirmek işlevi yüklenirler. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının devletten veya egemen ideolojiden bütünüyle bağımsız olmalarına olanak yoktur. Devlet-sivil toplum ilişkisinde asıl olan devlet değil; sivil toplumdur. Asıl belirleyici olan sınıflar arası eşitsizlik, yoksulluk ve çatışma ile şekillenen sivil toplumdur (Kaya, 2008). Etkileşimsel yaklaşım sosyolojide olayları birey odaklı incelemektedir. Etkileşimsel yaklaşım toplumun bireylerden oluştuğunu bireyi anlamadan toplumun anlaşılamayacağı tezi üzerine kurgulanmıştır. Bu bağlamda toplum insanın varlığı ve etkileşimiyle oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında etkileşimsel yaklaşımlar; insanların sivil toplum kuruluşlarının oluşumunu sağlayan temel güç olduğunu ve sivil toplum kuruluşlarına toplumun şekil vermesinden çok insanın şekil vermesinin daha baskın olduğu tezine dayanmaktadır.

TÜRKİYEDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TÜRLERİ

Sivil toplum kuruluşları küçük farklılıklarla alan yazında genelde dernekler, vakıflar, sendikalar biçiminde ifade edilmektedir. Bununla birlikte baro ve meslek odalarını da kimi işlev farklılıkları dışında genel nitelikleri bakımından sivil toplum kuruluşu olarak betimlemek olanaklıdır. Bu bakımdan akademik perspektifle sivil toplum kuruluşları dernekler, vakıflar, sendikalar ve mesleki kuruluşları biçiminde dört grupta toplanmıştır.

Dernekler

Türkiye’de kullanım şekliyle dernekler Batı’da gelişen biçimiyle kulüp ya da cemiyet karşılığında kullanılmaktadır. Bireylerin tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri ideal amaçları uzun vadede gerçekleştirmek için örgütlenme gereksiniminden doğmuş örgütlenmelerdir (Aybay ve Aybay, 1991). Çağdaş bağlamıyla dernek, ortak bir amaç, fikir veya çıkar etrafında resmi olarak örgütlenmiş insan topluluğudur (Usta, 2006). Türk hukukuna göre dernekler, gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak amacı gerçekleştirmek üzere bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip topluluklardır (Yıldırım, 2004). Genel olarak dernekler Batı’da endüstri devrimi sonrası oluşan yeni sosyo ekonomik yapının ürünüdürler. O aşamada yeni iş bölümünün bir sonucu olarak genelde sınıfsal nitelik gösterdiler. Ancak bugün dernekler, çoğulcu, katılımcı demokrasinin hem eleştirel, muhalif bakışın hem de bütünleştirici, tamamlayıcı işlevleriyle ulusal, uluslararası nitelik gösteren örgütlenmelerdir.

İşlevleri açısından dernekler çeşitlilik gösterir. Çevre güzelleştirmekten ibadet kurumları kurma ve yaşatmaya, politik örgütlenmeden köylere su getirmeye değin değişik örgütlenme örnekleri bulunmaktadır. Türkiye’de dernekler (Yücekök, 1998), amaçları açısından kültürel, sosyal-siyasal, spor ve şehir kulüpleri biçiminde gruplanabilir.

Türkiye’de dernekler hukuksal dayanaklarını Türk Medeni Kanunu ve Dernekler Kanunu’ndan alır. Derneklerin kuruluş biçimleri, yönetimlerinin oluşturulması, üyelerinin edinilmesi, tutmakla yükümlü oldukları evraklar, yetki ve sorumluluklarına ilişkin tüm düzenlemeler 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile 5253 sayılı Dernekler Kanunu’nda belirtilmiştir.

Vakıflar

Vakıflar, dünyanın en eski sivil toplum kuruluşları olarak bilinirler. Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca tahsisıyla oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Vakıflar da dernekler gibi özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptirler ancak kuruluş biçimi ve nitelikleri itibarıyla derneklerden oldukça farklıdır (Yıldırım, 2004).

İşlevleri açısından vakıflar çeşitlilik gösterir. Eğitim kurumları kurma ve yaşatmadan çevre korumaya değin çeşitli vakıflar bulunmaktadır. Buna karşılık işleyişleri açısından vakıflar mazbut, mülhak, cemaat ve esnafa mahsus vakıflar biçiminde üç grupta toplanmaktadır. Mazbut vakıflar yönetenin soyu bitmiş olup on yıl yönetimsiz kalmış hukuken ve fiilen hayri hizmetli kalmayıp yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlanan vakıflardır. Mülhak vakıflar soydan gelmişlere şart edilmiş mütevellilerince yönetilen ve temsil edilen kamu tüzel kişiliğine sahip vakıflardır. Cemaat ve esnafa mahsus vakıflar, yönetimi üyeleri tarafından seçilen kişi ve kurullarca yönetilen vakıflardır (Resmi Gazete, 27. 2. 2008).

Türkiye’de vakıflar hukuksal dayanaklarını 5737 sayılı Vakıflar Kanunu’ndan alır. Kanunla vakıfların yönetimi, faaliyetleri ve denetimine yurt içi ve dışı taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tescili muhafazası, onarımı ve yaşatılmasına vakıf varlıklarının ekonomik şekilde işletilmesi ve değerlendirilmesinin sağlanmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmiştir.

Sendikalar

Sendikalar, sanayi devriminin ürünü olarak işçilerin ekonomik, sosyal ve siyasal hak ve kazanımları için kurulan örgütlenmelerdir. Bununla birlikte çağdaş demokrasilerde sendikalar, işveren ve çalışanların sınıfsal ve sosyal çıkarlarını koruma ve geliştirme amaçlı örgütlenmelerdir (Işıklı, 2005). Sendikalar bir bakıma endüstriyel ilişkilerin devlet, işveren ve iş görenlerin oluşturduğu üçlüden pazarlık yapan tarafların örgütleridir. Sendikalar, sivil toplum kuruluşları içinde işlev bakımından çıkar örgütlenmeleri biçiminde nitelendirilebilirler. Ancak kuşkusuz sendikaların sosyal, ekonomik ve siyasal yaşama katkıları bakımından kamusal ve sosyal yararları yadsınmamalıdır.

İşlevleri açısından sendikalar iki grupta toplanabilir. İş ilişkilerinin devlet, işveren ve iş görenlerden oluşmasından ötürü bir yanda işveren sendikaları diğer yanda ise işgören sendikaları bulunmaktadır. Türkiye’de iş gören sendikaları işçi ve kamu görevlileri sendikaları biçiminde iki grupta toplanabilir. İşveren sendikaları örgütlenme alanı açısından ise kamu ve özel olmak üzere iki grupta toplanırken işkolu açısından madeni eşya, kimya, şeker sanayi gibi çeşitlilik gösterir.

Türkiye’de sendikalar hukuksal dayanaklarını Sendika Kanunu ile Kamu Görevlileri Kanunu’ndan alır. İş gören sendikaların kuruluş koşulları, yönetimlerinin oluşturulması, üyelerinin edinilmesi, tutmakla yükümlü oldukları evraklar, yetki ve sorumlulukları ile işyerinde örgütlenme ve hak arayışlarına ilişkin tüm düzenlemeler 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 4688 sayılı Kamu Görevlileri Kanunu’nda belirtilmiştir. İşveren sendikaları ile ilgili düzenlemeler ise 2821 sayılı Sendikalar Kanunu’nda belirtilmiştir.

Mesleki Kuruluşlar

Belirli mesleki grupların mesleklerine ilişkin ortak gereksinimleri karşılamak, mesleki etkinlikleri kolaylaştırmak, mesleğin genel çıkarlara uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek disiplini ve etiğini korumak üzere oluşturulmuş örgütlenmelerdir. Mesleki kuruluşlar üyelerinin hak, çıkar ve kazanımlarını korumak ve geliştirmek amaçlarıyla mesleki çıkar örgütlenmeleri olmakla birlikte kamusal görev getirmeleri ve sosyal yarar sağlamaları ve hukuksal dayanakları bakımından kamu tüzel kişilik niteliği gösterirler (Tosun, 2001).

İşlevleri açısından mesleki kuruluşlar farklı gruplarda toplanabilir. Öncelikle mesleki konum bakımından avukatlar için barolar; avukatlar dışındakiler için odalar biçiminde iki tür örgütlenme söz konusudur. Mesleki kuruluşlar için bir başka sınıflama iş gören işveren örgütlenmeleri biçiminde yapılabilir. Örneğin Türk Mimar ve Mühendisleri Odaları Birliği örgütlenmesi genel olarak bir çalışan örgütlenmesi olarak nitelenebilir. Buna karşılık Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği işveren kesiminin örgütlenmelerine örneklerdir.

Türkiye’de mesleki kuruluşlar hukuksal dayanaklarını odalar ve barolara ilişkin kanunlardan alır. Mesleki kuruluşlara ilişkin kanunlar, 6235 sayılı Türk Mimar ve Mühendisler Odaları Birliği Kanunu, 5174 sayılı Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu ve 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu’dur. Avukatların meslek kuruluşu olan barolara ilişkin hükümler ise 1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nda belirtilmiştir.

K İ T A P

Sivil toplum kuruluşlarının genel nitelikleri, kuruluş, işleyiş ve işlevleri ile demokrasi içindeki yerleri ile yönetim ilişkilerini daha ayrıntılı öğrenmek için İbrahim Yıldırım’ın Seçkin Yayıncılık tarafından basılmış “Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim” adlı kitabını okuyabilirsiniz.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TOPLUMA HİZMET ETKİNLİKLERİ

Sivil toplum kuruluşlarının topluma hizmet bağlamında etkinlikleri sivil toplum kuruluşlarının olmazsa olmazlarıdır. Sivil toplum kuruluşları özleri gereği toplum için vardır ve topluma hizmet temel amaçlarından biridir. Genel olarak sivil toplum kuruluşlarının görev ve işlevleri gözden geçirildiğinde “menfaat ve çıkar” sağlama ile bireysel kendini gerçekleştirme gibi bir kısmı dışında toplumsal yarar ve demokratik dayanışma odaklı olduğu görülür. Tartışmalar açık olmakla birlikte alan yazın taramaları ve uygulama pratiği sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin **eğitim, sağlık, çevre, sosyo-ekonomik, siyasal** boyutlu etkinlikler biçiminde beş grupta toplanmıştır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitime İlişkin Etkinlikleri

Eğitimin hem sosyal yarar hem de toplumsal gelişim, değişim açısından önemi tartışmasızdır. Eğitimin kamusal bir hizmet olma, sosyal yarar sağlama ve erdemli mal olma nitelikleri (Özgü, 1991) açısından sivil toplum kuruluşlarının çalışma alanına yatkınlık niteliği gösterir. Bu amaçla eğitim kurumlarının maddi gereksinimlerinin karşılanması ve alt yapılarının sağlanması gibi kimi etkinlikler örnek verilebilir. Bu örnekle sivil toplum kuruluşları geliştirici organizasyon işlevi görürler (Şahin, 2007). Sosyolojik açıdan eğitim toplumsal denetim, demografik nitelikleri etkileme, siyasal ve kültürel toplumsallaştırmayı sağlama nitelikleri nedeniyle sivil toplum kuruluşlarının etki alanına girmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin derslerine, etüt, fazla çalışma ve rehberlik hizmetleri gibi çalışmalarla destek olma kimi örneklerdir. Bu örneklerle sivil toplum kuruluşları kültürel amaçlı ve bilgilendirme ve eğitime işlevi görürler.

Eğitim çalışmalarının sivil toplum kuruluşları açısından bir başka önemi ise eğitimin beşeri sermaye olma niteliğidir. Beşeri sermaye üzerine yapılan yatırımların gelişmeye katkısı ve bilginin üretim sürecindeki etkisinin artması üzerine ilişkinin daha da artacağı açıktır. Nitekim beşeri sermaye getirileri özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki fiziki sermaye getirilerinden daha yüksek olarak tespit edilmiştir (Kaya, 2008). Sivil toplum kuruluşlarının bu bağlamdaki katkıları bir bakıma gizil işlevdir. Çünkü sivil toplum kuruluşları doğrudan beşeri sermayenin niteliğinin artmasından çok kamu otoritesini etkileme, eğitim yoluyla denetim kurma, siyasal sosyalizasyon sağlama gibi amaçları daha çok ön planda tutarlar.

Sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanındaki etkinlikleri değişik biçimde gruplanabilir. Bu grupta yerine getirilen görevler; Örgün eğitime doğrudan destek amaçlı çalışmalar, eğitim kurumlarının gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar, Öğrencilerin barınma ve beslenme gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar, Öğrencilerin burs, kredi gibi olanaklarla ekonomik olarak desteklenmesi biçiminde dört grupta toplanabilir.

Örgün eğitime doğrudan destek amaçlı çalışmalar: Sivil toplum kuruluşlarının bu bağlamdaki çalışmaları örgün eğitime doğrudan eğitim-öğretim ile ilgili destek amaçlı çalışmalardır. Bu amaçlı çalışmalara örnekler, bir üst öğretim kurumları girişi sınavlarına hazırlık kursları, öğrencilere yönelik resim, müzik gibi güzel sanatlar kursları ile basketbol, voleybol, hentbol vb sportif çalışmalarla güçlendirilmiş beden eğitimi etkinlikleri verilebilir. Yerel yönetimlerin üniversite ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği ile büyük kent kenar mahallerinde “belde evi” vb örgütlenmelerle eğitim etkinlikleri sunmaları bu alanda kimi güzel örneklerdir.

Sivil toplum kuruluşlarının eğitime destek nedenleri şu biçimde özetlenebilir. Okulların iş yoğunluğu ve çeşitliliği çoktur ve öğrencilerin yetişmesinde yetersiz kalmaktadırlar. Okulların sürekli aynı yapılanma içinde oluşları bürokratik nitelikleri gereği öğrenci için cazipliğini yitirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının farklı ortamlar yaratması öğrenciyi etkilemektedir.

Eğitim kurumlarının gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar: Bu gruptaki etkinlikler genelde eğitim kurumlarının fizik mekân bakım ve onarımı, eğitsel araç desteği türündeki ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili çalışmalardır. Bu çalışmalara örnekler verilebilir. Özellikle yerel yönetimler, üniversite öğrenci kulüpleri ve sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü okul onarımları buna örnek gösterilebilir. Eğitim kuruluşlarının bütçelerinde onarım ve araç-gereç konusunda yeterli ödeneğin bulunmaması bu yardımların temel nedenidir. Birçok sivil toplum kuruluşu bu yönde çalışmalar yapmaktadır.

Öğrencilerin barınma ve beslenme gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar: Bu gruptaki etkinlikler genelde eğitim kurumlarındaki yoksul öğrencilerin fizyolojik gereksinimlerinin karşılanması amaçlı çalışmalardır. Sivil toplum kuruluşlarının eğitime bu boyuttaki destek nedenleri şu biçimde özetlenebilir. Gerek eğitime ayrılan bütçe gerekse bireysel yoksulluk nedeniyle eğitilenlerin barınma ve beslenme sorunları bulunmaktadır. Özellikle ilköğretim ve ortaöğretim sonrası eğitime devam etmek isteyen kimi öğrencilerin barınma ve beslenme sorunu olmaktadır. Birçok sivil toplum örgütü bu sorunun çözümüne katkı getirmektedir.

Öğrencilerin burs-kredi gibi olanaklarla ekonomik olarak desteklenmesi: Bu gruptaki etkinlikler genelde öğrencilerin ekonomik gereksinimlerinin karşılanması amaçlı çalışmalardır. Sivil toplum kuruluşlarının bu katkısı yoksul öğrencilere burs ve kredi sağlamak biçimde özetlenebilir. Bu bağlamdaki katkılarının bir kısmı geri ödemeli yapılarak, sonraki yıllarda başka öğrencilere de katkı vermeyi amaçlar.

Sivil toplum kuruluşlarının eğitim konusundaki topluma hizmet çalışmaları şu biçimde sıralanabilir:

- Kitle iletişim ve bilişim araçları yardımıyla halkın eğitim konusunda bilinçlendirilmesi,
- Eğitim çalışanlarının yaygın ve hizmet içi eğitim etkinlikleriyle eğitilmesi,
- Eğitim kurumlarına mali destek sağlanması,
- Okumazlık-yazmazlık ve temel eğitim başta olmak üzere genel olarak eğitim sorunları üzerine kamuoyu oluşturulması,
- Yaygın, uzaktan ve açık öğretim sistemlerini kullanarak ilk, orta ve yükseköğretimin okul dışından desteklenmesi çalışmalarının yapılması,
- Öğrencilerin okul dışı zamanlarının eğitsel etkinliklerle değerlendirilmesi için çalışma yapılması,

- Eğitim politikalarının oluşturulmasında baskı grubu oluşturulması,
- Eğitim kurumları kurarak devletin mali yükünün azaltılmasına olanak sağlanması,
- Eğitim kurumlarının bakım onarım ve temizlik işlerinin yapılması,
- Proje geliştirerek kamu politikalarının geliştirilmesinin sağlanması.

SIRA SİZDE

Kamu yararına çalışmalarıyla bilinen sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanındaki çalışmalarını belirleyerek genel sonuçları tartışınız.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Sağlık Alanındaki Etkinlikleri

Sağlık hem insan hem de toplum güvenliği açısından önemli bir sosyolojik, psikolojik ve politik işleve sahiptir. İnsan yaşamında sağlığın önemi ve sosyal değeri büyüktür. Örneğin sağlıklı bir birey başkalarına bulaşıcı bir mikrop bulaştırmayarak çevresindekilerin sağlığını korumuş olur. Aksine bulaşıcı bir hastalığa yakalanan kişi hastalığı başkalarına taşıma riski taşır. Koruyucu sağlık hizmetlerinin büyük bir kesimi toplumun sağlığının korunması ve daha sonra maddi manevi daha büyük olumsuzluklar doğuracağı olasılığın- dan ötürü devlet tarafından ya karşılıksız ya da çok az bir karşılıkla sunulmaktadır. Bunun en güzel örneği çocuk aşıları ile veremle savaş amaçlı BCG aşısıdır. Bu nedenlerden ötürü sağlık, hem devletin hem de sivil toplum kuruluşlarının ilgi alanı içindedir.

Sivil toplum kuruluşlarının sağlık alanında topluma hizmet kapsamında yaptığı çalışmaları; koruyucu sağlık hizmetlerin gelişimine katkı amaçlı çalışmalar, sağlığa doğrudan destek amaçlı çalışmalar ve sağlık kurumlarının gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar biçiminde üç grupta toplanabilir.

Koruyucu sağlık hizmetlerin gelişimine katkı amaçlı çalışmalar: Bu gruptaki etkinlikler genelde bir sosyal hizmet alanı olarak sağlığın korunmasına yönelik çalışmalardır. Özellikle Türkiye Yeşilay Cemiyeti, Türk Kızılayı gibi sivil toplum kuruluşları sağlığın korunması bağlamı çalışmaları kimi örneklerdir.

Sivil toplum kuruluşlarının sağlığa bu boyuttaki destek nedenleri şu biçimde özetlenebilir. Öncelikle daha sıkça yapılan hizmet koruyucu sağlık alanında eğitim programları hazırlanması ve eğitim programlarının yüz yüze ya da kitle iletişim araçlarından yararlanarak kitlelere ulaştırılmasıdır. Bu bağlamda Türk Yeşilay Cemiyeti, Türk Kızılayı, Türk Kalp Vakfı, Lösemili Çocuklar Vakfı, Türk Böbrek Vakfı, Türk Diyabet Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları yaygın olanlardan kimileridir.

Sağlığa doğrudan destek amaçlı çalışmalar: Bu gruptaki çalışmalar sağlık alanına doğrudan hizmet sunumu biçiminde gerçekleşen hizmetlerdir. Örneğin doğrudan hastane, poliklinik, sağlık ocağı kurmak, işletmek biçiminde gerçekleştirilen çalışmalar bu kapsamdadır. Birçok ülkede yerel, ulusal düzeyde yurttaş hareketleri kurularak, yardım grupları-kuruluşları, kooperatifler, vakıflar ve dernekler yoluyla örgütlenerek sağlık kuruluşlarına ve çalışanlarına yardımcı olunmaktadır. Türk Kalp Vakfı, Lösemili Çocuklar Vakfı, Türk Böbrek Vakfı, Türk Diyabet Vakfı, Türkiye Organ Nakli Derneği gibi sivil toplum kuruluşları hastane ve poliklinik açarak sağlık hizmetine destek vermektedirler.

Sağlık kurumlarının gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar: Bu gruptaki çalışmalar sağlık kurumlarının gereksinim duyduğu kimi araç gereçlerin sağlanması ya da bakım ve onarımının sağlanması biçimindeki çalışmalardır. Türkiye’de bu tür çalışmalar genelde yerel düzeyde gelişen etkinliklerdir. Bu türden hizmetleri Türkiye’de genelde hastane ya da sağlık ocakları koruma ve yaşatma, il, ilçe, bucak geliştirme dernekleri biçiminde örgütlenen kuruluşlar gerçekleştirmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının sağlık alanında topluma hizmet çalışmaları şu biçimde sıralanabilir:

- Kitle iletişim ve bilişim araçları yardımıyla halkın sağlık konusunda bilinçlendirilmesi,
- Sağlık çalışanları ile halkın yaygın ve hizmet içi eğitim etkinlikleriyle eğitilmesi,
- Sağlık kurumlarına mali destek sağlanması,
- Temel ve koruyucu sağlık konusunda kamuoyu oluşturulması,
- Sağlık politikalarının oluşturulmasında baskı grubu oluşturulması,
- Sağlık kurumları kurarak devletin mali yükünün azaltılmasına olanak sağlanması,
- Proje geliştirerek sağlık politikalarının geliştirilmesi sağlanması.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevre ile İlgili Çalışmaları

Çevre, özellikle yirminci yüzyılın dördüncü çeyreğinden başlayarak yerel, ulusal ve evrensel düzeyde önemli ilgi alanı oluşturmaktadır. Giderek eldeki çevresel olanakların yitirilmesi, hava ve çevre kirliliği, doğal kaynakların azalması gibi nedenler çevreye verilen önemi artırmaktadır. Bu durum, sivil toplum kuruluşlarının çevre sorunlarına ve çözümlüne ilgisini etkilemiştir.

Çevrenin korunmasına yönelik hizmetlerin gelişimine katkı amaçlı çalışmalar: Bu gruptaki çalışmalar çevrenin öneminin anlaşılması, korunması, çevre bilincinin oluşturulması ile geliştirilmesine yönelik eğitsel odaklı çalışmalardır.

Çevrenin korunmasına doğrudan destek amaçlı çalışmalar: Bu gruptaki çalışmalar sivil toplum kuruluşlarının, çevrenin korunmasına yönelik gönüllü işleri içerir. Kamu otoritesinin çevreye ilişkin faaliyetlerine ek olarak somut katkıda bulunulan çalışmalardır. Örneğin Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) gibi örgütlenmeler erozyonla mücadele konusunda projeler üreterek ağaçlandırma ve erozyonla mücadele faaliyetlerine katkıda bulunmaktadır (Yavaş ve Palabıyık, 2006). Bu çalışmalar sadece sorunları dile getirilmesinden çok çözümün parçası olmak anlamı taşımaktadır.

Çevreci kurumların gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar: Çevre koruma özü gereği kamusal bir işlev görmek ve genelde kamu otoriteleri tarafından sürdürülmektedir. Bununla birlikte kamusal hizmetlerinin sürdürülmesinde kimi zaman hantallık, bütçe yetersizliği gibi sorunlar görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları bu bağlamda gönüllülük esasına dayalı olarak çevreyle ilgili kamu kuruluşlarına araç gereç bina işlik ve laboratuvar sağlanmasına çalışırlar. Buna en iyi örneklerden biri il ve ilçe düzeylerinde çevre koruma vakıflarının motorlu taşıtların egzoz gazı ölçüm işlerinin yapılmasında ihtiyaç olan araçların sağlanması çalışmaları verilebilir.

Sivil toplum kuruluşlarının çevre konusunda topluma hizmet çalışmaları şu biçimde sıralanabilir:

- Kitle iletişim ve bilişim araçları yardımıyla halkın çevre konusunda bilinçlendirilmesi,
- Çevre planlama, koruma, düzenlenme ve geliştirme konusunda çalışanlar ile halkın, yaygın ve hizmet içi eğitim etkinlikleriyle eğitilmesi,
- Çevreci kurumlara mali destek sağlanması,
- Çevrenin korunması, düzenlenmesi ve geliştirilmesi ilişkin kamuoyu oluşturulması,
- Çevre koruma, düzenleme ve geliştirilme politikalarının oluşturulmasında baskı grubu oluşturulması,
- Çevre koruma, düzenleme ve geliştirme ile ilgili kurumları kurarak devletin mali yükünün azaltılmasına olanak sağlanması,
- Proje geliştirerek çevreye ilişkin kamu politikalarının oluşturulmasının sağlanması.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Etkinliklere İlişkin Çalışmaları

Sivil toplum kuruluşlarının topluma hizmet bağlamında sundukları hizmetlerden bir bölümü sosyo-ekonomik boyutlu hizmetlerdir. Bu boyut ele alınan konular küresel yoksullukla mücadele, alt gelir gruplarının sosyal yalnızlık duygusunun önlenmesi, toplumsal bütünleşme, sosyal ayrımcılığa karşıtlık gibi çok değişik konuları içerir. Bu bağlamda durumu küreselleşme olgusundan soyutlamak olanaklı değildir. Nitekim küreselleşmeyle ilgili “karşıtlar” ve “yanlılar” biçiminde ikili bir yapı görülmektedir. Bununla birlikte özellikle yirminci yüzyılın dördüncü çeyreğinde yeni liberal politikalar, tek kutuplu dünya, küreselleşmenin acımasız rekabeti gibi nedenlerden ötürü yoksulluğun arttığı bir olgudur (Açıkgöz ve Karagöl, 2007). Güncel olarak toplumsal boyutlu sosyo-psikolojik yalnızlık, aşırı ekonomik ve insani yoksulluk, söz ve güç sahibi olama, kırılabilirlik, güvensizlik ve ayrımcılık önemini korumaktadır (Çoşkun ve Tireli, 2007). İşte bu sorunlara kamunun gücünün yetmeyişi ve mücadele alanlarının güçlüğü gibi etkilerle sivil toplum kuruluşlarının sosyal ve ekonomik boyutlu çalışmaları artmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının doğrudan ekonomik destek amaçlı çalışmalar yapmasına neden gereksinim duyulmaktadır? Bu sorunun cevabını ekonominin kendine özgülüğü, eşit olmayan gelişme, farklı büyüme ve adil olamayan dağılımda aramak olanaklıdır. Genel bir tanımlamayla iktisat, insan gereksinimlerini karşılamak için sınırlı yani kıt olan kaynakların üretimi, tüketimi ve bölüşümü süreçlerinde akılcı davranmadır. Bununla birlikte pratik olarak en ideal ekonomik sistemlerde bile insanlar arasında ekonomik kazanım, gelir dağılımı ve oluşturulan pastanın adaletli bölüşülmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Günlük yaşamda ekonomik işleyiş, salt “liberal” bir anlayışla sadece üretim ve tüketimin görünmez bir el tarafından arz ve talep dengesi düzenlenerek işletilmesi olanaksız görülmektedir. Kamu düzenlemesi olmaksızın işleyen bir ekonomik sistem sürekli sosyal katmanlar arasında düzey farklılığı oluşturmaktadır. Sosyal katmanlar arasında gelir dağılımı farklılığı, farklı grupların eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlarda fırsat ve olanak eşitliği olanağından yararlanma düzeyi düşük bulunmaktadır. Küreselleşmenin olumsuz yönü olarak ifade edilen yoksulların daha yoksullaşması, insanlar ve bölgeler arası gelir eşitsizliği, insanlar, bölgeler ve ülkeler arası eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik olanaklarından yararlanma eşitsizlikleri artmaktadır (Yatkin, 2007). Küreselleşmenin sosyo-ekonomik sonuçlarının bir bölümü, bir yanda büyüyen zenginlik ve büyüyen üretim-tüketim artışı öte yandan yoksulluk ve sosyal yaşamda eşitsizlikler ortaya çıkarabilir. (Batmaz ve Özcan, 2007).

Sivil toplum kuruluşlarının doğrudan ekonomik boyutlu hizmetlerinin özetle yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizliğin önlenmesine ve sınırlandırılmasına yönelik olduğu vurgulanabilir. Nitekim bir ekonomide gelir dağılımının eşitsizliğe yol açan önemli unsur, eğitim ve sosyal güvenlik gibi hizmetlerin tüketilmesinde fırsat eşitliğinin kaybolmasıdır (Sönmezler ve Diğerleri, 2007). Bir bakıma sivil toplum kuruluşları bozulan ekonomik ve sosyal dengeleri yeniden kurma, uzlaşma sağlama ve sistemi onarma işlevi görmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının sosyal ve ekonomik bağlamı hizmetleri devletin sosyal politika ya da refah devleti uygulamalarına katkı olarak da ele alınabilir. Refah devletlerinin yeniden dağıtım düşüncesi esas alınarak kurulmuş olmalarına karşın, serbest piyasa ekonomisi uygulamalarıyla sosyal devlet güç yitirmiştir. Sosyal devletin güç yitirilişine karşılık sivil toplum kuruluşları dayanışma ve sosyal yardımlarla sosyal dayanışma ve güç oluşturma işlevi görmektedirler (Demir ve Yılmaz, 2005).

Sosyo-ekonomik hizmetlerin planlanması, oluşturulması ve geliştirilmesine katkı amaçlı çalışmalar: Bu konudaki çalışmalar genelde sosyal ve ekonomik boyutlu sorunlara doğrudan müdahaleden çok dolaylı etkileri içerir. Sosyal ve ekonomik boyutlu sorunların tartışılması, kamuoyu oluşturulması, eğitim programlarının hazırlanması ile

araştırma ve projelerin sunulması gibi çalışmalar kimi örnekleri oluşturur. Sivil toplum kuruluşlarının yoksulluğa karşı sosyal duyarlılık oluşturması sonucu, sosyal devlet uygulamalarına daha çok yer vermesine ve kamu bütçelerinden yürütülen sosyal yardımların artmasına neden olduğu görülmekte ve yoksullukla mücadele konusunda duyarlılık oluşmaktadır (Özalp, 2008).

Sivil toplum kuruluşları sosyal ve ekonomik çalışmalarında adaletli ve hukuksal eşitliğin uygulanması işlevi de görürler. Giderek gelişen sivil toplum kuruluşu anlayışı ile yoksulluğun tanımlanması, yoksulluk, ayrımcılık, hukuksuzluk ve sosyal yalnızlaştırma ile mücadele ölçüt ve yöntemleri ortaya konmakta ve etik kurallar geliştirilmektedir. Sivil toplum kuruluşları bu açıdan giderek Philip Kotler'in kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında altı seçenek modeline uygun tavır geliştiren kurum niteliği kazanmaktadır. Bu açıdan gönüllü toplamaya teşvik, sosyal amaç, bağlantılı kurumlarla işbirliği, sosyal pazarlama, kurumsal hayırseverlik, toplum gönüllüğü, sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları ile kurumsal sosyal sorumlulukları destekleyici rol üstlenirler (Ulu, 2007).

Ekonomik olarak doğrudan destek amaçlı çalışmalar: Bu boyuttaki destekler doğrudan ekonomik odaklıdır. Ekonomik boyutlu destekler, özellikle yoksullara aynı ve nakdi yardım biçiminde düzenlenen yardımlardır. Türkiye'de özellikle Kızılay vb sivil toplum kuruluşları ihtiyaç sahiplerine gıda yardımları yapıyorlar. (Özer ve Diğerleri, 2010). Özellikle Avrupa Birliği, Dünya Bankası vb uluslar arası örgütlenmelerle iş birliği içinde mikro kredi uygulamaları ile sivil toplum kuruluşları işsiz, yoksul kişileri iş sahibi yapabilmekte; başkalarına da istihdam olanağı sağlamaktadır (Gökyay, 2008).

İşsizliği önleme ve istihdama yönelik hazırlık çalışmalarına destek: Sivil toplum kuruluşları işsizliği önleme ve istihdama yönelik çok yönlü işlev görürler. Öncelikle oldukları ekonomik kurumlarda istihdam olanağı sağlarlar. İkinci olarak işsizlik ve istihdam olanakları yaratmak için kamu ve özel kesimle işbirliği geliştirirler. Üçüncü olarak işsizliğe ve istihdama yönelik politik kamuoyu oluşturarak kamu otoritesini ve siyasal sistemi uyarırlar. Örneğin İzmir'de sivil toplum kuruluşları ile sanayici ve işverenler bir araya gelerek "yenilik-istihdam tabanlı yerel iş kuluçkaları" adlı projeyi yapmışlardır. Böylece kalkınma ajansları, yerel kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri, dernekler, vakıflar ve üniversitelerden oluşturulan bir örgütlenme önerilmiştir (Turan ve Çiçek, 2007).

Sivil toplum kuruluşlarının sosyo-ekonomik etkinliklere ilişkin topluma hizmet boyutlu çalışmaları şu biçimde özetlenebilir:

- Kitle iletişim araçları yardımıyla halkın ekonomik gelişme, tutumluluk ve sosyal dayanışma konularında bilinçlendirilmesi,
- Ekonomik gelişme, tutumluluk ve sosyal dayanışma konularında çalışanlar ile halkın yaygın ve hizmet içi eğitim etkinlikleriyle eğitilmesi,
- İşsizliğin azaltılması için meslek kazandırma kurslarının düzenlenmesi ve meslek edindirme kurslarının mali olarak desteklenmesi,
- Ekonomik gelişme, tutumluluk, sosyal dayanışma ve işsizliği önleme konularında çalışan kurumlara mali destek sağlanması,
- Ekonomik gelişme, tutumluluk ve sosyal dayanışma konularına ilişkin kamuoyu oluşturulması,
- Ekonomik gelişme, tutumluluk, sosyal dayanışma ve işsizliği önleme konularında politikaların oluşturulmasında baskı grubu işlevi görme,
- Ekonomik gelişme, tutumluluk, sosyal dayanışma ve işsizliği önleme konularında ilgili kurumları kurarak, devlet ve kamu otoritesi dışında "özerk-demokratik" üçüncü sektör türü oluşumlara olanak sağlanması,
- Proje geliştirilerek siyaset, demokrasi, insan ve kadın haklarına ilişkin kamu politikalarının geliştirilmesi ya da değiştirilmesinin sağlanması,

- Hemşehri dernekleri dışında örgütlenmeler oluşturarak sosyal yaşamda “toplumsal birleştirici ve objektif” bakış ve referans çerçeveleri geliştirilmesinin sağlanmasına çalışılması,
- İstihdamın geliştirilmesine yönelik projeler geliştirilmesi ya da projelere katkı sağlanması ve mikro finansman olanaklarının geliştirilmesi.

SIRA SİZDE

Yakın çevrenizde bulunan sivil toplum kuruluşlarını belirleyerek amaç, işlev ve topluma hizmet boyutunda yerine getirdiği çalışmaları yazınız.

K İ T A P

Sivil toplum kuruluşlarının genel nitelikleri, kuruluş, işleyiş ile ekonomik ve siyasal açıdan işlevlerini daha ayrıntılı öğrenmek için Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin'in Seçkin Yayınevi tarafından basılmış “Kamu Ekonomisi ve Sivil Toplum Kuruluşları” adlı kitabını okuyabilirsiniz.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Çalışmaları

Sivil toplum kuruluşlarının siyasete ilişkin çalışmaları özü gereği sivil toplum kuruluşlarının olmazsa olmazlarıdır. Bu oluşumun temel gerekçesi katılımlı çağdaş demokrasiye yaşam veren yönetimin sivilleştirilmesidir. Gerçekten devlet yönetiminin demokratikleştirilmesinin koşullarından biri iktidarın halk tarafından belirlenmesi, laiklik, açık-serbest seçimler, muhalefetin varlığı ve yönetime halkın katılımıdır. Bu açıdan sivil toplum kuruluşları bir bakıma çağdaş demokrasilerin olmazsa olmazlarıdır.

Sivil toplum kuruluşları-siyaset ilişkileri açısından bir başka önemli nokta sivil toplum kuruluşlarının hem devletle rekabet hem de devleti tamamlayan nitelik göstermesidir. Şöyle ki sivil toplum kuruluşları bir yandan muhalif ve bağımsız duruşlarıyla devleti ve kamu otoritesini denetleyen diğer yandan ise devletin yapamadıklarını yaparak tamamlayıcı ve nihayet kamu otoritesi ile halk arasında köprü görevi görürler.

Sivil toplum kuruluşları demokratik siyasetin etkili aktörlerinden biridir: Siyaset ülke, kent ve yurt bağlamında iktidar amaçlı toplum ve insan yönetim sürecidir. Sivil toplum kuruluşlarının da siyasetin de öznesi ve nesnesi insandır. Bu açıdan sivil toplum kuruluşları insanların kuruluşlar aracılığı ile toplum yönetimine katılımını sağlamaktadırlar. Demokrasi bir hedef olmaktan çok bir süreç olarak ele alındığında giriş ve pekiştirme evrelerinde sivil toplum önemli bir işlev yerine getir (Orhan ve Tekin, 2005).

Sivil toplum kuruluşları siyaset okulu işlevi görürler: Sivil toplum kuruluşlarının siyasetle uğraşıyor olmaları kimi çevrelerce eleştirilmekle birlikte, özünde birer uygulamalı siyaset okulu işlevi görürler. Gerçekten sivil toplum kuruluşlarının kimileri aktif siyaset aktörü olarak etkili oldukları ve yaşamı politize ettikleri noktasında kimi eleştiriler almaktadırlar. Bununla birlikte yurttaşların bir kısmı genç yaşlarında katıldıkları sivil toplum kuruluşlarında siyasete ilişkin bilgi, beceri ve tutumları edinirler.

Sivil toplum kuruluşları demokrasinin “partici” olmayan muhalif rollerini de taşırlar: Çağdaş demokrasilerin önemli sorunlarından biri kamusal ve özel alanın sürekli aktif siyaset alanında tutulup particilik ve partizanlığın oluşmasıdır. Bu durum siyasal partiler ve gruplar arasında çatışmaya neden olarak demokratik işleyişin zedelenmesine neden olabilmektedir. Bu bakımdan siyasal partiler dışında sorun ve çözümlerine daha bağımsız, daha akademik ve daha geniş bakan kuruluşların ihdas edilmiş olması demokratik sistemlere işlerlik kazandırır. Bu bakımdan sivil toplum kuruluşları son derece etkili kuruluşlardır. Demokratik hak ve özgürlüklerin savunulması, bağımsız yargı istemleri, insan hakları ihlallerine karşı duyarlılık güçlüğüne karşı muhaliflik, kadının korunması, farklı din ve inanç gruplarının din ve vicdan özgürlüğünün savunulması bu bağlamda kimi örneklerdir (Koç ve Tuncer, 2005).

Sivil toplum kuruluşları demokratik devletin oluşturulmasında devlet erki karşısında güvence ve uyum işlevi görürler. Nitekim yaşama hakkının dokunulmazlığı, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü, mülkiyet edinme hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerin korunması ve kullanılmasında doğrudan devlet erki sorumludur. Bununla birlikte bu erkin kullanılmasında devlet erkinin ne çok güçlü ne de çok zayıf olması beklenir. Sivil toplum kuruluşları işte tam bu noktada devlet erkinin sınırlandırılması ve genel yarara dengelenmesi hizmeti görür (Balkır ve Nitelik, 2005).

Sivil toplum kuruluşları sosyal sermaye olarak sosyal denetim işlevi görürler: Sosyal sermaye, insanlar arasında güven, karşılıklı anlayış, paylaşılan değer ve davranış ile insanlar arası ilişki bütünüdür. Sosyal sermaye dar anlamda en az iki insan arasında kurulabilen iletişim olanağı, geniş karşılığı ile toplumu oluşturan kişiler, sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü kolaylaştıran güven, norm ve iletişim ağıdır (Karagül ve Masca, 2005). Sivil toplum kuruluşları, hem aktif siyaset ögeleri hem de pasif siyaset ögelerini sosyal sorumluluk, sosyal fayda ve sosyal performans açılarından değerlendirilmesinde etkili olur. Bunun bir sonucu olarak “toplumda insanlar arasında ilişkiler nasıl sürdürülmektedir, kurumlar sosyal fayda ve sorumluluk adına ne yapmaktadırlar, sosyal performansları nasıldır?” sorularını sürekli gündemde tutarak sosyal denetim hizmeti yerine getirirler (Balkır ve Diğerleri, 2005).

Sivil toplum kuruluşlarının siyasete ilişkin topluma hizmet boyutlu çalışmaları şu biçimde sıralanabilir:

- Kitle iletişim araçları yardımıyla halkın siyaset, demokrasi ve insan hakları konularında bilinçlendirilmesi,
- Siyaset, demokrasi, insan hakları konusunda çalışanlar ile halkın yaygın ve hizmet içi eğitim etkinlikleriyle eğitilmesi,
- Siyaset, demokrasi, insan hakları konularında çalışan kurumlara mali destek sağlanması,
- Siyaset, demokrasi, insan hakları konularına ilişkin kamuoyu oluşturulması,
- Siyaset, demokrasi, insan hakları konularında politikalarının oluşturulmasında baskı grubu oluşturulması,
- Siyaset, demokrasi, insan hakları konularında ilgili kurumları kurarak devlet ve kamu otoritesi dışında “özerk-demokratik” kurumların varlığına olanak sağlanması,
- Proje geliştirerek siyaset, demokrasi, insan haklarına ilişkin kamu politikalarının geliştirilmesi ya da değiştirilmesinin sağlanması,

Parti ve dernekler dışında aktif siyaset dışı örgütlenmeler oluşturarak siyasette “objektif” bakış ve referans çerçeveleri geliştirilmesi.

Özet

Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin tarihsel gelişim çok eskilere dayanmaktadır. Bununla birlikte, tarihsel gelişim içinde sivil toplum tanım ve betimlemelerinin; klasik, modern, liberal ve toplumcu, güncel ve postmodern yaklaşım biçiminde dört farklı evre geçirdiği görülmektedir. Klasikler sivil toplumu devletle eşdeğer görmüşlerdir. Liberal ve toplumcu bakış, genelde devlet ile sivil toplum yapılarını ayrı görüp ilişkileri inceleyen bir yaklaşımdır. Liberal yaklaşıma göre devlet ve sivil toplum ayrık öğelerdir. Günümüzde sivil toplum yasalara uyan bir devletin içinde yasalar çerçevesinde kurulmuş ortak amaçlar için bir araya gelmiş sosyal faydayarar amaçlı örgütlenmeler bütünüdür.

Sivil toplum kuruluşlarının genel özellikleri üzerine genelde bir uzlaşının olduğu görülmektedir. Genelde ortaklaşa paylaşılan temel özel-likleri; devlet ve hükümetten bağımsızlık, demokratik kurulum ve işleyiş, gönüllüğe dayalı örgütlenme ve çalışma biçimi, yerel, ulusal ve uluslararası dayanışma, güç birliği, ekonomik karlılık güdülmemesi biçimde özetlemek olanaklıdır.

Sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini siyasal, ekonomik, kültürel, bireysel ve toplumsal biçiminde beş alt başlıkta toplanmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının siyasal alandaki etkileri; genelde yasama alanına etkileri, yürütme alanına etkileri, yargı alanını etkileri, siyasi partilere etkileri ve kamuoyunu etkilemeleri biçiminde toplanabilir. Kültürel işlevler göçle oluşan kültürel açıklık sorununu eğitim yoluyla çözme ve uyumlulaştırma, yerel kültürel değerleri yaşatma, sosyal denetim sağlama biçiminde sıralanabilir. Bireysel işlevler genelde bireyin kendini gösterme ve gerçekleştirme ve serbest zamanlarını değerlendirmesi biçiminde gerçekleşir. Toplumsal ve eğitsel işlevler eğitim kurumlarına hem eğitsel destek hem de bizzat eğitim kurumlarının bakım onarım gibi çalışmalarla yenilenmesine kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda toplum-sallaştırma, kamu otoritesi ile halkın kaynaşmasını sağlama, sosyal ve ekonomik yapıya katkı ve sosyal dayanışma diğer kimi çalışmalardır.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları dernekler, vakıflar, sendikalar ve mesleki kuruluşlar biçiminde dört grupta toplanmıştır. Dernekler ortak bir amaç, fikir veya çıkar etrafında resmi olarak örgütlenmiş insan topluluğudur. Vakıflar gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaçla tahsisıyla oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Sendikalar işveren ve çalışanların sınıfsal ve sosyal çıkarlarını koruma ve geliştirme amaçlı örgütlenmelerdir. Mesleki gruplar; mesleklerine ilişkin ortak gereksinimleri karşılamak, mesleki etkinlikleri kolaylaştırmak, mesleğin genel çıkarlara uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek disiplini ve etiğini korumak üzere oluşturulmuş örgütlenmelerdir.

Sivil toplum kuruluşlarının etkinlikleri eğitim, sağlık, çevre, sosyo-ekonomik, siyasal olmak üzere beş grupta toplanmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerini tüm alanlar için şu biçimde özetlemek olanaklıdır: Tüm alanlarda doğrudan kurum hizmetlerini sürdürmeye destek amaçlı çalışmalar, kurumlarının gereksinimlerini karşılamaya yönelik çalışmalar, yurttaşların barınma ve beslenme gereksinimlerini karşılamaya ya da ekonomik olarak desteklenmesi biçiminde çalışmalar. Bunun dışında işsizliği önlemeye, istihdamı geliştirmeye yönelik çalışmalar ile yoksulluğun önlenmesi, gelirlerin bölüşülmesinde eşitsizliğin ve adaletsizliğin önlenmesine yönelik çalışmalar genel olarak sosyo-ekonomik boyutlu çalışmalardır. Sivil toplum kuruluşları; siyasal açıdan grup çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi, katılımcı demokrasiye katkı, insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi, sosyal sermaye olarak sosyal denetim ve etkileşim sağlama, siya-set okulu olarak çalışarak halkın eğitilmesi gibi görevler yerine getirmektedirler.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi sivil toplumun anlamını karşılamaktadır?

- a. Güvenlik güçleri dışında olan kesimler
- b. Yasama ve yürütme organı dışında kalan toplumsal katmanlar
- c. Hükümet ve devlet organları dışındaki toplumsal gelişim
- d. Uygarlığa geçiş, sosyalleşme, modernleşme ve gelişim
- e. Din ve kilise dışı değişim ve gelişimin yarattığı toplumsal kümeler

2. Aşağıdakilerden hangisi liberal toplumcu bakışa göre devlet ve sivil toplum ilişkisini doğru tanımlamaktadır?

- a. Devlet sadece sorumluluk yüklenir; sivil toplum siyasal güç oluşturur
- b. Devletin sorumlulukları vardır, halkın ise sadece hakları bulunur
- c. Devlet yürütme görevi, sivil toplum ise denetleyicilik işlevi görür
- d. Devlet yasama, yürütme görevi görürken birey hak ve özgürlükleri kullanır
- e. Devlet hak, görev ve sorumluluk düzenleyicisi, birey hak ve sorumlulukların kullanıcısıdır.

3. Aşağıdakilerden hangisi, sivil toplumun yirminci yüzyılın sonları ile yirmi birinci yüzyılın başlarında gelişiminin nedenlerini en kapsamlı biçimde anlatmaktadır?

- a. Reel sosyalizmin yıkılışı demokratikleşme, serbestleşme, küreselleşme, yerelleşme
- b. Reel sosyalizmin yıkılışı kuralızsızlaştırma, serbestleşme, küreselleşme, yerelleşme
- c. Reel sosyalizmin yıkılışı demokratikleşme, serbestleşme, tek kutupluluk, yerelleşme
- d. Reel sosyalizmin yıkılışı demokratikleşme, serbestleşme, küreselleşme, tek kutupluluk
- e. Piyasa ekonomisinin güçlülüğü demokratikleşme, serbestleşme, küreselleşme, yerelleşme

4. Sivil toplum kuruluşları devlet ve hükümetten bağımsızlık ilkesine karşı aşağıdakilerden hangisinde yasama, yürütme ve yargı organlarına karşı sorumluluk taşırlar?

- a. Demokrasi ve hukuk normları, dini referanslar, muhasebe kayıtları ve kuruluş mevzuatı
- b. Demokrasi ve hukuk normları, resmi ideoloji, dini referanslar ve kuruluş mevzuatı
- c. Muhasebe işlemleri, demokratik hak, özgürlük- sorumlulukların kullanımı ve kuruluşun mevzuatı
- d. Gelir-gider hesapları, kuruluşun mevzuatı, hak ve özgürlükler ve ideolojik bakış
- e. Anayasa, gelir gider hesapları, kuruluşun mevzuatı ve kamusal otorite bakışı

5. Aşağıdakilerden hangisi sivil toplum kuruluşlarının genel özelliklerinden biri **değildir**?

- a. Gönüllüğe dayalı örgütlenme
- b. Ulusallık niteliği taşıması
- c. Demokratik kurulum ve işleyiş
- d. Devletten ve hükümetten bağımsızlık
- e. Ekonomik karlılık gözetilmemesi

6. Hükümetin uygulamalarının desteklenmesi ya da muhalefet edilmesi, yasaların uygulanması ve devlet işlerin yapılmasının denetlenmesi gibi çalışmalar sivil toplum kuruluşlarının hangi alandaki etkilerindendir?

- a. Yasama
- b. Yönetişim
- c. Kamusal
- d. Yargı
- e. Yürütme

7. Gerçek ve tüzel kişilerin mal ve haklarının belirli bir amaca tahsisi ile oluşan tüzel kişiliğe sahip olan sivil toplum kuruluşu aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Dernekler
- b. Vakıflar
- c. Özel sektör kuruluşları
- d. Mesleki kuruluşlar
- e. Sendikalar

8. Emekli sağlık memuru bir sivil toplum kuruluşunda çalışma nedenini "İnsanları kendi başlarına bırakırsan koruyucu sağlıktan yararlanmazlar. Bu nedenle devlet ve biz ortaklaşa verem taraması yaparak toplumu bulaşıcı hastalıklardan korumaktayız" biçiminde açıklamaktadır. Olayda emekli sağlık memuru sağlık hizmetlerinin ekonomik ve sosyal yönden hangi niteliğini vurgulamaktadır?

- a. Sosyal fayda
- b. Kamusal mal
- c. Karma mal
- d. Erdemli mal
- e. Ayırt edici fayda

9. Aşağıdakilerden hangisi sivil toplum kuruluşlarının sosyal ve ekonomik boyutlu hizmetlerinin oluşma nedenlerinden biri **değildir**?

- a. Serbestleşme ile çalışanların ekonomik pastadan daha az pay alması
- b. Özelleştirme uygulamaları ile yoksullaşmanın artması
- c. Sosyal devletin zayıflaması
- d. Refah devletinin yeniden dağıtım ilkesinin bozulması
- e. Medyanın devlet tekelinden çıkıp özel medya şirketlerinin oluşması

10. Sivil toplum kuruluşlarının insanları bir araya getirme ve insanlar arasında etkileşim sağlayarak kurumlarda ve toplumsal yaşamda değer, davranış ve ölkü paylaşımını sağlama-sıyla oluşan bütüne ne ad verilir?

- a. Karma sermaye
- b. Özel sermaye
- c. Sosyal sermaye
- d. Kamusal sermaye
- e. Beşeri sermaye

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “Giriş” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise “Sivil Topluma İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise “Sivil Topluma İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız yanlış ise “Sivil Toplum Kuruluşlarının Genel Özellikleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise “Sivil Toplum Kuruluşlarının Genel Özellikleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise “Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Türleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise “Sivil Toplum Kuruluşlarının Sağlık Etkinliklerine İlişkin Çalışmaları” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız yanlış ise “Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyo Ekonomik Etkinliklere İlişkin Çalışmaları” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız yanlış ise “Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Etkinliklere İlişkin Çalışmaları” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bir demokratik örgütlenme olarak sivil toplum kuruluşunun siyasal bir bakışının olması doğaldır. Sivil toplum kuruluşunun bir siyasal kuruluş gibi çalışmasının eleştirilmesi “subjektif” bir bakıştır. Ancak sağlık, sosyal yardım, arama-kurtarma, okuma-yazma gibi kamusal ve sosyal yarar hizmetleri sunan tüzel ve özel kişiliklerin bu görevlerini yerine getirirken ayırım yapmamaları esastır. Birey olarak görüşümüzün olması bir hak; ancak kamusal hizmetlerin sunulmasında ırk, dil, din, siyasal görüş, inanç ve felsefi görüş ayrımı yapılamaz.

Sıra Sizde 2

Genel olarak bakıldığında kimi sivil toplum kuruluşlarının eğitime doğrudan katkı verdikleri görülmektedir. Bu bağlamda çalışmaların okul bakım onarımından öğrencilerin yetiştirilmesine kadar değişik alanlara yayıldığı gözlenmektedir. Çalışmaları; eğitsel, öğrencilere burs-kredi yardımı ve eğitim kurumuna destek hizmetleri biçiminde üç grupta toplamak

olanaklıdır. Bu durum sivil toplum kuruluşlarının özel ve kamu sektörü dışındaki üçüncü güç olarak hareket serbestliğini göstermesi açısından ilginçtir. Gerçekten Türkiye’de kamu ve özel sektörün eğitim alanındaki tüm gücüne rağmen önemli ölçüde sivil bir güç oluşmaya başladığı gözlenmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanındaki bir başka çalışması ise tüm sivil toplum kuruluşlarının önemli bir bölümünün çalıştıkları alanda eğitim görevi görmekte oluşlarıdır. Bu çalışmaların sağlıktan, yoksullukla mücadelede oradan serbest zamanları değerlendirme çalışmalarına kadar geniş bir yelpaze oluşturduğunu söylemek olanaklıdır.

Sıra Sizde 3

Eğitim kurumlarına katkı bağlamında, dersin hizmet içi eğitim, program geliştirme, öğretim yöntem ve teknikleri, kitap ve materyal hazırlama, ölçme değerlendirme çalışmaları, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, anne-baba eğitimi gibi konularda eğitim kurumlarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Toplumsal yaşama katkı bağlamında ise, eğitim fakültelerinin fiziksel olanaklarının topluma açılması; halk günleri düzenleyerek çevre halkını tanıma, gereksinimlerinden haberdar olma ve onlarla bütünleşme fırsatları yakalama; insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi konusunda yapılan çalışmaları izleme, her bakımdan destekleme; eğitimle ilgili sorunların çözümüne katkı için ulusal ölçekte kampanyalar düzenleme; eğitimle ilgili konularda çalışmalar yapmak üzere, sivil toplum kuruluşları, demokratik toplum kuruluşları, halk eğitim merkezleri ve benzeri kuruluşlarla işbirliği yapma gibi etkinlikler ile toplumsal yaşamın desteklenmesi ve birey-toplum ilişkisinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Üniversite yaşamına katkı bağlamında ise, eğitim-öğretim tasarımı ve değerlendirilmesi, AR-GE çalışmalarına katkı, kalite geliştirme ve stratejik planlama çalışmalarına katkı, akademik ve idari personele yönelik katkılar, diğer fakülteye yönelik katkılardır.

Sıra Sizde 4

Aşağıdaki örnekten yararlanarak siz de çevrenizdeki sivil toplum kuruluşlarının bazılarını inceleyiniz.

Sivil Toplum Kuruluşunun Türü: Dernek

Kuruluşun Amaçları: Eğitimi yaygınlaştırmak

Kuruluşun İşlevi: Eğitsel

Topluma Hizmet Kapsamında Kuruluşun Etkinlikleri: Yoksul öğrencilere giriş sınavlarına hazırlık amaçlı kurslar düzenlemek

Okuma yazma kursları düzenlemek

Yararlanılan Kaynaklar

- Abay, A. R. (2011). **Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri**. <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/06-04.pdf>, adresinden 15 Kasım 2011 tarihinde alınmıştır.
- Açıkgöz Ö. ve M. Karagöl. (2007). **Küreselleşme: Uluslararası Ekonomik Örgütler ve Yoksulluk**. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.195-210.
- Akal, C. B. (1990). **Sivil Toplumun Tanrısı**. Afa Yayınları, İstanbul
- Akkaş, H. H. (2009). **Sosyal Sermayesiz Sivil toplum Girişimci Olabilir mi?**. VI. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.7-15.
- Aktan, C. C. (1997). **Siyasal ve Sivil özgürlükler, Demokrasi ve Türkiye**. Yeni Türkiye Sivil Toplum Özel Sayısı, Yıl 3, Sayı 18.
- , (1999). **Toplumsal Dönüşüm ve Türkiye**. Milliyet Yayınları AD Kitapçılık A.Ş., İstanbul.
- Avukatlık Kanunu** (1136 sayılı Avukatlık Kanunu) http://eski.barobirlik.org.tr/mevzuat/avukata_ozel/avukatlik_kanunu/ adresinden 20 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır.
- Aybay A. ve R. Aybay. (1991). **Dernek ve Vakıf Kurma Özgürlüğü**. Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul.
- Balkır G., K. Çolak ve V. Kışlahoğlu. (2005). **STK'larda Sosyal Denetim Fonksiyonu KYÖD Örneği**. II. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 85-95.
- Balkır G. ve S. Nitelik. (2005). **Demokrasi Kültürünün Taşıyıcısı Olarak STK'larda Güvence Arayışı**. II. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 455-464.
- Batmaz N. ve A. Özcan, (2007). **Küreselleşmenin Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri: Finansal Krizler**. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 37-51.
- Boyner, Ü. (2011). **TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanının Yüksek İstişare Konseyi Toplantısını Açılış Konuşması**. http://www.tusiad.org/_rsc/shared/file/UBoyner-Konusma---YIK-Ankara-Konusma---09-12-2011.pdf adresinden 10 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır.
- Çaha, Ö. (1997). **1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları**. Yeni Türkiye Sivil Toplum Özel Sayısı, Yıl 3, Sayı 18
- Çoşkun S. ve M. Tireli. (2007). **AB Dünya bankası ve UNDP Bağlamında Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları**. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.183-194.
- Demir, F. D. ve V. Yılmaz. (2005). **Sosyal Refah Devleti ve Sivil Toplum Kuruluşları: farklı Gelenekler**. II. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Demiral N.; H. Evin ve B. Demiral (2007). **Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk**. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Dernekler Kanunu** (5253 sayılı Dernekler Kanunu) <http://www.dernekler.gov.tr/index.php> adresinden 21 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır.
- Dursun, D. (2006). **Siyaset Bilimi**. Betaş Basım Yayım A. Ş., 3. Basım, İstanbul.
- Edwards, M. (2004). **Civil Society**. Polity Press, Malden.
- Erdem, B. (1997). **Sivil Toplum ve Ekonomi**. Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı Yıl 3 Sayı 18 (Kasım Aralık).
- Erol, M. (2007). **Sivil Toplum Kuruluşlarından Vakıflar ve Vakıflarda Muhasebe Kayıt Sistemi**. <http://iibfdergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2007/PDF/18.pdf> adresinden 18 Aralık 2011 tarihinde alındı.
- Gelles R. J.ve A. Levine (1995). **Sociology: An Introduction**. McGraw hill Inc., New York.
- Gençkaya, Ö. F. (1997). **Demokratikleşme ve Sivil Toplum Üzerine Bir Not**. Yeni Türkiye Sivil Toplum Özel Sayısı Yıl 3, Sayı 18 (102-105).
- Gökay, Ç. (2008). **Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları**. T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi. Ankara http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/uzmanlik_tezleri.pdf adresinden 12 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır
- Görün, M. ve İ. Elagöz. (2007). **Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum ve Yerel Yönetim İşbirliği**. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Gözler, K. (2007). **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**. Ekin Kitabevi Yayınları, 4. Baskı, Bursa.
- Hirai, Y. (2007). **Japonya Perspektifinden Türkiye'de Sivil Toplumun Yapısı: Sivil toplum Araştırmaları Çerçevesinde Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Ana Hatları ve Faaliyetleri**. Uluslararası Hukuk ve Politika. Cilt 3 No: 9 101-129.

- Işıklı, A. (2005). **Sendikacılık ve Siyaset**. İmge Kitabevi, Ankara.
- İçli, G. (2002). **Sosyolojiye Giriş**. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, A. (1997). **Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye**. Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı Yıl 3 Sayı 18 (Kasım Aralık).
- Kabasakal, (2008). **Sivil toplum ve Demokrasi** (Denetçi yeterlik Tezi) İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara http://www.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/www.icisleri/tez8.pdf adresinden 5 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). **Sivil Toplum Kuruluşları: Demokrasi ve Katılım**. Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kamu Görevlileri Kanunu** (4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu) <http://www.mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Apsx?MevzuatKod=1> adresinden 21 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır.
- Kapani, M. (2005). **Politika Bilimine Giriş**. Bilgi yayınevi, 17. Basım, İstanbul.
- Karagül M. ve M. Masca. (2005). **Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme**. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Bahar 1. 37-52.
- Kaya, Ö. (2008). **Sivil toplum Kuruluşları ve Kalkınma**. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Denetçi Yeterlik Tezi. Ankara.
- Kışlalı, A. T. (2004). **Siyaset Bilimi**. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.
- Koç, K. (2005). **Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal İktidarın Karar Verme Sürecine Etkileri**. (Selçuk Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya.
- Koç, O. ve E. C. Tuncer. (2005). **Güce Karşı Duruşun Meşru Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları**. II. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 481-494.
- Maç, N. (2006). **Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları**. Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/absiviltoplum.pdf> adresinden 15 Kasım 2011 tarihinde alındı.
- Manço, A. (2011). **Göçmen Uyum İçin Belediye Diyalogu: İstanbul'da Hemşehri Dernekleri ve Yardım Kurumları Hakkında Bir Araştırma-Uygulama**. <http://www.flw.ugent.be/cie/IRFAM/amanco16.pdf> adresinden 22 Aralık 201 tarihinde alındı.
- Mardin, Ş. (1992). Şerif Mardin Bütün Eserleri Makaleler. I. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mucuk, İ. (1989). **Modern İşletmecilik**. Der Yayınları, İstanbul.
- Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu** (5174 sayılı Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu). http://www.tobb.org.tr/HukukMusavirligi/Documents/DI_5174sayiliKanun.doc adresinden 30 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır.
- Okçabol, R. (2006). **Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)**. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Orhan G. ve Y. O. Tekin. (2005). **Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokrasi: Siyasal kültür Perspektifinden Bir Değerlendirme**. II. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 465-473.
- Özalp, A. (2008). **Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi**. (Denetçi yeterlik Tezi) İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara **Error! Hyperlink reference not valid.** adresinden 5 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır.
- Özalp, A. R. (2007). **Sivil Toplum Düşüncesinde Kırılma Noktası**. Sosyoloji Dergisi. Sayı 18ss 41-63.
- Özcan, E. (2007). **Yoksulluğa Yol Açan İşsizlikle Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Mikro Finansman Yöntemini Kullanma Olanakları**. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 733-745.
- Özer, A.; V. Heyfegil ve G. Günpay. (2010). **Hayırseverlik temelinde Türk Kızılayı İzmir Şubesi Faaliyetleri**. VII. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 254-257.
- Özer K. (2008). **Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma**. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı. (Yeterlik Tezi). Ankara.
- Özgü, T (1991). **Eğitim Ekonomisi** (Ed. A. Hakan). Anadolu üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir.
- _____. (2010). **Kalkınma Amacının STK'ların Hedefleri İçerisinde Yer Alması gerekiyor**. Önce Kalite.Yıl 19 sayı 143. 10-12.
- Özmutaf, N. M. (2007). **Sivil Toplum Kuruluşlarının Misyonlarını Gerçekleştirmede İnsan Kaynaklarının Rolünün Gönüllü Yönetimi Yaklaşımları Bağlamında İncelenmesi**. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Isparta.
- Öztekin, A. (2001). **Siyaset Bilimine Giriş**. 3. Baskı. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Palabıyık, A. (2010). **Sivil Toplum Kavramına Farklı Yaklaşımlar; Klasik, Modern Güncel ve Postmodern Söylemler**. VII. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

- Robbins, S. (1994). *Örgütsel Davranışın Temelleri*. (Çev. S. A. Öztürk). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Vakıflar Kanunu** (5737 sayılı Vakıflar Kanunu). <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1adresinden> 30 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır.
- Sendikalar Kanunu** (2821 sayılı Sendikalar Kanunu) <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/609.html> adresinden 30 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır.
- Sönmezler, G.; M. S. Yürük ve S. Uzunoğlu. (2007). *Neo Liberal Düşüncede Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi*. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 31-51.
- Şahin, M. (2007). *Kamu Ekonomisi ve Sivil Toplum Kuruluşları*. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim Sosyolojisi*. Feryal Yayıncılık, Ankara.
- Toffler, A. (2011). *Alvin Toffler Fikirleri* http://tr.wikipedia.org/wiki/Alvin_Toffler#Fikirleri adresinden 13 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır.
- Tosun, G. E. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet Sivil Toplum İlişkisi*. Alfa Kitabevi, Bursa.
- TSK Yurt Vakıf (2012). *Vakfın Amacı*. http://www.tsk-yurtvakif.org.tr/web/direct_detail.php adresinden 2 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır.
- Turan G ve H. Çiçek. (2007). *Türkiye’de İşsizliğin İzmir’e Özgü Nitelikleri ve Çözüm Önerisi Olarak İş Kuluçkaları*. Çimento İşveren Dergisi. Eylül 2007. 24-33.
- Türk Medeni Kanunu** <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> adresinden 30 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır.
- Türk Mimar ve Mühendisler Odaları Birliği Kanunu** (6235 sayılı Türk Mimar ve Mühendisler Odaları Birliği Kanunu). http://www.tmmob.org.tr/hukuk/tuze_detay.php?kod=7 adresinden 30 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır.
- Uçar, M. (2005). *Hemşehri Dernekleri ve Yoksulluk*. II. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Ulu, A. S. (2007). *Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Bir Alan Çatışması*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Usta, S. (2006). *Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Sivil toplum Demokrasi ve Güven*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Yarar, E. (1997). *Sosyal Gelişmenin Dinamik Güçleri*. Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı Yıl 3 Sayı 18 (Kasım Aralık).
- Yaslıkaya, R. (1997). *Bir Sivil Toplum Kurumu Olarak Yerel yönetimler*. Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı Yıl 3 Sayı 18 (Kasım Aralık).
- Yatkin, A. (2007). *Küresel Yoksulluğun Çözümünde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Önemi*. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 53-64.
- Yavaş H. ve H. Palabıyık. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevre Koruma ve Kullanma Dengesi Açısından Rolü ve Önemi*. III. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 165-170.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*. Seçkin, Ankara.
- Yılmaz, A. (1997). *Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye*. Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı Yıl 3 Sayı 18 (Kasım Aralık).
- Yılmaz, H. (2011). *Postmodernizm nedir?*. <http://sbe.dpu.edu.tr/13/153-166.pdf> adresinden 16 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır.
- Yücekök, A. N. (1998). *Türk Hukukunda Tüzel Kişilik*. Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar. Türk tarih Vakfı Yayını, İstanbul.

5

Amaçlarımız

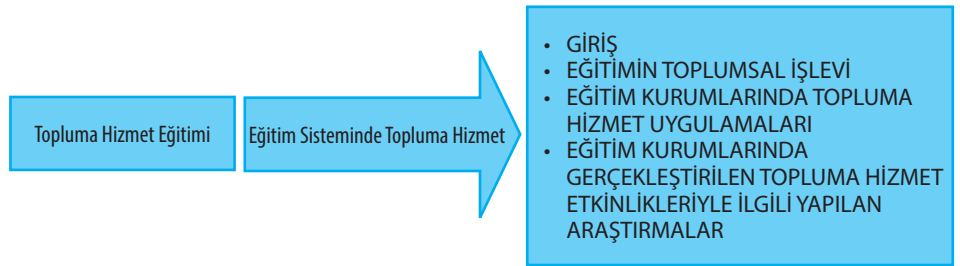
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Eğitim toplumsal işlevini açıklayabilecek,
- Eğitim kurumlarında topluma hizmet uygulamaları kapsamında gerçekleştiren etkinlikleri açıklayabilecek,
- Eğitim kurumlarında gerçekleştirilen topluma hizmet etkinlikleriyle ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarını tartışabilecek bilgi ve becerilere sahip olabilirsiniz.

Anahtar Kavramlar

- Eğitim
- Yükseköğretim
- Okul
- Sosyal Etkinlik
- İlköğretim
- Öğrenci Kulüpleri
- Ortaöğretim
- Toplum Hizmeti

İçindekiler

Eğitim Sisteminde Topluma Hizmet

GİRİŞ

Eğitim, bireysel ve toplumsal gelişmenin temelinde yatan ve toplumların gelişmişlik düzeyi ile doğrudan ilişkili olan anahtar bir kavramdır. Bugünün gelişmiş ülkeleri, eğitim sistemlerini en iyi şekilde oluşturan bireysel ve toplumsal gereksinmelere yanıt verebilen ülkelerdir. Gelişmeyi hedefleyen hemen her toplum, bireysel ve toplumsal gereksinimlere yanıt verebilmenin yanı sıra varlığını sürdürebilmek için bireylerini, kendi kuralları ve kültürel özellikleri doğrultusunda yetiştirmeyi amaçlar. Ancak toplumun sunacağı bu eğitim, kendi içinde oluşan bilgi birikimine, diğer toplumlarda oluşan bilgi birikimine, öte yandan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gerektirdiği davranış özelliklerine uygun olmalıdır.

Eğitim, genel olarak bireylerde belli amaçlar doğrultusunda istendik davranış biçimleri oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır (Ertürk, 1998). Tanımda belirtilen belli amaçlar ise, çoğunlukla toplumun ve bireyin beklenti ve gereksinimlerini yansıtır. Bu açıdan eğitim, hem toplumun varlığını hem de bireyin bu toplum içinde yaşamını sürdürebilmesinin temel aracıdır. Diğer bir deyişle eğitim toplumsal bir kurum, toplumsal bir sistemdir. Bu sistemi oluşturan en önemli öğeler arasında öğretmen, öğrenci, eğitim programı, yönetici, uzman, araç-gereç ve finansman yer almaktadır. Eğitimin amacı, bu sistem içinde yer alan öğeler arasında etkili bir eşgüdüm kurarak, bireylerde istenilen yönde davranış değişikliğini sağlayarak çağın ve içinde bulunulan toplumun gereksinim duyduğu nitelikli bireyleri yetiştirmektir. Bu durum Aslan (2001)'nin da belirttiği gibi, toplum yaşamının kurallara göre ve düzenli olarak sürdürülmesi için toplum tarafından oluşturulan temel toplumsal kurumlardan biri olduğunu da göstermektedir. Toplumsal bir kurum olarak eğitimin kendinden beklenen işlevlerini yerine getirebilmesi için, toplumsal bir ortama gereksinimi olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Diğer bir deyişle, "ancak toplum varsa eğitim vardır" (Aslan, 2001). Bu noktada düşünülmesi gereken en önemli konu, eğitim sistemi içinde bireylerin nasıl ve en etkili bir biçimde toplumsallaştırılabileceğidir.

Eğitim sisteminde topluma hizmetin ele alındığı bu ünite, öncelikle eğitimin toplumsal işlevleri, birer eğitim kurumu olan okulların işlevleri irdelenmiş, ardından eğitim kurumlarında gerçekleştirilen topluma hizmet uygulamaları ilk, orta ve yükseköğretim basamaklarına göre açıklanmıştır. Ünite son olarak eğitim kurumlarında gerçekleştirilen topluma hizmet uygulamaları konusunda gerçekleştirilen kimi araştırmalar tartışılmıştır.

EĞİTİMİN TOPLUMSAL İŞLEVİ

İnsan davranışları, çoğunlukla öğrenilmiş davranışlar olarak tanımlanır. Diğer bir deyişle insanın gösterdiği davranışlar, çoğunlukla öğrenme süreci sonunda ve yaşadığı çevrede oluşmaktadır (Özkalp, 1994). İnsanın davranışlarının şekillendiği bu çevre, çoğunluğu bir amaca yönelik ve dayanışma halindeki bireylerden oluşan topluluk olarak tanımlanan toplum içinde gerçekleşir. Toplum açısından bu oluşum ya da süreç toplumsallaşma kavramıyla açıklanmaktadır. İnsanın toplumun bir üyesi olması, bir diğer deyişle toplumsallaşması ise, o toplumda varolan kuralları öğrenmesi, değer ve inançları benimsemesi, onaylaması ve bunlara bağlı olarak kendine düşen toplumsal görevleri en iyi biçimde yerine getirebilmesiyle olanaklıdır (Hoşgörür, 2003; Özkalp, 1994).

İnsanın yaşadığı toplumun bir üyesi olabilmesini içeren bu süreçte aile, arkadaş grupları, komşular, okul, yönetim birimleri, sivil toplum örgütleri, kitle iletişim araçları vb. birçok etmen yer almaktadır. Aile, insan yaşamındaki ilk toplumsallaşma kurumudur. Diğer bir deyişle bireyin eğitimi, ilk olarak ailede başlar. Birey bu süreç içerisinde kültürü, konuşulan dili öğrenmeye başlar. Bu süreç kişilik oluşumunun da ilk basamağı olarak düşünülebilir (Özkalp, 1994). Ailede başlayan eğitim, daha sonra arkadaş çevresi, okul, kitle iletişim araçları gibi birçok etkenle gerçekleşen etkileşimlerin işbirliği içinde devam eder. Bu etkileşimlere paralel olarak bireyin sosyal etkileşim alanı da giderek genişler.

Toplumsallaşma sürecinin resmi ve örgütlü kurumlarından biri de eğitimidir (Özkalp, 1994). Her toplumda eğitim, o toplumun yapısına, bir başka deyişle toplumsal özelliklerine bağlı olduğu için bir toplumdan diğerine çeşitli değişiklikler gösterir. Buna göre eğitimin en belirgin özelliğinin toplumsal yönü olduğu söylenebilir (Aslan, 2001). Toplumun eğitim üzerindeki rolü, eğitimin işlevlerinin de toplumun amacı doğrultusunda biçimlenmesini gerektirmektedir. Diğer bir deyişle her toplumun amacına göre, eğitimin işlevi de değişiklik gösterir. Öte yandan eğitimin her toplumda değişmeyen işlevlerinden de söz etmek de olasıdır. Eğitimin değişmeyen bu işlevleri şu şekilde açıklanabilir (Akbaşlı ve Kavak, 2008; Hoşgörür, 2003; Özkalp, 1994; Tezcan, 1996):

- **Toplumun kültürel mirasının sürekliliğini sağlamak:** Eğitimin bu işlevi gerçekleştirilmesi, öncelikle toplumun sahip olduğu kültürü yeni yetişen kuşaklara aktarmasıyla olanaklıdır. Burada ise ilk, orta ve yükseköğretim kurumları önemli sorumluluklara sahiptir.
- **Toplumsal değerleri kazandırarak bireyin toplumsallaşmasını sağlamak:** Her toplumu bir arada tutan, ortak anlayışlar geliştirmesini sağlayan, kısaca toplumu toplum yapan değerler vardır. Birey bu değerleri, öncelikle aile çevresinde planlı ya da gelişigüzel bir biçimde kendiliğinden öğrenir. Okullar ise bu değerlerin planlı bir şekilde öğretildiği, öğretilen değerlerin içselleştirilmesini sağlayan temel kurumlardır.
- **Toplumun ilerlemesini, gelişmesini sağlayacak bireyler yetiştirmek:** Her toplum, daha önce de belirtildiği gibi kültürel birikimlerini yeni kuşaklara aktararak sürekliliğini sağlamaya çalışır. Ancak bilginin sürekli arttığı, hızla yayılıp paylaşıldığı, bilgi teknolojilerinin geliştiği günümüzde, eğitim kurumları toplumdaki tüm kurumlar gibi değişim ve gelişimden etkilenecek yeni yapılanmalar oluşturmak durumunda kalmaktadır. Bu değişimi kendi amaçlarına göre gerçekleştirebilen eğitim kurumları toplumun gereksinim duyduğu nitelikli bireyleri yetiştirebileceklerdir.

Eğitim kurumlarının kendisinden beklenen bu ve benzeri işlevleri yerine getirebilmesi, ancak özel olarak düzenlenmiş, belirli amaçları olan kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kurumların adı okuldur. Okullar, içinde bulundukları toplumun kültürü-

nü aktaran kurumlar olarak tanımlanabilir. Belirli bir eğitim sisteminin temel ögesi olan okul yoluyla toplumun kültür mirasının aktarılması, çocuğun toplumsallaşması, yenilikçi bireyler yetiştirme gibi işlevleri yerine getirmesi amaçlanır (Tezcan, 1996).

Okullar bireylere yalnızca bilgi ve beceri öğretmezler, bunun yanı sıra toplumsal sorumlulukları kazandırmayı da amaç edinirler. Bireyler, okula ilk adımlarını attıkları andan itibaren toplumun temel yapısını, diğer insanlarla ilişki kurmanın gerekliliği ve güçlüğünü, toplum halinde yaşayabilmenin kurallarını doğrudan ve dolaylı bir biçimde öğrenmeye başlarlar. Bu şekilde toplumun bir birey olarak kendisinden neler beklediğini anlamaya çalışarak toplumun bir parçası olduğunu kavramaya başlar (Özkalp, 1994). Kısaca belirtmek gerekirse okulun temel işlevi, bireyin kendini gerçekleştirmesine ve çevreye uyum sağlamasına yardımcı olmaktır. Okullar, üstlenmiş oldukları bu işlevleri öğretmenler, yöneticiler, eğitim programları gibi öğeler aracılığıyla gerçekleştirirler. Okulu oluşturan bu öğeler, aynı zamanda toplumun sürekliliğini ve gelişmesini sağlayacak nitelikli bireylerin yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Okulu oluşturan öğelerden biri olan öğretmenin, bireyin toplumsallaşması üzerindeki rolünün ne olduğunu tartışınız.

SIRA SİZDE

Çağın ve toplumun gereksinim duyduğu nitelikli bireylerin yetiştirilmesi konusu, Türk eğitim sistemi içinde de her zaman önemini koruyan bir konu olmuştur. Nitekim Türk eğitim sistemi içinde nitelikli bireylerin yetiştirilmesi, okulöncesi eğitimden ve yükseköğretime ve yaygın eğitime kadar üzerinde önemle durulmaktadır. Okulöncesiinden yükseköğretime ve yaygın eğitime kadar gelişen bu süreçte, nitelikli bireylerin yetiştirilmesiyle toplumun gelişmesi amaçlanmakta ve bireylere topluma hizmet etme bilinci ve sorumluluğu kazandırılmaya çalışılmaktadır.

EĞİTİM KURUMLARINDA TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI

Okulöncesi eğitimden yükseköğretime ve yaygın eğitime kadar eğitim sistemi içinde yer alan bireylerden bir yandan toplumsal yaşamda varlığını sürdürebilecek bilgi ve becerileri edinerek bir meslek sahibi olması, bir yandan da toplumsal düzenin kurallarına uygun davranış kazanmaları ve toplumun değerler sistemiyle özdeşleşmeleri beklenir (Sağlam, 2003).

Eğitim kurumlarının belirtilen işlevleri dikkate alındığında, eğitimin genel olarak toplumsallaşma süreciyle eşdeğer olduğu görülmektedir. Eğitim ve toplumsallaşma kavramlarının eşdeğerliği, eğitim kurumlarının öncelikle toplumsallaşmayı sağlaması gereken kurumlar olması gerektiğini göstermektedir. Eğitim kurumlarının bireyleri toplumsallaştırma misyonu, okuliçi ve okul dışı düzenlenecek etkinlikler yoluyla gerçekleşebilmekte ve böylece toplumsal bir varlık olan bireye, topluma hizmet etme anlayışı kazandırılabilir. Bu bölümde eğitim sistemini oluşturan ilk, orta ve yükseköğretim basamakları, temel amaçları, işlevleri ve topluma hizmet adı altında gerçekleştirdikleri etkinlikler kapsamında irdelenmiştir.

Bireyin toplumsallaştırılması amacıyla eğitim kurumları içinde gerçekleştirilen okuldışı etkinliklerin neler olabileceğini tartışınız.

SIRA SİZDE

İlk ve Ortaöğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Topluma Hizmet Uygulamaları

Sönmez (2009)'un Staub (1979)'dan aktardığına göre bireyler, çevrelerine karşı duyarlı olma, çevrede olup biten olayları kavrama ve bunlar üzerinde düşünme içgüdüleriyle doğmuştur. Sönmez (2009)'e göre doğuştan gelen bu içgüdü ne kadar erken yaşlarda destek-

lenirse, bireyler o denli sorumluluklarının bilincine varmakta ve böylece topluma karşı daha duyarlı bireyler olabilmektedirler. Bireylerin toplumsal sorumluluk gerektiren davranışlarda bulunması, toplumda yaşayan diğer bireylerin istek ve gereksinimleri olduğunu bilmesi ve buna uygun davranışlar geliştirebilmesini gerektirir. Bu görüşten hareketle toplumsal duyarlılığın, aynı zamanda bireyin sağlıklı bir biçimde toplumsallaşmasının da bir gereği olduğu söylenebilir.

SIRA SİZDE

Bireye ilişkin yapılan açıklamaları dikkate alarak bireyi tanımlayınız.

Bireyler de gerçekleşen davranış değişikliğinin hem kendi hem de içinde yaşadığı toplum açısından istenilir olmasında eğitim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Eğitim kurumları olan okulların temel bilgi, becerilerin yanı sıra bireylerin toplumsal değer ve sorumlulukları içselleştirebilmeleri için bu bilinci erken yaşlardan itibaren kazandırabilmesi, eğitim programlarının buna göre düzenlenmesi gerekir. Nitekim aşağıda yer alan iki haber, çocuklara erken yaşlarda kazandırılan toplumsal duyarlılık bilincine örnek olarak gösterilebilir.

Fotoğraf 1’de görüldüğü gibi, bir yerel idare tarafından düzenlenen etkinlik kapsamında çocuklar, öğretmenlerinin desteğiyle günümüzün en önemli sorunlarından biri olan atıklar konusunda çeşitli sanatsal çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmanın, yalnızca çevre bilincinin kazandırılması açısından değil, öğrencilerin kendi yeteneklerinin farkına varmaları açısından da oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Çevre Haftası nedeniyle, Sarıyer Kaymakamlığı ve Belediye işbirliği ile gerçekleştirilen organizasyonda Sarıyer’in küçük çocukları anlamlı eserlere imza attılar...

“Sarıyer Belediyesi ve Sarıyer Kaymakamlığı’nın işbirliğiyle hazırlanan Çevre Haftası, ilköğretim okullarının atıklardan yaptıkları eserlerinin sergilenmesiyle başladı. Sarıyer Belediyesi Çevre Müdürlüğü’nün organizasyonu ile düzenlenen Çevre Haftası’nda ilk gün Sarıyer İlköğretim Okulu, Turgut Akan İlköğretim Okulu ve Mehmet İpgin İlköğretim Okulu öğrencilerinin atıklardan yaptığı heykeller, resimler ve diğer sanatsal çalışmalar büyük beğeni topladı.

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından desteklenen Volvo Adventure Projesi’nde atıklardan yaptıkları çalışmalar ödüle layık görülen Turgut Akan İlköğretim Okulu öğrencilerinin, öğretmenleri Alptekin Yüksel’in desteğiyle yaptıkları heykellerin dikkat çektiği açılışta, öğrenciler kendilerinin kaleme aldığı çevre konulu küçük bir tiyatro oyunu sahneledi ve halk oyunları gösterileri sundu.”

Resim 5.1

Çevre Haftası

http://www.sariyerhaber.org/news_detail.php?id=2027.

İNTERNET

Toplumsal duyarlılık bilincinin kazandırılmasına yönelik bir diğer örnek olarak mavi kapak toplama kampanyası verilebilir. Bu kampanya kapsamında ise bir ilköğretim okulu öğrencileri topladıkları mavi kapaklarla yürüme engeli olan bir kişiye tekerlekli sandalye almışlardır.

“Erzincan’da ilköğretim okulu öğrencileri “Mavi Kapak Toplama Kampanyasına” destek vererek, topladıkları kapaklar ile bir engelli gence tekerlekli sandalye kazandırdı. Ege Üniversitesi Dişçilik Fakültesi tarafından başlatılan “Mavi Kapak Toplama Kampanyasından” haberdar olan Vali Recep Yazıcıoğlu İlköğretim Okulu 5-C sınıfı öğrencisi Zeynep Gökçen Ulusu, kampanyaya destek olmaları noktasında sınıf öğretmeni Sibel Topyürek’ten destek istedi. 30 kişi ile başlayan “Mavi Kapak Toplama Kampanyası” kısa sürede tüm okul geneline yayılarak kampanyaya 45 öğretmen ve 930 öğrenci dahil oldu. 6 ay gibi kısa sürede sokaklarda topladıkları kapakları bir araya getiren öğrenciler 180 kilogram kapak toplayarak, tekerlekli sandalye hedefine ulaştı.”

Resim 5.2

Kapak Toplama Kampanyası

<http://yurthaber.mynet.com/detay/erzincan-haberleri/ilkogretim-ogrencileri-topladiklari-mavi-kapaklarla-engelli-genci-mutlu-etti/107675>

İNTERNET

Eğitim kurumlarında gerçekleştirilen bu örnekler şüphesiz bu kadarla sınırlı değildir. Burada önemli olan konu, bu ve benzeri etkinliklerle bireyin nasıl istenilen yönde toplumsallaşabileceği, topluma hizmet etme anlayışını nasıl kazanabileceğidir. Öte yandan toplumsal duyarlılıkla ilgili bu ve benzeri pek çok çalışma, yalnızca sağlıklı bir toplumsallaşma süreci açısından değil, aynı zamanda bireylerin ruhsal gelişimleri açısından da oldukça önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bireysel ve toplumsal açıdan önemli katkılar sağlayan toplumsal bilincin gelişmesinde, bu tür davranışların erken yaşlarda kazandırılmaya başlanmasıyla yanısıra bu tür etkinliklerin tutarlı ve sürekli olmaları da oldukça önemlidir. Burada da yine en büyük görev eğitim kurumlarına düşmektedir. Eğitim kurumlarının öncelikli amacı, bireylerin düşünme becerilerini geliştirmek, onların sorgulayıcı, yaratıcı yönlerini açığa çıkararak sağlıklı bireyler, sağlıklı toplumlar yetiştirmek olmalıdır. Nitekim Türk eğitim sistemini düzenleyen en önemli kanunlardan biri olan 1973 tarih ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’na göre Türk millî eğitiminin temel amacı şu şekilde ifade edilmiştir:

Türk Milletinin bütün fertlerini;

- Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerin benimseyen, insan hakları v Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,
- Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, **topluma karşı sorumluluk duyan**, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek.
- İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve **birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak** suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve **toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak** bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Türk milli eğitiminin yasada sıralanan bu temel amaçları irdelendiğinde her yönden sağlıklı ve nitelikli bireylerin yetiştirilmesinin önemli görüldüğü ve her üç amaç ifadesinde de toplumsal görev ve sorumluluklara vurgu yapıldığı söylenebilir. Bu temel amaçlara bağlı olarak, Türk eğitim sistemi içinde bireylerin nasıl bir süreçten geçirilerek yetiştirildiği incelendiğinde, eğitim sisteminin bireylerin eğitim gereksinimlerini karşılayacak biçimde alt sistemlerden oluştuğu görülmektedir. Örgün eğitim sistemi içinde yer alan bu alt sistemler ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak incelenebilir (Gültekin, 2007; Türk, 1999, ss.110-122). Çalışmanın bu bölümünde ilk ve ortaöğretim basamakları tanımlanarak, bu basamaklarda gerçekleştirilen topluma hizmet etkinlikleri açıklanmıştır.

İlköğretim: Örgün eğitimin ilk basamağını oluşturan ilköğretim, ileri eğitim basamaklarına temel oluşturma, bireylerin yaşamları için temel bilgi ve becerileri kazandırması açısından oldukça önemli işlevlere sahip bir eğitim basamağıdır. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ilköğretim basamağını, 6-14 yaşları arasındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsayan, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu ve devlet okullarında parasız bir eğitim basamağı olarak tanımlamaktadır. İlköğretim basamağının amacı çocuğa temel öğrenme araçlarını öğretme, günlük yaşam becerilerini geliştirme, kimlik ve kişilik gelişimini destekleme, bireysel ve toplumsal yaşam için gerekli olan iyi davranış, tutum ve alışkanlıkları edindirme, yurttaşlık bilinci ve sorumluluğu kazandırma ve üst öğrenime hazırlamaktır. Bu yönüyle ilköğretim, hem toplumun kültürel birikiminin ve değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayarak toplumun sürekliliğini sağlamaya hem de bireylere temel bilgi, beceri ve davranışlar kazandırarak toplumun sosyal ve kültürel düzeyini yükseltmeye olanak sağlamaktadır.

Nitekim ilköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelere uygun olarak şu şekilde tanımlanmıştır (MEB, 2011):

- Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmektir.
- Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.
- İlköğretimin son ders yılının ikinci yarısında öğrencilere, ortaöğretimde devam edilebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır.

Türk milli eğitiminin temel amaçlarına bağlı olarak tanımlanan ilköğretim basamağının amaçlarında da bireylerin yetiştirilmesinde hem bireysel hem de toplumsal gelişimin önemli olduğu görülmektedir. Bu yönüyle ilköğretim kurumları ya da okulları öğrencilere öncelikle temel yaşam becerilerini, toplumsal değerleri kazandırmaya çalışırken, bunu izleyen ortaöğretim okulları ise genel olarak bireyleri hem üst öğrenim basamaklarına hem de mesleğe hazırlamaya çalışırlar.

Ortaöğretim: Ortaöğretim basamağı ise, “Toplumun temelini oluşturacak insanların yetiştirildiği, gençlerin kendilerini tanıyıp kişiliklerini ve yeteneklerini geliştirecekleri ve kendilerini geliştirme fırsatlarını bulabilecekleri bir öğrenim basamağıdır” (Okçabol, 1999, s.181). 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ortaöğretimi, ilköğretime dayalı en az üç yıllık öğrenim veren genel liseler ile mesleki ve teknik liselerin tamamını kapsayan bir yapı olarak tanımlamaktadır. Yasaya göre ortaöğretimin amacı, bireylere kişi ve toplum sorunlarını tanıma, çözüm yolları arama, yurdun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunma bilincini ve gücünü kazandırmak ve öğrencileri ilgi ve yetenekleri doğrultusunda hem yükseköğretime hem de mesleğe hazırlamaktır.

Ortaöğretim, Milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak daha ayrıntılı incelenecek olursa bu basamağın amaç ve görevleri şu şekilde sıralanabilir (MEB, 2011):

- Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,
- Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime (veya hayata ve iş alanlarına) hazırlamaktır.

Eğitim kurumlarının, ilk ve ortaöğretimin temel amaçlarında da belirtildiği gibi, bireylerin toplumsallaşmasını sağlayabilmesinde, erken yaşlardan başlayarak bireylerin sosyo-kültürel ve psikolojik gelişmeleri, yetenek ve becerilerinin keşfedilip desteklenmesi ve buna bağlı olarak ileride meslek seçiminde karşılaşılabilecekleri problemlerin çözümü, demokrasi bilinci, sivil toplum örgütlenmeleri vb. yönlerden davranışların kazandırılmasında düzenlenecek sosyal etkinlikler, öğrenci kulüpleri gibi oluşumlar oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda akademik ve yaşamsal bir değere sahip olan sosyal etkinliklerin, yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkesiyle eğitim sisteminin istediği yönde doğal bir çalışma olanağı ve ortamı sağlayabileceği söylenebilir (Canbay, 2007).

Çağdaş bir okulun programında öğrencilerin çok yönlü gelişmelerine katkıda bulunan sosyal ve kültürel etkinliklerin bulunması öngörülmektedir (Gültekin, 2007). Sosyal ve kültürel etkinlikler, program geliştirme sürecini doğrudan ya da dolaylı olarak besleyen destek etkinliklerdir. Bu etkinlikler, öğrencilerin kendi aralarındaki iletişimi ve etkileşimi geliştirmede katkı sağlamakta, eğitim amaçlarının gerçekleşmesinde etkin rol oynamaktadır (Varış, 1993). Nitekim ilk ve ortaöğretim basamaklarının genel amaçları, Türk milli eğitiminin amaçlarına paralel olarak bireyin sosyal yönüne vurgu yapmaktadır. Bu basamaklarda öngörülen amaçlara ulaşmayı sağlayacak etkinlikler incelendiğinde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan “İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği” karşımıza çıkmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği

Öğrenci kulüpleri uygulaması öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kendilerini geliştirmeleri ve yetiştirmeleri için çeşitli sosyal etkinlikler düzenlemelerini sağlayan öğrenci gruplarından oluşmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı 2005 yılında, önceden “eğitsel kollar” adı altında yürütülen sosyal etkinlikleri, “öğrenci kulüpleri” olarak tanımlayan ve öğrencilerin sosyal ve kültürel becerilerini ve yaratıcı yetilerini güçlendiren ders dışı etkinlikleri, okullarda “İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği” adı altında yeni bir yönetmeliği uygulamaya koymuştur. Bu Yönetmeliğin amacı (MEB, 2011), “resmî, özel ilköğretim ve ortaöğretimde ders programlarının yanında öğrencide kendine güven ve sorumluluk duygusu geliştirmeye, yeni ilgi alanları ve beceriler oluşturmaya yönelik bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda öğrenci kulübü ile toplum hizmeti çalışmalarıyla ilgili iş ve işlemleri düzenlemektir.” Yönetmelik ile resmî, özel ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında, bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda yapılacak etkinlikler, törenler ve diğer çalışmaların düzenlenip yürütülmesiyle ilgili esaslar belirlenmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanarak 2005 yılında yürürlüğe giren “İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği” sosyal etkinliklerin amacını, “Türk Millî Eğitiminin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak; öğrencilerin Atatürk İlke ve İlkelerine, Anayasanın başlangıcında ifadesi bulunan Atatürk milliyetçiliğine bağlı yurttaşlar olarak yetiştirmelerine, yeteneklerini geliştirerek gerekli donanımı kazanmalarına katkıda bulunmaktadır.” biçiminde tanımlamaktadır. Yönetmelikte bu temel amaca bağlı olarak öğrencilere şu tutum, davranış ve becerilerin kazandırılmasına çalışıldığı belirtilmektedir (MEB, 2011):

- İnsan haklarına ve demokrasi ilkelerine saygı duyabilme
- Kendini tanıyabilme, bireysel hedeflerini belirleyebilme, yeteneklerini geliştirebilme bunları kendisinin ve toplumun yararına kullanabilme
- Çevreyi koruma bilinciyle hareket edebilme
- Kendine ve çevresindekilere güven duyabilme
- Planlı çalışma alışkanlığı edinebilme, serbest zamanlarını etkin ve verimli değerlendirebilme
- Girişimci olabilme ve bunu başarı ile sürdürebilme, yeni durum ve ortamlara uyabilme
- Savurganlığı önleme ve tutumlu olabilme
- Bireysel farklılıklara saygılı olabilme; farklı görüş, düşünce, inanç, anlayış ve kültürel değerleri hoşgörü ile karşılayabilme
- Aldığı görevi istekle yapabilme, sorumluluk alabilme
- Bireysel olarak veya başkalarıyla işbirliği içinde çevresindeki toplumsal sorunlarla ilgilenebilme ve bunların çözümüne katkı sağlayacak nitelikte projeler geliştirebilme ve uygulayabilme
- Grupça yapılan görevleri tamamlamak için istekle çalışabilme ve gruba karşı sorumluluk duyabilme

Söz konusu yönetmeliğe göre, ilk ve ortaöğretim kurumlarında sosyal etkinlik çalışmaları özetle şu esaslar çerçevesinde yapılmaktadır (MEB, 2011):

- Ders yılı başında gerçekleştirilen öğretmenler kurulunda ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda danışman öğretmenler belirlenir. Bir öğrenci kulübüne veya toplum hizmeti çalışmasına birden fazla öğretmen görevlendirilebileceği gibi bir öğretmene birden fazla öğrenci kulübü veya toplum hizmeti çalışmasında da görev verilebilir.

- Sosyal etkinlikler, okul yönetimi ve velilerin işbirliği ile okul içi ve okul dışı imkânlardan yararlanılarak öğrenci kulüpleri ve toplum hizmeti kapsamında yürütülür.
- Öğrencilerin sosyal etkinlikler kapsamında yapacakları çalışmaları sonuçlandırıp sonuçlandırmadığı, karnelerde düzenlenecek “Sosyal Etkinlik” bölümüne “Tamamlandı”, “Tamamlanmadı” şeklinde yazılarak gösterilir.
- Sosyal etkinlikler; öğrenci, sınıf öğretmeni, sınıf/şube rehber öğretmeni tarafından Sosyal Etkinlikler Öğrenci Değerlendirme Formu ve Sosyal Etkinlikler Danışman Öğretmen Değerlendirme Formuna göre değerlendirilir. Bu değerlendirmenin sonucu öğrenci dosyasındaki ilgili bölüme işlenir.
- Çalışmalar için Sosyal Etkinlikler Yıllık Çalışma Planı veya Sosyal Etkinlikler Proje Öneri Formundan hangisinin düzenleneceğine bu çalışmalarda görev alan öğrencilerle danışman öğretmenler birlikte karar verir.

Bu sürecin ardından okul açıldıktan sonra sınıf temsilcileri seçilmekte, sınıf temsilcileri ile okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin katılacağı toplantıda kurumun türüne, seviyesine, olanaklara; çevrenin ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi özelliklerine göre yer verilen öğrenci kulüplerinden gerekli görülenlerine ya da öğrencilerin istekleri doğrultusunda farklı kulüplerin kurulmasına karar verilir. Öğrenci kulübü çalışmalarının yürütülmesinde öğrenci kulübü ile ilgili işlerin planlanması, yürütülmesi öğrencilerce yapılır. Öğrencilerin ilgi duydukları en az bir öğrenci kulübüne üye olmaları esastır. Her öğrenci, bir öğrenci kulübü üyesi olmakla birlikte, isterse sınıf öğretmeni ve sınıf/şube rehber öğretmenin bilgisinde diğer bir öğrenci kulübüne ve etkinliklerine de katılabilir.

İlk ve ortaöğretim kurumları için hazırlanan yönetmelikte önerilen öğrenci kulüpleri Çizelge 5.1’de yer almaktadır.

Kültür ve Edebiyat Kulübü	Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma, Çocuk Esirgeme, Kızılay ve Benzeri Kulüpler
Yayın ve İletişim Kulübü	Sağlık, Temizlik, Beslenme ve Yeşilay Kulübü
Müzik Kulübü	Spor Kulübü
Resim/Görsel Sanatlar Kulübü	Havacılık Kulübü
Bilişim ve İnternet Kulübü	Bilim-Fen ve Teknoloji Kulübü
Halk Oyunları Kulübü	Fotoğrafçılık Kulübü
Tiyatro Kulübü	Trafik Güvenliği ve İlk Yardım Kulübü
Kütüphanecilik Kulübü	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma ve Okul Müzesi Kulübü
Sivil Savunma Kulübü	İzcilik Kulübü
Gezi,Tanıtma ve Turizm Kulübü	Bilinçli Tüketici Kulübü
Çevre Koruma Kulübü	Kooperatifçilik Kulübü
Satranç Kulübü	Meslek Tanıtma Kulübü
Hayvanları Sevme ve Koruma Kulübü	Demokrasi, İnsan Hakları ve Yurttaşlık Kulübü
Yeşili Koruma Kulübü	Engellilerle Dayanışma Kulübü
Çocuk Hakları Kulübü	Felsefe veya Düşünce Eğitimi Kulübü
Denizcilik Kulübü	Pulculuk Kulübü

Çizelge 5.1
İlk ve Ortaöğretim Kurumları Öğrenci Kulüpleri

Sözkonusu yönetmelikte Çizelge 5.1’de yer verilen öğrenci kulüpleri dışında da kulüpler oluşturulabileceği ya da konuları birbirine yakın olanların birleştirilerek yeni öğrenci kulüpleri kurulabileceği de belirtilmektedir.

Öğrenci kulüpleri, yönetmeliğe bağlı kalarak kulübün amaçlarını belirlemekte, yıllık faaliyet planlarını yapmaktadırlar. Örneğin bir Fen Lisesinin Çevre Koruma Kulübü üyeleri, kulübün amacını “yaşadığımız çevreden başlayarak, ülkemizin ve dünyanın daha yaşanır hale gelmesi için üzerimize düşen sorumlulukları öğrencilerimize kavratmak, çevreye ve çevre sorunlarına karşı duyarlı bireyler yetiştirmek ve kaynaklarımızın daha tasarruflu kullanılmasını sağlamaktır.” biçiminde açıklamaktadırlar.

İTERNET

<http://www.ankarafenlisesi.k12.tr/?SectionID=41>

İlk ve ortaöğretim kurumları için bir başka kulüp, Hayvanları Tanıma Sosyal Kulübüdür. Bu kulüp ise ilgili yönetmeliğe bağlı olarak çalışma alanını şu şekilde tanımlamıştır:

İTERNET

<http://www.kemahyibo.k12.tr/dokuman/dokuman.html#bookmark9>

- Sosyal kulüp, gerek kendi üyelerinin gerek okulun bütün öğrencilerinin görüş, seziş, buluş ufuklarını geliştirici çalışmalara yer verir.
- Çeşitli konularda yarışmalara yer vererek teşvik edici örneklemeler yapar.
- Bulunulan yöredeki çocuk sorunları ile ilgili bilgiler toplayıp bunların panolarda sergilenmesini sağlar.
- Sosyal kulübün amacına uygun resim, sergi, film, slaytlar hazırlayıp gösterir.
- Sosyal kulüp saatlerinde eğitici konuşmalar hazırlar.
- Çocuklara haklarını öğretici yazılar ve resimler hazırlar ve bunu kulüp panosunda sergiler, sınıflarda açıklayıcı konuşmalar yapar.

Kulüplerinin amacını, çalışma faaliyetlerini belirleyen kulüp öğrencileri, aynı zamanda gerçekleştirdikleri ya da gerçekleştirecekleri toplantılar için resmi izin almak durumundadırlar. Gerçekleştirilen toplantıların ardından görüşme ve karar tutanakları tutulmakta ve bu tutanak kulüp başkanı, danışman öğretmen ve okul yöneticisi tarafından imzalanmaktadır.

İlk ve ortaöğretim kurumlarında öğrenci kulüplerinin yanı sıra toplum hizmeti çalışmaları da bulunmaktadır. İlgili yönetmeliğe göre, “öğrencilerin; ailesine, çevreye ve topluma duyarlı, gönüllü çalışma bilincine sahip, sorun çözen ve çözüm üreten, resmî, özel, sivil toplum kurum ve kuruluşları ile iş birliği içinde çalışma becerilerini geliştirmiş birer fert olarak yetişmeleri için toplum hizmeti çalışmalarına yer verilir.” Toplum hizmeti çalışmaları, öğrenci kulübü çalışmaları kapsamında öğrencilerin yaşlarına ve seviyelerine uygun, bireysel olarak ya da grupla hazırlanacak çalışma planlarına ve projelere göre yaptırılır. Toplum hizmeti kapsamında yapılabilecek çalışmalardan bazıları şunlardır (MEB, 2011):

- Okulu ve çevresinin güzelleştirilmesi, bakım ve onarımının yaptırılması yönünde çalışmalar yapma
- Kendi okulunun veya yeterli olanakları bulunmayan diğer okulların kitap, araç-gereç ve ihtiyaçlarını gidermek için kampanyalar düzenleme
- Toplumda Türkçe’yi doğru, güzel, etkili kullanma bilincini geliştirme ve kitap okuma alışkanlığını kazandırmaya yönelik çalışmalar yapma
- Toplum kurallarına uyulması için öğrencileri ve halkı bilinçlendirme çalışmaları yapma
- Trafik kurallarına uyulması için öğrencileri ve halkı bilinçlendirme çalışmaları yapma

- İhtiyaç sahibi insanlara yardımcı olmak
- Çevrelerindeki yaşlı ve bakıma muhtaç insanlara günlük işlerinde yardımcı olma
- Kimsesiz, engelli ve sokakta yaşayan çocuklara yardımcı olma

Toplum hizmeti çalışmaları kapsamında öğrenciler, bireysel olarak veya grup hâlinde yapacakları toplum hizmeti çalışmalarına Sosyal Etkinlikler Yıllık Çalışma Planı veya Sosyal Etkinlikler Proje Öneri Formunu hazırlayıp danışman öğretmenlerine onaylattıktan sonra başlarlar. Projelerini tamamladıklarında Sosyal Etkinlikler Proje Sonuç Raporunu danışman öğretmene verirler.

Öğrencilerden kısaca şu görevleri yerine getirmeleri beklenmektedir (MEB, 2011):

- En az bir öğrenci kulübüne üye olma ve en az bir **toplum hizmeti** yapma
- Toplantı ve çalışmalara düzenli olarak katılma
- **Toplum hizmeti** çalışmalarını düzenli olarak kaydetme, kendilerine rehberlik ve danışmanlık yapan öğretmene her hafta imzalatma
- Kendisi ile ilgili doldurması gereken formları zamanında danışman öğretmene verme
- Okul dışında yaptıkları etkinliklerde okulunu en iyi biçimde temsil etmeye çalışma
- Sosyal etkinlikler kapsamında **aşağıdaki** faaliyetlerde de bulunulabilir (MEB, 2011):
- Geziler
- Yarışmalar
- Beden eğitimi, izcilik, müzik ve halk oyunları çalışmaları
- Yayınlar
- Gösteriler
- Tiyatro çalışmaları
- Defile, sergi ve kermes

Öğrencilerin hazırlayacakları projeyle ilgili aşağıda örneği verilen proje önerisi formunu doldurmaları gerekmektedir.

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25699_0.html

İNTERNET

Çizelge 5.2
Sosyal Etkinlikler Proje
Öneri Formu

Proje önerileri aşağıdaki bilgileri içeren birkaç sayfadan ibaret olmalıdır.

Öğrencinin Adı Soyadı:.....

Sınıfı ve numarası:.....

Tarih:.....

Danışman Öğretmen:.....

Sunuş:

Öğrencinin bu projeyi yapma amacı ve genel olarak beklediği sonuçlar

Süreç:

Hangi çalışmaların yapılacağı ve bu projeden kimin ya da kimlerin nasıl yararlanacağı aşamalarıyla gösterilecektir.

Sonuçların Analizi:

Bu bölüm proje gerektiriyorsa doldurulmalı ve gerekiyorsa sonuçların nasıl ele alınacağı ve analiz edileceği yazılmalıdır.

Kaynakça:

Yararlanılan tüm kaynaklar eklenmelidir.

Not: Kaynak göstermeksizin başkalarından alınan bilgiler fikir hırsızlığı olarak kabul edilir.

Tahmini Bütçe:

Projenin gerçekleştirilmesi sırasında yapılacak işler için para gerekiyorsa bu bölümde hangi aşamada ne kadar para gerektirdiği belirtilecek.

Zaman Çizelgesi:

Projenin hangi zamanda, hangi işin kim tarafından ve nerede yapılacağını gösteren bir çizelge eklenecektir.(EK-6)

Ekler:

Varsa ekler konulacak

Çizelge 5.2'de de görüldüğü gibi, topluma hizmet kapsamında proje önerisi hazırlayacak öğrencilerden konuyla ilgili hem araştırma yapımları hem de bunu raporlaştırmaları beklenmektedir. Bu sürecin öğrencilerin topluma hizmet bilincini geliştirmesi yanında araştırma yapma ve raporlaştırma becerilerinin de gelişmesine katkı sağlayacağı söylenebilir.

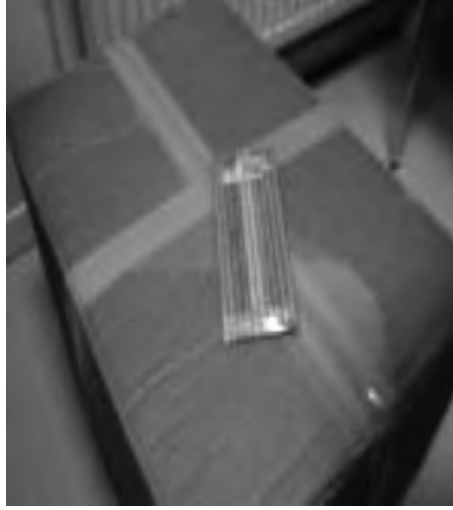
İlk ve ortaöğretim kurumları için hazırlanan bu yönetmelik gereği okulların çeşitli çalışmalar yaptığı görülmektedir. Aşağıda özel bir ilköğretim okulu tarafından gerçekleştirilen birkaç çalışma örneğine yer verilmiştir.

“Bizler üçüncü sınıf öğrencileri olarak Ekim ayı boyunca toplum hizmeti çalışmaları kapsamında çalıştık. Diğer sınıflardaki arkadaşlarımızın da desteklediği çalışmalarımızı Kasım ayı başında tamamladık. Bu süre içinde çeşitli yardım malzemeleri topladık. Bu malzemeleri kolilere koyup derneğin Şişli (Feriköy) şubesine teslim ettik. Bu yaptığımız yardım ile toplumlardaki dayanışma, birliktelik sonunda neler yapılabileceğini farkettilik. Birçok kişi aldığı bu yardımlarla mutlu olacak ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek. Biz de bu nedenle yardım etmekten dolayı mutlu olma duygusunu fazlasıyla yaşıyoruz. Bundan sonra da diğer sınıflardaki arkadaşlarımızın “Toplum Hizmeti Çalışmaları”na destek vererek bu duygumuzu geliştirmeye devam edeceğiz.”

Resim 5.3

Yardım Malzemeleri

Bu etkinlik, ilköğretim 3. sınıf öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler, yardım malzemeleri toplayarak bir dernek aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine göndermişlerdir.

“7A ve 8A öğrencileri toplum hizmeti çalışmaları kapsamında 3 Aralık Cumartesi günü kermesteydiler. Sabah 10.00,akşam 16.00 saatleri arasında tüm öğrencilerimiz eksiksiz orada bulundular ve tüm misafirlerin hayranlığını kazanacak kadar iyi çalıştılar.

Öğrencilerimiz büyüklerinin evde hazırladığı birbirinden lezzetli ve güzel tatlı -tuzlu yiyecekleri sattılar. Neler yoktu ki? Cheescake, tiramissu, mercimekli köfte, meyveli tart, kısır, mücver, sigara böreği, peynirli-sosisli börek, içli köfte, kuru köfte, kurabiye...ve daha neler neler.

Türkiye’de yaşayan yabancılardan oluşan “Yabancı Değiliz” müzik topluluğunun şarkılarıyla eğlenen -coşan öğrencilerimiz oldukça öğretici ve eğlenceli bir gün geçirdi. Eski mezunlarımız da bizimleydi, 8.sınıflarımıza tecrübeleriyle yardımcı oldular ve eğlendiler.

Hepimiz geleceğin yaşlılarıyız, *büyüklerimizle* ilgilenme ve yardımcı olma bilincine sahip olmalıyız.”

Resim 5.4

Kermes

Bu etkinlik kapsamında öğrenciler, bir huzur evine yardımcı olmak için düzenlenen bir kermese katılmış ve kermeste yaptıkları yiyecekleri satarak kazandıkları parayı huzur evine bağışlamışlardır.

“5. sınıfları temsilen dokuz öğrencimiz, bir çocuk köyü’nü ziyaret ederek toplum hizmeti çalışmaları kapsamında topladıkları bağışı, vakıf yetkililerine teslim ettiler. Bağış kampanyası için çeşitli kırtasiye malzemelerinden oluşan eşyaları satışa sunan öğrencilerimiz aynı zamanda bir çekiliş düzenlediler. Daha sonra vakıf evinde kalan küçük kardeşleri Barış’la tanışarak onunla oyun

oynadılar. Korunmaya muhtaç çocukların kaldıkları evleri dolaşarak onlara ne gibi hizmetler sunulduğunu öğrendiler. Çocukların bakımları ve ihtiyaçları ile ilgilenen anneler ile tanıştılar. Topladıkları yardımın nerelerde kullanılacağını, korunmaya muhtaç çocuklarla nasıl ilgilenildiğini yerinde görme imkânı buldular.”

Resim 5.5

Bağış Kampanyası

“Bir başka etkinlikte ise 5. sınıf öğrencileri, korunmaya muhtaç çocuklar için topladıkları bağışları bir vâkıfa iletmışlerdir. Her üç etkinlikte ilköğretim öğrencilerinin topluma hizmet kapsamında gerçekleştirdikleri etkinliklere bir örnektir. Bu etkinlikler aracılığıyla öğrenciler, çocuklara, yaşlılara, kısaca ihtiyaç sahiplerine ulaşarak toplumsal sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

İlk ve ortaöğretim kurumlarının topluma hizmet adı altında gerçekleştirdikleri ve yukarıda birkaç örneği verilen çalışmalar bir bütün olarak incelendiğinde, toplumsal duyarlılığın gelişmesi açısından okullarda planlı olarak gerçekleştirilen bu çalışmaların sürekliliği ve tutarlılığı sağlandığı ölçüde hem bireyin, hem okulun, hem de çevrenin gelişmesi açısından önemli katkılar sağlayabileceği söylenebilir.”

Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Topluma Hizmet Uygulamaları

Toplumdaki üretim ve hizmet sistemleri için yüksek nitelikli ve yeter sayıda insangücü yetiştirme görev ve sorumluluğunu üstlenmiş olan yükseköğretim kurumları, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, "Ortaöğretime dayalı en az iki yıllık yükseköğrenim veren, en üst seviyeli insangücünün ve bilimsel araştırma alanlarının istediği bireyleri yetiştiren eğitim kurumlarının tümü" olarak tanımlanmaktadır.

Yükseköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak (MEB, 2011);

- Öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yurdumuzun bilim politikasına ve toplumun yüksek seviyede ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmek,
- Çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak,
- Yurdumuzu ilgilendirenler başta olmak üzere, bütün bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak,
- Yurdumuzun türlü yönde ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları, Hükümet ve kurumlarla da elbirliği etmek suretiyle öğretim ve araştırma konusu yaparak sonuçlarını toplumun yararlanmasına sunmak ve Hükümetçe istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek,
- Araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını gösteren, bilim ve teknolojinin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak,
- Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini sözle, yazı ile halka yaymak ve yaygın eğitim hizmetlerinde bulunmaktır.

Yükseköğretimin amaçları kapsamında üç temel işlevi olduğu söylenebilir. Bunlar toplumsal, bilimsel ve bireysel işlevler olarak açıklanabilir. Diğer bir deyişle yükseköğretim, bilime katkıda bulunmak, ürettiği bilgileri teknolojiye dönüştürerek, toplumsal kalkınmayı gerçekleştirmek ve toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde yardımcı olacak nitelikli bireyleri yetiştirmek gibi temel işlevleri yerine getirmesi gereken bir sistemdir (Kürüm, 2008). İlk ve ortaöğretim kurumlarında olduğu gibi, yükseköğretim basamağında da öğrencilerin sosyalleşmesini amaçlayan etkinliklere yer verilmektedir. Yükseköğretim basamağında bu çalışmalar öğrenci kulüpleri ve Topluma Hizmet Uygulamaları dersi olarak iki başlık altında incelenecektir.

Öğrenci Kulüpleri

Öğrenci kulüpleri, öğrencilerin öğrenimleri boyunca bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda okul içi ve okul dışı etkinliklerde bulunmalarını sağlamak amacıyla oluşturulan gruplar olarak tanımlanmaktadır. Türk yükseköğretim sistemi içinde yer alan hemen tüm üniversitelerde öğrenci kulüpleri, ilgili üniversiteye bağlı olarak hizmet vermekte, diğer bir deyişle bu çalışmalar üniversitelerin kendi senato kararlarına dayalı olarak yürütülmektedir. Hemen tüm üniversitelerde bu etkinlikler ilgili yönerge çerçevesinde gerçekleştirilir. Çalışmanın bu bölümünde üniversitelerin öğrencilerin sosyalleşmesini temel alan bu çalışmaları Anadolu Üniversitesi örneği üzerinden açıklanacaktır.

Anadolu Üniversitesi Öğrenci Kulüpleri Yönergesine göre kulüplerin amacı; "öğrencilerin toplumsal, sanatsal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunmak, yaratıcı nitelik ve yeteneklerini geliştirebilmek, boş zamanlarını değerlendirebilmelerine yardımcı olmak amacıyla kurulan birimler olarak açıklanmaktadır."

Bu yönergeye göre kulüp kurmak isteyen öğrenciler, kulübün adını, amaçlarını, çalışma konularını belirterek ve Geçici Yönetim Kurulu ile en az on öğrenciden oluşan üye listesini ekleyerek, yazılı olarak Anadolu Üniversitesi Rektörlüğüne başvurmakta ve Rektörlükten alınan onayla etkinliklerine başlayabilmektedirler. Kulüplerin gerçekleştirecekleri etkinlikler rektörlükten alınan yazılı izin ve kulübün kendi amaçları doğrultusunda olmak zorundadır. Öte yandan kulüplere sadece Anadolu Üniversitesi öğrencileri üye olabilmektedir. Bir öğrenci birden fazla kulübe üye olabilir, istediği zaman Yönetim Kuruluna yazılı olarak başvurarak üyelikten ayrılabilir.

Öğrenci kulüplerinin işleyiş sürecinde her kulüp için bir danışman atanır. Danışman, Anadolu Üniversitesinin kadrolu öğretim elemanları arasından Rektörlükçe görevlendirilir. Kulüp Yönetim Kurulunda oy hakkına sahip olan danışman, kulüp çalışmalarına yardımcı olur, kulüplerin tutulması zorunlu defter ve kayıtlarını denetler. Rektörlük tarafından düzenlenen toplantılara katılarak, hem kulüpler ve hem de kulüpler ile Üniversite yönetimi arasındaki işbirliğinin sağlıklı şekilde yürütmesine katkıda bulunur.

Kulübün yetkili karar organı, danışman ile kayıtlı üyelere oluşan genel kuruldur. Yönergeye göre yönetim kurulunun görevleri şunlardır:

- Kulüp organlarının seçilmesi
- Yönetim ve Denetim Kurulu raporlarının görüşülmesi
- Kulübün feshedilmesi
- Üyelerin üyelikten çıkarılması
- Her akademik yılın başında Rektörlük tarafından belirlenecek üst sınırı aşmamak koşulu ile giriş ve üyelik aidatlarının belirlenmesi

Kulüplerin ikinci organı, Genel Kuruldur. Genel Kurul, Genel Kurulca seçilen dört asıl, dört yedek üye ile danışmandan oluşur. Yönetim Kurulu, danışmanın başkanlığında yapılacak ilk toplantısında, görev dağılımı yaparak başkan, başkan yardımcısı ve diğer görevlileri seçer. Yönetim Kurulu, gerekli gördüğünde üyeleri arasında çalışma grupları oluşturabilir. Yönetim Kurulu yapacağı faaliyetlerle ilgili olarak, danışmanın ve Rektörlüğün iznini almak, harcamalara ilişkin bilgi vermek ve izin almak zorundadır.

Kulüplerin üçüncü organı ise Denetim Kuruludur. Bu kurul, Genel Kurulca seçilen üç asıl, üç yedek üyeden oluşur. Denetim Kurulu; Kulüp faaliyetlerinin bu yönergede belirtilen amaçlara uygun olarak yürütülüp yürütülmediğini, gelir ve giderlerinin, tutulması zorunlu defter ve kayıtların yasa ve yönerge kurallarına uygun olarak yapılıp yapılmadığını denetleyerek yapılacak Genel Kurula bir raporla sunar.

Anadolu Üniversitesi bünyesinde açılan kulüpler Çizelge 5.3'te yer almaktadır.

Akut Kulübü	İstatistik ve AR-GE Kulübü
Arkeoloji Kulübü	Kalite Kulübü
Atatürkçü Düşünce Kulübü	Kentsel Gelişim Kulübü
Avrupa Öğrencileri Forumu Kulübü	Kızılay Kulübü
Bilgi ve Zekâ Oyunları Kulübü	Kariyer Kulübü
Bilgisayar Kulübü	
Bilim ve Teknoloji Kulübü	Kimya ve Teknolojileri Kulübü
Caz Kulübü	Malzeme Teknolojileri Kulübü
Çağdaş Eğitim Kulübü	Marketing Anadolu Kulübü
Dans Kulübü	Moda Tasarımı Kulübü
Doğa-Çevre Kulübü	Motorsporları Kulübü
Doğa Sporları Kulübü	Mühendislik ve Teknoloji Kulübü(IEEE)
Düşünce ve Hukuk Kulübü	Müzik Kulübü
Eczacılık ve Sağlık Kulübü	Plastik Sanatlar Kulübü
Edebiyat Kulübü	Rock Kulübü
Endüstri İlişkileri ve Sosyal Politika Kulübü	Sinema Kulübü
Endüstri Mühendisliği Kulübü	Spor Kulübü
Erasmus Kulübü	Sualtı Kulübü
Felsefe Kulübü	Tarih Kulübü
Fotoğrafçılık Kulübü	Tasarım Kulübü
Girişimcilik Kulübü	Tiyatro Kulübü
Gönüllü Toplumsal Hizmetler Kulübü	Turizm ve Gezi Kulübü
Havacılık Kulübü	Yapı Kulübü
İletişim Kulübü	Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kulübü
İşletme ve Ekonomi Kulübü	Karikatür Kulübü

Çizelge 5.3

Anadolu Üniversite
Öğrenci Kulüpleri

https://www.anadolu.edu.tr/universitemiz/ogrenci_kulupleri.aspx

İNTERNET

Çizelge 5.3'te görüldüğü gibi, Anadolu Üniversitesi bünyesinde çeşitli amaçlara hizmet eden ve öğrencilerin ilgileri doğrultusunda katılabilecekleri 49 tane kulüp bulunmaktadır. İlk ve ortaöğretim kurumlarındaki yapılanmaya benzer olarak, üniversitelerdeki öğrenci kulüpleri de kendi kulüplerinin amaçlarını belirlemekte, yıllık faaliyetlerini hazırlamakta ve bütçelerini tutmaktadırlar. Bu kulüplerden bazılarının amaçları şunlardır:

- **Arkeoloji Kulübü:** Öğrencilerin toplumsal, sanatsal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunmak, yaratıcı nitelik ve yeteneklerini geliştirebilmek, boş zamanlarını değerlendirebilmelerine yardımcı olmak, arkeoloji bilimini insanlara tanıtmak, ülkemizde gerçekleştirilen arkeolojik tahribata karşı insanları bilinçlendirmek ve üyelerinin hoşça vakit geçirebileceği ortamlar oluşturmak.
- **Kentsel Gelişim Kulübü:** Şehrin kültürüne, tarihine, ekonomisine, edebiyatına, eğitimine kısaca şehre anlam katan her değerle çalışmak, onları geliştirmek ve tanıtmak.
- **Karikatür Kulübü:** Öğrenciler, öğretim üyeleri ve yakın çevre halkı ile mizah ve hoşgörü kavramlarını karikatür sanatında birleştirerek çeşitli etkinlikler düzenlemek.

- **Turizm ve Gezi Kulübü:** Toplum bilincinin oluşturulmasına, sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine, liderlik yeteneklerinin geliştirilmesine ve öğrencilerin boş zamanlarının değerlendirilmesine hizmet etmek.
- **Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kulübü:** Yenilenebilir enerji kaynakları teknolojilerine ilgi duyan ve artan enerji sorununa alternatif çözümler geliştirmek isteyen Anadolu Üniversitesi öğrencilerini bir araya getirmek.
- **Çağdaş Eğitim Kulübü:** 7'den 77'ye eğitim sorununun yaşandığı her alana, her bireye yardım etmek. Kulübün vizyonu, çağın gerektirdiği değişimi ve gelişimi takip edecek ve benimseyecek nitelikte öğrenci yetiştiren en iyi eğitim kurumlarından birisi olmaktır.

Tamamına yakınının aktif olarak çalıştığı bu kulüpler, amaçlarına bağlı olarak çeşitli etkinlikler yürütmektedirler. Örneğin yukarıda amacı tanımlanan kulüplerden biri olan Çağdaş Eğitim Kulübü, ilköğretim öğrencileri için seviye belirleme sınavlarına hazırlık kursları, dil eğitimleri, ilköğretim öğrencilerine sinema gösterimi, kitap toplama kampanyası (Bir insan, bir kitap, bir kutuphane), söyleşi vb. etkinlikler gerçekleştirmektedir. Aşağıda bu kulüp tarafından gerçekleştirilen bir kitap toplama kampanyasıyla ilgili olarak yerel gazetede çıkan haber ile Dünya Gönüllüler Günü kapsamında gerçekleştirilen söyleşi ve yine benzer şekilde Arkeoloji Kulübü tarafından kulübün amacı doğrultusunda gerçekleştirilen sempozyum afişi örnekleri Resim 5.5: ve 5.6: da yer almaktadır.

*Umudumuz kitaplar Van yolunda
06 Nisan 2010 Salı*

Anadolu Üniversitesi Çağdaş Eğitim Kulübünün başlatmış olduğu "Umudumuz Kitaplar 2010" kitap toplama kampanyası Van'a kadar ulaştı. 108. Topçu Alay Komutanlığının yeterli olanaklara sahip olmayan başarılı öğrenciler için açtığı Mehmetçik Dershanesinden gelen talep doğrultusunda 14 Mart Cumartesi günü, içinde okuma kitapları ile sınavlara hazırlık kitapları bulunan toplam 12 koli kitap Çağdaş Eğitim kulübü tarafından Van'a yollandı. Kulüp başkanı "Yıl boyunca devam eden kampanyamızda topladığımız kitapları yavaş yavaş ihtiyacı olan okullara gönderiyoruz. Cumartesi günü Mihaliççık Gün Sazak YİBO'ya kitap götürdük. Pazar günü Van'ın Erciş İlçesinde hizmet veren Mehmetçik Dershanesine gönderdik. Silahlı kuvvetlerinin özverili çalışmalarına Eskişehir'den destek vermek bizi oldukça gururlandırdı. Bu kitapların ihtiyacı olan tüm öğrenci arkadaşlarımıza bir ışık tutacağına inanıyoruz." dedi. Karatepe, "Kampanya kapsamında topladığımız kitapların bir kısmını üniversitemizin sağladığı olanaklarla kendimiz götürüyoruz. Ne yazık ki Van Erciş'e gidemedik. Ancak toplumumuzun gönüllü çalışmalarında duyarlılığına inanarak bir otobüs firmasından yardım istedik. Yardım isteğimizi geri çevirmeyerek büyük bir memnuniyetle çalışmamıza destek oldular. Öncelikle kitapların toplanmasında emeği geçen adını sayamadığımız tüm hocalarımıza, arkadaşlarımıza ve firmalara çok teşekkür ediyoruz. Kampanyamızın yurdun çeşitli yerlerine ulaşabilmesinden aldığımız güçle çalışmalarımıza aynı hızda devam edeceğiz. Bu konuda sadece üniversitemizin değil, değerli Eskişehir halkının da destekleri bizler için çok önemli. Kampanyamıza destek vermek isteyenler bize www.cek.anadolu.edu.tr adresinden ulaşabilirler." konuşmasını bitirdi.

Resim 5.6

Sempozyum Afişleri

Resim 5.7

Sempozyum Afişleri

Örneklerde de görüldüğü gibi, bu öğrenci kulüpleri amaçlarına bağlı olarak çeşitli etkinliklerle hem toplumsal görev ve sorumluluklarını yerine getirmekte hem de kendi kişisel gelişimlerine katkı sağlamaktadırlar.

Üniversitelerde gerçekleştirilen topluma hizmet çalışmalarını, yükseköğretim kurumlarının işlevleri açısından tartışınız.

SIRA SİZDE

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi

Yükseköğretimde topluma hizmet uygulamaları kapsamında öğrenci kulüplerinin yanı sıra Topluma Hizmet Uygulamaları adı altında bir ders uygulamaya konulmuştur. Bu ders, öğretmen yetiştirme programlarında zorunlu bir ders olarak yürütülmekle birlikte, kimi üniversitelerin diğer yüksekokul ve fakültelerinde seçmeli ders olarak da yer almaktadır. Bu derste, öğrenciler, toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlamaktadırlar. Ayrıca, bu ders kapsamında; öğrencilerin, panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılması özendirilmektedir. Öğrencinin bu çalışmalarda başarı, “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi içinde değerlendirilmektedir. Bu dersle ilgili bilgiler, kitabınızın 8. ünitesinde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, ilk ve ortaöğretim kurumlarında olduğu gibi, yükseköğretim düzeyinde de eğitimin toplumsal işlevinin bir gereği olarak topluma hizmet çalışmaları etkin bir biçimde yürütülmektedir. Bu tür etkinliklerin öğrencilere toplumsal bir bilinç kazandırdığı, öğrencilerin kendi yeteneklerini farkederek geliştirmelerinin sağlandığı, öte yandan meslek yaşamlarına katkı sağlayacak nitelikleri kazanmalarına yardımcı olduğu söylenebilir.

EĞİTİM KURUMLARINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN TOPLUMA HİZMET ETKİNLİKLERİYLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Birey ya da bireylerin toplumsallaşması süreci, aynı zamanda bireyin kendini gerçekleştirmesinde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Kuzgun (2000)’in Goble’den aktardığına göre insan, “özünde toplumsallaşmaya yatkın ve akılcı davranabilen bir varlıktır. İnsan davranışlarını yöneten en önemli güdü kendini gerçekleştirme güdüsüdür”. Maslow’a göre kendini gerçekleştiren insanlarda gözlenen en önemli özellikler şunlardır (Kuzgun, 2000):

- Gerçeği olduğu gibi algılayabilme
- İnsanlığın sorunlarıyla ilgilenme
- Kendine yeterli olma
- Özgür ve özerk olabilme
- Bireyselliği koruma
- İnsanlarla özdeşim kurabilme

Toplumsallaşma süreci aynı zamanda bireylerin kişiliğini kazanması sürecidir. Bireylerin sosyalleşmeleri, arkadaşlık, aile, çevre ilişkileri, medya araçları, kültür, sanat, spor, müzik uğraşları gibi pek çok sosyalleşme etmenleri ile ilişki içinde gerçekleşmektedir. Bu tür etkinlikler, bireylerin bir arada olabilmeleri, gruba ait olma, birbirlerini etkileme gücü, yaş dönemi özellikleri gereği etkinliklerden daha fazla yararlanmalarını sağlamaktadır (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005).

Öte yandan çocuk ve gençlerin sosyalleşmelerini sağlayacak, okul içi ve dışında boş zamanlarını değerlendirecek etkinliklerin olmaması, spor, tiyatro gibi hem kişisel hem de sosyal gelişimlerini sağlayacak olanakların sunulmaması, onların ruhsal ve bedensel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilecek ortamlara yönelmelerine neden olabilir. Böylesi ortamlarda bulunma, yanlış arkadaşlıklar kurma sonucunda madde bağımlılığından, yasa dışı eylemlere yönelmeye kadar suç işleyen çocuk ve gençlerin sayısının her yıl artması buna örnek gösterilebilir. Bu tür sayısal verilerin yanı sıra bireyin toplumun sağlıklı bir üyesi olabilmesine olanak sağlayan eğitsel çalışmalarla ilgili yapılan araştırmalar da benzer sonuçları ortaya koymaktadır. Çalışmanın bu bölümünde sosyal etkinlikler, serbest zaman etkinlikleri, öğrenci kulüpleri başlıkları altında incelenen kimi araştırmalar özetlenmiştir.

İNTERNET

Suç işleyen çocukların sayısındaki artışla ilgili rapora www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=4 adresinden ulaşabilirsiniz.

Büküşoğlu ve Bayturan (2005), serbest zaman etkinliklerinin gençlerin psiko-sosyal durumlarına ilişkin algısı rolü üzerindeki etkisiyle ilgili bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırmada serbest zaman etkinliklerinin gençlerin kişilik, sosyal ve eğitsel gelişimleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Toplulukları, Hacettepe Üniversitesi Serbest Zaman Kulüpleri, Yenimahalle ve Çankaya Gençlik Merkezine aktif olarak katılım gösteren 389 genç üzerinde yapılmıştır. Araştırmaya katılan 90 genç dışında diğer gençlerde serbest zaman etkinlikleri sonrası olumlu yönde psikososyal gelişme saptanmıştır. Bulgular gençlerin kendilerini serbest zaman etkinlikleri öncesi daha algılamalarına karşın, serbest zaman etkinlikleri sonrası aktif, girişken, güvenli, daha az kaygılı algıladıklarını ortaya çıkarmıştır. Kendini tanıma, düşüncelerini ifade edebilme, sorumluluk alma gibi sosyal becerilerinde serbest zaman etkinlikleri öncesine göre belirgin artış belirlenmiştir. Gençlerin yarısı serbest zaman etkinliklerinin okul başarısını hiç etkilemediğini, üçte biri arttırdığını belirtmiştir. Araştırmacılar bu sonuçlara dayalı olarak, gençlerin ruh sağlığını korumada ve sosyal becerilerini arttırmada; serbest zaman hizmeti veren kuruluşların yaygınlaşmasının, daha çok gence ulaşmasının önemli olduğunu belirtmektedirler.

Yıldırım tarafından “Kırsal Bölgelerde Öğrenim Gören Öğrencilere Yönelik Sosyal Etkinlikler Hakkında Öğrenci, Öğretmen Görüşleri ve Öğrencilerin Özsaygıları Açısından Değerlendirilmesi” amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın amacı, kırsal bölgelerde bulunan ilköğretim okullarında öğrenim gören öğrenciler için geliştirilen ve sosyal etkinlikler kapsamında yer alan spor ve kültürel etkinliklerin 2008-2009 öğretim yılı uygulamasının öğrenci ve öğretmen görüşleri ile öğrencilerin özsaygıları açısından değer-

lendirilmesidir. Araştırma kapsamında düzenlenen etkinliklerde 333'ü kız, 509'u erkek olmak üzere toplam 842 öğrenci çeşitli dallarda okullarını temsil ederek görev almışlardır. Genel olarak bakıldığında öğrenciler bu etkinliklerden çoğu zaman memnun olduklarını, ancak spor etkinliklerinde kaybetmekten üzüntü duyduklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler öğrencilerin sosyal etkinliklere katılmalarını genelde onların eğitimi adına olumlu bulurlarken, öğretimi de olumsuz yönde etkilediği görüşündedirler. Öte yandan sosyal etkinliklere katılan öğrencilerin katılmayan öğrencilere göre özsaygılarının arttığı belirlenmiştir.

Oral, "İlköğretimde Öğrencilerin Sosyal Katılımını Özendirmeye Yönelik Bir Program" adlı çalışmada, kendisi tarafından hazırlanan Toplum Hizmetleri Programının öğrencilerin sosyal davranışları üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmada, öğretmen gözlem formları kullanılarak, üç ay boyunca uygulanan toplum hizmetleri programının öğrencilerin yardım etme, empati, sosyal farkındalık ve iyilik yapmayı içeren sosyal davranışlarını artırdığı, olumlu davranışların gönüllülük programından sonra gelişme gösterdiği gözlenmiştir.

Arabacı ve Akgül, ilköğretim okulu öğrencilerinin sosyal kulüp etkinlikleri konusundaki görüşlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Bitlis, Tatvan ve Ahlat ilçelerindeki 310 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırma sonucunda öğrencilerin sosyal kulüp etkinliklerine olumlu baktıkları, sosyal etkinlikleri ve sosyal kulüp çalışmalarını benimsedikleri belirlenmiştir.

Bir başka çalışmada ise öğrencilerin boş zamanı değerlendirme etkinliklerinin problem çözme becerileri üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Özer, Gelen ve Öcal tarafından gerçekleştirilen bu araştırmanın amacı ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin boş zaman değerlendirme etkinliklerinin problem çözme becerilerine etkisini belirlemektir. Bunun için boş zamanlarında okudukları kitap türleri, uğraştıkları spor dalları, üye oldukları spor, sosyal kulüpler ve okulda gerçekleştirilen kurs dışı etkinliklere katılma durumlarının problem çözme becerilerine etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Hatay iline bağlı ilköğretim okullarının 8. sınıfında okuyan toplam 313 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen çalışmada anket kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğrencilerinin okudukları kitap türü, üye oldukları sosyal kulüp ve ilgilendikleri spor dalına göre problem çözme becerileri arasında anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte, okul dışı katıldıkları kurslar açısından problem çözme becerilerinin birbirinden anlamlı derecede farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Örneğin halk oyunları kurslarına katılan öğrencilerin problem çözme becerileri diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse yapılan araştırmalar, öğrenci kulüpleri ve toplum hizmeti türünden çalışmaların öğrenciler üzerinde çoğunlukla olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Eğitim kurumlarında öğrencilerin toplumsallaşmasını sağlayan bu çalışmaların öğrencilerin kendini tanıma, sorumluluk alma, ruh sağlığını koruma, özsaygı geliştirme, empati kurma, yardımlaşma vb. açılardan bu tür etkinliklerin yarattığı olumlu etkilere örnek olarak gösterilebilir. Öte yandan bu çalışmaların öğretimi olumsuz yönde etkileyebileceğine ilişkin bir araştırma bulgusu da gözardı edilmemesi gereken bir konudur. Bu bulgu da gerçekleştirilecek etkinliklerin iyi planlanması ve öğretim etkinliklerine paralel bir biçimde yapılandırılması gerektiğini düşündürmektedir.

Özet

Her toplum varlığını sürdürebilmek için bireylerini hem kendi kültürel özellikleri hem de bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gerektirdiği davranış özellikleri doğrultusunda yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sürecin istenilen bir biçimde gerçekleşebilmesi ise ancak eğitim yoluyla olanaklıdır. Buna göre eğitimin amacı, hem toplumun varlığını hem de bireyin bu toplum içinde yaşamını sürdürebilmesini sağlamaktır. Eğitim sürecine bireysel açıdan bakıldığında toplumsallaşma kavramı öne çıkmaktadır. Toplumsallaşma genel olarak bireyin toplumun bir üyesi olması biçiminde tanımlanabilir. Toplumsallaşma sürecinin istenilen yönde gerçekleşebilmesi bireyin toplumda varolan kuralları öğrenmesi, toplumun değer ve inançlarını benimsemesi ve kendi üzerine düşen görevleri en iyi bir biçimde yerine getirebilmesiyle olanaklıdır. Toplumsallaşma öncelikle ailede başlar ve bu çevre, arkadaşlık ilişkileri, okul vb. birçok öğenin etkileşimiyle devam eder. Her bir öğe önemli olmakla birlikte, toplumun istediği özelliklere sahip bireylerin yetiştirilmesinde eğitim kilit kavramdır. Çünkü eğitim istenilen yönde davranışların kazandırılmasını amaçlayan planlı etkinlikler bütünüdür. Eğitimin kendisinden beklenen bu işlevi yerine getirebilmesi, ancak özel düzenlenmiş, belirli amaçları olan, planlı etkinliklerin yürütüldüğü okullar aracılığıyla gerçekleşebilir. Bu yönüyle okullar, eğitim basamağının ya da sınıf düzeyinin gereği bilgi ve beceri öğretmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal sorumlulukları da kazandırmayı amaçlarlar. Eğitim kurumları olarak tanımlanan okulların temel bilgi ve becerilerin yanı sıra bireylerin toplumsal değer ve sorumlulukları içselleştirebilmeleri için, bu bilincin erken yaşlardan itibaren kazandırılması, bunun için de eğitim programlarının buna göre düzenlenebilmesi oldukça önemlidir.

Türk eğitim sisteminde okulöncesi eğitimden başlayarak yükseköğretime ve hatta yaygın eğitime kadar, tüm eğitim basamaklarının temel amaçları irdelendiğinde toplumsal görev ve sorumluluklara sürekli vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu amaçlara bağlı olarak tüm eğitim basamaklarında öğrencilere toplumsal bilinç kazandırmak amacıyla çeşitli

etkinlikler düzenlenmektedir. İlk ve ortaöğretim kurumlarına bakıldığında öğrencilerin toplumsallaşmasına yönelik olarak öğrenci kulüpleri ile topluma hizmet kapsamında yasal düzenlenemelerin yapıldığı görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanarak 2005 yılında, önceden eğitsel kollar adı altında yürütülen sosyal etkinlikler öğrenci kulüpleri olarak ele alınmış ve “İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği” adı altında yürürlüğe konmuştur. Genel olarak bu yönetmeliğin amacı, ilk ve ortaöğretim kurumlarında ders programlarının yanında öğrencilerin kendilerini tanımaları, çeşitli yönlerden geliştirmeleri ile ilgili işlemleri düzenlemek olarak özetlenebilir. Yönetmelikte öğrenci kulüpleri ve toplum hizmeti çalışmalarıyla ilgili tüm esaslar açıklanarak, açılacak öğrenci kulüplerine ve toplum hizmeti kapsamında gerçekleştirilebilecek çalışmalara yer verilmiştir.

İlk ve ortaöğretim kurumlarına paralel olarak yükseköğretim kurumlarında da öğrencilerin sosyalleşmesini sağlayacak uygulamaların olduğu söylenebilir. Yükseköğretim kapsamında bu etkinlikler, ders programlarının yanında öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda hem kendilerini geliştirmelerine hem de toplumsal sorumluluklarını yerine getire-bilmelelerine olanak sağlayan öğrenci kulüpleri adı altında yapılandırılmaktadır. Öğrenci kulüplerinin yanı sıra Topluma Hizmet Uygulamaları adı altında eğitim fakültelerinde zorunlu, diğer fakülteler ve yüksekokullarda seçmeli ders olarak sunulan bir derste bulunmaktadır. Üniversitelerin öğrencileri için gerçekleştirdikleri bu çalışmalar kendi senato kararlarına dayalı olarak yürütülmektedir. İlk ve ortaöğretim kurumlarında olduğu gibi, yükseköğretim düzeyinde de bu tür etkinliklerin öğrencilere toplumsal bir bilinç kazandırabilceği, öğrencilerin kendi yeteneklerini fark-ederek geliştirmelerini sağlayabileceği, meslek yaşamlarına katkı sağlayacak nitelikleri kazanmalarına yardımcı olabileceği söylenebilir.

Nitekim yapılan araştırmalar da, öğrenci kulüpleri ve topluma hizmet amaçlı çalışmaların öğrenciler üzerinde çoğunlukla olumlu etkiler bıraktığını göstermektedir.

Kendimizi Sıneyalım

1. Aşağıdaki kavramlardan hangisi bireylerde belli amaçlar doğrultusunda istendik davranış biçimleri oluşturma sürecini tanımlamaktadır?
 - a. Öğrenme
 - b. Öğretim
 - c. Eğitim
 - d. Kültür
 - e. Toplum
2. Aşağıdakilerden hangisi toplumda varolan kuralların öğrenilmesi, değer ve inançların benimsemesi sürecini en iyi açıklamaktadır?
 - a. Eğitim
 - b. Toplum
 - c. Topluluk
 - d. Kültür
 - e. Toplumsallaşma
3. Aşağıdakilerden hangisi insan yaşamındaki ilk toplum-sallaşma kurumudur?
 - a. Aile
 - b. Okul
 - c. Akran grupları
 - d. Sivil toplum örgütleri
 - e. Kitle iletişim araçları
4. Eğitimin toplumsal işlevi açısından aşağıda verilen ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
 - a. Toplumsallaşma sürecinin resmi ve örgütlü kurumlarından biri eğitimidir.
 - b. Eğitim her toplumda aynı özellikleri gösterir.
 - c. İnsanın davranışları öğrenme sonucunda ve yaşadığı çevrede oluşmaktadır.
 - d. Toplumlar kültürel mirasını üyelerine aktararak sürekliliğini sağlamaya çalışır.
 - e. İnsanın toplumsallaşma sürecinde aile, okul gibi birçok etmen rol oynar.
5. Aşağıdakilerden hangisi okulların işlevleri arasında **gösterilemez**?
 - a. Toplumsal değerleri kazandırma
 - b. Çocuğun toplumsallaşmasını sağlama
 - c. Yenilikçi bireyler yetiştirme
 - d. Ailenin kültürünü kazandırma
 - e. Bireyin çevreye uyumunu sağlama
6. Aşağıdakilerden hangisi, ileri eğitim basamaklarına temel oluşturma, bireylerin yaşamları için temel bilgi ve becerileri kazandırmayı amaçlayan eğitim basamağıdır?
 - a. İlköğretim
 - b. Genel lise
 - c. Meslek lisesi
 - d. Yükseköğretim
 - e. Yaygın eğitim
7. Aşağıdakilerden hangisi, ortaöğretimin öncelikli amaç ve görevleri arasında **yer almaz**?
 - a. Öğrencileri yükseköğretime hazırlamak
 - b. Öğrencileri mesleğe hazırlamak
 - c. Ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma bilinci kazandırmak
 - d. Sosyal ve kültürel kalkınmaya katkıda bulunmak gücünü kazandırmak
 - e. Bireylerin yaşamları için temel bilgi ve becerilerin kazandırılmasını sağlamak
8. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğı hangi tarihte yürürlüğe girmiştir?
 - a. 1973
 - b. 1981
 - c. 2000
 - d. 2005
 - e. 2010

9. Aşağıdakilerden hangisi İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği esasları arasında **gösterilemez**?

- a. Öğrenci kulüpleri için danışman öğretmenlerin belirlenmesi
- b. Sosyal etkinliklerin okul yönetimi ve işbirliği içinde gerçekleştirilmesi
- c. Bir öğretmenin yalnızca bir öğrenci kulübüne danışmanlık yapması
- d. Sosyal etkinliklerin öğrenci karnelerinde gösterilmesi
- e. Sosyal etkinliklerin, öğrenci, sınıf öğretmeni, rehber öğretmen tarafından değerlendirilmesi

10. Aşağıdakilerden hangisi yükseköğretim düzeyinde kurulan öğrenci kulüpleri için doğru bir ifade **değildir**?

- a. Öğrencilerin bilimsel alanda etkinliklerde bulunmasını sağlamak
- b. Öğrencilerin kendi başına bağımsız etkinliklerde bulunmasını sağlamak
- c. Öğrencilerin spor alanında etkinlikte bulunmasını sağlamak
- d. Öğrencilerin kültürel ve sanatsal alanlarda etkinlikte bulunmasını sağlamak
- e. Öğrencilerin okul içi ve dışı etkinliklerde bulunmasını sağlamak

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise “Eğitimin Toplumsal İşlevi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise “Eğitimin Toplumsal İşlevi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
3. a	Yanıtınız yanlış ise “Eğitimin Toplumsal İşlevi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise “Eğitimin Toplumsal İşlevi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise “Eğitimin Toplumsal İşlevi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise “İlk ve Ortaöğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Topluma Hizmet Uygulamaları” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise “İlk ve Ortaöğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Topluma Hizmet Uygulamaları” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise “Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız yanlış ise “Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Topluma Hizmet Uygulamaları” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bireylerin toplumsallaşmasında en önemli görev eğitim kurumlarına düşmektedir. Eğitim kurumlarının kendinden beklenen amaç ve görevlerini yerine getirebilmesi ise ancak öğretmenler tarafından gerçekleştirilebilir. Çünkü öğretmenler istenilen davranışların kazandırılmasında en büyük rol modelidir. Öğretmenler, gerek bilgiyi aktarma gerekse gösterdiği örnek davranışlar aracılığıyla öğrencileri etkilemekte ve böylece onların sağlıklı birer birey olmalarına rehberlik etmektedir.

Sıra Sizde 2

Eğitimin amaçlarına uygun olarak, öğrencilerin de ilgi ve istekleri doğrultusunda, okul yönetiminin bilgisi ve öğretmenin rehberliği altında yapılan her türlü planlı, programlı ve düzenli çalışmalar bu kapsamda yer alır. Okul gezileri, gözlem ve görüşme çalışmaları bu tür etkinliklere örnek olarak gösterilebilir.

Sıra Sizde 3

Birey, genel olarak biyolojik, sosyal ve kültürel bir varlık olarak tanımlanır. Bireyin biyolojik bir varlık olması onu diğer canlılardan farklı kılmaya yetmez. Bireyi diğer canlılardan ayıran, bireyi birey yapan en önemli özellik onun sosyal ve kültürel bir varlık olmasıdır.

Sıra Sizde 4

İlk ve ortaöğretim kurumlarında gerçekleştirilen toplumsal hizmet etkinliklerinin bireyler üzerinde pek çok olumlu etkisi vardır. Bu tür etkinlikler öncelikle bireyin toplumsal bir varlık olarak yaşamını sürdürebilmesinde oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra bu tür etkinliklerin bireylerin sağlıklı kişilik gelişimleri, mesleki yaşamları üzerinde oldukça önemli katkılar sağladığı söylenebilir.

Sıra Sizde 5

Yükseköğretim kurumlarının bilimsel, toplumsal ve bireysel olmak üzere üç temel işlevi bulunmaktadır. Üniversitelerden bilimsel işlevi gereği bilgi ve teknoloji üretmek beklenirken; toplumsal işlevi gereği ulusal gelişme ve kalkınmayı desteklemesi ve bireysel işlevi gereği de akademik yaşamın ve iş dünyasının gereksinimini karşılayacak nitelikli bireyleri yetiştirmesi beklenmektedir. Üniversitelerin topluma hizmet amaçlı uygulamaları dikkate alındığında, bu etkinliklerin yükseköğretimin üç temel işlevini doğrudan ya da dolaylı bir biçimde etkileyebileceği söylenebilir. Örneğin herhangi bir öğrenci kulübü aracılığıyla geliştirilen bir ürün, üniversitelerin bilimsel işlevini desteklerken, aynı zamanda toplumun gelişimine katkı sağlayacak ve beraberinde nitelikli bireylerin yetişmesine katkı sağlamış olacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akbaşlı, S. ve Kavak, Y. (2008). "Ortaöğretim Okullarındaki Okul Aile Birliği Görevleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi**. 19.
- Arabacı, İ. B. ve Akgül, D. (2011). "İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Sosyal Kulüp Etkinlikleri Konusundaki Görüşleri (Bitlis İli Örneği)", 5. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu (22-24 Eylül 2011)'na sunulan bildiri. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Aslan, K. (2001). "Eğitimin Toplumsal Temelleri", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı 5.
- Büküşoğlu, N. ve Bayturan, A. F. (2005). "Serbest Zaman Etkinliklerinin Gençlerin Psiko-sosyal Durumlarına İlişkin Algısı Üzerindeki Rolü", **Ege Tıp Dergisi**. 44(3), 173-177.
- Canbay, A. (2007). İlköğretim Okullarında Sosyal Etkinlikler ve Müzik Kulübünün Önemi. **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı, 174. Ss; (162-170).
- Ertürk, S. (1998). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Meteksan.
- Gültekin, M. (2007). İlköğretim Öğretmenlerinin İlköğretimde Kutlanan Belirli Gün ve Haftaların Gerekliliği ve İşe Vurukluğu Konusundaki Görüşleri: (Eskişehir İli Örneği), **Milli Eğitim Dergisi**. Sayı, 174. Ss; (72-87).
- Hoşgörür, V. (2003). "Eğitimin Toplumsal Temelleri", Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Editörler: Özcan Demirel ve Zeki Kaya. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Kuzgun, Y. (2000). "Eğitimde Kendini Gerçekleştirme", **Sınıfta Demokrasi**. Editör: Ali Şimşek. Ankara: EğitimSen Yayınları, 1-25.
- Kürüm, D. "Yükseköğretim II: 1981-2007". Türk Eğitim Tarihi. (Editör: Mustafa Sağlam). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No 913, 2007
- Özkalp, E. (1994). **Sosyolojiye Giriş**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Okçabol, R. (1999). "Cumhuriyet'in 75. Yılında Ortaöğretim Sistemimiz", **75. Yılda Eğitim**. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 177-192.
- Oral, G. (2002). "İlköğretimde Öğrencilerin Sosyal Katılımını Özendirmeye Yönelik Bir Program", **Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi**. 19, 2: 30-44.
- Özkalp, E. (1994). **Sosyolojiye Giriş**. Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 82.
- Özer, B., Gelen, İ. ve Öcal, S. (2009). "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Boş Zaman Değerlendirme Alışkanlıklarının Günlük Problem Çözme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 6, 12: 235-257.
- Sağlam, M. (2003). "Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türk Eğitim Sisteminin Değerlendirilmesi". Öğretim Birliği Yasasından AB Sürecine Eğitim Sistemlerine Genel Bakış Paneli. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği.
- Sönmez, Ö. F. (2009). "Topluma Hizmet Uygulamalar Dersi ve Tanımlar", **Topluma Hizmet Uygulamaları**. Ankara: Pegem Akademi, 1-19.
- Tezcan, M. (1996). **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara.
- Türk, E. (1999). **Türk Eğitim Sistemi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Varış, F. (1993). "Program Geliştirmeye Sistematiik Yaklaşım", **Eğitimde Bilimlerinde Çağdaş Gelişmeler**. Editör: Ayhan Hakan. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Yıldırım, N. (2010). "Kırsal Bölgelerde Öğrenim Gören Öğrencilere Yönelik Sosyal Etkinlikler Hakkında Öğrenci, Öğretmen Görüşleri ve Öğrencilerin Özsayıları Açısından Değerlendirilmesi", **İlköğretim Online Dergisi**. 9 (3), 1080-1091.

6

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Ahilik, erfene, yaren meclisi, sıra gezme, seymen alayı, imece ve salma geleneklerini betimleyebilecek,
- Geleneklerin toplumsal işlevlerini açıklayabilecek,
- Topluma hizmet bilincinin geleneğimizdeki yeri ve önemini ifade edebilecek bilgi ve becerilere sahip olabilirsiniz.

Anahtar Kavramlar

- Sivil Toplum Örgütlenmesi
- Sosyal Yardımlaşma
- Toplumsal Dayanışma
- Topluma Hizmet
- Kültürel Değerler

İçindekiler

Geleneğimizde Topluma Hizmet

GİRİŞ

Toplumlari bir arada tutan ve onlari yaşatan temel değerler vardır. Bunlar bireylerin toplumsal dayanışmasını sağlayan kurumları oluştururlar. Toplumsal dayanışmasını sağlıklı kurabilen toplumların binlerce yıl yaşadığı görölmektedir. Sosyal kurumları yeterince güçlü olmayan toplumların ise zaman içinde tarihin tozlu sayfaları arasında unutulduklarını biliyoruz. Topluma hizmet bilincinin köklü olduğu toplumlarda bu bilincin iki biçimde oluştuğu göröölür.

Doğal çevre: Doğal çevrenin insanın bazı konularda yaşayış biçimini yönlendirdiğı bilinir. İklimin sıcaklığı veya soğukluğu, çevrenin yapısı ve özellikleri toplumları bazı ortak davranışları yapmaya zorlar. Bu ortak davranışlar içinde topluma hizmet bilinci, her bireyin küçük yaştan itibaren vazgeçilmez dayanışma yöntemi olur. Ekilebilir araziler üzerinde yaşayan toplumlar geçimlerini daha çok tarımsal ürünlerle sağlarlar. Bu toplumların kültürel değerleri de buna bağlı olarak gelişir. Tarım toplumlarında toprağın ekilmesi, sulanması, ürün hasadı çok önemli günlerdir. Kültürel değerler ve toplumsal dayanışma buna göre gelişir. Doğal çevresi denizlerle kaplı olan bir toplumda balık ve balıkçılık önemli bir geçim kaynağı olur. Denize açılma, deniz ve insan ilişkisi değerlerin oluşmasında çok önemli bir yere sahiptir. Yaşadıkları bölge ormanlarla kaplı olan toplumlarda ağaç ve ağaç işleri ile ilgili kültür değerleri daha yoğundur. Böyle yerlerde ev mimarisinin ahşap üzerine kurulduğu ve kültürün buna göre biçimlendiğı göröölür. Ormanlık olmayan bölgelerde ise taş ve taş işlemeciliğı kültürel bir değer hâlini alır. Mardin'de taş evlerin bir mimari güzellik oluşturduğunu, Safranbolu'da ise ahşap evlerin bir kültürel değer meydana getirdiğini görürüz.

Üretim ilişkileri: Üretim ilişkileri de topluma hizmet bilincinin oluşmasında önemli etkenler arasındadır. Örneğin tarımla uğraşan toplumlarda mahsul hasatı sırasında toplumsal yardımlaşma olmazsa mahsulü kaldırmak, kullanmak veya pazarlamak zorlaşır. Sonbahar ve yağışlar gelmeden önce toplumun bütün bireylerinin kışlık stoklarını yapmaları gerekir. Zamana karşı yarış hâlinde olan bu gelişmeler sırasında iş bölümü ve yardımlaşma zorunlu bir hâle gelir. Bu durum zamanla kurumlaşır.

Avcılık ve besicilik yapan toplumlarda da değişik zorunluluklar farklı topluma hizmet anlayışının gelişmesine sebep olur. toplumumuzun önemli bir bölümü, tarihin bilinen en eski dönemlerinden beri daha çok besicilikle uğraşmaktadır. Başta koyun olmak üzere keçi, at, deve ve az sayıda büyük baş hayvan beslemekte ve buradan elde ettiğı gelirle ekonomik döngüsünü sürdürmektedir.

Besicilikle iklim değişimleri arasındaki ilişki çok güçlüdür. Örneğin 21 Mart, bahar mevsiminin geldiğinin işareti olarak çok önemlidir. Bu yüzden nevrus veya yeni gün, bir bayram olarak kutlanır. Çünkü bu tarih koyunların yavru lamalarının ve yaylaya çıkma hazırlıklarının başlangıcıdır. Özellikle ilkbahar ve yaz aylarında hayvanların taze ot ve temiz suya ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yüzden hayvanların yaz boyunca taze ot ve su bulacakları yaylalara gitmeleri, kışın ise ılıman iklimin egemen olduğu kışla denilen yerlerde bulunmaları gerekmektedir. Bu da yaylaya gidiş ve yayladan dönüş olmak üzere yılda iki kere göçü zorunlu kılmaktadır.

Süt, yağ, yoğurt, yapağı ve benzeri şeylerin üretimi sırasında da bireyler birbirleri ile yardımlaşmak zorundadırlar. Bu yüzden yasa ve yönetmeliklerle değil toplumsal dayanışma zorunluluğu sebebiyle yardımlaşma geleneği oluşmuştur. Bu geleneklerden bazıları kurumlaşarak günümüze kadar gelmiştir. Örneğin hayvan besleyen bir kimsenin başına gelebilecek en büyük felaketler sel, yangın, yağma ve benzeri durumlarıdır. Böyle durumlarda o kişi bir anda yoksullaşır ve kişinin kendisini toparlayarak yeniden geçimini sağlaması yıllar alabilirdi. Bir kişi felakete uğradığı zaman obanın veya köyün ileri gelenleri toplanarak ona yardım yaparlardı. Yapılan yardımlara bazı bölgelerde “manap”, bazı bölgelerde “cıla” adı verilirdi. Bu toplantılarda iki yöntem uygulanırdı. Bunlardan birincisi obanın veya köyün ileri geleni, bir bütün koyunu pişirtmek ortaya getirirdi. Kızartılmış koyunun paylaşılması sırasında hayvanın et olarak en değerli bölümleri en çok yardım yapması gereken kişiye verilirdi. Böylece herkes gücüne göre afetzedeye belirli sayıda koyun, keçi veya at verirdi.

İkinci yöntem ise toplantıyı yöneten ve kendisine bazı yörelerde “elüv başı” (elli kişinin başı), bazı yörelerde “big bey” (büyük bey), bazı yörelerde (aksakal) adı verilen kişiler tarafından birer mendil dağıtıldı. Bu mendiller bir yaşını geçmiş dişi koyunların boyunlarına bağlanarak sürüye gönderilirdi. Çoban akşam dönüşünde boynuna mendil bağlanan koyunları afetzedenin evine gönderirdi. 19. yüzyılda bütün Asya’yı gezerek gözlemlerini yazan ünlü Rus gezgini Radloff, Sibiryadan isimli kitabında bu yardımlaşma kurumundan geniş geniş söz etmektedir.

Zaman içinde Anadolu’ya göçlerle birlikte Anadolu’daki yaşam, kentlerde birbirinden farklı iş birliği içinde gelişti. Besicilik yapan topluluklar yine yayla ve kışla yöntemiyle varlıklarını sürdürdüler. Besici topluluklar içinde yardımlaşma, varlığını az da olsa günümüzde de sürdürmektedir. Yaylalara çıkan kimseler bir araya gelerek yaylada hayvanların sağlanması, sulanması, tuzlanması, yünlerinin kırılması gibi ortak yapılması gereken işlerde birbirlerine destek olmakta ve iş bölümü yapmaktadırlar. Örneğin süt sağmaya giden kadınlara bugün de “berci” denilir. Berciler toplu olarak birbirleri ile yardımlaşarak süt sağmaya gider ve gelirler. “Koç katımı” töreni hâlen Anadolu’nun birçok yöresinde bütün canlılığı ile devam etmektedir. Yine hayvanlara verilmek üzere tuz alımı ve getirilmesi iş birliği hâlinde yapılmaktadır.

Bir büyük afet karşısında veya sürülere yapılan saldırılarda ise insanlar arasında şifre biçiminde oluşturulmuş haberleşme sistemi olarak davullar kullanılmaktaydı. Her evde veya ailede bir davul bulunurdu. Sel, yangın veya sürülere yapılan bir saldırı karşısında sel için özel şifreli vuruş, yangın için özel şifreli vuruş, saldırı için özel şifreli vuruş kullanılırdı. Saldırıyı ilk duyan davulunu çalar ve yardıma koşardı. Şifreli davul sesini duyanlar yine davullarını çalar ve yardıma koşardı. Böylece kısa bir zaman içinde hızla toplumsal yardımlaşma sağlanırdı.

Anadolu’da hâlen varlığını sürdüren bir başka toplumsal yardımlaşma türü de köy çobanlarının tutulması sırasında izlenen yöntemdir. Tutulan çobanların ücretleri yıllık olarak verilirdi. Yıllık olarak verilen bu ücreti, çobanla besicilik yapan köylüler veya obadaki herkes bir araya gelerek ortak kararlaştırırdı. Buna “hak” adı verilirdi. Çobanın bir yıllık hizmeti karşılığı her ev, belirli miktarda peynir, tereyağı, yapağı veya koyun verirdi.

Besicilikle uğraşan geniş kitleler Anadolu'ya geldikten sonra bunların bir kısmı coğrafi yapının uygun olduğu bölgelerde tarımla uğraşmaya başladılar. Kırsal alanda yoğunlukla tarımla uğraşan köylerimizde hâlen az da olsa varlığını sürdüren sosyal yardımlaşma gelenekleri vardır. Bağ, bahçe ve tarlaların hayvan sürülerinden veya hırsızlardan korunması için bekçiler tutulurdu. Bu bekçiler için köy odası adı verilen toplanma yerlerinde bütün köylüler bir araya gelirdi. Bekçiye verilecek “hak” adı denilen hizmet karşılığı kararlaştırılırdı. Ürünlerin kaldırılmasından sonra herkes bekçinin hakkını verirdi. Artık günümüzde köylerde bekçilere aylık ücret ödenmektedir. Bazı köylerde bu gelenek hâlen sürmektedir. İmece bölümünde ayrıca değineceğiz.

Anadolu kırsal alanında sosyal yardımlaşmanın daha birçok türü bulunmaktadır. Biz burada sosyal yardımlaşma uygulamalarının yalnızca belli başlılarını örnek olarak veriyoruz. Bu örneklerin tamamı zaman içinde daha köklü ve gelişmiş topluma hizmet kurumlarını oluşturmuştur.

Sonuç olarak Anadolu kırsal alanında kökü tarihin derinliklerine kadar giden güçlü bir sosyal yardımlaşma bilinci bulunmaktadır. Bu sosyal yardımlaşma bilinci, devlet adını verdiğimiz siyasal kurum tarafından yapılmazdı. Sosyal yardımlaşma halkın kendi bilinci ve iradesi ile oylama ve ikna yöntemiyle sağlanırdı. Günümüzde böyle toplum örgütlenmelerine sivil toplum örgütlenmesi adı verilmektedir. Gelişmiş toplumlar, özellikle sivil toplum örgütlerini destekleyerek katılımcı demokrasiyi güçlendirmeye ve özendirmeye çalışmaktadırlar. Toplumumuzda geleneğimizden gelen güçlü bir sivil toplum örgütlenmesi bilinci vardır. Bu bilinç topluma hizmet anlayışına dayanmaktadır. Buraya kadar genellikle kırsal alanda sosyal örgütlenme çalışmalarından söz ettik.

Anadolu'da bin yıllık bir kent yaşam kültürüne sahibiz. Bu süre içinde de kentlerde bütün dünya için örnek olacak sivil toplum örgütlenmesi ve buna dayalı topluma hizmet bilinci geliştirdik. Bu yapı bugün gelişmiş ülkelerin bir arayış içinde oldukları tabandan, yani bireyden toplumun bütününe ulaşması beklenen katılımcılığı benimseyen bir sosyal örgütlenme disipliniydi. Bu yüzden günümüzde demokrasimizin güçlenmesi için geleneğimizdeki yardımlaşma bilincini bilmemiz ve geliştirmemiz gerekir.

Kentlerde sosyal örgütlenme yine üretim ilişkisine bağlı olarak gelişmişti. Bu üretim ilişkisinin getirdiği zorunluluklar uzun kış günlerinin sıkıntısızca geçirilmesi için bazı önlemlerin alınmasını zorunlu kılıyordu. Uzun ve sert kış koşullarını sıkıntısız geçirmek için evlerde geniş bir kiler sistemine gereksinme vardı. Bu kilerin bir kış boyunca yetecek gıda ile stoklanması ise bir evin kendi başına yapabileceği bir iş değildi. Kadınlar kışlık hazırlıklarını yaparken komşular birbirlerine sıra ile yardımcı olurdu. Böylece bütün kış süresince kullanılacak gıda, yakacak ve benzeri malzemenin depolanması karşılıklı yardımlaşma ile olurdu. Günümüz ekonomik koşullarının değişmesi, ev mimarisinin apartman sistemine dönüşmesi ve her mevsim gerekli olan ihtiyaç malzemesini her yerde bulabilmemiz sebebiyle artık bu gelenekler de yavaş yavaş yok olmaktadır.

Sosyal yardımlaşmanın önemli görüldüğü bir başka zaman da düğünlerdi. Düğünler yörelere göre ufak farklılık gösterirdi. Kırsal alan ve kentlerde birbirlerine benzer yöntemlerle davetiyeler gönderilirdi. İnsanlar düğüne, bazı yörelerde dibi kırmızı boya ile boyanmış mum, bazı yörelerde mendil, eşarp, bazı yörelerde sabunla (gelin hamamı için) davet edilirdi. Bugün birçoğumuzun farkına varmadan söylediğimiz “kırmızı dipli mumla çağırmadım” sözü buradan gelmektedir. Davetliler de yapacakları yardımlara göre hediyelerini alarak düğün evine gelirlerdi. Böylelikle düğün evinin düğün süresi içinde yaptığı büyük ekonomik harcamaların ağırlığı, davetlilerin katkısıyla hafifletilirdi. Takılan takılarla genç evlilerin geleceklerine katkıda bulunulurdu. Günümüzde artık düğünler düğün salonlarında yapıldığı için birçok geleneksel yardımlaşma biçimi yok olmuştur. Ancak takı törenleri bütün canlılığı ile devam etmektedir. Buna karşılık, doğum, sünnet gibi

sevindiğimiz, ölüm gibi üzüldüğümüz durumlarda da hemen hemen Anadolu'nun her yerinde birbirinden ufak farklılıklarla ama aynı toplumsal örgütlenme ve yardımlaşma bilinciyle gerçekleştirilmektedir.

Kentleşme ve küreselleşmenin etkisi ile birçok geleneğimiz hızla yok olmaktadır. Şu anda geleneksel yapıyı sürdüren köy sayısı son yapılan araştırmalara göre 400 dolaylarındadır. Bu yüzden bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de “maddi olmayan kültür varlıkları” olarak kabul edilen bu değerler koruma altına alınmaya çalışılmaktadır.

DİKKAT

Unesco maddi olmayan kültür varlıklarının korunması konusunda üye ülkelerin tamamını bağlayıcı kararlar almıştır.

Geleneğimizde var olan bir başka önemli nokta da kent içindeki güvenlik, haberleşme, eğitim, sağlık hizmetleri ve benzeri durumlarda geliştirdiğimiz katılımcılık bilincidir. Kentlerde mahallenin yönetimi mahallelinin tamamının ortak sorumluluğu olarak kabul edilirdi. Cumhuriyet dönemine kadar mahalleli mahalle bekçisini ve temizlikçisini kendisi belirlerdi. Ücretini mahalle oturanların tamamı öderdi. Ayrıca bununla da yetinilmezdi. Kent içindeki toplu gereksinimler için sorumluluk alan sivil toplum örgütleri vardı. Bunlar içinde en önemlisi hiç kuşkusuz vakıf kurumlarıydı.

TOPLUMA HİZMET ANLAYIŞINDA VAKIF VE VAKIF KURUMLARI

Topluma hizmet geleneğinin hem kent ortamında hem de kırsal alanda en yaygın kurumlarından birisi vakıflardır. Vakıf kurumunun oluşumu bir gönüllülük işidir. Bir kişinin kazandığı, biriktirdiği veya ürettiği mal varlığını, toplum çıkarları için kullanılmak üzere ayırması anlayışıdır. Vakıf kurumunun tarihsel geçmişi kesin olarak belli değildir. Bu konuda iki iddia bulunmaktadır:

- En eski geleneklerimizde bazı ormanlar, göller, mera ve araziler “koruk” ilan edilirdi. Bu, toplumun ortak malı olarak kabul edilirdi. Ünlü gezgin Marko Polo gezi notlarında bu durumdan geniş geniş söz etmektedir. Vakıf kurumunun bu geleneğin gelişmiş biçimi olduğunu kabul eden bilim adamları bulunmaktadır. “Koruk” sözcüğü, Türkçe “korumak” sözcüğünden türemiş, “korunan yer” anlamına gelen bir sözcüktür. Ayrıca Uygur Türklerinden ele geçen bazı yazılı belgelerde vakıf geleneğinin örneklerine rastlanmıştır. Bilim adamlarının bir kısmı vakıf geleneğinin tarihsel kökeni olarak Uygur vakıf geleneğini kabul etmektedir.
- Vakıf geleneğinin İslamiyet’in yayılmaya başlaması ile kurumlaştığını kabul eden bilim adamları da bulunmaktadır. İslam kaynaklarına göre Hz. Muhammed vefatından önce “semğ hurmalığı” adıyla anılan bahçesinin alınıp satılmasını yasaklamıştı. Bahçenin yıllık üretiminin yoksullara dağıtılmasını vasiyet etmişti. Peygamberin bu güzel davranışı, daha sonra “sünnet” olarak kabul edilerek onun izinden giden inananlar tarafından yaygınlaştırıldı. Bu durum daha sonra kurumlaşarak vakıflaşmayı ortaya çıkardı.

Tarihsel kökeni ne olursa olsun vakıfların daha çok Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında yaygın olarak bulunduğunu görürüz. Bu yüzden vakıflar, adeta bizim geleneksel kültürümüzün bir parçası hâline gelmiştir. Daha sonra vakıf hukuku adını verdiğimiz vakıf mallarının korunması ile ilgili bir kurumlaşma ortaya çıkmıştır. Bu kurumun 20. yüzyılın ikinci yarısında batı toplumlarını da etkilediğini görüyoruz. Vakıflar başta Avrupa olmak üzere gelişmiş ülkelerde hızla yaygınlaşmaktadır.

SIRA SİZDE

Sizce dünyada vakıf sisteminin kullanıldığı belli başlı ülkeler hangileridir? Bugün çok tanınmış bir vakıf geleneği biliyor musunuz?

Vakıf daha önce de belirttiğimiz gibi bir mal veya taşınmazın “alım ve satımının” mal sahibinin isteği üzerine yasaklanarak yıllık gelirinin yine mal sahibinin isteği doğrultusunda harcanması durumudur. Hiçbir şekilde yasalar tarafından getirilmiş veya devlet erkinin kararıyla gerçekleşmiş bir durum değildir. Tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Selçuklu ve Osmanlı döneminden kalma vakıf eserleri nerelerde bulunur? Bunların işlevleri ve çalışmaları hakkında bilginiz var mı?

SIRA SİZDE

Anadolu ve Balkanlarda, Selçuklu ve Osmanlı Devleti döneminden kalma çok sayıda vakıf bulunmaktadır. Vakıfların yönetilmesi için geliştirilen yönergelere “vakıfname” adı verilmektedir. Vakıfname, taşınmazını vakfeden kişinin istekleri doğrultusunda hazırlanan bir belgedir. Vakfın gelirlerinin kullanılması ve yürütülmesinde yine vakfeden kişinin görevlendirdiği mütevellî heyeti adıyla anılan bir heyet görev alır. Bunun için vakfın senedine, vakfı yıllar içinde kimin nasıl yönetmesi gerektiğine dair hükümler konulurdu. Bu hükümler eğer titizlikle uygulanırsa vakıflar uzun süre yaşayabilmektedir. Bununla birlikte, Osmanlı Devletinin duraklama ve çöküş döneminde vakıflar asıl amaçlarının dışında kullanılmış ve vakıf malları bazı kötü niyetli kişiler tarafından satılmış veya el değiştirmiştir. Topluma hizmet anlayışı bakımından vakıflar insanlık tarihine hediye ettiğimiz en önemli yardım kuruluşlarıdır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan Vakıflar Dergisi’nin geçmiş ve yeni sayıları bu konuda çok önemli bilgiler içermektedir.

K İ T A P

Vakıf kurumları aynı zamanda bir kişinin kendi arzusuna bağlı olarak hiçbir zorlama olmaksızın yaptığı yardımlara dayandığı için tamamen sivil toplum örgütlenmesidir. Hangi düşünceler vakıf kurumlarının oluşmasına öncülük etmektedir? Bu çok önemli bir sorudur.

Bu sorunun iki karşılığı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi topluma hizmetin, tarihimize kökü çok eskilere kadar giden bir gelenek olmasından kaynaklanır. En eski yazılı belgelerimiz olan Orhun Yazıtlarında “aç gördüğü zaman doyurmak ve açık gördüğü zaman giydirmek” devlet olmanın temel ilkesi olarak gösterilmektedir. Geleneğimizin önemli kitaplarından biri olan Dede Korkut öykülerinde de konuk ağırlamak için “dağ gibi et yağmak, göl gibi kıymız sağlamak” deyiimi sık sık kullanılmaktadır. Yoksullara yardım, dertlilerin dermanına koşmak toplum içinde yüzyıllar boyu gelişen bir değerler bütünüdür. Bu değerler zaman içinde yardım kuruluşlarının oluşmasını sağlamıştır. Geleneğimizdeki en önemli ilkelerden biri de “veren elin alan elden daima üstün” kabul edilmesidir. Yani ürettiklerini başkaları ile paylaşma bilincidir bu.

İkincisi ise dünyanın geçici olduğu, bir gün mutlaka öleceğimiz ve bu dünyadan hiçbir şey götüremeyeceğimiz inancıdır. Bu inancın çok güçlü olduğu yıllarda vakıflaşmanın çok arttığını görüyoruz. İnsanlar kendileri ölseler bile yaptıkları iyiliklerle kendilerinden sonra insanların arasında iyi bir adla yaşamak istemişlerdir. Vakıfların kuruluşunu teşvik eden temel düşüncelerden diğeri de budur.

Günümüzde ülkemizde eğitim ve öğretim çalışması yapan vakıf kurumları bulunmakta mıdır?

SIRA SİZDE

Vakıflar hizmet verdikleri alanlar bakımından aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İbadetle ilgili vakıflar
- Kent hizmetleri ile ilgili vakıflar

- Sağlıkla ilgili vakıflar
- Yol güvenliği ile ilgili vakıflar
- Eğitimle ilgili vakıflar
- Kentte sosyal dayanışmayı güçlendirici vakıflar

İbadetle İlgili Vakıflar

Bu vakıflar genellikle camiler, türbeler, dergâh ve zaviyelerdir. İbadet kurumlarının inşası sırasında işlevlerini sağlıklı bir biçimde yürütebilmeleri için bazı yöntemler uygulanırdı. Bu kurumlar halkın inanç ihtiyaçlarını karşılayan kurumlardı. Ayrıca bu kurumların, eğitim ve halkı aydınlatma gibi işlevleri de vardı. Bu yüzden ibadetle ilgili vakıfların çevresine dükkânlar yapılırdı. Bunların kira gelirleri ibadethanenin masrafına ayrılırdı. Ayrıca yine çevresine hamam yapılırdı. Hamamın işletilmesinden elde edilen gelirler, ibadethanenin masraflarına harcanırdı. Bu konuda günümüze bile örnek olacak bir anlayış vardı. Bir inanç merkezi yapılırken önce hamamı yapılırdı. İşçiler her sabah ve akşam banyo yaparak inşaatla çalışırlardı.

Selçuklu ve Osmanlı Devleti döneminde yapılan dinî amaçlı kurumların çevresinde genellikle yüksek okullar da yapılmıştı. Medrese adı verilen bu yüksek okulların öğretim üyelerinin maaşları ile öğrencilerin barınma ve yeme masrafları da vakıf gelirlerinden karşılanırdı. Dini amaçlı vakıfların yürütülmesinde bağ, bahçe, tarla gibi arazilerin yıllık işletme gelirleri de kullanılırdı. Değişik maden ocakları, değirmenler ve benzeri gelir getiren malların gelirleri de bu amaçla harcanırdı.

Resim 6.1

Gevher Nesibe Hatun
Darüşşifası

Kaynak: [http://
wowturkey.com/](http://wowturkey.com/)

DİKKAT

Vakıf, bir taşınmazın veya işletmenin alım ve satımının sahibi tarafından yasaklanarak gelirlerinin sahibi tarafından gösterilen topluma hizmet alanında kullanılması işlemidir.

Kent Hizmetleri ile İlgili Vakıflar

Bu vakıflar büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Geleneğimizde hemen hemen kent hizmetlerinin tamamına yakın kısmı için kurulmuş vakıf kurumları vardır. Bunlar arasında kentin su yollarının yapılması ve işletilmesi için kurulan vakıflar, su kemerlerinin bakım ve onarımları için kurulmuş vakıflar, çeşme ve sebil adını verdiğimiz bütün halkın hizmetine sunulmuş su kaynakları, kaldırım, aşıevi, köprü ve okul gibi belediye hizmetleri ile ilgili kurulmuş vakıflar bulunmaktadır. Bunların masraflarının karşılanması için yine bağ, bahçe, tarla, hamam, dükkân gibi taşınmazlar vakfedilirdi.

Sağlıkla İlgili Vakıflar

Özellikle halka sağlık hizmetlerinin verilmesi, hastanelerin yapılması ve işletilmesi için bağışlar yapılmıştır. Selçuklular döneminde Anadolu'da kurulan çok büyük hastaneler bulunmaktadır. Bunların birçoğu dünya tıp literatürüne girerek övünç kaynağımız olmuşlardır. İleride bu kurumların işlevlerinden ayrıca söz edeceğiz.

Resim 6.2

*Dünyaca Ünlü
Amasya Darüüşşifası*

Kaynak: www.bimarhane.net

Yol Güvenliği ile İlgili Vakıflar

Bu vakıflar özellikle yol ve ulaşım güvenliği ile ilgilenirdi. Bu nedenle kervanların özgürce ve güvenle seyahatini sağlamak, yollarda kurulan kervansarayların işletilmesi için vakıflar kurulurdu. Ayrıca ortalama her kırk kilometrede bir posta menzili oluşturulurdu. Bu menzillerde “posta tatarı” adı verilen postacılar için at besleniyor, onların yol ihtiyaçları için gerekli gıda ve eşya bulunduruluyordu. Bunların işletilmesinden sorumlu kimselerin geçimlerini sağlamaları için bağ, bahçe ve tarla gibi taşınmazlar bağışlanıyordu. Yol güvenliğini sağlayan bir başka yöntem de derbent adı verilen dar geçitlerin yağmacılardan, kışın kar ve toprak kayması gibi durumlardan korunması önemliydi. Yolların sürekli kervanlara açık tutulması için bu görevi yapacak köylülere tarla, bağ, bahçe gelirlerinin kullanımı verilerek taşınmazlar vakfediliyordu. Vakıflar Anadolu'da her kırk kilometrede bir kurulmuş olan kervansarayların işletilmesi için geniş tarım arazileri, bağ ve bahçeler bağışlanarak kuruluyordu. Bu kervansaraylarda kervanlar üç gün için hiçbir ücret ödemeksizin kalabiliyorlardı. Üç günden fazla kalanlar için ise ücret alınıyordu. Ünlü gezginimiz Evliya Çelebi kervansarayların bu işlevleri ile ilgili geniş bilgi vermektedir. Kervansaraylar yağma, soygun ve hırsızlıklara karşı son derece güvenli kurumlardı. Bu da yol güvenliğini sağladığı için Anadolu'da serbest ticaretin hızla artmasını sağladı.

Malların ve üretimin serbest ve özgür dolaşımı özellikle 13. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar Anadolu'yu dünyanın en zengin bölgelerinden biri hâline getirmişti. Yol güvenliğinin sağlanmasında dikkat edilen noktalardan biri de şuydu: Bir kervan soygun, çığ düşmesi, heyelan ve benzeri sebeplerle zarara uğrarsa bu zararların ödenmesi için bir sigorta sistemi oluşturulmuştu.

Yol güvenliği açısından dikkat çekici örneklerden biri de Fatih Sultan Mehmet tarafından Gümüşhanede bu yöredeki Çepni Beylerine verilen vakıfnamedir. Buna göre Karadeniz üzerinden gemilerle gelen malların Doğu Anadolu ve İran'a taşınmasında, misafirlerin ağırlanmasında bölgedeki bazı geniş araziler vakıf olarak ayrılmıştı. Bu konularda elimizde çok sayıda belge ve kayıt vardır. Bu kayıtlar Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde saklandığı gibi bazı ailelerin elinde de bulunmaktadır.

Eğitimle İlgili Vakıflar

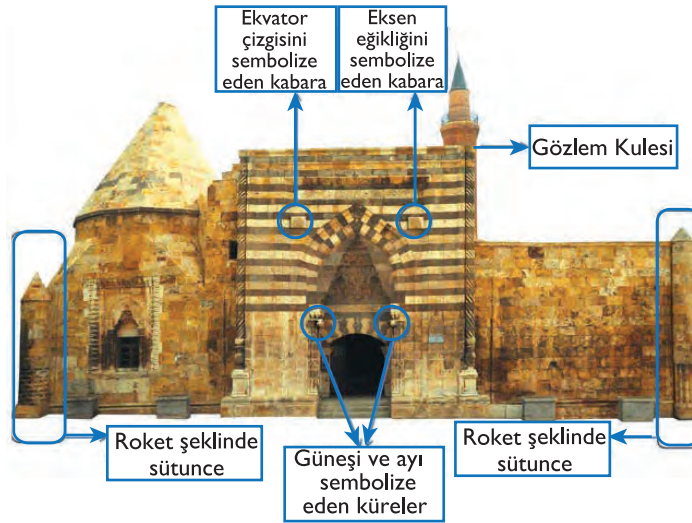
Anadolu'da eğitimle ilgili çok sayıda vakıf bulunmaktaydı. Bu vakıflar, kişilerin eğitim masraflarının tamamını karşılamaktaydı. Bu kurumlar içinde ilkokuldan başlayarak üniversiteye kadar eğitim veren birçok vakıf medresesi bulunmaktaydı. Bunlardan bir kısmı devlet adamları, eşleri ve varlıklı işadamları tarafından vakfedilmiştir. Hemen hemen Anadolu'nun bütün kentlerinde ve önemli ilçe merkezlerinde birbirinden ünlü yüksek okullar vardı. Bunların tamamı vakıf sistemi ile varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Kırşehir'de bulunan Nurettin Caca Bey Medresesi eğitim kurumları arasında en dikkat çekicilerinden biridir. Bu medrese, gökbilim alanında döneminin en önemli eğitim kurumuydu. Medresenin giriş kapısının bulunduğu cephenin iki köşesinde duvara yapılmış köşe süslerinin günümüzde uzaya fırlatılan roketlere benzemesi medresenin şaşırtıcı özellikleri arasındadır.

Resim 6.3

Nurettin Caca Bey
Gökbilim Medresesi

Kaynak: <http://www.cacabeymedresesi.com/cacabey.asp>

Bunlar arasında Amasya'da bulunan tıp fakültesinde 14. yüzyılda 190 hastalığa deneysel yöntemle çözüm bulunuyordu. Burada okuyan öğrenciler hiçbir ücret ödmeden barındırıldığı gibi öğretim üyeleri de maaşlarını vakıf gelirlerinden alıyorlardı. Amasya'daki tıp fakültesinde okutulan ders kitaplarının bazılarının Sorbonne Üniversitesine götürülerek ders kitabı olarak okutulduğunu biliyoruz. Bunlardan biri Şerafettin Sabuncuoğlu isimli doktorun Cerrahiyetü'l Haniye isimli kitabıydı. Kitap günümüzde Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır. Sorbonne Üniversitesine götürülen kitapların kopyaları Edirne Yıldırım Beyazıt Akıl Hastanesinde (Tıp müzesinde) sergilenmektedir.

Kayseri'de kurulmuş olan Gevher Nesibe Hatun Tıp Fakültesinde de beyinle ilgili cerrahi operasyonlar yapılabiliyordu. Bugün Gevher Nesibe Hatun Tıp Fakültesi, tıp müzesi olarak hizmet vermektedir. Medreselerin tamamı vakıf geleneği ile kurulmuştur.

Bu fakültelerde ayrıca hastaneler vardı ve burada hastalar ücretsiz olarak tedavi edilmekteydi. Hastaların tedavileri için özel av eti gerekiyorsa özel avcı ekibi aracılığı ile bu ihtiyaçları karşılanıyordu.

Vakıf olarak akıl hastaneleri bulunmaktaydı. Orta Çağ'da Avrupa'da akıl hastaları zincirlerle bağlanarak zindanlarda tutulurken bu vakıf hastanelerindeki hastalar müzik ve su sesi ile ücretsiz tedavi edilmekteydi. Bu hastanelerin en önemlilerinden biri de Edirne'de bulunmaktaydı.

İlkokul eğitimi için yapılan vakıflara örnek olarak İstanbul'da Ayasofya semtindeki Zeyni Hatun Vakfı verilebilir. Zeyni Hatun bütün taşınmazlarını ilkokul çocuklarına bağışlar. Bunun gerekçesini de şöyle dile getirir: “Kuşkusuz akıllı kimse odur ki bir saatte gafil olmayarak ahretin başlangıcı olan dünyada iyilik tohumlarını eke.” Zeyni Hatun mallarının yıllık gelirinin harcanmasını vakıf yönergesine şu şekilde koymuştur: “Her yıl merhum Mustafa Çelebi mektebinde yoksullara ve zayıflara dağıtılmak için yemek pişirilip dağıtılır. Her sene Ramazan ayında bin akçe elbise ve ayakkabıya harcanıp adı geçen okulda okuyan çocuklara bayramda giydirile. Bin akçe daha elbiseye harcanarak çevrenin yoksullarına, eğer onlar olmazsa yabancılardan dul ve yoksul kadınlara dağıtılır...” Okul ve eğitim hizmetleriyle ilgili vakıflar hakkında elimizde birçok örnek bulunmaktadır. Bunlar arasında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un Fatih semtinde yaptırdığı Sahn-ı Seman medresesinin vakfiyesi çok önemli bir örnek olarak gösterilebilir.

Kentte Sosyal Dayanışmayı Güçlendirici Vakıflar

Geleneğimizde toplum hizmetinin kent içinde en örgütlü yapıldığı kurum vakıf kurumudur. Kent yaşamını kolaylaştıran bu vakıflar sosyal dayanışmayı da geliştiren önemli topluma hizmet birimleri olarak bugün de örnek alınabilecek kurumlardır.

Yukarıda sayılanların dışında vakıfların yaptıkları diğer hizmetler şu şekilde sıralanabilir:

- Saatleri, günleri, ay ve yılları izlemekle ve halkı bilgilendirmekle görevli vakıflar.
- Kütüphanelere hizmet veren vakıflar.
- Evlenme çağına gelen öksüz kız çocuklarına yaşlıları için verilen kadar çeyizi sağlamakla görevli vakıflar.
- Borçlarını ödeyemeyeceği için hapse düşme durumunda olan kimselerin borçlarını ödeyerek onların tutuklanmalarını önlemek amacı ile kurulmuş vakıflar.
- İflas etmiş olan esnaf ve işadamlarını iflastan kurtarmak ve topluma yeniden üretici olarak katılmasını sağlamak amacıyla kurulmuş vakıflar.
- Kaleler için güvenlik için kurulmuş binalar ile donanmaya silah ve cephane bağışı yapan vakıflar.
- Köy ihtiyarlarının giyim ve kuşamlarının karşılanması için kurulan vakıflar.
- Yetimlere ve dul kadınlara yardım için kurulan vakıflar.
- Çocukların baharda açık havada gezdirilmesi için kurulan vakıflar.
- Yoksulların ve kimsesizlerin cenazelerinin kaldırılması için kurulan vakıflar.
- Açık hava okulları, spor meydanları kurmak ve geliştirmek için oluşturulan vakıflar.
- Kuşlara ve hayvanlara yem ve yiyecek verilmesi için kurulan vakıflar.
- Kentin hijyenik yapısını geliştirmek için kurulan vakıflar.

Daha birçok konuda kurulmuş vakıf kurumları bulunmaktadır. Bu durum toplumsal dayanışmada altı temel insan ihtiyacının ucuza veya hiç ücretsiz olarak sağlanmasına yardım ediyordu. Bu temel ihtiyaçlar çağların değişmesi ile değişmeyecek temel ihtiyaçlardı. Günümüzde de kalkınmış ve uygar toplum kavramı içine bu altı temel gereksinmeyi ucuza veya ücretsiz karşılayabilen toplumlar girmektedir. Bu gereksinmelerin geçmişte karşılanma biçimi şöyleydi:

- Yeme ve içme ihtiyacı aşevlerinde sürekli olarak karşılanıyordu. Fatih Sultan Mehmet kurduğu vakıfla her gün yoksullara akşam karanlığında kapalı kaplar içinde yemek götürülmesini istemişti.
- Barınma ihtiyacı üç güne kadar ücretsizdi.
- Seyahat edebilme olanağı vardı.
- Giyinme ve kuşanmada yardımcı olunuyordu.

- Sağlık hizmetlerinden yararlanma tamamen ücretsizdi. Vakıf yönergelerinde hastaların tedavisi için av eti gerekli olsa, getirmekle görevli özel avcı ekipleri vardı. Mevsimlik olmayan sebze ve meyve alınabilmesi için özel ödenek ayrılıyordu. İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet'in kurduğu hastane, Laleli semtinde Valide Sultan Darüşşifası Vakıfnamelerinde bu hususlar açıkça belirtilmektedir.
- Eğitim hizmetleri tamamen ücretsiz olarak karşılanıyordu.

Vakıfların işleyiş yönergelerinin önemli bir kısmı halen Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunmaktadır. Topluma hizmet bilincini aktarması bakımından bu belgelerdeki bazı önemli bilgilere kitabımızda yer verelim:

Yetim kızların evlendirilmesi ile ilgili olarak kurulan vakfın kurucu yönergelerinde şu bilgiler yer alır: "Her sene üç yetim kız çocuğuna, o sınıf kızlar gibi (yetim olmayan) on bin dirhem çeyiz masrafı ödenmesine".

İzmir Urla'da Ekmekçi Ahmet Nurettin 1730 yılında Çeşmede bulunan taşınmazlarını vakfetmişti. Hazırlanan vakıf yönergelerinde halkın temiz hava alabilmesi için: "Çeşme tarafında bina eylediğim köşk ve liman dahi vakıf olup halk temiz hava alabile." kaydı vardı.

Kili Nazırı Mustafa Ağa'nın 1826 yılında hazırlanmış olan vakfiyesinde; "Anılan vakıfların vakıf yönergelerinde vergi, duyuru masrafları çıkıldıktan sonra son kalanı kanun gereği iflas ederek tutuklananlara bağış olup kurtarılalar." denmektedir.

Vakıflar Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemlerinde büyük bir titizlikle işletilmişti. Vakıf kurumlarına toplumun bütün bireyleri özenle saygı göstermişti. Ancak gerileme dönemlerinde vakıf kurumlarının çıkarıcı insanlar tarafından amacı dışında kullanıldığı, mallarının yağmalandığı, bazı art niyetli kimselerin vakıfları vergi kaçırma aracı olarak kullandığı görülmektedir.

Bütün bu gelişmeler bize topluma hizmet bilinci ile ilgili önemli dersler vermektedir. Bu derslerden birisi eğitilmiş ve nitelikli insanlardan oluşan toplumlarda topluma hizmet bilincinin kökleşebileceğidir. Eğer toplumun bireyleri bu bilinçte değilse topluma hizmet bilincinin gelişmesi olası değildir. Bunu geleneğimizden gelen sosyal yardımlaşma kurumlarının iyi işletildiği dönemlerde ve amacı dışında kullanıldığı zamanlarda açıkça görüyoruz. Çıkarıcılığın, bencilliğin ve mal hırsının adeta bir tutku hâline geldiği toplumlarda topluma hizmet bilincinin gelişmesi de mümkün değildir. Topluma hizmet bilincinin gelişmesinde eğitimin çok önemli ve birincil unsur olduğunu söylemeliyiz.

Topluma hizmet bilinci açısından geleneksel toplum yapımızı değerlendirdiğimiz zaman devletin bu hizmetleri tamamen halka bıraktığını görmekteyiz. Toplumumuzun geliştirdiği yöntemlerin korunması konusunda devlet etkin önlemler almış ama bu kurumların yönetilmesine zorunluluk olmadıkça karışmamıştır. Vakıflarda özellikle vakıf mütevellisinin ölümü, yeni aday olmaması veya seçilememesi hâlinde vakıf hukuku işletilmiştir.

İNTERNET

Google'dan Edirne Bimarhanesi, Gevher Nesibe Hatun Darüşşifası, Şerafettin Sabuncuoğlu ve Cerrahiyetü'l Haniye, Sahn-ı Seman Medreseleri, Caca Bey Gökbilim Medresesi anahtar sözcükleri ile arama yaptığınız zaman çok sayıda bilgi ve görsele ulaşmanız olasıdır.

Geleneğimizde topluma hizmet bilincinin iş yaşamını düzenleyen çok önemli sivil toplum örgütlenmeleri de bulunmaktadır. İş, üretim, pazarlama ve paylaşım bilincinin beslendiği bu sivil toplum örgütlerine daha yakından bakalım.

AHİLİK, YAREN, ERFENE, SIRA GEZME, SEĞMEN, İMECE VE SALMA GELENEKLERİ VE TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

Ahilik

Topluma hizmet anlayışının toplumumuzda övünçle inceleyeceğimiz kurumlarından biri de Ahiliktir. Ahi sözcüğünün kaynağı konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi Ahi sözcüğünün Arapça “kardeş” anlamına geldiği savıdır.

İkincisi ise Türkçe “akı”nın, “cömert, cesur” anlamına geldiği savıdır. Bunların hangisinin doğru olduğu yolunda elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. İşlevlerine baktığımız zaman Ahilik kurumunun her iki anlamı da içine aldığı görülmektedir. Ancak bu kurum Arap dünyasından çok Selçuklu ve Osmanlılar arasında yaygındı. Kurucusu Horasan üzerinden Anadolu’ya gelen bir inanç önderi olan Ahi Evran idi. Hâlen Doğu Türkistan’daki Uygurlar arasında “meşrep” adı verilen ve yaşayan bir örgütlenme ile benzer özelliklere sahiptir. Bu yüzden Ahilik kurumunun, daha çok Orta Asya’dan Anadolu’ya gelen bir sosyal yardımlaşma kurumu olduğu tezini güçlendirmektedir.

Ahi Evran, Horasan üzerinden gelen Türkmen boylarının göçü sırasında Anadolu’ya gelmişti. Önce Kayseri’ye yerleşmeyi düşünmüştü. Ancak İlhanlıların Kayseri’yi kuşatması üzerine Kırşehir’e yerleşmişti. Ahiliğin Anadolu’da yaygınlaşmasını buradan sağlamıştı. Ahi Evran hakkında çağdaşı yazar Gülşehri’den birçok bilgi almamız mümkündür. Ahi Evran dericilik yapıyordu. Dericilerin piri kabul ediliyordu. Zaman içinde Ahilik Anadolu’da çok yayıldı. Bu konu üzerinde ilk önemli araştırmaları yapan Prof. Franz Teaschner Ahiliğin yaygın olarak Anadolu topraklarında bulunduğunu söylemektedir. Aynı savı ünlü Arap gezgin İbn-i Batuta da öne sürmektedir.

Osmanlı Beyliğinin kuruluşu sırasında Osman Gazi’nin hocası olan Şeyh Edebali de bir Ahi ileri geleni olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden Osmanlıların Anadolu’dan Balkanlar’a geçmesi ile birlikte Ahilik, Balkanlar’da da yaygınlaşmıştır.

Ahilik esnaflar arasında yardımlaşmayı, eğitimi, dayanışmayı ve toplumsal yardımlaşmayı esas alan bir kent toplum hizmeti kurumudur.

DİKKAT

Her iş ve meslek grubunun bir Ahi birliği olurdu. Bu Ahi birlikleri kendi içinde usta, kalfa ve çırak olmak üzere meslek sahipleri ve adaylarını sınıflandırır. Ahi birliğinin başkanı, mesleğinin en ustası ve en saygını olan kişi olurdu. Ahi birliklerinin görevi kent içindeki esnafa şu yararları sağlardı:

- Hammadde gereksinmesinin karşılanmasını organize ederdi. Kente dışardan gelen hammaddenin dağıtımının hakkaniyet ölçüsüne göre yapılmasını sağlardı:
- Üretilen malların kalitesinin kontrolü yine Ahi birliğinin başkanı veya görevlendirdikleri tarafından yapılır. Bu yöntem kentte üretilen malların bir kalite standardını oluştururdu.
- Meslek etiğini oluşturan ilkelerin uygulanması titizlikle denetlenirdi. Mala hile karıştırmak, malı olduğundan daha fazla ücretle satmak; bozuk, kalitesiz mal satmak aynı alanda satış yapan diğer iş yeri sahibinin müşterisini çekmek kesinlikle yapılmaması gereken şeylerdi.
- Meslek içi eğitim çalışmaları planlanır ve yürütülürdü.
- Meslekte çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükseltirme sınavları bu Ahi birlikleri tarafından gerçekleştirilirdi.
- Ustalar için yeni işyeri açılması sırasında Ahi birlikleri işyerinin açılmasına maddi ve manevi olarak destek olurlardı.

- Ahi Zaviyesi adı verilen toplanma yerlerinin işletilmesi ve kullanılmasında bir disiplin oluşturulur ve bu disiplin uygulanırdı.
- Kente il dışından gelen misafirlerin barındırılması ve ağırlanması Ahi birlikleri üstlenirdi.
- Kentin sorunlarının çözümüne katkıda bulunarak kaldırım, köprü, çeşme okul gibi kurumların açılmasına esnaftan para toplayarak katkıda bulunulurdu.
- Kentin güvenliğini sağlamak üzere özellikle kalfalar geceleri kentte nöbetleşe devriye gezerlerdi.
- Savaş anında genç Ahilerden oluşturulmuş askerî birlikler orduya katılırdı.

İTERNET

Bu konuda Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinin internet sayfasında Ahi Evran Araştırma Merkezinin çalışmaları izlenebilir.

Ahilerin “fütüvvetname” adı verilen bir yönergeleri bulunuyordu. Her Ahi birliğinin fütüvvetnamesi bir diğerinden farklı olabilirdi. Bu yönergeler meslek etiği ve Ahi birliklerinin görüş ve düşüncelerini içeriyordu. Ahi birlikleri sadece Ahi’nin iş yaşamını düzenlemiyor, günlük yaşamın için de sıkı düzenlemeler getiriyordu. Örneğin ,bir Ahi evine yiyecek götürüyorsa başkalarını imrendirecek biçimde açık değil kapalı götürmek zorundadır. Yolda yürürken bir şeyler yiyerek yürümemelidir. Aşırı gösterişli giyinmemeli ve gösterişli evlerde oturmamalıdır .

SIRA SİZDE

4

Günümüzde topluma hizmet bilincinin gelişmesinde geleneğimizdeki bu uygulamalardan nasıl yararlanabiliriz?

Ahilik Selçuklular döneminde Anadolu’nun bütün kentlerinde ve büyük ilçelerinde hızla örgütlenmiş ve topluma hizmet bilinci ile hareket ederek kentlerin yaşanılabilir bir ortam hâline gelmesini sağlamıştır. Selçuklular döneminde Ahi birliklerinin çalışmalarına devlet hiç karışmamıştı. Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar da Ahi birliklerinin çalışmaları bağımsız bir biçimde sürmüştür. Hatta bir süre Ahiler Ankarada kenti idare etmişlerdi. Fatih Sultan Mehmet padişah olunca bir yiğit başılık kurumu oluşturmuştu.

Ahiler her akşam Ahi zaviyesine uğramakta, çıraklar ve kalfalar zaviyede hizmet etmekteydi. Esnaf, kazancının bir kısmını Ahilerin toplanma yeri olan Ahi zaviyesinin girişinde bulunan Ahi sandığına bırakırdı. Burada biriken gelir ise kentin temel ihtiyaçları için kullanılıyordu. Sandıkta toplanan para yiğit başı ve kethüda adı verilen Ahi toplumunun iç düzenini yürüten kişi tarafından toplanırdı. Harcamalar ise o Ahi birliğinin oluşturduğu bir kurul tarafından yapıldı. Ahilerin bir yıllık bütçelerinde yaptıkları harcamalarla ilgili fikir vermesi bakımından bir örnek verelim:

- Mevlüt okutma bedeli 600
- Fakirlere kömür ücreti 680
- Ramazan’da fukaraya ekmek 1200
- Yetim ve dullara elbiselik basma 600
- Fukaraya tedavi ücreti 350
- Ölülere kefen 170
- Misafirlere 1100
- Taş köprü tamiri 380
- Muallim ücreti 1500
- Sokakların tamiri 150

Bu yardım listesini aldığımız kaynak, harcamanın kuruş, lira veya o zamanın harcam birimlerinden olan dirhem olup olmadığını belirtmemektedir. Ancak yardımın oranı

ve yapıldığı yerler çok önemlidir. Bu bakımdan ele alındığı zaman görülecektir ki vakıf hizmetlerindeki topluma hizmet anlayışı ile Ahi birliklerinin topluma hizmet birimleri birbirleri ile uyuma göstermektedir. Dikkat edilirse yoksullara yardım, sağlık ve eğitim hizmetleri ile kentin belediye hizmetlerine ayrılan bedeller önemli bir yer tutmaktadır.

Ahiliğin Selçuklu ve Osmanlı Devleti döneminde yaşanan parlak uygarlığın oluşmasına çok büyük katkısı olduğu bilinmektedir. Bu dönemlerde Anadolu'ya gelen yabancı seyyahların Ahilerle ilgili gözlemleri de çok önemlidir. Ahilerin kent yaşamındaki gücünü ele alarak anlatan ünlü gezginlerden birisi İbn-i Batuta isimli Arap gezgindir. Batuta Alanya'ya gemi ile gelmiş, kendisini limanda karşılayanlar arasında kılık kıyafeti son derece sade ve yoksul giyimli gibi bir kişinin de olduğunu görmüştü. Yanındakilere teşekkür ettikten sonra yoksul giyimli kişiyi göstererek "Bu yoksul kişiyi neden beni karşılamaya getirdiniz?" diye sormuştu. Bunun üzerine karşılayanlar o yoksul giyimli kişinin Alanya'nın Ahilerinin başı olduğunu, varlıklı bir insan olduğunu, Ahi geleneği sebebiyle gösterişli giyimden özellikle kaçındığını söylemişlerdi.

İbn-i Batuta Denizli'ye gittiği zaman kentin girişinde iki farklı Ahi birliğinin uzun süre tartıştıklarını görür ve nedenini öğrenmek ister. Tartışmanın nedeni İbn-i Batuta'yı hangi Ahi birliğinin ağırlayacağıdır. Gezgin bunu büyük bir hayretle anlatır.

İbn-i Batuta, Ahi kurumunun yaygınlığı için ise; "Bilad-ı Rum'da (Anadolu) oturan her Türkmen topluluğunun il, ilçe ve köyünde vardır." demektedir.

Haçlı seferleri kroniklerinde de yaralanarak esir düşen haçlı askerleri, kendilerini tedavi eden ve kendilerine yardım eli uzatan Ahi birliklerinden söz ederler. Bu yüzden Avrupa'da Haçlı seferleri sonrası gelişen lonca sisteminin Ahiliğin etkisiyle geliştiği düşünülmektedir.

Ahiliğin güçlü bir biçimde yaşayabilmesinin temelinde güçlü bir eğitim yatmaktadır. Bu, Ahi ahlakı çevresinde oluşturulmuş sıkı bir eğitimidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi topluma hizmet bilinci ancak verilecek sıkı ve ciddi bir eğitim sonunda toplumda yaygınlaşabilir ve etkin olabilir. Ahilerin verdiği eğitimde temel etik değerler çok iyi belirlenmişti. İş yeri sahibi, bu etik değerleri daha çocukluğundan başlayarak bir yaşam biçimi hâline getiriyordu. Eğitim yalnızca bilgi aktarımı biçiminde değil bütün bir gün içinde yaşamın bir parçası halinde veriliyor ve kontrol ediliyordu. Böylece topluma hizmet bilinci benciliklerinden, hırs ve kıskançlıklarından arınmış insanların kazandıkları bir bilinç hâline dönüşüyordu.

Öncelikle Ahilikte her Ahi'nin mutlaka bir mesleği olmalıdır. Kişi, birden fazla meslek koluyla değil yeteneği olan bir meslek koluyla ilgilenmelidir. Ahilerin kurtulmaları gereken en önemli kusur; tamah, yani açgözlülüktür. Bu yüzden daha cıraklık aşamasından başlayarak kişisel açgözlülüktan kurtulmak için çalışılırdı.

Ahiliğin temel ilkeleri şunlardır:

- **Elini açık tut:** Yani cömert ol. İhtiyacı olan kimseye bir şey verirken o kişinin gururunu kırmadan ve onu sıkıntıya düşürmeden ver. Verdiğin şey bir övgü bile olsa onu karşılık beklemeden ver.
- **Sofranı açık tut:** Yani konuksever ol. Konuğun gelmesini bekle veya davet et. Konuğa evinde yiyecek olarak ne varsa onlardan çıkar. Konuk ağırlamak için kendi rahatından vazgeçerek konuğun rahatını düşün.
- **Kapını açık tut:** Konuklarını barındır ve senden yardım isteyenlerin yardım isteklerini karşıla.
- **Dilini bağlı tut:** Yani her sözü söyleme. Çünkü söz kalp kırar gönül incitir. Dedi-kodu ve başkalarını arkalarından eleştirmeden (gıybetten) sakın. Bu konuda Kırşehirli yazar Gülşehri şu sözleri söylemiştir:

“Kocalar hizmetle oturmuş durur
Hoş yiğitler tapuda oturmuş durur
Elli yıl ben bu aradan gitmedim
Bir acı söz kimseden işitmedim”

Burada Ahilerin en ileri gelenlerinin sofrada insanlara hizmet ettiklerini ve Ahilerin ağızlarından elli yıl boyunca bir kötü söz duymadığını söylemesi konuşmaya verilen önemi göstermesi bakımından çok önemlidir. Diğer temel ilkeler ise şunlardır:

- **Gözünü bağlı tut:** Yani ayıpları, kusurları ve eksikleri görerek onları insanların yüzlerine vurma.
- **Belini bağlı tut:** Cinsellik konusunda kendini koru. Yaşamını sadece cinsellik olarak algılamak. Yapılmaması gereken davranışlardan sakın.

Bu temel ilkeler doğrultusunda her Ahi adayı çırağa dört yol gösterici verilirdi:

- **Ustalar:** Ustalar mesleği ve meslek ahlakını öğretirdi.
- **Yol atası:** Bütün yaşamı boyunca kendisi için gerekli olan tutum davranışları kazanmasını sağlardı.
- **Sağ ve sol yol kardeşi:** Daha önce Ahiliğe girmiş iki kişi Ahi adayına sürekli arkadaşlık yaparak onun tutum ve davranışlar kazanmasını sağlardı.

SIRA SİZDE

Geleneğimizdeki yardımlaşma bilincinin toplumsal etik kuralları ile ilişkisini ve bunda eğitimin rolünü değerlendiriniz?

Çocukluktan başlayan bu eğitim sonucunda her aşamada gelişmesi izlenen Ahi adayı ara sınav ve denemelerden de geçiyordu. Bütün bu aşamalardan geçerek başarılı olan Ahi adayı için “şed bağlama” adı verilen bir tören yapılıyor ve bu toplantıdan sonra artık o kişi, usta olarak kabul ediliyordu. Ustanın kendisine ait bir işyerinin açılması konusunda Ahi birliği yardımcı olurdu. Böylece toplum yeni bir işyeri ve yeni istihdam olanağına kavuşurdu. Ahi ustalarının mallarının kalitesinin kontrolünü ise o Ahi zaviyesinin başkanı yapardı. Zaman zaman kendisine bağlı Ahi birliğinin ustalarının üretimini kontrol ederdi. Bu kontroller sırasında eğer mal kalitesiz veya hileli olarak üretilmişse o kişi cezalandırılırdı. Bu cezalandırılma biçimleri içinde bazı örnekler dilimizde yaygın olarak kullanılan deyim hâline gelmiştir. Ayakkabıcıların Ahi birliği başkanı kontrol ettiği bir ayakkabıda kusur olduğunu görürse pabucu üreten ustanın işyerinin damına atardı. Türkçede “pabucu dama atılmak” deyimini buradan gelmektedir. Esnaf, pabucu ancak affedildikten sonra oradan indirebilirdi. Eğer o pabuç orada durursa kentteki kimse o işyerinden alışveriş yapmazdı.

Ahi Yönergeleri

Geleneğimizde bulunan topluma hizmet kurumları içinde Ahiliğin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu önemi belirtmeden önce özellikle Ahi kurumlarının yönergelerinden söz etmemiz gerekmektedir. Bugün elimize geçmiş olan 24 Ahi yönergesi bulunmaktadır ki bunlara Fütüvvetname adı verilmektedir. Bu yönergeler dünya üzerinde yazılmış ilk sivil toplum örgütü yönergeleri olmaları bakımından çok önemlidir.

Ahilik bir sivil toplum örgütüdür. Yani devlet erki tarafından kurulmayan ve yönetilmeyen, bireylerin kendi istekleriyle bir araya geldikleri, yönergelerini oluşturarak yürüttükleri sivil toplum örgütüdür. Yönergeleri ise bir kent içinde toplumsal yaşayışı düzenleyen dünyanın ilk önemli yönergeleri arasında yer almaktadır.

Birçoğu Türkçe yazılmış olan bu yönergelerde genellikle dört ana bölüm bulunur. Günümüz sivil toplum örgütü yönergelerine ışık tutması bakımından önemli olan bu yapıya kısaca göz atalım:

Birinci bölümde, Ahiliğe alınacak kimselerin özellikleri anlatılır. Bu özellikler arasında bir meslek becerisi arandığı gibi bireyler arası ilişkilerde başarılı ve saygılı, eğitmeye uygun kimseler seçilir. Ahiliğe alınmayacak kişiler arasında işsizler kendisine bir meslek edinmeyi düşünmeyen kimseler en başta gelirdi.

İkinci bölümde, Ahi birliğinin ahlaki temelleri anlatılır. Bu bölüme “feyz ağacı” adı verilir. Ağacın kökü yerde dalları ise gökyüzüne doğru uzanmıştır. Bu dalların en önemlisi doğruluktur. Ahi’nin harçlığı en fazla on sekiz dirhem gümüşdür. Bilgi sahibi olmalıdır. Cahili hor görmeden onu eğitmelidir. Devlet adamlarının kapısına onlar gelerek çağırmadıkça gitmemelidir. Yoksulları doyurmalıdır. Ahi kardeşini sevmeli ve ona bağlanmalıdır. Kibirli olmamalıdır. Dostlarına karşı vefalı olmalı, kimseyi incitmemeli ve kimseden incinmemelidir. Sabırlı olmak ve temizliğe özen göstermek, Ahi adayının diğer özellikleridir.

Üçüncü bölümde Ahiliğin kuralları üzerinde durulmaktadır. Bu kuralları yukarıda ayırtılı olarak vermiştik. Bunlara ek olarak başka dinden olan, insanları birbirine düşüren, içki içen, kasap, cerrah, kendince kötü kurallar koyan kimseler, avcılar, para ve mal biriktiren aç gözlüler, yalan söyleyenler, insanlara kıskançlık ve kinle bakan kimseler, gam-mazlar, haram yiyen ve masum insanlara iftira edenler Ahi birliklerinde yer alamazlardı.

Bu bölümde Ahi birliğinin daha önceki başkanlarının isimlerinin bulunduğu bir şecere bulunur. Bu şecere aynı zamanda o Ahi birliğinin serbestçe çalışmalar yapabilmesi için bir belgedir.

Ahi yönergelerinin bazılarında törenler de bütün ayrıntısı ile anlatılmaktadır. Özellikle çıraklıkta Ahi adayına yol kardeşi verilmesi bir törenle olmakta, daha sonra ise çıraklıktan kalfalığa geçiş töreni yapılmaktadır.

Çıraklık eğitimi günümüzde nasıl yapılmaktadır?

SIRA SİZDE

Çıraklıktan kalfalığa geçiş töreni günümüzdeki gibidir. Bir eğitim programını tamamlayan kişinin daha üst bir eğitim programına başlamasını andırmaktadır. Öncelikle kalfalığı hak ettiğini yanında çalıştığı ustasının belirtmesi ve yol arkadaşlarının onun kalfalığa yükseltilmesinde bir sakınca olmadığını belirtmesi gerekirdi. Aday, mesleği ile ilgili tamamen kendisinin yaptığı bir işi ustalar kuruluna sunmak zorundadır. Eğer bunlar başarılı bulunursa bundan sonra yerine getireceği 7 temel davranış kendisine söylenirdi. Sonra kalfalık kuşağı kuşatılırdı. Bu durum günümüzde üniversite mezunlarının cübbe giyme törenlerini andırmaktadır.

Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Cemiyetinin internet sayfasını arama motorlarından girerek inceleyiniz.

İNTERNET

Kalfalıktan ustalığa yükselme törenleri de benzer bir biçimde yapılmaktadır. Artık ustalığı elde etmiş olan kişi kendi işyerini açabilmektedir. Burada Ahi birliği yaşadıkları kente gelen üretimde kullandıkları hammaddeyi de belirli bir adalet ölçüsü içinde dağıtmaktadır. Artık işyeri açması uygun görülen usta için de kente gelen hammaddeden Ahi birliğinin başkanı hak ayırarak o kişinin de üretime katılmasını sağlardı.

Ahi zaviyelerinin de önceden planlanmış bir mimari yapıları bulunuyordu. Bu yapı içinde sofraya çıkarılabilen, misafir ağırlanabilen bahçe içinde bir yapıydı. Gelen misafirlerin binek hayvanlarının konulduğu ahır, ekmek pişirmek için fırın, yiyecek stoku için kiler ve aşevi ile konukların temizlenebilmeleri için hamamı bulunurdu.

Ahi zaviyesinde yalnız mesleki bilgiler konuşulmaz aynı zamanda musiki, sanat, edebiyat ve tasavvuf sohbetleri yapılır, bunun eğitimi verilirdi. Bir Ahi aynı zamanda geniş

bir genel kültür sahibi olurdu. Konukların ağırlanması sırasında gelen konukların kültürel birikimleri, geldikleri kent, bölge ve ülkelerden getirdikleri bilgiler de bir eğitim aracı gibi kullanılarak esnafın kültürel durumunu yükseltirdi.

K İ T A P

Sabahattin Güllülü'nün Ahi Birlikleri isimli doktora tezi bu konudaki çalışmalardan biridir. Ahilik üzerine yazılmış çok sayıda kitap bulunmaktadır.

Ayrıca Ahi kalfalarına yiğit adı verilirdi. Yukarda da belirttiğimiz gibi bunlara bazı görevler verilirdi. Kalfalar kentin güvenliğini sağlamak, evleri ve iş yerlerini hırsızlık ve yağmalara karşı korumak için kentte nöbet tutarlardı. Selçuklular döneminde siyasal istikrarsızlıkların kentlere zarar vereceğini bildiklerinden, istikrarı sağlamak için etkin önlem alır ve iç barışa katkıda bulunurlardı.

Ahilerin önemli özelliklerinden biri de kırsal kesimle kent arasında köprü olmalarıdır. Köylerde veya kırsal alanda üretilen tahıl ürünleri, sebze, meyve, yağ, süt, yoğurt, yapağı, deri ve değişik madenlerin kentte işlenmesi ve pazarlanmasını yaptıkları için köy yaşamının gelişmesine, köy ve kent farkının azaltılmasına katkıları olurdu.

D İ K K A T

Ahilik devlet tarafından kurulmuş ve yönetilmiş bir kurum değildir. Halkın içinden çıkmış bir sivil toplum örgütlenmesidir. Haçlı seferlerinden sonra Avrupa'da kurulan lonca sisteminin Ahilikten esinlendiği yönünde bilim adamlarının değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Topluma hizmet eğitimi kavramı ülkemizde eğitim ve öğretime yeni girmiş bir kavramdır. Günümüzde topluma hizmet eğitimi ile katılımcılık bilincini bütün bireylere aşılacak ve katılımcı demokrasi dediğimiz kavramı geliştirmek amaçlamıştır. Geleneğimizde ise zengin bir topluma hizmet bilinci bulunmaktadır. Geleneğimizdeki bu özellikleri çağdaş demokrasinin katılımcılık ruhuyla birleştirerek daha nitelikli bir toplum yapısına ulaşmamız olasıdır.

Geleneğimizde iki önemli topluma hizmet kurumunu gördükten sonra bir başka kurum üzerinde de durmamız gerekecektir. Bu örgütlenmeler amaçları birbirinin aynı olduğu için bir arada değerlendirilecektir. Amaçları yanında ufak farklılıklarla uygulanan biçimleri de birbirine yakındır.

Erfene

Erfene, değişik yörelerde ferfene veya herfene şeklinde de adlandırılır. Biz ünitelerde erfene sözcüğünü kullanacağız. Sözcüğün nereden geldiği tam olarak bilinmemektedir. Çankırı yöresinin geleneklerini 1932 yılında derleyen Hasan Üçok, Erfene kelimesinin Arifane veya Zarifane'den değişme bir sözcük olduğunu söylemektedir.

Erfene genellikle uzun kış geceleri birbirleriyle bir arada bulunmaktan zevk alan kimselerin yaptıkları bir eğlence toplantısıdır. Anadolu'nun özellikle kırsal alanında hâlen süren bu toplantıların genel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Erfene yaşlılar arasında yapılan bir toplantıdır. Yaşlıların erfenesi ile gençlerin erfenesi birbirinden farklılıklar gösterir.
- Kadınlar ve erkekler ayrı ayrı erfene yaparlar.
- Erfene genellikle haftada bir yapılan bir sohbet toplantısıdır.
- Diğer toplantılarda olduğu gibi yemekli olarak yapılmaktadır.
- Genel olarak toplantıya katılanlar en az altı en çok 20 kişiden oluşur.
- Bir köyde, ilçede veya kentte birden fazla erfene toplantısı yapılır.
- Erfene meslek gruplarının değil birbirleriyle bir arada bulunmaktan mutluluk duyan kimselerin toplantısıdır.

Erfene yapılmadan önce günü kararlaştırılır. Toplantının yürütülmesinde bazı yörelerde “delikanlı başı” adı verilen kişiler öncülük ederler. “Değnekçi başı” veya “çavuş” denilen kimseler ise toplantının disiplinini sağlarlar. Yiyecek ve içecek ikramı, müzik ve oyunların organizasyonu ise daha çok arkadaşları arasında saygın kimseler tarafından yürütülür.

Erfene toplantılarında genellikle toplantıya gelenler evlerinden yiyecek getirirler. Bu yiyeceklerin birbirine karıştırılması ile ikramlar yapılır. Bazı yörelerde ise yapılacak bir yemeğin malzemesi de değişik kimseler tarafından getirilerek yemek hep beraber pişirilir. Erfenenin ruhu her şeyin paylaşılmasıdır. Eğer toplantı için mali bir harcama yapılmışsa bedel ortak olarak karşılanır.

Toplantı bir disiplin içinde başlar. Yine bir disiplin içinde biter. Toplantının başlangıcında yörenin sorunları konuşulur ve ortak bir çözüme varmak üzere karar verilir. Genellikle ortak sorunların çözümünde imece kararlarının alındığı yerlerden biri bu erfene toplantılarıdır.

Bu ön görüşmeden sonra “değnekçi başı” veya “çavuş” adı verilen kişi oyunları başlatır. Bu oyunlar ilerde Yaren’de açıklanacağı gibi üç ana beceriye yöneliktir. Dil becerisi, dikkat, dayanıklılık becerisi ve taklit becerisine dayanır. Bu oyunların belli başlıları şunlardır:

- Yüzük oyunu
- Kim vurdu oyunu
- İğneye ip geçirme oyunu
- Elma kapma
- Helisa Oyunu

Bu oyunların her yöreye göre değiştiği ve çeşitlilik gösterdiği düşünülürse bütün Türkiye’de zengin bir oyun repertuarı olduğu söylenebilir.

Oyunların oluşturduğu coşku ile birlikte müzik ve halk oyunları da devreye girer. Daha sonra topluca yenilen yemekle birlikte fefene dağılır.

Köyde, ilçede veya kentte bir erfeneye katılmamak büyük bir kusur olarak kabul edilir. Erfenenin asıl amacı sosyalleşmek ve toplumun birbiriyle kaynaşmasına katkıda bulunmaktır. Bu yüzden erfeneye katılmayanlar için bazen cezalar verilir. Bunlardan birisi, erfeneye gelmeyeninin evinin önüne bir eşekle gidilmesi, o kişinin zorla eşeğe bindirilip erfeneye getirilmesidir.

Bu toplantılar toplumsal kaynaşmayı sağlar. Ayrıca kültürel zenginliğin paylaşılması bilincini aşılması bakımından da önemlidir. Bunun yanında güldürerek ve eğlendirerek eğitime amacı da güdülmektedir. Bu toplantıların bir başka önemli boyutu ise kuşaklar arasındaki kaynaşmayı sağlamasıdır.

Yaren Meclisi

Topluma hizmet bilincinin yaşatıldığı sivil toplum örgütlenmelerinden biri de Yaren meclisleridir. Yaren meclisleri Anadolu’da sadece kentlerde değil, kırsal alanda da uygulanan bir gelenek olarak göze çarpmaktadır. Bu yüzden kent yarenî ile köy yarenî birbirinden farklı olarak uygulanmıştır. Anadolu’nun birçok yöresinde var olmasına rağmen birçok ilde ve köyde unutulmaya yüz tutmuştur. Şu anda Çankırı, Kastamonu, Bolu, Denizli ve çevrelerinde yaşatılmaya çalışılmaktadır. Çankırı’da yaren kültürünün yaşatılması için özel bir çaba harcanmaktadır. Bu yüzden hâlen varlığını sürdürdüğü yer Çankırı ve köyleridir.

Yaren meclisinin özellikle kış ayları gelmeden önce başlayarak uzun kış ayları süresince belirli günlerde yapıldığı görülmektedir. Tarihsel kökeni hakkında kesin bir bilgimiz bulunmamakla birlikte Yaren meclisinin bazı bölümleri Ahi geleneklerine benzemektedir. Yaren meclisi, yine bize özgü toplanma geleneklerinden biri olan cem törenlerini de andırmaktadır. Bu benzerliklerden dolayı, Yaren meclisinin kökeninin tarihin çok eski dönemlerine kadar indiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yaren meclisi büyük bir kentte birden fazla olabildiği gibi küçük kent ve ilçe merkezlerinde daha az sayıda bulunabilmektedir. Meclise katılanlarının sayısı en fazla 24 kişi olmaktadır. Son zamanlarda bu kurala uyulmamaktadır. Bir kent içinde aynı gün veya farklı günlerde birden fazla Yaren meclisi toplanırdı. Bir yaren meclisinden diğerine davete gidilerek birden fazla Yaren meclisi arasında iletişim kurulurdu.

Yaren meclisinde toplumun o dönemdeki sosyal ve kültürel sorunları konuşulurdu. Yaren meclisinin bazı bölümlerinde sazlı sözlü eğlence ve değişik göstermelik oyunlar sergilenirdi. Zaman içinde sosyal konular daha az konuşulmuş, eğlence kısmına daha çok önem verilmiştir. Zamanla Yaren meclisinin de asıl amacından sapma görülmektedir.

Yaren meclisinin toplanması için öncelikle Erfene yapıldı. Bu toplantıda Yaren meclisinin toplantı günü ve saatleri belirlenirdi. Bu toplantılar Ekim ayından sonra planlanırdı. Kış boyu belirli aralıklarla sürdürülürdü.

Yaren meclisinin gün ve saatleri belirlendikten sonra meclisi yönetecek bir “başaga”, bir “küçük ağa” ve bir de “çavuş” seçilirdi. “Başaga” toplantının genellikle masraflarını da karşılayan çevresinde saygınlığı ile tanınan kişi olurdu ve meclisin sağlıklı ve düzenli yürütülmesinden sorumluydu. “Küçük ağa” ise toplantının her türlü hazırlıklarını yapardı. “Çavuş” ise her türlü hazırlık tamamlandıktan sonra toplantının yürütülmesiyle ilgilenirdi. Toplantıda disiplinin sağlanması ve kuralların titizlikle uygulanması da onun göreviydi. Yaren meclisi özellikle uzun kış gecelerinde her hafta düzenlenmekteydi. Bu yüzden her haftanın “başagası” farklı bir kişi de olabilmekteydi.

Toplantılar için Anadolu’nun birçok yöresinde birbirine benzer biçimde ağa seçimi yapılmaktadır. Kırkpınar güreşlerinin yürütülmesinde de bir ağa seçilmekte ve ağa o yıl içinde güreşlerin yürütülmesini, misafirlerin ağırlanmasını, güreşlerin canlı ve şenlikli geçmesini sağlamaktadır. Böylece dolaylı olarak amacı topluma hizmet olan bu şenlik ve toplantıları, bir sivil toplum örgütlenmesi olarak kendini göstermektedir. Bir kişinin ağa veya başaga seçilmesi ekonomik olarak çok masraf etmek demektir. Ancak bu, seçilen kişiye toplumda büyük bir saygınlık sağlıyordu.

Yaren meclisine herkes alınmazdı. Konuklar da eğer toplantıda bulunanların tamamının izni olmazsa toplantıya alınmazdı. Konuklar toplantıya katılsalar bile toplantının her aşamasına katılamazlardı. Bunun sebebi, Yaren meclislerinde sadece yarenleri ilgilendiren sorunların ve durumların konuşulmasıydı.

Toplantılara giriş ve çıkış büyük bir disiplin altında yapıldı. Bu disiplinin toplantının sağlıklı yürütülmesi, önemsenmesi, laubalilik ve taşkınlıklara izin verilmemesi açısından büyük önemi vardı. Bu toplantılarda, aynı zamanda bireylere genç yaşlarından başlayarak duruş, oturuş, saygı ve sevgi kavramları öğretilirdi.

- Yaren toplantısının bölümleri şunlardır:
- Önce toplantıya çavuş ve küçükağa gelirdi.
- Saz heyeti daha sonra gelerek yerini alırdı.
- Yarenler ikili veya üçlü olarak gelir, küçükağayı selamlayarak yerlerine otururlardı.
- Daha sonra başaga gelerek yerini alır. Bütün bunlar olurken saz heyeti peşrev adını verdiğimiz toplantının giriş müziğini çalardı.
- Bütün yarenler tamam olduktan sonra kahve ikramı başlardı.
- Kahve ikramından sonra toplu veya tek tek halk müziğimizin önceden bilinen tür-küleri söylenirdi.

- Mahkeme kurulurdu. Mahkemede daha önceki yaren toplantısından bu yana birbirine küs, birbirinden şikâyetçi kimseler varsa söz alarak şikâyetlerini dile getirirlerdi. Bu durumda toplantıda büyük bir sessizlik hâkim olurdu. Başağa hâkim, küçükağa savcı, yarenler ise jüri olurlardı. En son karar yarenler tarafından onaylanırdı. İşlenen suçun büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre bir ceza verilirdi. Cezalar bütün yarenlere yemek ısmarlama, onları hamama götürme ve benzeri cezalardır. Cezaların en ağır bir toplumsal boykot olan yarenden kovulmadır. Kovulan kişi hiçbir toplantıya alınmaz ve davet edilmezdi.
- Yaren meclisinde daha sonra üç tür oyun oynanırdı. Bu oyunlar kişisel gelişimle ilgilidir.
- Göstermelik halk oyunları taklitle dayanan gülünç oyunlardır. Bu oyunlarda kadın kılığına giren erkekler bazı gülünç olayları canlardırırdı. Hayvan taklitleri yapıldığı gibi kentteki tanınmış kimselerin veya bilinen olayların taklitleri de yapılırdı.
- Dil oyunları oynanır ki bu oyunlarda kaybedenler çeşitli cezalara çarptırılır. Bu cezalar sosyal statüsü ne olursa olsun herkese uygulanır. Böylece dil becerisinin geliştirilmesine eğlenceli oyunların katkısı olurdu.
- Hızlı algılama ve kavramaya yönelik dikkati ve karar verme süreçlerini geliştiren oyunlar da vardı. Bunlarda da yine komik cezalar verilerek eğitim adeta bir eğlence hâline çevrilirdi.
- Son olarak Arap verme töreni yapılırdı. Bu törende zilli bir maşa, gelecekte yapılacak Yaren meclisinde ocağı kim yakacaksa onda kalırdı.
- Toplantı gülbank adını verdiğimiz uzun bir dua ile sona ererdi.

Burada da görüldüğü gibi sosyal dayanışmanın sağlanması çok önemlidir. Sosyal dayanışma ise bireyler arasındaki ilişkinin sağlıklı bir biçimde düzenlenmesine bağlıdır. Bu yapılmadığı takdirde kişiler arasındaki çatışmalar, toplumsal dayanışmayı yok etmektedir. Bütün toplumlarda birbirinden farklı yöntemlerle bireylere toplum içindeki görev ve davranışları öğretilmektedir. Sosyal psikoloji bilimi buna “yaşam sahnesinde rol öğrenme” süreci adını vermektedir. Bu çevreye aile, okul, inanç merkezleri, dinî ve resmî törenler girmektedir.

Yaren meclisi topluma hizmet bilincinin oluşturulduğu en önemli merkezlerden biridir. Çünkü bu meclisler öncelikle birlikte oturma, birlikte kalkma, birlikte gülme ve hep birlikte toplumun geleceği için karar verme süreçlerinin yaşandığı merkezlerdir. Yaren meclisinin bir başka işlevi de kültürel değerleri geçmişten alarak geleceğe taşımasıdır.

Sıra Gezme

Sıra gezme geleneği günümüzde medyanın da etkisiyle en çok tanınan kurumlardan biridir. Özellikle Urfa yöresinde hâlen yaşıyor olması sebebiyle yalnız Urfa yöresine aitmiş gibi algılanmaktadır. Oysa sıra gezme de Anadolu’nun birçok yöresinde bilinen fakat zamanla gittikçe yok olan bir kurumumuzdur. Bugün Urfa yöresinde yaşayan sıra gezme geleneği daha çok zengin müzik repertuarı ile ilgi toplamaktadır. Oysa Sıra gezme geleneği bir bütündür. Tıpkı Yaren meclisi gibi. İçinde anlaşmazlıkların çözüldüğü mahkeme bölümü, kentin sorunlarının görüşülerek çözüldüğü bir bölüm, yöresel oyunların oynandığı bölüm bulunurdu. Diğer toplantılarda olduğu gibi dua ile başlar ve dua ile biterdi. Sosyal dayanışma boyutunun gittikçe önemini yitirmesi, kültür boyutunun öne çıkması, kentleşme ve küreselleşmenin getirdiği etkilerden kaynaklanmaktadır.

Sıra gezmenin kültürümüzün korunması bakımından ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bugün popüler olan halk türkülerinin önemli bir kısmı bu sıra gezme gecelerinin repertuarından alınmıştır.

Tarihsel bilgilere göre sıra gezme gecelerinin en canlı olduğu ilçelerimizden birisi Harput'tu. Ancak Elazığ şehrinin kurulması ve yoğun göçler ve savaşlardan etkilenen Harput'ta bu gelenek devam etse de eski canlılığını kaybetmiş görünmektedir. Geleneğin Malatya'da canlı olarak yaşadığı ilçeler arasında Arguvan ve Arapgir, Erzincan'da Kemah, Tercan ve Eğin bulunmaktadır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası ve Cumhuriyet döneminde yoğun göç verdiği için buralarda Sıra gezme geleneği canlılığını kaybetmiştir. Aynı durum Diyarbakır için de geçerlidir. Ankara, İstanbul ve İzmir gibi metropol kentlere taşınmış olan bu bölgenin insanları geleneklerini sürdürmek için özel çaba harcamaktadırlar.

Topluma hizmet ve demokratik katılımcılık bilincinin bireye yakın olan en alt kurumlardan yukarıya doğru örgütlemeyeyle geliştiği düşüncesinden hareket edersek, bu geleneklerin korunması, yaşatılması ve sürdürülmesi için özel bir çaba harcamamız gerekecektir. Topluma hizmet bilincinin köklü bir biçimde canlandırılabilmesi halkın kendisi tarafından geliştirilmiş doğal örgütlenme biçimi olan bu kurumların yeniden hayata geçirilmesiyle mümkündür.

Seymen Alayı

Seymen alayı ve seymenlik Anadolu'da kökü çok eskilere giden geleneklerden biridir. Ankara'nın başkent olması, Kurtuluş Savaşı süresince seymenlerin Kurtuluş Savaşı'na katkıları sebebiyle Ankara'yla özdeşleşmiştir. Oysa Seymenlik, Anadolu'nun birçok yöresinde yaşayan bir sosyalleşme biçimidir.

İNTERNET

Seymen geleneği ile ilgili olarak internetten arama motorlarında “Ankara Kulübü” adresine girilebilir.

Seymen kelimesinin kaynağı ile ilgili olarak elimizde yeterli belge bulunmamaktadır. Ancak Seymen sözcüğünün Balkanlar'da kale muhafızı anlamına geldiği bilinmektedir. Seymenlikle ilgili elimizdeki bilgilere toplu olarak baktığımız zaman bu kurumun daha çok gençler arasında örgütlendiği görülür. Seymenlik, Ege'deki efe ve zeybek geleneğinin bir başka türünü oluşturmaktadır.

Seymen kavramının seymen alayı ile birlikte kullanılması gerektiğini savunan bilim adamları da bulunmaktadır. Böyle düşünüldüğü zaman Ahi kalfalarının savaş zamanlarında oluşturdukları, kentte yaptıkları törene dayalı olarak seymen kavramının geliştiği düşünülebilir.

Böyle bir durumda Seymenliğin, efe ve zeybek geleneği ile Ahiliğin karışımından oluştuğunu söyleyebiliriz. Her iki durumda da Seymenliğin, kendi içinde sıkı bir kurallar zinciri ve ahlaki yapısı vardır. Bu sıkı kurallar zincirinin ve ahlaki yapının özünde yiğitlik, fedakârlık, dürüstlük ve sevgi bulunur. Belirli bir yaş dönemine kadar erkek çocukları seymenlerin yanına verilerek yetiştirilirdi. Yol kardeşliği adı verilen bu kurumla erkek çocukları, 15 yaşına kadar eğitilirdi. 15 yaşından itibaren “yeni yetme” unvanını alırdı. 21 yaşına kadar yeni yetmelik dönemi sürerdi. Delikanlılık dönemi ise 35 yaşına kadar devam ederdi. 35 yaşından itibaren “dölek” unvanını alırdı. Bu dönem olgunluk dönemiydi. Artık dölekler gençlerin yetiştirilmesine, seymenlik geleneğinin sürdürülmesine ağırlık verirlerdi.

Seymenlik, özellikle kentlerde gençlerin ölçsüz bir yaşam biçimine girmelerini önlemek, onları bir disiplin içinde topluma yararlı birey olarak yetiştirmek açısından son derece önemli bir topluma hizmet kurumudur. Kötülöklere karşı savaşma, iyiliği, yardımseverliği ve adaleti egemen kılma açısından toplumsal dinamizmi oluşturmaya, Seymenliğin başka bir özelliğidir.

Seymenler Kurtuluş Savaşı yıllarında çok önemli görevler üstlenmişlerdi. Büyük Atatürk, Ankara'ya gelişinde Seymen Alayı ile karşılanmış; Seymenler, savaş yıllarında büyük özveride bulunmuşlardı. Bu özveriye duyulan saygı ile Atatürk Seymenlere ve Seymen geleneğine büyük önem vermiştir.

Günümüzde bu geleneği Ankara Kulübü sürdürmektedir.

İmece

İmece, Cumhuriyetimizin kuruluşundan beri üzerinde çok durulan geleneklerimizden biridir. Ancak ne yazık ki kentleşme ve kalkınmanın getirdiği olumsuz sonuçlardan biri olan bireyselleşme ile birlikte önemini yitirmiştir. Bu geleneğin özellikle kırsal alanda yok olmasının sebepleri arasında Batı Avrupa ülkelerine yoğun işçi göçü bulunur. Bu göç kırsal alan üretim ilişkisinin değişmesine büyük etki yapmıştır.

Bugünün koşullarında üretim yapan çiftçiler mi ürünlerini daha ucuza mal etmektedirler; yoksa imece geleneğinin yaşadığı zamanlarda mı? Düşününüz.

SIRA SİZDE

İmece bildiğimiz en eski dönemlerden beri bizim geliştirdiğimiz yardımlaşma ve topluma hizmet kurumlarından biridir. Giriş bölümünde kısaca değindiğimiz bu kuruma burada daha geniş olarak değineceğiz. Devlet dediğimiz siyasal erkin yasalarla kurduğu kurumlar toplum için hiç kuşkusuz zorunludur ancak bir toplumun kendi temel gereksinimleri için sivil örgütlenmeye gitmesi de ayrıca gereklidir. Geleneğimizdeki bütün topluma hizmet örgütlenmelerinin özü budur. İmece ise bu örgütlenmelerin tamamının oluşmasını sağlayan ana kaynak niteliğindedir. İmecenin sistemi son derece yalın ve etkilidir. İkna edici ve uyulması için özel bir çaba gerektirmeyen bir yapılanmadır.

İmece iki başlık altında incelenebilir:

- **Bütün toplumun gereksinmesi için yapılan imeceler:** Bu imece türü köyün ortak gereksinmesi olan köy yollarının yapılması, köye su getirilmesi, bağ ve bahçelerin belirli bir düzen içinde sulanabilmesi, köyün hayvanlarının otlatılması için çoban tutulması, özellikle ekili alanlarla bağ ve bahçelerin hırsızlık, talan ve hayvanların tahribatından korunması için köy bekçisi atanması gibi konuları içine almaktadır.

Giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi üretim ilişkisi açısından besicilik yapılan köylerimizde ise; yaylaya çıkış gününün belirlenmesi, yaylada hangi bölgelerde kimin sürülerini otlatacağına karar verilmesi, sürülerin sulama saatlerinin ve sırasının tespiti, hayvanlara yedirilecek olan tuzun getirilmesi konusunda iş bölümüdür.

- **Yalnızca bireylerin gereksinmesi için yapılan imeceler:** Bu imeceler öncelikle tarımla uğraşan yerlerde tarlaların sürülmesi ve ekilmesi, bağ ve bahçelerde budama ve bahçe bakımı işlemi, hasatın yapılması sırasında iş birliği, mahsulün pazarlanması için taşınması sırasında yapılan iş birliği, kış hazırlıkları sırasında un, bulgur ve tahıl ürünlerinin hazırlanması sırasında yapılan iş birliği, düğün, sünnet düğünü, ölüm ve benzeri durumlarda yapılan iş birliği olarak sayılabilir.

Besicilikle uğraşan köylerimizde yukarıda saydıklarımızdan farklı olarak; koyunların yünlerinin kırılması, tuzlanması, sütlerinin sağılması için "bere" çıkılması, gece yaylaya yapılacak saldırı veya doğal afetlere ve vahşi hayvanlara karşı nöbet tutulması, yayladan dönüş sırasında yapılacak yardımlaşma ve hayvanların pazarlanması için kente veya pazar yerine götürülmesi sırasında yapılacaklar başlıca bireysel yardımlaşma biçimleridir.

Osmanlı dönemine ait belgelere baktığımız zaman besiciliğin çok önemli bir geçim kaynağı olduğu görülür. Bu açıdan yoksulluk sınırı 60 koyun ; orta hallilik sınırı 300 koyun; zenginlik ise bin ve binden fazla koyuna sahip olmaktır. Ünlü Arap gezgini İbni Fad-

lan, Bağdat'tan Kafkasya'ya giderken konuk olduğu bir Türkmen obasında yalnızca bir ailenin 50.000 koyunu olduğundan söz etmektedir. Ayrıca at besleme ise tamamen farklı bir birikim ve yardımlaşma istemekteydi. At, özellikle motorlu araçların çıkmasına kadar en hızlı ve önemli binek hayvanı olarak stratejik öneme sahipti. Bu yüzden Anadolu'da at beslenen yaylalar çok özel yaylalardır. Halk arasında bu yaylalar hâlen saygınlığını korumaktadır. Bir yandan ordunun nitelikli atlara gereksinmesi vardı. Ayrıca Türkmen atları nitelikli atlar olduğu için başta Bizans olmak üzere Avrupa ülkeleri bu Türkmen atlarını ithal ediyordu. Bu yüzden at yetiştiriciliği önemli bir ticari sektördü.

İmece için önemli olan noktalardan biri de toplanma yerleridir. Bu toplanma yerleri köyün saygın kişilerinin odaları, sofaları idi. Bazı köylerde buluşma yeri olarak köylünün yaptığı köy odaları bulunmaktadır. Köy odaları köylüler tarafından ortak olarak yapılan, kışın yakacağı sırasıyla köylüler tarafından getirilen, köyün konuklarının ağırlandığı, köy bekçisi ve köyün tellalının sorumluluğunda olan yerlerdi. Köye dışarıdan gelen görevliler de burada ağırlanırlar, uzun kış geceleri ise sohbet toplantıları yapılırdı. Erfene ve Yaren toplantılarının hâlen Anadolu'da köy odalarında yapıldığını görüyoruz. Bazı köylerin ekonomik güçleri nisbetinde köyde modern konuk evleri yaptıkları da bilinmektedir.

Bazı köylerde ise cami ve cem evlerinin toplanma yeri olarak kullanıldığı görülmektedir.

Toplantılar köy odasında köyün ileri gelenlerinin isteği ve tellalın davul eşliğinde sokak sokak dolaşarak çağrı yapması sonucunda gerçekleşirdi. Toplantıya bütün köylülerin mazeretleri dışında katılmaları zorunluydu. Katılmayanlara bir çeşit sosyal boykot uygulanırdı.

Bu toplantılarda köyün ortak gereksinmesi olan konular belirlenir ve önem sırasına konulurdu. Bu önem sırasına göre kadın, erkek bütün köylüler iş bölümü yaparak köyün yolunu, suyunu getirirdi. İmecenin bir yük olmaktan çok bir eğlence hâline gelmesi için de özellikle çalışmalar sırasında en nadide yemekler yapılır ve bu yemekler ortak olarak yenilirdi. İş bitiminde ise topluca sohbet edilir ve köy oyunları oynanırdı.

Besicilikle uğraşan köylerimizde ise yaylaya çıkış sırasında herkes çıkış için haberdar edilir atlar ve develer süslenirdi. Kadınlar en güzel kıyafetlerini giyerler, erkekler ise "kışilik" adı verilen sadece bayramlarda ve özel günlerde giyilen kıyafetlerini giyerek davullar eşliğinde yayla yolculuğu başlardı. Yolculuğun ilk durağı aynı yaylayı kullanan diğer köylüler ve obalarla buluşulması gereken yerlerdi. Bu buluşma yerleri ya toplumun çok saygı duyduğu bir inanç önderi adına yapılmış makam mezarının olduğu veya büyük bir çam, meşe, gürgen ve sedir ağacının bulunduğu toplanmaya uygun yerlerdi. Burada yapılan toplantıda yaylanın nasıl kullanılacağı, hangi köyün veya obanın yaylanın neresinde konaklayacağı, hayvanların sulanması için sıralamanın nasıl yapılacağı, hayvanların tuz gereksinmesinin nasıl karşılanacağı konuşulurdu. İş bölümü yapılarak yeniden yaylaya doğru yola çıkılırdı. Yaylada olağan üstü durumlarda da benzer toplantılar yapılırdı. Yayla dönüşü ise yine aynı toplanma yerinde bütün köyler ve obalar toplanırdı. Ortak ihtiyaçlarla yoksullar, yetimler ve misafirler için herkes ürettiklerinin belirli bir miktarını bağışlar ve sonra kışlaklara dönülürdü.

Bireysel gereksinmeler için ise yapılacak işler sıraya konulurdu. Bu sıraya göre okuyucu (davetçi) çıkarılırdı. Yapılacak düğünlerin aynı günlere getirilmemesine özen gösterilirdi. Yine özellikle buğdayın un ve un mamülleri yapılması sırasında okuyucu (davetçi) gönderilirdi. Bunun üzerine erkeklerin yapacakları işler için erkekler bir araya gelirlerdi.

Kadınların yapacakları işler içinse kadınlar bir araya gelerek yapılacak işlemi tamamlarlardı. Ev sahibi hizmetleri karşılığında yardıma gelenlere yemek çıkarırdı. Bu yemek daima özel bir yemek olur özenle hazırlanırdı.

Düğünler başlıbaşına bir yardımlaşma sistemi içinde yapıldı. Ölümde de yine acılı ev sahibinin acısını olabildiğince hafifletecek bir biçimde kendisine bir hafta süre ile hiçbir iş yaptırılmazdı. Yemekleri komşular tarafından getirilir, evi komşular tarafından temizlenir, hayvanlarına ve bağ bahçesine yine komşuları tarafından bakılırdı.

Topluma hizmet bilincinin geleneğimizdeki en güzel örneklerinden biri olan imecenin paylaşma bilinci, yardımlaşma anlayışı, bencillik ve kıskançlıktan arınarak birbirine sevmeye bilinci oluşturması bakımından çok önemli bir yeri vardır.

Zamanla bu tarz yardımlaşmalar yerine kooperatifler kurulmuş, ancak kooperatifler resmî kurumlaşma olarak algılandığı için bireyler arasında yeterince güvenli bir örgütlenme sistemi oluşturamamıştır.

Özet

Topluma hizmet eğitimi ve topluma hizmet bilinci çağımızın en önemli kavramları arasındadır. Bu bilincin gelişebilmesi için geçmişte topluma hizmet bilincinin nasıl geliştiği ve yaşadığının bilinmesi günümüze birçok bakımdan ışık tutacaktır. Topluma hizmet bilinci ile kültür arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Kültür bir toplumun tarih içinde oluşmuş öz değerler bütünüdür. İçinden çıktığı toplumun bireyleri için ciddi bir yaptırım gücü bulunur. Bu güç yasa ve yönetmeliklerden gelmez. Bu yüzden son yıllarda toplumsal yapılanmada kültürün yapı-tırım gücünün kullanılması, işyeri verimliliğinin artırılmasına büyük katkı yapmaktadır.

Kültürün beslendiği kaynaklardan biri de geleneklerdir. Geleneklerin kökü binlerce yıl eskiye gitmektedir. Birey aile içinde küçük yaştan itibaren gelenekleri bir davranış modeli ve rol model olarak almakta ve kullanmaktadır. Bu yüzden günümüzde, toplumumuzda, topluma hizmet bilincinin oluşturulması ve eğitiminin verilebilmesi için geleneksel yardımlaşma kurumlarımızı iyi bilmemiz gerekmektedir. Toplumumuz dünyanın birçok yöresine yayılmış ve kökü tarihin derinliklerinden gelen bir toplumdur. Bu yüzden topluma hizmet bilinci ve yardımlaşma kavramı çok eskilere kadar gitmektedir.

Topluma hizmet bilincinin ve kurumlarının kökeninde Anadolu insanının binlerce yıllık yaşantısı vardır.

Topluma hizmet kurumlarını kentlerdeki kurumlar ve kırsal alanlardaki kurumlar olarak ikiye ayırmamız gerekmektedir. Kentlerdeki topluma hizmet kurumları içinde iki önemli kurum bütün dünyaya örnek olmuştur. Bunlar vakıf kurumu ve Ahiliktir. Bu kurumlar siyasal bir yapılanma olan devlet örgütlenmesini yasa yoluyla dayattığı kurumlar değil halkın kendi içinden, kültüründen ve zihinsel birikiminden gelen bir sivil toplum örgütlenmesi olması bakımında çok önemlidir.

Vakıflar bir bireyin yaşamı boyunca biriktirdiği tüm varlığını veya bir kısmını toplum yararına ve yine kendi istediği biçimde kullanılmak üzere bağışlamasıdır. Bu yüzden varlığını bağışlayan kişi bir yönerge hazırlar ve hazırladığı bu yönergenin nasıl uygulanacağını kendisi belirlerdi.

Vakıf kurumları yaralı göçmen kuşların tedavisinden halkın temiz hava alma gereksiniminin karşılanmasına kadar birçok konuda topluma hizmeti amaç edinmiş kurumlardı.

Ahilik ise bir kentteki derici, ayakkabıcı, kapı ve duvar ustaları, demirci ve fırıncı gibi meslek gruplarının her birinin kendi içinde örgütlenmeleri ve meslek ahlakının yükseltilmesi, kazancın belirli bir kısmının meslek eğitimine ve kentteki belediye hizmetleriyle yoksullara yardıma harcanmasını sağlayan bir örgütlenmedir. Ahilik bu yapısı ile Avrupa'daki lonca sisteminin oluşmasına örnek olmuş sivil toplum kuruluşudur.

Kentleşme ve küreselleşmenin etkisi ile hızla yok olmakta olan kültürel varlıklarımız arasında topluma hizmet bilincini, bireyler arası iletişimin sağlıklı bir biçimde kurulmasını sağlayan örgütlenmeler de bulunmaktadır. Bunlar arasında Erfene, Yaren, İmece, Sıra gezme gibi kurumlar en tanınmışlarıdır. Bu kurumlar ağırlıklı olarak kültür ve sanatın geniş kitlelere ulaştırılması, geçmişten geleceğe taşınması işlevlerini üstlendiği gibi bireyler arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi için de özel çaba harcıyorlardı.

Seymen alayları ve efelik kurumu ise gençlerin eğitilmesi, kötü alışkanlıklardan arındırılması ve topluma yararlı birer birey olarak yetiştirilmelerine katkıda bulunurdu. Dürüstlük, adalet, zayıf ve düşkünlere yardım gibi temel ahlaki ilkelere savunan bu gruplar toplumsal düzenin sağlanmasına da hizmet etmekteydi.

Topluma hizmet kavramının en yaygın olarak bilinen fakat bir o kadar da hızla yok olan uygulaması ise İmece geleneğidir. İmece geleneği üretim ilişkilerine göre besicilikle uğraşan kırsal alanlarda farklı, tarımla uğraşan kırsal alanlarda farklı gereksinimleri karşılıyordu. Bu gereksinimlerin; toplumun ortak sorunlarının çözümüne ait olanlarla, yalnızca bireylerin sorunlarına yardımcı olanlar olmak üzere birbirinden ayrılarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anadolu geleneğimizden kaynaklanan topluma hizmet örgütlenmeleri içinde farklı adlarla tanınanlar da bulunmaktadır. Ancak bunların tamamı toplumun yukarıda saydığımız ortak gereksinimleri için geliştirildiği, sivil toplum örgütlenmesi oldukları için birbirlerine benzerler.

Kendimizi Sınavalım

1. Topluma hizmet geleneğinin oluşmasında aşağıdaki unsurlardan hangisi etkilidir?
 - a. Devletin koyduğu yasal düzenlemeler
 - b. Toplumun ileri gelenlerinin yönlendirmeleri
 - c. İnançların ortaya koyduğu hükümler
 - d. Üretim ilişkileri ve doğal çevrenin getirdiği zorunluluklar
 - e. Bireylerin özgün buluşları
2. Geleneğimizde topluma hizmet kurumlarının oluşmasında aşağıdaki unsurlardan hangisi etken **değildir**?
 - a. Üretim zamanı
 - b. Doğal çevre
 - c. Üretim ilişkileri
 - d. Her zaman bir başkasının yardımına gereksinme duyma
 - e. Toplum halinde yaşama zorunluluğu
3. Geleneğimizde yardımlaşma amacıyla toplumu bir araya getiren kimselere ne ad verildi?
 - a. Hakan
 - b. Padişah
 - c. Kahya
 - d. Eliv başı, aksakal, big bey
 - e. Küçükkağa
4. Geleneğimizde yardımlaşma toplantılarının yapılmasında aşağıdaki yöntemlerden hangisi uygulanırdı?
 - a. Yazılı bir yönerge ile
 - b. Önceden hazırlanmış bir yasa gereği
 - c. Hakan veya beyin emriyle
 - d. Özel bir davet yöntemiyle
 - e. Davete gerek kalmaksızın belirli günlerde
5. Geleneksel sosyal yardımlaşma kurumları çağımızda UNESCO tarafından nasıl adlandırılmaktadır?
 - a. Sosyo-kültürel kurumlar
 - b. Maddi olmayan kültür varlıkları
 - c. Soyut kültür varlıkları
 - d. Maddi kültür unsurları
 - e. İnanca dayalı sosyal yardımlaşma kurumları
6. Vakıf hukukunun işlevi aşağıdakilerden hangisi **değildir**?
 - a. Vakıfların yönergeleri doğrultusunda sağlıklı çalışmasını kontrol etmek
 - b. Vakıf yöneticilerinin seçilmemesi durumunda yönetimin oluşmasına katkıda bulunmak
 - c. Vakıfların kurulması ve yönetilmesini sağlamak
 - d. Şikayet üzerine vakıf mallarının amaçları doğrultusunda kullanılmasını sağlamak
 - e. Kurulan vakıfların yaşatılmasına özen gösterme
7. Aşağıdaki tanımlardan hangisi vakıf kurumunun tanımına uygundur?
 - a. Vakıf, bir malın toplum yararına kullanılmasıdır
 - b. Vakıf bir malın alım ve satımının yasaklanmasıdır.
 - c. Vakıf bir taşınmazın alım ve satımının sahibinin isteği doğrultusunda yasaklanarak yine onun isteği doğrultusunda toplum yararına kullanılmasıdır.
 - d. Vakıf bir taşınmazın alım ve satımının yasaklanarak gelirinin sahibi ve kendinden sonra gelenler tarafından kullanılmasıdır
 - e. Vakıf, bir taşınmazın gelirlerinin vakıf sahibinin istekleri doğrultusunda yoksullara dağıtılmasıdır.
8. Ahilik kurumsal yapısı bakımından aşağıdaki tanımlamalardan hangisine uygundur?
 - a. Ahilik kentlerde meslek sahibi ustaların kendi özgür iradeleriyle mesleklerini iyileştirmek ve topluma hizmet amacıyla kurulmuş sivil toplum örgütleridir.
 - b. Ahilik meslek kurumlarını kontrol edebilmek için devlet tarafından oluşturulmuş bir yardımlaşma kurumudur.
 - c. Ahilik meslek sahiplerinin çıkarlarını korumak üzere kurulmuş, meslek dayanışmasını sağlayan sivil toplum kuruluşudur.
 - d. Ahilik bir kentteki çırak ve kalfaların ustalar tarafından eğitilmesi, meslek sahibi yapılması için çalışmalar yapan sivil toplum örgütüdür.
 - e. Ahilik kentlerin daha iyi yaşanılır hale getirilmesine katkıda bulunmak üzere o kentteki insanların bir araya gelerek kurdukları sivil toplum örgütleridir.

9. Aşağıdakilerden hangisi erfene, veya sıra gezmenin işlevlerinden biri **değildir**?

- a. Kentlerdeki esnaf dayanışmasını sağlamak
- b. Kentte yaşayan insanların tanışmasını, birlikte öğrenme bilinci kazanmalarını, bireyler arasındaki küskünlük ve şikayetlerin azaltılmasını sağlamak
- c. Kültürümüzün geçmişten geleceğe taşınmasını sağlamak
- d. Kentte yaşayan insanların birbirleri ile sağlıklı iletişim kurmalarını sağlamak
- e. Kentin düzenini sağlamak

10. Aşağıdakilerden hangisi imecenin toplumsal işlevlerine uygundur?

- a. İmece, bir toplumun veya bireyin sorunlarının o toplumun bireylerinin bir araya gelerek çözdüğü sivil toplum örgütlenmesidir
- b. İmece bireylerin sorunlarının çözülmesi amacıyla toplumun yardımlaşma bilincidir
- c. İmece tarımla uğraşan toplumların bağ, bahçe, tarlalarının ortak olarak korunması için yapılan bir sivil toplum örgütlenmesidir
- d. İmece besicilikle uğraşan toplulukların yaylalarını ortak kullanmak amacıyla geliştirdikleri bir kurumdur.
- e. İmece insanların her hafta düzenli olarak toplanıp sorunlarını konuştukları bir toplantı biçimidir.

Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “Giriş” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
2. a	Yanıtınız yanlış ise “Giriş” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise “Giriş” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise “Giriş” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise “UNESCO” adlı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise “Vakıf” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise “Vakıf” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise “Ahilik” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise “Erfene, Yaren” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
10. a	Yanıtınız yanlış ise “İmece” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Batı Avrupa ülkelerinin tamamı ile ABD’de Selçuklu ve Osmanlı dönemindeki vakıflar kurulmaya başlamış ve hızla yaygınlaşmıştır. En son Japonya başta olmak üzere uzak doğu ülkeleri de bu geleneğimizi çağdaş bir örgütlenme biçimi olarak ufak farklılıklarla kullanmaktadır.

Sıra Sizde 2

Anadolunun bütün illerinde ve eski tarihlerde kurulmuş olan ilçelerinde vakıf binaları halen durmaktadır. Bu yüzden vakıflar ve vakıfların işlevleri konusunda bu binalarla ilgili olarak toplayacağımız bilgiler geleneğimizde sosyal yardımlaşma anlayışı hakkında bize geniş bilgiler verecektir.

Sıra Sizde 3

Günümüzde ilk, orta ve yüksek okul düzeyinde vakıflar tarafından kurulmuş çok sayıda okul bulunmaktadır. Vakıf üniversiteleri de hızla artmakta ve yaygınlaşmaktadır.

Sıra Sizde 4

Geleneğimizde bulunan sosyal yardımlaşma kurumlarını işlevleri bakımından iki ana bölüm halinde düşünmek gerekmektedir. Çağın ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarının gereği işlevlerini yitirmiş olanlar; çağın değişikliklerine rağmen işlevinin yitirmeyen yardımlaşma kurumlarımız. Günümüzdeki derneklerin yeniden yapılandırılması ile geleceğimizdeki bu kurumların önemli bir kısmı işlevlerini yeniden sürdürebilecek durumdadır.

Sıra Sizde 5

Bireylerin tek tek ve nitelikli olarak yetiştirilmesi, değişik yöntemlerle kontrol edilmesi sosyal yardımlaşma kurumlarının düzgün ve sağlıklı işlemesine sağlamakta; sosyal yardımlaşma kurumlarının düzgün ve sağlıklı çalışması toplumu devletin yasa çıkarmasına gerek kalmaksızın sağlıklı yönetme bilincini getirmektedir.

Sıra Sizde 6

Çıraklık eğitimi günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından illerde kurulan çıraklık eğitim merkezlerinde yapılmaktadır. Yani doğrudan devlet tarafından yapılmaktadır.

Sıra Sizde 7

Hiç kuşkusuz imece ve sosyal yardımlaşma kurumlarının işleyiş biçimi uygulanırsa üretim günümüzdekinden çok daha ucuza mal edilebilecektir. Üretimin ucuza mal edilmesi pazarlılığı önleyecek ve toplumda alım gücünü artıracaktır.

Ayrıca günümüzde Türkiye için çok önemli olan ihracatta diğer ülkelerle rekabet gücümüzü yükseltecektir. Bu yüzden geleneğimizdeki sistemleri geliştirmeli, desteklemeli ve onlardan yararlanmalıyız.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akdağ, Mustafa, Prof. Dr. (1995). **Türklerin İktisadi ve İctimai Tarihi** I. II., Cem Yayınevi, Ankara.
- Atsız, Nihal, (1970). **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, MEB Yayınları, İstanbul.
- Berki, Ali Himmet, (1962). **Hukuki ve İctimai Bakımdan Vakıf**, Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları C.V. Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet, Prof. Dr. (1942). **Türk Töresine Göre İctimai Muavenet Müessesesi**, Vakıflar Dergisi C. II, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Çantay, G. (1992). **Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dürüşşifaları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem, Prof. Dr. (1970). **Orhun Abideleri**, MEB Yayınları, İstanbul.
- Gabain, A. Von, Prof. Dr. 1944). **Eski Türklerde Bozkır ve Yerleşik Hayat**, Ankara Üniversitesi DTCF yayınları, Ankara.
- Gökay, O. Ş. (1975). **Dedem Korkut Kitabı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Güllülü, Sabahattin (1977). **Ahi Birlikleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- İbn Batuta, (1971). **İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler**, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, MEB Yayınları, İstanbul.
- İbn-i Fadlan, (1975). **İbn-i Fadlan Seyahatnamesi**, Çev: Prof. Dr. Ramazan Şeşen, Bedir yayınları, İstanbul.
- Kafesoğlu, İbrahim, Prof. Dr. (1972). **Bozkır Kültürü** (Ders Notları), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Kıymaz, Ahmet Dr. (1996). **Çankırı Yöresi Yaren Kültürü**, Yaprak Yayınları, Ankara.
- Kunter, Halim Baki (1956), **Türk Vakıflarının Milliyetçilik Cephesi**, Vakıflar Dergisi C.III, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

- Kunter, Halim Baki (1962). **Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri**, Vakıflar Dergisi C. V Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Marko Polo, (1976). **Marko Polo Seyahatnamesi**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Ögel, Bahattin, Prof. Dr. (1971). **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, MEB Yayınları, İstanbul.
- Radloff, (1957), **Sibirya'dan**, Çev: Prof. Dr. Ahmet Temir, MEB Yayınları, İstanbul.
- Ruben, W. (1942). **Budist Vakıfları**, Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Sümer, Faruk, Prof. Dr. (1972). **Oğuzlar**, Ankara Üniversitesi DTCF yayınları, Ankara.
- Şapolyo, Enver Behnan, (1972). **Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**, Güven Matbaası, Ankara.
- Turan, Osman, Prof. Dr. (2006). **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Uygur, T. N. (2002). **Çankırı Halk Edebiyatı**, Okuyan Adam Yayınları, Ankara.
- Üçok, H. H. (2002). **Çankırı Tarih ve Halkiyatı**, Okuyan Adam Yayınları, Ankara.
- Roux, Jean Poul (2004) **Türklerin Tarihi, Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

7

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Topluma hizmet projesinin tanımı ve özelliklerini açıklayabilecek,
- Topluma hizmet projesini tanıyabilecek,
- Topluma hizmet projesini yazılı öneri haline aktarabilecek,
- Topluma hizmet projesini hazırlarken etik kuralları tanımlayabilecek,
- Hazırlanan projeyi kontrol listesine göre tartışabilecek bilgi ve becerilere sahip olabilirsiniz.

Anahtar Kavramlar

- Topluma Hizmet
- Sosyal Sorumluluk
- Proje
- Sosyal Yeterlik
- Etik
- Bilimsel Yöntem
- Proje Yönetimi

İçindekiler

Topluma Hizmet Projesinin Hazırlanması ve Raporlaştırılması

GİRİŞ

Topluma hizmet projeleri, topluma yararlı olma amacını taşıdıkları için aynı zamanda birer sosyal sorumluluk projesi olarak da kabul edilebilirler. Sosyal sorumluluk, örgütlerin yaşadıkları çevreye karşı sorumlu olmaları olarak tanımlanabilir (Sencan, 1987; Akt Yılmaz, 2011).

Genel anlamda sosyal sorumluluk düzeyleri incelenirse, örgütlerin sosyal sorumluluk çerçevesinde destek verdikleri temel etkinlik alanlarından bazıları aşağıdaki gibi gösterilebilir (Aydın, 2001; Akt. Yılmaz, 2011):

- **Toplumsal yardım:** İhtiyaç gruplarına ekonomik yardımların yapılması, eğitim çalışmalarına destek verilmesi, yeniliklerin toplumun bilgilendirilmesi, eğitilmesi.
- **Dezavantajlı kesimlerin desteklenmesi:** Türkiye’de dezavantajlı olarak adlandırılan engelliler, mülteciler, gezginler, işsizler gibi gerek eğitim sistemine gerekse iş sektörüne uyumda çeşitli zorluklar yaşayan bireylerin eğitim gereksinimlerinin karşılanması, istihdamlarının sağlanması, bu gruplara karşı ayrımcı ve kayırmacı politikalardan kaçınılması.
- **Çevre koruma:** Çevresel kirlenmenin önlenmesi, atıkların yeniden dönüşümünün sağlanması, çevre kirliliğini önleyecek çalışmaların gerçekleştirilmesi.

Topluma hizmet projeleri, özellikle yükseköğretim kurumlarında “Topluma Hizmet Eğitimi” ve “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersleri kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bu dersler kapsamında geliştirilen projeler ile üniversitelerde sosyal yeterliklerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. “Topluma Hizmet Eğitimi” ve “Topluma Hizmet Uygulamaları” derslerinin amaçları incelendiğinde, özellikle sosyal yeterliklere vurgu yapıldığı açıkça görülmektedir.

Topluma Hizmet Eğitimi dersinin amacı topluma hizmetin teorik boyutu hakkında bilgi vermektir. Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin amacı ise bu teorik boyuta dayanarak uygulamalar yapmaktır. Daha detaylı incelersek, bu hizmet; toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlama, panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılma sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alma, topluma hizmet çalışmalarının okullarda uygulanmasına yönelik temel bilgi ve becerilerin kazanılması” olarak tanımlanabilir (Yüksek Öğretim Kurulu, 2006 Akt. Yılmaz, 2011). Bu tanımlamadan yola çıkarak topluma hizmet uygulamaları ile yükseköğretim düzeyinde, kurumsal aidiyetleri yüksek, sosyal sorunlara duyarlı, özgüven sahibi, girişimci bireylerin yetiştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir.

Anadolu Üniversitesinin topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin yönergesinin 5. maddesinde topluma hizmet projelerinin genel amaçları belirtilmektedir. Bunlar:

- Öğrencilerin toplumsal sorumluluk bilinçlerini geliştirmek,
- Öğrencilerin toplumun sorunlarıyla ilgilenmelerini, bu sorunlara çözüm aramalarını sağlamak,
- Öğrencilerin özgüvenlerini geliştirmek ve mesleki doyumlarını artırmak,
- Öğrencilerin toplumsal duyarlılık ve farkındalığını geliştirmek,
- Öğrencilerin işbirliği, dayanışma, etkili iletişim ve öz-değerlendirme becerilerini desteklemek olarak belirtilmiştir.

Belirtilen genel amaçlarda da vurgu yapıldığı gibi, topluma hizmet projeleri ile öğrencilerin birçok olumlu davranış kazanmaları hedeflenmektedir. Topluma hizmet projelerinin hazırlanmasının bireysel olarak öğrenciler üzerindeki diğer olumlu etkileri ise (Sliwka, 2004:10; Akt: Saran, Coşkun, İnal Zorel, Aksoy 2011):

- Sorumluluk bilincinin artması
- Kendini değerli hissetme duygusu
- Birey olarak etkili olma duygusu
- Sosyal yeterliliklerin artması
- Okul disipliniyle daha kolay uzlaşma
- Öğretmenler ve diğer yetişkinlerle daha etkili iletişim kurma becerisi
- Farklı sosyoekonomik özelliklere sahip ve farklı kökenden insanlarla gönüllü olarak ilişki kurma yeteneği olarak sıralanmaktadır.

Ünite kapsamında, sosyal yeterliliklerin gelişmesinde büyük öneme sahip topluma hizmet projelerinin tasarım ve yazım süreci detaylandırılacaktır. Ancak daha öncesinde proje kavramının tanımı ve özellikleri incelenecektir.

PROJE KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Batı dillerinden dilimize geçmiş olan proje kelimesi, Fransızca dilinde “projet”, İngilizce dilinde ise “project” olarak adlandırılmaktadır. Türkçe’ye Fransızca okunuşundan “proje” olarak çevrilen kelime Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “Değişik alanlarda önceden plan ve programa alınmış, maliyeti hesaplanmış, kurum ve kuruluşların yönetim organları tarafından onaylanmış, kısa ve uzun vadeye bağlanarak özel kurum veya devlet adına gerçekleştirilmesi kabul edilmiş bilimsel çalışma tasarısı” olarak tanımlanmaktadır. Roberts (2007) ise benzer şekilde projeyi:

- Bir ana hedefi ve tanımlanmış amaçları olan olaylar ve bu hedefe ulaşmak için uzlaşmış planlar,
- Belirtilmiş amaçlara uyacak belirli başlangıç ve bitiş tarihi olan bir etkinlik,
- Belirli bir ürün ya da hizmet yaratmak için geçici bir çaba,
- Bir şeyi değiştirmek ya da geliştirmek için organize edilmiş bir kampanya olarak tanımlamıştır (Roberts 2007; Akt: Dilek ve Alabaş, 2009).

Projeler genel özellikleri bakımından, bir gereksinimden doğar ve bu gereksinimi karşılamaya dönük olarak tasarlanırlar; belirli bir zaman aralığı içerisinde ve belirli mekânlarda gerçekleştirirler; belirli girdileri tüketir ve ürünler ortaya koyarlar (Yılmaz ve Akça, 2002).

Proje özellikleri arasında belki de en önemli özelliklerden birisi projelerin gerçekçi bir gereksinim doğrultusunda geliştirilmeleri gereğidir. Gereksinim analizi iyi yapılamayan proje sonuçlarının faydalı olma ihtimali oldukça düşüktür. Proje geliştirme süreci dinamik bir döngüden oluşmaktadır. Her bir proje yeni gereksinimleri ortaya çıkarır ve bu yeni gereksinimler ise yeni projelerin tasarlanmasına yardımcı olur.

Yılmaz ve Akça (2002), benzer fikirden yola çıkarak, proje kavramını statik ve tek aşamalı bir olay olarak değil, dinamik ve çok aşamalı bir süreç olarak tanımlamışlardır. Mantıksal bir dizin oluşturan bu aşamaları proje döngüsü veya proje çevrimi olarak adlandıran Yılmaz ve Akça, proje döngüsünün:

- Proje geliştirme,
- Proje hazırlama,
- Proje analizi,
- Proje uygulama ve
- Proje değerlendirme aşamalarından oluştuğunu vurgulamaktadırlar.

Projelerin temel özellikleri ve sosyal sorumluluk açısından taşıdıkları rolleri nelerdir?

SIRA SİZDE

TOPLUMA HİZMET PROJE ÖNERİSİNİN TASARLANMASI

Topluma Hizmet Proje Konularının Seçimi ve Gereksinim Analizi

Gerçekçi bir gereksinim analizine dayalı olarak yapılandırılan projeler, proje ekibine yol göstermekte ve proje kapsamındaki ulaşılmaması planlanan ürünleri net bir şekilde ortaya koyabilmektedir. Topluma hizmet projesinin amaçları gereksinimlerden bağımsız olarak kurgulanmamalıdır. Gereksinim, bir amacın gerçekleştirilmesi için gerekli ve yararlı olan konu, olgu ya da güçlü istek olarak tanımlanmaktadır (Karacaoğlu, 2011). Dolayısıyla, proje amaçlarının doğru olarak belirlenebilmesinin ve proje sonuçlarının yararlı olabilmesinin temel kaynağı gereksinimlerdir. Proje konusunun tespiti için gerçekleştirilen gereksinim analizinin, alanyazında bulunan makale, konferans, çalıştay notları; kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanmış olan rapor, inceleme, istatistiksel veriler; güncel ve sosyal sorunlar; mesleki ve kişisel yaşantılar/deneyimler; uzman görüşleri, geçmiş veya hâlihazırda yürütülen benzer projeler vb. gibi kaynaklara dayanması gerekmektedir. Gereksinim tespiti gerçekleştirilirken, sosyal dünyanın sürekli bir değişim içerisinde olduğu gözetilerek, farklı zaman ve ortamlarda yapılmış araştırmaların tekrar edilmesi de düşünülebilir (Ekiz, 2009). “Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır” atasözünden yola çıkarak kişilerin benzer konuları daha sistematik olarak yapılandırılmaları, amaçlarını ve hedef kitlelerini çeşitlendirmeleri, aynı konulara farklı açılardan yaklaşmaları ve bu yolla bir farklılık oluşturmaları mümkündür. Dolayısıyla geniş bir perspektif ile ele alınan ve kaynak çeşitlendirmeleri yapılarak tespit edilen gereksinimlerin proje konusuna dönüştürülmeleri, bu projelerin belirlenen hedeflerine daha iyi ulaşmasına yardımcı olabilecektir. Bu bağlamda, projeyi geliştiren kişi veya kişilerin yürütücü, proje ekibinin ise araştırmacı olarak kabul edileceği bu projeler tasarlanırken yukarıda belirtilen kaynakların kullanılarak bir problem listesi yapılması ve kaynaklar, zaman, ekip gibi unsurların gözetilerek belirli bir problem alanına eğilinmesi önerilebilir.

Proje yürütücüsünün, proje temalarını belirlerken beyin fırtınası, tartışma, sorun ağacı oluşturma gibi yöntem-tekniklerden faydalanması ve bu yolla tüm grubun düşüncelerini değerlendirilmesi faydalı bir proje gerçekleştirmek için oldukça önemlidir.

Proje Amaçlarının Belirlenmesi

Topluma hizmet projelerinin hazırlanması, bilimsel araştırma projelerinin hazırlanması ile benzerlik taşımaktadır. Topluma hizmet amacıyla kısa veya uzun süreli olarak gerçekleştirilen projelerin, bilimsel araştırma projeleri kadar kapsamlı ve bilimsel araştırma süreçleri kadar sistematik olmasa da, bilimsel yöntemlere uygun olarak hazırlanmaları, projelerin etkililiği açısından büyük önem taşımaktadır.

Karasar (2004), bilimsel yöntemi “açık, seçik, denetlebilir, yansız, eleştirici, düzeltici, seçici, deneyici, duyarlılığı yüksek, olgusal düzeyde insanlar için en güvenilir bilgi edinme yöntemi” olarak tanımlamaktadır. Karasar, bilimsel yöntemin taşıması gereken temel özelliklerini bu şekilde belirtmesine rağmen, bilimsel yöntemin varsayım ve sayıtlar gibi belli kabullere dayalı olduğunu da bilimsel yöntemin tanımında vurgulamaktadır.

Erkuş (2005) ise bilimsel yöntemi önceki çalışmalardaki eksikliklerinin gözetilerek veya çevredeki olayların gözlemlenerek problemin saptanması; bu problemin nasıl çözüleceğinin kestirilerek hipotezlerin geliştirilmesi ve araştırma sorularının hazırlanması; probleme yönelik veri toplama araçlarının geliştirilmesi ve verilerin toplanması; elde edilen verilerin raporlaştırılması ve araştırmanın ürünlerine bağlı olarak yeni araştırma alanlarının keşfedilmesi olarak açıklamaktadır.

Bilimsel yönteme bağlı olarak kapsamlı bir gereksinim analizine dayanan, bu bağlamda amaçları ve alt amaçları, yaygın etkisi, sınırlılıkları net bir şekilde tasvir edilen bir projenin gerek yönetilmesi gerekse ürünleri daha etkili olabilecektir. Bu nedenle, topluma hizmet projesi gerçekleştiren her bir bireyin bilimsel araştırma süreçleri hakkında bilgi ve beceri sahibi olması, bu projelerin etkili olabilmesi için önemli bir gerekliliktir.

Bilimsel araştırma sürecinin gereklerinden birisi de araştırma amacının açık olarak tanımlanmasıdır. Dolayısıyla topluma hizmet projesinin kapsamının da, açık, kısa ve anlaşılır bir şekilde ifade edilebilmesi gerekmektedir. Proje amaçları gerçekçi ve sonuçları ölçülebilir olmalıdır. Projenin amaçlarının ifade ediliş biçimi aynı zamanda proje fikrinin, yürütücünün zihninde yeterince olgunlaşıp olgunlaşmadığının da bir göstergesidir. Proje amaçlarının birkaç kelime ile ifade edilebildiği durumlarda proje fikrinin netlik kazanmış olduğu düşünülebilir. Bunun için de daha önce bahsedildiği gibi, detaylı bir gereksinim analizine ihtiyaç bulunmaktadır.

Projelerde, gerek yürütücünün gerekse proje ekibinin proje yöntemini geliştirebilme ve projeye ilişkin bulguları rapor edebilmeleri için amaç/problem cümlesi oldukça net olmalıdır (Balcı, 2005). Gerçekte, amaç ve problem cümlelerinin birbirleri ile karıştırılmaması gerekir. Amaç tespit edilen problem doğrultusunda yazılmalıdır. Benzer şekilde, projelerde amaç ve önem kısımlarının da birbirleri ile karıştırılmaması gerekmektedir. Projenin amacı, belirlenen hedef kitlenin bir gereksiniminin karşılanmasını belirtirken, projenin önemi ise söz konusu gereksinim karşılandıktan sonra oluşacak yararların öngörülmesidir.

Proje amaçları yazılırken, yürütücü, projesinin gerekçelerini de önerisinde belirtmelidir. Yürütücü, proje önerisinin giriş kısmında proje hakkında ve daha önce gerçekleştirmiş benzer projeler varsa bunlar hakkında da bilgiler vererek kendi projesine ilişkin gereksinimleri ortaya koymalı, bu gereksinimlere bağlı olarak proje amaçlarını yazmalıdır.

Projenin Öneminin Belirlenmesi

Bilimsel araştırma projelerinde araştırmanın önemi, onun bir uygulamaya ilişkin bilgi vermesi, bir kuram geliştirmeye katkı getirmesi, araştırmanın gerçekleştirildiği alanda belirli bir uygulamanın değerlendirilmesine imkân vermesi, güncel ve sosyal sorunlara öneri/katkı getirmesi olarak tanımlanmaktadır (McMilan ve Schumacher, 1984; Akt. Balcı, 2005). Topluma hizmet projelerinin ise benzer şekilde, gerçekleştirildikleri takdirde sağlayacakları yararlar net bir şekilde ortaya konmalıdır. Projenin önemi belirlenirken, proje yürütücüsü öncelikle “proje konusu kapsamında ele alınan sorun/tema neden önemli” sorusunun cevabını kendisine verebilmeli ve sonrasında projenin getireceği olası yararları

belirtmelidir. Projenin önemi belirtilirken, projenin gerçekleştirileceği hedef kitleye dönük faydaları; topluma yönelik faydaları; projenin yürütücüsü ve proje ekibinin mesleki ve kişisel gelişimlerine ilişkin faydaları ayrı ayrı tanımlanmalıdır. Bu bilgiler araştırmanın önemini daha geniş bir perspektifte ifade edilmesine yardımcı olacaktır.

Projelerin amaçlarının belirlenmesi sırasında nelere dikkat edilmelidir?

SIRA SİZDE

Proje Sınırlılıklarının Belirlenmesi

Projeler, etki alanları, hedef kitleleri, bütçeleri, zamanları gibi birçok unsurla sınırlandırılmaktadır. Topluma hizmet projelerinde de bu sınırlılıkların gerçekçi biçimde betimlenmiş olmasına dikkat edilmelidir. Projenin hangi amaçlar; hangi bölge, şehir, mahalle; hangi süre ve hangi hedef kitle ile sınırlandırıldığı, gerek projenin tasarımı gerekse raporlaştırılması sürecinde ortaya konulmalıdır.

Projelerde Zamanın ve Kaynakların Planlanması ve Yönetimi

Projelerin, belirlenen hedeflere, doğru ve etkili olarak ulaşabilmesi için sınırlı zamanları ve sınırlı kaynakları bulunmaktadır. Bu nedenle, iyi bir yönetim anlayışı içerisinde topluma hizmet projesinin, en uygun sürede, en uygun maliyetle en iyi nitelikte gerçekleştirilmesi hedeflenmelidir. Proje planlanırken genel olarak cevaplanması gereken altı temel soru bulunmaktadır. 5N-1K olarak ta adlandırılan (Yılmaz, 2003) bu sorular şu şekildedir: Proje niçin gerçekleştirilecek? Proje kapsamında ne gerçekleştirilecek? Proje nerede gerçekleştirilecek? Proje nasıl gerçekleştirilecek? Proje ne kadar zamanda gerçekleştirilecek? Proje kim/kimler tarafından gerçekleştirilecek?

Bu sorular arasında ilk iki soru kapsam ve proje amacının planlanmasını, diğer sorular ise yöntem ve bütçesinin planlanmasını ön plana çıkarmaktadırlar.

Proje kapsamının ve amaçlarının net bir biçimde ortaya konulması yukarıdaki bölümlerde de değinildiği gibi gerekli ve önemlidir. Bununla birlikte, finansal olanaklar doğrultusunda proje zamanının planlanması ve etkili olarak yönetilmesi, topluma hizmet projelerinin başarıya ulaşmasında son derece önemli bir yere sahiptir.

Zamanın Planlanması

Topluma hizmet projesinin önerisinin geliştirilmesi aşamasında, projenin başlayacağı tarihten sona ereceği tarihe kadar olan zamanda hangi işlerin ne kadar süre ile yapılacağı belirlenmelidir. Bu planlama, proje hedeflerine erişilebilmede, projelerin zamanında ve etkili olarak gerçekleştirilmesinde, kaynakların ekonomik kullanılmasında ve neredeyse kesinliğe yakın bir proje bütçesinin tespit edilmesinde oldukça büyük öneme sahiptir. Bu çalışmalar, zaman ve kaynak yönetimine ilişkin özel olarak hazırlanmış Microsoft Project gibi farklı bilgisayar yazılımları ile gerçekleştirilebileceği gibi, ofis uygulamaları içerisinde yer alan Word, Excel gibi programlar aracılığı ile de yapılabilir. Bu çalışma için öncelikli olarak proje amaçları doğrultusunda tüm işlem basamaklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Sonrasında her bir işlem basamağının ne kadar süre ile gerçekleştirileceğinin ve aynı anda başlaması gereken iş basamakları açık bir şekilde yazılmalıdır. Bazı iş basamaklarının başlayabilmesi için diğer iş basamaklarının bitmiş olması gerekebilir. Birbirlerine bağlı olan bu iş basamakları da tespit edilerek tümü bir şema üzerinde gösterilmelidir. Haftalara ve aylara dağıtılan bu iş basamakları çizelge 7.1.dedir.

Çizelge 7.1
Zamanın Planlanması

Aylar	Mart				Nisan			
Haftalar	1.hafta	2.hafta	3.hafta	4.hafta	1.hafta	2.hafta	3.hafta	4.hafta
Gereksinim analizi çalışmasının yapılması								
Proje amaçlarının belirlenmesi								
Proje yönteminin belirlenmesi								
Katılımcılar ile görüşme								
Projenin uygulanması								
Proje raporunun yazılması ve yayınlanması								

Kaynakların Planlanması

Zaman planlaması yapılırken gerçekleştirilecek olan iş basamaklarının tespiti, her bir iş basamağında gereksinim duyulan kaynaklarında planlanmasına yardımcı olacaktır. Proje önerisi yazılırken, her bir işlem basamağı kapsamında ne tür kaynaklara ihtiyaç olduğu, bu kaynakların ne kadar süre ile kullanılacağı, kullanılacak kaynakların yaklaşık maliyetleri belirlenmelidir. Her bir işlem basamağı için belirlenen bu kaynaklar toplandığı zaman projenin toplam maliyeti, ihtiyaç duyulan insangücü ve donanım ihtiyacı ortaya net olarak tespit edilebilecek ve projenin etkili olarak yönetilmesi sağlanabilecektir.

Proje Yürütücüsünün Sahip Olmaları Gereken Özellikleri ve Proje Kapsamındaki Görevleri

Proje yürütücüsü, projenin başarıya ulaşmasında veya başarısız olmasında birincil sorumluluğu taşıyan kişilerdir. Proje hazırlayan ve gerçekleştiren bu kişilerin aşağıda belirtildiği gibi bazı özelliklere sahip olması beklenir.

Proje Yürütücülerinden Beklenen Kişilik Özellikleri

- **Proje yürütücüsü etkili iletişim becerilerine sahip olmalıdır:** Proje yürütücüsü, hem projenin gerçekleştirileceği hedef kitleler ile hem de kendi proje ekibi ve paydaşları ile etkili iletişime girmek durumundadır. Projenin yürütülmesi ve sonuçlandırılması sürecinde yürütücünün aktif dinleme, etkili konuşma ve yazma gibi temel iletişim becerilerine sahip olması, karşılaşılabilecek sorunların çözümünde de yardımcı olabilecektir.
- **Proje yürütücüsü grupla çalışma becerilerine sahip olmalıdır:** Proje yürütücüsü, proje ekibinden ve paydaşlardan gelen fikirleri dinlemeli ve bunları değerlendirmelidir. Yürütücü, farklı fikirleri müzakere edebilmeli, grup üyelerini güdüleyebilmeli, grup için dayanışmayı artırabilmeli ve problem çözme becerilerine sahip olabilmelidir.
- **Proje yürütücüsü organizasyon ve yönetim becerilerine sahip olmalıdır:** Proje yürütücüsünün organizasyon ve yönetim becerilerinin olması projelerin yürütülebilmesi için son derece önemlidir. Proje yürütücüsü, hazırlamış olduğu planlara sadık kalmalıdır; süreç içerisinde karşılaştıkları sorunları çözebilmeli, iş stresini yönetebilmeli ve dakik olmalıdır.

Proje Yürütücüsünün Proje Kapsamındaki Görevleri

Proje yürütücüsü projenin gerçek sorumlusudur dolayısıyla projenin tasarlanması, yürütülmesi ve sonuçlandırılmasında birincil öneme sahip kişidir. Başarı veya başarısızlığın da gerçek sorumlusudur. Proje yürütücüsü, projeye olan gereksinimleri analiz eder, bu gereksinimleri dikkate alarak proje amaçlarını, sınırlılıklarını, yöntemini, bütçesini belirler. Projenin zamanını ve kaynaklarını planlar, paydaşları belirler. Bunları proje ekibinin üyelerine danışır, fikirlerini dinler ve değerlendirir. Proje tasarısını yazılı öneri haline dönüştürür, süreci planlandığı gibi yönetir, sorunlara hızlı çözümler üretir, proje ekibini koordine eder ve uyumlu çalışmalarını sağlar, sürecin planlara uygunluğunu kontrol eder, proje sonuçlarını raporlaştırır.

Projelerde Olası Başarısızlığın Nedenleri

Topluma hizmet projesinin aynı zamanda birer sosyal sorumluluk projesi olma özelliği taşımasından dolayı başarıya ulaşması oldukça önemlidir. Buna karşın projenin gerek planlanması, gerekse yönetimi aşamalarında yaşanan eksikliklerden veya dikkatsizliklerden kaynaklı başarısızlıklar yaşanabilir. Topluma hizmet projesinde başarısızlığa götürebilecek unsurlardan bazıları aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- **Proje yazımında kültürel farklılıkların dikkate alınmaması:** Topluma hizmet projeleri, topluma yararlı olma, iyilik yapma amacını taşıdığından dolayı doğrudan bireylerin yaşamları üzerinde etkili olur. Bu projeler; yaşlı insanlar, özel eğitim gereksinimi olan bireyler, köy ilköğretim okullarında okuyan öğrenciler gibi toplumun birçok kesimine yardım etme amacını içerebilir ancak tüm bu çalışmalar gerçekleştirilirken hedef kitlenin ait olduğu kültürel yapı, sosyo-ekonomik düzey, projenin gerçekleştirileceği bölgenin kültürel yapısı vb. özellikler gözetenmelidir. Bunlar gözetenmeden gerçekleştirilmeye çalışılacak olan bir projenin başarısız olma ihtimali yüksek olacaktır.
- **Projenin gerçekleştirilmesinde yerel, bölgesel yönetimin desteğinin alınmaması:** Topluma hizmet projeleri, çocuk esirgeme kurumları, huzurevleri, okullar gibi resmi devlet kurumları içerisinde gerçekleştirilecekse, ilgili kurumun bağlı bulunduğu yönetimden izin ve destek alınmalıdır. Örnek olarak Milli Eğitim Müdürlüklerinden izin alınmadan öğrencilere okul içerisinde herhangi bir soru dahi sorulamaz. Bu nedenle, proje henüz tasarım aşamasında iken ilgili kurumlar ile resmi yazışmalar yapılmalı ve destekleri alınmalıdır. Bu destekler zamanında alınmadığı takdirde projenin başarısızlığa uğrama şansı çok yüksek olacaktır.
- **Proje hedeflerinin açık olarak tanımlanamaması:** Proje hedeflerinin gerçekçi bir gereksinim analizi sonrasında belirlenemediği durumlarda proje hedefleri de net bir şekilde ortaya konamayacaktır. Hedefleri açık olarak tanımlanamamış bir projenin başarıya ulaşma şansı ise oldukça düşüktür. Bu sebeple, alanyazın taraması, sosyal problemlerin gözlemlenmesi, görüşme gibi kaynak çeşitlemesine gidilerek proje hedeflerinin ve öneminin proje önerisinde net olarak konması gerekmektedir.
- **Zaman ve kaynakların etkili olarak planlanamaması ve yönetilememesi:** Daha önce de bahsedildiği gibi, projeler sınırlı zamana ve kaynaklara sahiptir. Dolayısıyla bu zaman ve kaynaklar etkili olarak planlanmadığında ve yönetilemediğinde projenin başarıya ulaşma ihtimali oldukça düşüktür. Zaman yönetimi için öncelikli olarak tüm işlem basamaklarının netlikle ortaya konması gerekmektedir. Her bir işlem basamağı için gereksinim duyulan zaman ve kaynak titizlikle not edilmeli ve planlama buna göre yapılmalıdır. Yönetim süreci içerisinde de bu zamana uyulmalı ve kaynaklar planlandığı gibi kullanılmalıdır.

- **İletişim eksikliği ve çatışmalarının yaşanması:** Günlük yaşantıda bilinçli ve bilinçsizce iletilen sözlü ve/veya söz ötesi davranışlar nedeniyle bireyler arasında iletişim çatışmaları yaşanabilmektedir. Projelerin uyumlu bir ekip çalışması ile gerçekleştirilmesi gerektiği dikkate alınır, proje yürütücüsünün, proje paydaşları ve ekibi ile etkili bir iletişim kurarak iletişim çatışmalarını asgariye indirmesi projelerin sağlıklı ilerleyebilmesi için oldukça önemlidir.

SIRA SİZDE

3

Projelerde başarısızlığa yol açabilecek temel etmenler nelerdir?

TOPLUMA HİZMET PROJE ÖNERİSİNİN RAPORLAŞTIRILMASI

Topluma hizmet projesini tasarım ve yazım olarak iki kısma ayırmak mümkündür. Önerinin tasarlanması gerekli planların detaylı ve dikkatli olarak yapılması kadar bu projelerin yazılı öneri haline dönüştürülmesi de oldukça önemlidir. Proje yürütücüsü, ünitenin ilk kısımlarında belirtilen ilkeler doğrultusunda projesini yapılandırdıktan sonra, proje önerisini sunmak için bunları yazılı olarak ifade etmelidir. Proje yürütücüsü, çalışma önerisini yazılı olarak hazırlarken, proje başlığını, özeti, giriş ve problem durumunu, amaç ve alt amaçlarını, sınırlılıklarını, yöntemini anlaşılır ve bilimsel yönetime ve dilbilgisi kurallarına uygun olarak yazıya dökmelidir. Bunların yanı sıra, proje yürütücüsünün yazım dilinin önyargı taşımayan ifadelerden oluşmasına da dikkat edilmelidir.

Proje yazımının daha iyi anlaşılabilmesi için aşamalı olarak tüm temel unsurlar aşağıda başlıklandırılarak açıklanmıştır.

K İ T A P

Niyasi Karasar tarafından hazırlanmış ve Nobel Yayın Dağıtım tarafından yapılmış olan “Araştırmalarda Rapor Hazırlama” kitabını okuyabilirsiniz.

Proje Yazımında Önyargılı İfadelerin Azaltılması

Topluma hizmet projeleri sosyal sorumluluk projeleri olduğu için proje yazımında hedef kitlenin özelliklerinin net bir biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Proje gerekçelerinin yazımı veya hedef kitle tanımlanması sırasında bilinçli olarak veya olmadan kullanılan bazı ifadeler ön yargı ifadeleri olabilir. Hedef kitlenin gereksinimlerine yönelik projelerde kullanılan bu ifadelerin önyargısız olmasına dikkat edilmelidir. Proje yazımında özellikle, cinsel yönelim, ırk ve etnik köken, dini inançlar, fiziksel engeller, yaş gibi konularda aşağılayıcı veya önyargılı ifadelerden kaçınılmalıdır. Bu bağlamda doğru ve önyargısız bir yazım için aşağıdaki öneriler dikkate alınabilir (APA, 2005):

- **Proje içerisinde kullanılan ifadelerin açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmelidir:** Projede özellikle hedef kitle ve gereksinimler açıklanırken belirgin ifadelerden faydalanılmalı, ifadelerin taşıdığı anlamlardan yeterince emin olunamadığı zamanlarda daha fazla detay verilmelidir. Örneğin engelliler ile ilgili bir topluma hizmet projesi hazırlanıyorsa, engelin halk arasında söylenen ismi yerine “görme engelli”, “zihin engelli” gibi ifadeler tercih edilmelidir.
- **Proje içerisinde etiketlere yer verilmemelidir:** Proje kapsamında yürütülecek olan çalışmaların hedef kitlelerini etiketlemekten kaçınmak gerekmektedir. Metinler içerisinde insanları rencide edici, aşağılayıcı etiketler yerine daha tarafsız kelimeler kullanılmalıdır. Örneğin huzurevlerini kapsayan bir çalışma yapılacaksa, “huzurevindekiler” kelimesi yerine “huzurevlerinde yaşayan bireyler”; “yaşlılar” kelimesi yerine “yaşlı insanlar”; “şizofrenler” yerine “şizofren teşhisi konmuş kişiler”; “fakir öğrenciler” yerine “ekonomik olarak alt gelir grubuna mensup öğrenciler” benzeri ifadeler tercih edilmelidir.

- **Araştırmaya katılım vurgulanmalıdır:** Projeye katılan kişiler hakkında ifadeler kullanılırken, onların projeye katılımlarını ve yardımlarını vurgulayan bir yazım dili kullanılmalıdır. Proje kapsamında örneğin “katılımcılar” “denekler” gibi terimler yerine “öğrenciler”, “öğretmenler”, “çocuklar” gibi kelimeler tercih edilmelidir.
- **Cinsiyet rollerine dikkat edilmelidir:** Proje yazımında cinsiyetlerden bahsederken önyargılı veya cinsel ayrımcılığı vurgulayan ifadelerden kaçınılmalıdır. Örneğin “bilim adamı” ifadesi yerine “bilim insanı” ifadesini kullanmak daha doğru olacaktır. Benzer şekilde, projenin hedef kitlesinin özelliklerini tanımlarken “projenin katılımcılarının 10’u kadın 12’si ise erkektir. Kadınların tamamı ev hanımıdır” ifadesi ile kadınların özellikleri tanımlanıp erkeklerin tanımlanmaması bir cinsiyet ayrımcılığının işareti olarak algılanabilir. Bunun yerine “projenin katılımcılarının 10’u kadın 12’si ise erkektir. Kadınların tamamı ev hanımıdır, erkeklerin 8’i sözleşmeli işçi diğer 2’si ise memurdur” şeklinde bir ifade tercih edilmelidir.
- **İrk ve etnik kimliklerin anlatımında kullanılan ifadeler dikkat edilmelidir:** Irklardan ve etnik gruplardan söz edilirken bir terim birliği olmasına dikkat edilmelidir. Örneğin Türkiye’nin değişik şehirlerinde yaşayan mülteci statüsündeki bireylerin sosyal sorunlarına yönelik bir topluma hizmet projesi planlandığı düşünülürse, bu kişiler arasında bulunan koyu tenli kişileri “zenci” diye nitelemek yerine, “mülteciler” ifadesinin kullanılması uygun olur.

Başlıkların Yazımı

Proje başlığı, projenin bir aynası gibidir. Bu nedenle okunduğu zaman okuyucuya projenin amacına ve hedef kitlesine ilişkin bir fikir vermelidir. Proje başlığı açık, ilgi çekici ancak farklı anlamalara sebep vermeyecek biçimde öz ve anlaşılır olmalıdır (Ekiz, 2009). Proje başlığının ilgi çekici ve anlaşılır olması, okuyucuların hem proje ile daha fazla ilgilenmelerine hem de proje hakkında ilk izlenimlerinin de olumlu olmasına yardımcı olacaktır. Çalışmanın başlığı çalışmanın gerekçeleri ve amacı ile uyumlu olmalıdır.

Çalışma içerisindeki diğer başlık ve alt başlıkların yazımında standart ölçütler seçilmeli ve uygulanmalıdır. Başlıklarda genellikle ana bölümler ile alt bölümlerin ayırt edilebilirliğine, alt başlıkların hangi başlığa ait olduklarına ve başlıkların projedeki akışa uygun olarak yapılandırılmasına dikkat edildiğinde bu çalışmaların anlatımını ve anlaşılabilirliğini kolaylaştırır (Erkuş, 2005).

Proje Özeti Yazımı

Projenin kısa özeti olup, içerisinde, proje önerisinin amacı ve yöntemi belirtilmelidir. Özet kısmında yer alan bilgiler en az 100 kelime, en fazla 200 kelime olarak yazılmalıdır (Ekiz, 2009). Projelerin özet kısmının yazımında aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir (APA, 2005):

- **Doğruluk:** Özetin, projenin amacını ve içeriğini doğru olarak yansıtması sağlanmalıdır. Araştırma metni içerisinde yer almayan bilgiler proje özeti içerisine dâhil edilmemelidir. Gerçekleştirilecek olan proje, daha önce gerçekleştirilmiş olan bir projeye veya benzeriyse bu özet kısmında belirtilmelidir.
- **Kendi içinde yeterlilik:** Özet içerisinde yer alan kısaltmalar ve terimler açıklanmalıdır. Özet kısmında alıntılar yapmak yerine, mümkün olduğu kadar proje hazırlayıcısının kendi ifadeleri yer almalıdır.
- **Kısa ama öz ifadeler:** Proje özetinde kullanılan cümleler olabildiğince en üst düzeyde bilgilendirici olmalıdır. Özet kısmı çok uzun olamayacağı için proje içerisindeki amaç, önem ve yöneme ilişkin bilgiler anlam bütünlüğü içerisinde, kolay anlaşılır ve kısa cümleler ile yazılmalıdır.

Proje Girişinin ve Gerekçelerinin Yazımı

Daha önce bahsedildiği gibi, projenin girişi, gerçekleştirilecek olan çalışmaların bir gerekçesini oluşturmaktadır. Bu kısımda proje yürütücüsü, daha önce benzer konularda gerçekleştirilmiş projeleri kronolojik sıraya göre veya amaçlarına ve hedef kitlelerine göre özetlemelidir. Özetleme yaparken ise bu çalışmaların hangi konular üzerinde durduğu, nelerin eksik olduğunu açıkça yazmalıdır (Ekiz, 2009). Proje yürütücüsü aynı zamanda, resmi raporlardan, istatistiklerden, bilimsel makale ve bildirilerden yararlanarak kendi projesinin amacını gerekçeli olarak yazmalıdır. Yürütücü, bu kısımda olduğu gibi tüm bölümlerin yazımında dilbilgisi kurallarına dikkat ederek, mümkün olduğu kadar hatasız bir yazı dili kullanmalıdır. Proje genelinde kullanacağı bir yazı stili belirleyerek hep aynı stilde yazmalıdır. Eğer yazı karakteri olarak Times New Roman; 12 punto; 1,5 satır arası boşluk seçtiyse metnin genelinde aynı yazı karakteri ve boşlukları kullanılmalıdır. Öneri yazılırken ikiden fazla yazı stili kullanmaktan kaçınılmalıdır. Yürütücü eğer önemli yerleri vurgulamak ve dikkat çekmek istiyor ise, cümlelerin altını çizmek, cümleleri italik yazmak, koyu yazmak gibi seçeneklerden birini tercih etmelidir. Bu aynı zamanda yazıların okunaklı olmasına da yardımcı olacaktır.

Yazıların genelinde ise öznel bir dil yerine üçüncül tekil şahıs zamininin kullanılması ve edilgen bir çatının tercih edilmesi gerekmektedir (Erkuş, 2005).

Proje Amaçlarının Yazımı

Proje amaçları daha önce de belirtildiği gibi bir gereksinime bağlı olarak yazılmalıdır. Amaçlar ile gereksinim konuları birbirleri ile örtüşmelidir. Proje yürütücüsünün, projenin amaç bölümünün yazımına gelene kadar proje kapsamını detaylı olarak tanımlamış olması gerekmektedir. Proje yürütücüsü, amaç kısmında ise doğrudan projenin amaçlarını ve varsa alt amaçlarını kısa cümlelerle ve açık ifadelerle yazması gerekmektedir. Gereksinimlere dayalı olarak belirlenen amaç ve alt amaçların yazılımda proje henüz gerçekleştirilmediğinden dolayı gelecek zaman kipleri kullanılmasına dikkat edilmelidir.

Proje Sınırlılıklarının Yazımı

Daha önce bahsedildiği gibi projelerin amaçları, hedef kitleleri, gerçekleştirildikleri yer ve zamana ilişkin bir takım sınırlılıkları bulunmaktadır. Topluma hizmet projeleri yazıya dökülürken bu sınırlılıklarda kısa ve anlaşılır ifadeler ile maddeler halinde belirtilmelidir. Sınırlılıklar bir anlamda projenin gerçekleştirileceği çerçevenin net olarak ortaya konmasına yardımcı olurlar.

Proje Yönteminin Yazımı

Yöntem kısmında zaman planlaması (çalışmaya başlanacak tarih, çalışmanın gerçekleştirileceği süre, raporlaştırma süresi vb.); parasal planlama (kırtasiye, teçhizat, ücretli çalıştırılacak elemanlardan hizmet alım bedelleri, ulaştırma, yemek vb. giderler); eleman planlaması (çalıştırılacak eleman sayısı, elemanların eğitimleri, yönlendirilmeleri, görev dağılımları, çalışma süreleri vb.) gibi bilgilere de yer verilmelidir (Erkuş, 2005).

Projede Kullanılan Kaynakçaların Yazımı

Proje hazırlanırken alan yazın taramasından sıklıkla faydalanılır. Bu süreçte etik sorunlar yaşanmaması için esinlenilen ve alıntılanan tüm kaynaklar gerek metin içerisinde gerekse metin sonundaki kaynakça kısmında açık olarak yazılmalıdır. Kaynakça yazımında kaynak türlerine göre bir standart yazım biçimi benimsenmelidir. Kaynakça gösterimleri üzerine bilim dünyasında birçok farklı normlar kullanılmaktadır. Bu konuda lisansüstü tezlerde ve bilimsel diğer yayınlarda da sıklıkla kullanılan Amerikan Psikoloji Derneği'nin (APA) yayım kılavuzundan faydalanılabilir. Bu sayede alıntı yapılan tüm kaynaklar standart bir yazım kuralı doğrultusunda raporlaştırılırlar.

Amerikan Psikoloji Derneği tarafından hazırlanmış ve Kaknüs Yayınları tarafından 5. baskıdan Türkçe'ye çevrilmiş olan “Yayın Kılavuzunu” okuyabilirsiniz.

K İ T A P

TOPLUMA HİZMET PROJESİNDE ETİK

Bishop (1984) etiği “bir çalışma faaliyetinde bulunan insanların ahlak ilkelerini, davranış biçimlerini, görevlerini ve zorunluluklarını belirleyen kurallar zinciri olarak” tanımlamıştır (Bishop, 1984; Akt, Ruacan, 2003). Ruacan’a (2003) göre ise etik, “yasalardan farklı olarak, çoğunlukla yazılı ve kesin koşullar içermez, zamana, değişen koşullara, toplumsal gereksinim ve bilimsel gelişmelere bağlı olarak değişimler gösterebilir. Ancak temelindeki “iyilik etme”, “kötülük etmeme”, “adil davranma” gibi ana belirleyiciler değişmez. Bu bağlamda, topluma hizmet projesinin gerek tasarımı, gerek yürütülmesinde, gerekse raporlaştırılmasında “kötülük etmeme”, “adil davranma” gibi değerler dikkate alınmalıdır. Projelerde karşılaşılabilecek etik ihlaller, projelerin tasarımı, yürütülmesi, yazım ve yayınlanması aşamalarında aşağıdaki gibi gruplandırılabilir (Erkuş, 2005).

Projelerin Tasarımı Aşamasında

Proje yürütücüsü, proje fikrini oluştururken birçok kaynaktan yararlanabilir. Bu kaynaklar arasında daha önce başkaları tarafından gerçekleştirilmiş olan projelerin incelenmesi de bulunmaktadır. Proje yürütücüsü bu projelerden esinlenebilir ancak proje önerisinin yazımı sırasında bu projelerden bahsederek kendi önerdiği projenin hangi yönlerden benzediğini, hangi yönlerden farklılaştığını açık bir şekilde ortaya koymalıdır. Söz konusu fikri kendi bulmuş gibi projeyi tasarlamamalıdır. Proje yürütücüsü, proje ekibini oluştururken ekibe dâhil edeceği bireyleri uzmanlıklarını ve yeterliklerini kıstas alarak belirlemeli ve proje katılımını kabul ettiklerine ilişkin yazılı izinlerini almalıdır.

Projelerin Yürütülmesi Aşamasında

Proje yürütücüsü, projede yer alan katılımcılara psikolojik veya fiziksel olarak zarar verecek davranışlardan kaçınmalıdır. Projede yer alacak kişiler, projenin amaçları konusunda bilgilendirilmeli ve izinleri alınmalıdır. Proje kapsamında yapılacak tüm sesli ve görüntülü kayıtlar için katılımcılardan yazılı izin alınmalıdır. Bu ses ve görüntüler katılımcılar ile paylaşılmalı ve bu kayıtların kullanım amaçları hakkında bilgiler aktarılmalıdır.

Projelerin Yazımı Aşamasında

Proje raporunda, projede yer alan katılımcıların adları, adresleri, telefon numaraları gibi kişisel bilgileri deşifre edilmemelidir. Bu bilgiler proje yürütücüsünde kalmalı ancak sınırlı sayıda kişiler ile paylaşılmalıdır. Proje kapsamında gerçekte yapılmamış olan çalışmalar yapılmış gibi raporlaştırılmamalıdır. Projenin gerçekleştirilmesinde hiçbir katkısı bulunmayan kişiler proje ekibi arasında gösterilmemelidir. Buna karşın, projenin gerçekleştirilmesine katkı vermiş olan kişilere ise proje ekibi içerisinde yazılı olarak yer verilmelidir.

Topluma hizmet projelerinde dikkat edilmesi gereken etik ilkeler nelerdir?

SIRA SİZDE

4

TOPLUMA HİZMET PROJESİ İÇİN KONTROL LİSTESİ

Topluma hizmet projesi tasarlandıktan ve önceki bölümlerde anlatılanlar doğrultusunda yazılı hale getirildikten sonra eksikliklerin tespiti için yeniden kontrolden geçirilmesinde büyük fayda bulunmaktadır. Bunun için aşağıda bir kontrol listesi hazırlanmıştır. Bu kontrol listesindeki maddelerin her birinin karşısında “Evet” “Hayır” ve “Kısmen” sütunları bulunmaktadır. İlgili madde proje önerisinde gerçekleştirildiyse o maddenin karşılığına

“Evet”, gerçekleştirilmediyse “Hayır” sütununun işaretlenmesi gerekmektedir. Eğer ilgili maddeye ilişkin çalışma yapılmış ancak madde tam anlamı ile istenilen düzeyde gerçekleştirilememişse “Kısmen” sütunun işaretlenmesi gerekmektedir. İşaretleme sonucunda, “Hayır” sütununda karşılık gelen maddeler dikkate alınarak proje önerisine eklenmeli; “Kısmen” sütununda yer alan maddeler ise yeniden düzenlenerek projeye eklenmelidir. Proje önerisinin farklı kişilerce değerlendirilmesi, önerinin daha da iyileştirilmesini sağlayabilir. Bu nedenle çizelge 7.2’deki kontrol listesi, proje yürütücüsü dışında ikincil kişilere de verilip projenin değerlendirilmesi istenebilir. Bu sayede proje önerisinin yansız bir gözle değerlendirilmesine de imkân verilmiş olunur.

Çizelge 7.2
Topluma Hizmet
Projesinin Kontrol
Listesi

Kontrol soruları	Evet	Hayır	Kısmen
Proje başlığı anlaşılır mı?			
Proje başlığı, projenin amaçları ile uyumlu mu?			
Proje özeti doğru mu?			
Proje özeti kendi içinde yeterli mi?			
Proje özeti 100-200 kelime arasında mı?			
Proje özeti, proje içeriğiyle uyumlu mu?			
Proje gereksinimleri açık ve anlaşılır ifade edilmiş mi?			
Gereksinimler alanyazın taraması, sosyal problemlerin incelenmesi, gözlemler gibi detaylı bir çalışma ile toplanmış mı?			
Gereksinim analizinde benzer çalışmalar incelenmiş mi?			
Gereksinimler projenin amacını net bir biçimde ortaya koyuyor mu?			
Projenin amacı açık bir biçimde belirtilmiş mi?			
Projenin alt amaçları açık ve net bir şekilde belirtilmiş mi?			
Projenin önemi açık ve anlaşılır bir şekilde yazılmış mı?			
Projenin önemi, gereksinimleri ile uyumlu mu?			
Projenin sınırlılıkları belirlenmiş mi?			
Projenin yöntemi açıklanmış mı?			
Projenin ekibi belirlenmiş mi?			
Proje ekibinin görev dağılımı açık mı?			
Zaman planlaması yapılmış mı?			
Kaynak planlaması yapılmış mı?			
Proje bütçesi oluşturulmuş mu?			
Proje bütçesi proje gereksinimleri karşılamaya yeterli mi?			
Proje içerisinde ön yargılı ifadeler kullanılmış mı?			
Etik kurallara uyulmuş mu?			

TOPLUMA HİZMET PROJESİ ÖRNEĞİ

Ünitenin bu bölümüne kadar olan kısmında topluma hizmet projesinin nasıl tasarlanması ve bu tasarının nasıl yazılı olarak ifade edilmesi gerektiği üzerine bilgiler aktarılmıştır. Tüm bu bilgilerin uygulamaya dönmüş halde görülebilmesi açısından aşağıda örnek bir proje tasarısına yer verilmiştir. Bedensel engelli bireylere dönük olarak tasarlanan bu proje, bu bireylerin meslek sahibi olarak hem üretken bir birey haline gelmelerini hem de üyesi oldukları toplumla daha iyi kaynaşmalarının sağlanmasını amaçlamaktadır.

DİKKAT

Daha önceki bölümde belirtilmiş olan kontrol listesini dikkate alarak aşağıda yazılmış olan proje örneğini değerlendiriniz.

Konu: Bedensel Engelli Bireylerin Lületaş Oymacılığı Konusunda Meslek Sahibi Olmalarının Sağlanması ve Bu Yolla Topluma Uyum Becerilerinin Artırılması

Özet

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ve teknolojik ürünlerin kullanımının yaygınlaşmasına koşut olarak, uluslararası ve kişilerarası iletişimin artması ve bilgi paylaşımının kolaylaşması, tüm ülkelerde hem bireylerin yaşam amaçlarını ve araçlarını değiştirmekte hem de toplumsal sistemlerin işlev ve işleyişlerini etkilemektedir. Eğitim gereksinimlerinin de, bu gelişmeler doğrultusunda şekillenmeye başlaması, toplumun kültürel geçmişini ve zenginliğini gösteren yerel mesleklerin giderek kaybolmasına neden olmaktadır. Geçmişinde, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan bugünkü Türkiye Cumhuriyeti toprakları, yöresel meslekler açısından son derece geniş bir kültüre sahiptir. Genellikle usta-çırak ilişkisi bağlamında devam ettirilen birçok yerel el sanatları ve zanaatlarına olan ilgi, günümüzde yerini, teknoloji ağırlıklı üretime dayanan mesleklere bırakmaya başlamıştır. Birkaç nesil sonrasında belki de tamamen yok olacak olan bu el sanatları ve sanatkarları, Türkiye'nin kaybolmakta olan önemli değerleridir. Diğer yandan, Türkiye'de 8,5 milyona yakın engelli birey bulunmakta ve bu sayının önemli bir kısmı bedensel engelli bireyler tarafından oluşturulmaktadır. Buna karşılık, engelli bireylerin eğitime ve istihdamına yönelik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu doğrultuda, proje kapsamında, kaybolmaya yüz tutmakta olan "Lületaş oymacılığı" el sanatının bedensel engelli bireylere öğretimi yapılarak bu bireylerin topluma uyum becerilerinin artırılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lületaş oymacılığı; Bedensel engelli bireyler; Kaybolmaya yüz tutmuş meslekler.

Projenin konusu ve kapsamı

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ve teknolojik ürünlerin kullanımının yaygınlaşmasına koşut olarak, uluslararası ve kişilerarası iletişimin artması ve bilgi paylaşımının kolaylaşması, tüm ülkelerde hem bireylerin yaşam amaçlarını ve araçlarını değiştirmekte hem de toplumsal sistemlerin işlev ve işleyişlerini etkilemektedir. Eğitim gereksinimlerinin de, bu gelişmeler doğrultusunda şekillenmeye başlaması, toplumun kültürel geçmişini ve zenginliğini gösteren yerel el sanatları ve zanaatlarının giderek kaybolmasına neden olmaktadır. Geçmişinde, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan bugünkü Türkiye Cumhuriyeti toprakları, yöresel meslekler açısından son derece geniş bir kültüre sahiptir. Genellikle usta-çırak ilişkisi bağlamında devam ettirilen birçok yerel el sanatları ve zanaatlarına olan ilgi, günümüzde yerini, teknoloji ağırlıklı üretime dayanan mesleklere bırakmaya başlamıştır. Birkaç nesil sonrasında belki de tamamen yok olacak olan bu el sanatları ve sanatkarları, Türkiye'nin kaybolmakta olan önemli değerleridir.

Eğitimin belli başlı amaçlarından biri de, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi sağlayan yanı sıra bireyleri, içinde yaşadığı toplum ile uyumlu kılarak verimli ve üretken yapabilmektir. Öte yandan, eğitim aynı zamanda bir kültürleme sürecidir. Eğitimin bir diğer önemli amacı da, toplumun kültürel değerlerinin gelecek nesillere aktarılabilmesidir. Bu bağlamda, Türkiye'nin kültürel değerlerini yansıtan ve kaybolmaya yüz tutmuş yöresel el sanatları ve zanaatlarına yönelik eğitim programlarının geliştirilerek veya yeniden düzenlenerek, diploma ve sertifikalar ile yaşam boyu öğrenme kapsamında, geniş bir alana oturacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Yaşam boyu öğrenme anlayışı kapsamında, yaygın eğitim olanaklarının artırılması, yaygın eğitim yoluyla örgün eğitimden uzak kalan bireylere eğitim olanaklarının sunulması bu açıdan oldukça önemlidir. Bu doğrultuda proje kapsamında kaybolmaya yüz tutmakta olan "Lületaş oymacılığı" el sanatının bedensel engelli bireylere öğretimi yapılarak bu bireylerin topluma uyum becerilerinin artırılması hedeflenmiştir. Önerilen proje, sadece el sanatlarına yönelik beceri kazandırmaya çalışan kurslardan farklılaşmaktadır.

Proje kapsamında geliştirilecek olan eğitim programının, ilgili sanatın tarihi ve kültürel temellerinden, ürün kalitesinden, ürünün pazarlanmasına değin geniş bir yelpazede eğitim

modülleri içermesi düşünülmektedir. Proje kapsamında eğitim programı hazırlanmak üzere seçilen, “Lületaşı oymacılığı” kaybolmak üzere olan birçok el sanatlarından biridir. Dünya rezervinin %70’i Türkiye’de bulunan 5000 yıllık doğa harikası bir mineral olan lületaşı Türkiye’de Orta Anadolu’da yalnız Eskişehir’de bulunan değerli bir taştır. Beyaz altın, deniz-köpüğü ve Eskişehir taşı gibi farklı isimlerle adlandırılan lületaşı pipo, ağızlık, süs eşyası üretiminde, otomobil boya sanayinde ve uzay araçlarının yapımında kullanılmaktadır. Ayrıca lületaşı porselen hamurunda, böcek ilaçlarında, pudra ve leke çıkartma ilaçlarında da kullanılmaktadır (Anadolu, 2005). Lületaşı işlemeciliği, yetenek, tecrübe ve sabırlı bir çalışma gerektiren zor fakat zevkli bir el işçiliğidir. Özel olarak biçimlendirilmiş bıçaklarla lületaşı üzerinde, bünyesindeki nemi kaybetmediği sürece her türlü işleme yapılabilir. İşlenen model konusunda en önemli kaynak gözlem ve ustaların hayal gücüdür. Ancak sektörde sanatkâr kimliği ile çalışan usta sayısı giderek azalmaktadır. Bedensel engelli bireylerin sanatkâr ve el işçisi olarak çalışma yaşamına katılması dolayısıyla sektörün canlandırılması önemlidir.

Çağdaş demokrasi anlayışına göre çağdaş toplumlarda, artık insanların fakir, cahil, engelli, genç, yaşlı, kadın ya da erkek olmaları, onların haklarını kullanmalarını engellememektedir. Çalışma hakkı da bunlardan birisidir. Çalışmak, topluma yararlı olma arzusu taşıyan birey için mutluluk nedenidir. Kişi çalışmak ve topluma yararlı olmak ister. Aslında engelliler herkesten çok çalışma yaşamına katılmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaç sadece gelir elde etmek amacını taşımamakta, aynı zamanda kendine güven ve saygı duygusu ile topluma olan bağlılık duygusunu da geliştirmektedir. Özellikle, toplumla olan bağlarının güçlenmesi için bir işte çalışmaları engelliler için çok önemlidir (Meşhur, 2004).

Projenin Amacı

Proje kapsamında kaybolmaya yüz tutmakta olan “Lületaşı oymacılığı” el sanatının, üretken olabilecekleri ve katma değer yaratabilecekleri bir meslekleri olmayan bedensel engelli bireylere öğretilerek, bu bireylerin topluma uyum becerilerinin artırılması hedeflenmiştir. Proje aynı zamanda bedensel engelli bireyleri, seçme, eğitme ve işe uyumlarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Projenin Önemi ve Yaygın Etkisi

Önem

Önerilen proje, kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerden “Lületaşı oymacılığı”na yönelik bir eğitim programı düzenlemesi nedeniyle, ülke ve dünya kültürüne ait öğelerin korunmasını ve canlandırılmasını amaçlaması bakımından oldukça önemli bir görev üstlenmektedir. Bunun yanı sıra, proje sonuçlarının, yaşam boyu öğrenme kapsamında, yaygın eğitim yoluyla örgün eğitimden uzak kalan tüm bireylere ve özellikle de toplumdan kopuk yaşayarak sosyal davranış problemleri sergileme riski olan ve projenin hedef kitesini oluşturan, bedensel engelli bireylerin kendilerine, ailelerine ve içinde yaşadıkları topluma oldukça önemli yararlar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Yaygın etki:

- **Bireysel ve aileye ilişkin etkiler:** Önerilen proje, sosyal davranış problemleri gösterme riski bulunan, örgün eğitimden uzak kalmış bedensel engelli bireylerin meslek sahibi olmalarını sağlayarak, verimli ve üretken olmalarına yardımcı olabileceği gibi, özgüvenlerinin sağlanarak bireylere sosyal ilişkilerinde olumlu davranışlar kazandırabileceği düşünülmektedir. Kendisiyle barışık ve üretken engelli bir birey, ailesi ve çevresi ile uyum içerisinde yaşayabileceği gibi, ekonomik olarak aile bütçesine katkıda bulunabileceği için daha sağlıklı bir aile yapısının oluşmasını destekleyebilecektir.
- **Topluma ve Devlete ilişkin etkiler:** Türkiye’de ki engelli nüfusunun genel nüfusa olan oranının büyüklüğü dikkate alındığında, önerilen proje, uzun vadede topluma yararlı, içinde yaşadığı toplum ile barışık bireylerin yetişmesini sağlayacaktır. Devlet açısından ise atıl durumda olan işgücünün değerlendirilmesi ve ekonomik olarak geri dönüşümünün sağlanması olacaktır.

- **Ülke ve Dünya kültürüne ilişkin etkiler:** Önemli kültürel değerleri yansıtan, kaybolmakta olan el sanatlarının, önerilecek proje ile korunması, yeniden canlandırılması ve kültürel zenginlik olarak saklanması sağlanabilecektir.

Proje Paydaşları

Anadolu Üniversitesi, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezi, Özel Eğitim Derneği

Proje Sınırlılıkları

Proje;

- Eskişehir ilinde ikamet eden bedensel engelli bireyler ile sınırlıdır.
- Bedensel engelli bireylerden ellerini kullanabilen engelli birey ile sınırlıdır.
- Bu çalışma kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerden “Lületaş Oymacılığı” ile sınırlıdır.

Projenin Yöntemi

Bu projenin hedef kitlesini bedensel engelli bireyler oluşturmaktadır. Engelli bireyler, homojen bir grup oluşturmadığı gibi engel grupları arasında da bedensel yetersizlik kavramını ifade etmek üzere uluslararası literatürde (Kobal, 2005; Surmen, 2004; Holmes-Siedle, 1996; Anon, 1983; Haris, 1971) bile farklı tanımlar kullanılmaktadır. Bu yüzden, projeye dâhil edilecek engelliler, 2005 tarihli 5378 Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda yer alan ve “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, iyileştirme, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak tanımlanan, hafif, ağır ve bakıma muhtaç engelli olarak sınıflandırılan kişiler arasından ellerini kullanabilenler seçilecektir.

Üç aşamalı olarak gerçekleştirilecek projenin, ilk aşamasında, bedensel engelli bireylerin eğitim gereksinimleri temel alınarak eğitim programı tasarlanacaktır. İkinci aşamada, tasarlanacak olan eğitim programı Halk Eğitim Merkezlerinde veya Meslek Yüksek Okullarında uygulanacaktır. Üçüncü aşamasında ise, programın işlerlik kazanması açısından kursa katılmış olan engelli bireylerin izlenerek, proje sonuçlarının yaygın etkileri, engelli bireylerin kendileri, aileleri ve istihdam edildikleri kurumun yöneticileri görüşlerine dayalı olarak değerlendirilecektir.

Proje Ekibi

Projede, yürütücü haricinde, proje ekibi, kendi alanlarından uzman, araştırma yetkinlikleri bulunan, değişik projelerde görev almış ve bu çalışmanın başarıyla yürütülmesine yardımcı olacak akademisyenler tarafından oluşturulmaktadır. Proje ekibi içerisinde;

- Eğitim programlarının geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve hizmet içi eğitim uygulamaları üzerine uzman bir akademisyen;
- Ölçme ve değerlendirme üzerine uzman iki akademisyen;
- Bina iç mekânlarından kentsel dış mekânlara kadar uzanan, bedensel engellilere yönelik fiziksel çevrenin ulaşılabilirliğinin sağlanması ve eğitim ortamlarının düzenlenmesi konularında uzman bir akademisyen;
- Engelli bireylere yönelik meslek eğitimi konularında uzman bir akademisyen yer almaktadır.

Projenin Zaman Planlaması

Projenin gerçekleştirilmesi için 16 haftalık bir süre öngörülmüştür. Proje iş analizleri gerçekleştirilerek her bir hafta için başlanması ve bitirilmesi gereken çalışmalar ortaya konmuş ve çizelge 7.3'te görülen bir iş akış şeması yapılmıştır. Bu şemaya göre, öncelikle “lületaş oymacılığı” için iş analizleri yapılacaktır. Bu çalışma ile lületaş oymacılığı yapan bir ustanın oymacılık sırasında gerçekleştirdiği tüm davranışlar incelenerek öğretim programı oluşturulacaktır. Bu sayede bu iş analizler bedensel engelli bireylerin eğitim gereksinimleri saptanarak bu gereksinimlere uygun bir program oluşturulacaktır. Bu çalışma için

10 haftalık bir süre öngörülmüştür. Çalışma Mart ayının birinci haftası başlayacak ve Nisan ayının dördüncü haftasına kadar devam edecektir. Bu çalışma devam ederken, Nisan ayının ikinci haftasından itibaren bedensel engelli bireylere ulaşılarak gönüllülük esasında projeye katılacak olanlar seçilecektir. Seçilen bedensel engelli bireylerin öğrenim görecekları Halk Eğitim Merkezine ulaşmaları için proje paydaşı olan Büyükşehir Belediyesinden araç tahsis edilmesi talep edilecektir. Nisan ayının ikinci haftasından itibaren başlayacak olan bu çalışmanın üç haftalık bir zaman dilimi içerisinde Nisan ayının sonunda bitirilmesi planlanmaktadır. Bu çalışma sürerken, öğretimin yapılacağı ortamında düzenleme çalışmaları başlatılacaktır. Nisan ayının ikinci haftası başlanacak olan bu düzenleme çalışmaları, Nisan ayının son haftası bitirilecektir. Proje Mayıs ayının ilk haftasından itibaren uygulanmaya başlanacak ve öğretim çalışmaları sekiz hafta süresince devam edecektir. Haziran ayının üçüncü haftasından itibaren ise proje sonuç raporunun yazımına başlanacak ve haziran ayının son haftasında proje sonuçlandırılacaktır.

Çizelge 7.3
Projenin Zaman
Planlaması

Aylar	Mart				Nisan				Mayıs				Haziran			
Haftalar	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Lületaşı oymacılığın iş analizlerinin yapılarak öğretim programının tasarlanması																
Katılımcıların belirlenmesi																
Ortamin düzenlenmesi																
Projenin uygulanması																
Projenin sonuç raporunun yazılması																

Proje Bütçesi

Gerçekleştirilecek olan projenin toplam bütçesi olarak hesaplanmıştır. Proje giderleri: malzeme alımları; yemek ve ulaşım giderleri; personel hizmet alımları başlıkları altında yapılandırılmıştır. Çizelge 7.4'de bu harcama giderleri detaylı olarak belirtilmiştir.

Çizelge 7.4
Proje Bütçesi

Giderin Cinsi	Harcama Türleri	Tutar
Malzeme alımları	Kamera (2*1500)	
	Projeksiyon cihazı	
	Yazıcı	
	Kırtasiye giderleri	
	Ses alıcı 5*150	
	Malzeme (lületaşı)	
	Ortam düzenlemesi...	
	Toplam	
Yemek ve ulaşım giderleri		
	Proje ekibinin genel ulaşım giderleri	
	Proje ekibinin yemek giderleri	
	Öğretmenlerin genel ulaşım giderleri	
	Öğretmen ve öğrencilerin yemek giderleri	
	Toplam	
Personel hizmet alımları		
	Öğretmenlerin ders ücretleri	
	Destek personel ücretleri	
	Genel Toplam	

Topluma hizmet projesi hazırlayacak olan öğrencilerin yukarıdaki proje önerisinde de belirtildiği gibi, projenin işlevselliği ve uygulanabilirliği için, amaçlarının, sınırlılıklarının, yönteminin, zaman ve bütçe planlamasının oldukça dikkatli olarak yapılması gerekmektedir.

Proje önerisi örnekteki gibi yazılı hale getirildikten sonra proje kapsamının ve fikrinin oluşması sırasında kullanılmış olan tüm kaynaklarında proje önerisinin sonunda yazılması gerekmektedir. Aşağıda kaynakça gösterimlerine örnekler verilmiştir.

Kaynakça

Balcı, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma* (5. baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (14. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Özet

Türkiye İstatistik Kurumunun 2009 yılı verilerinde, Türkiye'nin nüfusu 71 milyon 517 bin 100 olarak açıklanmıştır. Bu nüfusun yaklaşık %75'i şehir ve ilçelerde yaşamaktadır. Türkiye gerek nüfusu, gerekse kapladığı coğrafik alan ile Avrupa ve Ortadoğu bölgesinin en büyük ülkelerinden biri olma özelliğini sürdürmektedir. Buna karşın, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından bildirilen, Türkiye'nin bölge ve illere göre gayri safi katma değerleri incelendiğinde ülkemizde bölgeler ve iller arasında ciddi ekonomik farklar olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2010 yılında gerçekleştirdiği "gelir ve yaşam koşulları" araştırması, Türkiye nüfusunun %16,9'unun yoksulluk sınırının altında yaşadığını; nüfusun %18'inin ise sürekli yoksulluk riski ile karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum ülkemizde sosyal ve ekonomik problemler yaşayan ciddi bir nüfus yoğunluğunun varlığını işaret etmektedir. Bunların yanı sıra Türkiye'de önemli sayıda engelli birey yaşamaktadır. Türkiye Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde tanıtılan temel göstergelere göre engelli bireylerin toplam nüfus içerisindeki oranı %12,29'dur. Bu oran içerisinden işgücüne dâhil olanların oranı ise yalnızca %22'dir. Bu veriler Türkiye'de topluma hizmet projelerine ne kadar fazla ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle yükseköğretim kurumlarının eğitim programlarında yer alan "Topluma Hizmet Eğitimi" ve "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersleri büyük önem taşımaktadır.

Okuduğunuz bu ünite kapsamında topluma hizmet amaçlı projelerin bilimsel süreçlere uygun olarak nasıl tasarlanması ve yazılması gerektiği anlatılmıştır. İyi bir projenin ancak iyi bir planlama ile gerçekleştirilebileceği düşünülürse, projelerin tüm aşamaları üzerinde detaylı iş analizlerinin yapılmasının önemi ortaya çıkar.

Ünite içerisinde de değinildiği gibi, topluma hizmet projeleri öncelikli olarak gerçekçi bir gereksinime dayandırılmalıdır. Bunun içinde toplumsal sorunlara duyarlı olmak, bölge ve ilinizin demografik koşullarını tanımak, proje fikirleri oluştururken bu problemler ve demografik koşullardan yola çıkmak projelerin yaygın etkilerini önemli oranda arttıran unsurlardır.

İyi projeler lider özelliklere sahip bir yürütücü ve bireyler arasında uyumun olduğu bir ekip ile gerçekleştirilebilir. Bu nedenle proje amaçlarına uygun bir işgücü planlaması yapmak ve ekip üyeleri arasındaki koordinasyonu sağlamak oldukça önemlidir. Projelerin sınırlı bütçeler ile yine bir sınırlı zaman dilimi içerisinde gerçekleştirileceği düşünüldüğünde etkili bir zaman ve kaynak planlamasının yapılmasının ve yönetilmesinin önemi de ön plana çıkmaktadır.

Proje tasarımı aşamasında fikirlerin, amaçların, yöntem ve kaynaklarının yazılı öneri haline dönüştürülmesi aşaması da oldukça önemlidir. Proje kapsamının anlaşılır olabilmesi için bu bilgilerin düzenli ve sistematik bir yapıda yazıya dökülmesi gerekmektedir. Projeler yazım aşamasında, ünite içerisinde de bahsedilen bilimsel yönetime uygun, etik kurallar doğrultusunda yapılandırılmalıdır.

Sonuç olarak topluma hizmet projeleri, öğrencilere proje üretme ve yürütme becerisi kazandırmakta, toplumsal sorunlara duyarlı, içinde yaşadığı topluma katkı sağlamayı hedefleyen bireyler yetişmesini sağlamakta ve bu yönüyle ulusal düzeyde önemli bir toplumsal görevi yerine getirmektedirler.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi bilimsel yöntemin özelliklerinden **değildir**?
 - a. Gereksinime bağlı problemin saptanması
 - b. Çözüme yönelik hipotezlerin geliştirilmesi
 - c. Araştırma sorularının hazırlanması
 - d. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi ve verilerin toplanması
 - e. Elde edilen verilerin basımı ve yayınlanması
2. Aşağıdakilerden hangisi topluma hizmet projesinin tasarımı aşamasında gerçekleşebilecek etik ihlallerden biri **değildir**?
 - a. Proje katılımcılarını proje hakkında bilgilendirmemek
 - b. Projede yer alan katılımcıların kimlik bilgilerini açıklamak
 - c. Benzer projelerden esinlenmek
 - d. Projelerde izinsiz ses kaydı ve görüntü almak
 - e. Bazı bireylerin izinleri alınmaksızın proje dâhil edilmeleri
3. Aşağıdakilerden hangisi proje döngüsünün bir ögesi **değildir**?
 - a. Proje geliştirme
 - b. Proje uyarlama
 - c. Proje analizi
 - d. Proje uygulama
 - e. Proje değerlendirme
4. Aşağıdakilerden hangisi 5N-1K'ya ilişkin sorulabilecek sorulardan biri **değildir**?
 - a. Proje niçin gerçekleştirilecek?
 - b. Proje nerede gerçekleştirilecek?
 - c. Proje nasıl gerçekleştirilecek?
 - d. Proje ne kadar zamanda gerçekleştirilecek?
 - e. Proje ne kadarlık bir bütçe ile gerçekleştirilecek?
5. Aşağıda ifadelerden hangisi proje yazımında yer alması gereken ön yargılı ifadelerden biridir?
 - a. Fakir öğrenciler
 - b. Şizofren tanısı konmuş bireyler
 - c. Zihin engelliler
 - d. Öğretmen adayları
 - e. Lösemi teşhisi konmuş çocuklar
6. Aşağıdakilerden hangisi proje yürütücülerinden öncelikli olarak beklenen kişisel özelliklerdendir?
 - a. Teknoloji okur-yazarlığı becerilerine sahip olmaları
 - b. Lider özelliklere sahip olmaları
 - c. Etkili iletişim becerilerine sahip olmaları
 - d. Sosyal becerilere sahip olmaları
 - e. Yönetim becerilerine sahip olmaları
7. Aşağıdakilerden hangisi projelerde olası bir başarısızlığa yol açabilecek unsurlardan biri **değildir**?
 - a. Kültürel farklılıkların dikkate alınmaması
 - b. İletişim çatışmalarının yaşanması
 - c. Proje hedeflerinin açık olarak tanımlanamaması
 - d. Zaman ve kaynakların etkili olarak planlanamaması
 - e. Proje öneri raporu içerisinde ön yargılı ifadeler yer verilmesi
8. Aşağıdakilerden hangisi projelerin özet kısmının yazımında dikkat edilmesi gereken kurallardan biri **değildir**?
 - a. Projenin amacının doğru olarak ifade edilmesi
 - b. Araştırma metni içerisinde yer almayan bilgilere yer verilmemesi
 - c. En az 100 kelime, en fazla 200 kelimeden oluşmasına dikkat edilmesi
 - d. Öneme ve yönteme ilişkin bilgiler içermesi
 - e. Proje ilişkin verilen tüm bilgilerin alanyazından alınmalarla desteklenmesi
9. Aşağıdakilerden hangisi proje yürütücüsünün proje kapsamındaki görevlerinden biri **değildir**?
 - a. Proje konusuna olan gereksinimleri tespit eder
 - b. Proje amaçlarını tanımlar
 - c. Proje ekibinin sosyal yeterliklerini geliştirir
 - d. Proje süresini ve kaynaklarını planlar
 - e. Proje çalışmalarını koordine eder
10. Aşağıdakilerden hangisi topluma hizmet uygulaması dersinin öncelikli amaçlarından biri **değildir**?
 - a. Öğrencilerin bilgi okur-yazarlığı becerilerini geliştirmek
 - b. Öğrencilerin toplumsal sorumluluk bilinçlerini geliştirmek
 - c. Öğrencilerin özgüvenlerini geliştirmek
 - d. Öğrencilerin toplumsal duyarlılığını geliştirmek
 - e. Öğrencilerin işbirliği ve iletişim becerilerini geliştirmek

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız yanlış ise “Proje Amaçlarının Belirlenmesi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
2. c	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Projelerinde Etik” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise “Proje Kavramının Tanımı ve Özellikleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “Projelerde Zamanın ve Kaynakların Planlanması ve Yönetimi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise “Proje Yazımında Önyargılı İfadelerin Azaltılması” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise “Proje Yürütücülerinin Sahip Olmaları Gereken Özellikleri ve Proje Kapsamındaki Görevleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise “Projelerde Olası Başarısızlığın Nedenleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
8. e	Yanıtınız yanlış ise “Proje Özetinin Yazımı” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız yanlış ise “Proje Yürütücülerinin Sahip Olmaları Gereken Özellikleri ve Proje Kapsamındaki Görevleri” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
10. a	Yanıtınız yanlış ise “Giriş” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Projeler genel özellikleri bakımından, bir gereksinimden doğar ve bu gereksinimi karşılamaya dönük olarak tasarlanırlar. Topluma hizmet projelerinde topluma yararlı olma genel amacı doğrultusunda; toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlama, panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılma, sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alma, topluma hizmet çalışmalarının okullarda uygulanmasına yönelik temel bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenir.

Sıra Sizde 2

Bilimsel araştırma sürecinin gereklerinden birisi de araştırma amacının açık olarak tanımlanmasıdır. Dolayısıyla topluma hizmet projelerinin amaçlarının da açık, kısa ve anlaşılır bir şekilde ifade edilebilmesi gerekmektedir. Proje amaçları gerçekçi ve sonuçları ölçülebilir olmalıdır.

Sıra Sizde 3

Projelerde kültürel farklılıkların dikkate alınmaması: Topluma hizmet projeleri gerçekleştirilirken hedef kitlenin ait olduğu kültürel yapı, sosyo-ekonomik düzey, projenin gerçekleştirileceği bölgenin kültürel yapısı vb. özellikler gözlemlenmelidir. Bunlar gözlemlenmeden gerçekleştirilmeye çalışılacak olan bir projenin başarısız olma ihtimali yüksek olacaktır.

Projelerin gerçekleştirilmesinde yerel, bölgesel yönetimin desteğinin alınmaması: Topluma hizmet projeleri, çocuk esirgeme kurumları, huzurevleri, okullar gibi resmi devlet kurumları içerisinde gerçekleştirilecekse, ilgili kurumun bağlı bulunduğu yönetimden izin ve destek alınmalıdır. Bu destekler zamanında alınmadığı takdirde projenin başarısızlığa uğrama şansı çok yüksek olacaktır.

Proje hedeflerinin açık olarak tanımlanamaması: Hedefleri açık olarak tanımlanamamış bir projenin başarıya ulaşma şansı oldukça düşüktür.

Zaman ve kaynakların etkili olarak planlanamaması ve yönetilememesi: Zaman ve kaynaklar etkili olarak planlanmadığında ve yönetilemediğinde projenin başarıya ulaşma ihtimali oldukça düşüktür.

İletişim eksikliği ve çatışmalarının yaşanması: Projelerin uyumlu bir ekip çalışması ile gerçekleştirilmesi gerektiği dikkate alınırsa, proje yürütücüsünün, proje paydaşları ve ekibi ile etkili bir iletişim kurarak iletişim çatışmalarını asgariye indirmesi projelerin sağlıklı ilerleyebilmesi için oldukça önemlidir.

Sıra Sizde 4

Projelerin tasarımı aşamasında: Proje hazır-layıcısı, proje fikrini oluştururken birçok kaynaktan yararlanabilir. Bu kaynaklar arasında daha önce başkaları tarafından gerçekleştirilmiş olan projelerin incelenmesi de bulunmaktadır. Proje hazırlayıcısı bu projelerden esinlenebilir ancak proje önerisinin yazımı sırasında bu projelerden bahsederek kendi önerdiği projenin hangi yönlerden benzediğini, hangi yönlerden farklılaştığını açık bir şekilde ortaya koymalıdır. Söz konusu fikri kendi bulmuş gibi projeyi tasarlamamalıdır.

Projelerin yürütülmesi aşamasında: Proje yürütücüsü, projede yer alan katılımcılara psikolojik veya fiziksel olarak zarar verecek davranışlardan kaçınmalıdır. Projede yer alacak kişiler, projenin amaçları konusunda bilgilendirilmeli ve izinleri alınmalıdır.

Projelerin yazımı ve yayınlanması aşamasında: Proje raporunda, projede yer alan katılımcıların isim-soy isimleri, adresleri, telefon numaraları gibi kişisel bilgileri deşifre edilme-

melidir. Bu bilgiler proje yürütücünde kalmalı ancak sınırlı sayıda kişiler ile paylaşılmalıdır. Proje kapsamında gerçekte yapılmamış olan çalışmalar yapılmış gibi raporlaştırılmamalıdır. Projenin gerçekleştirilmesinde hiçbir katkısı bulunmayan kişiler proje ekibi arasında gösterilmemelidir. Buna karşın, projenin gerçekleştirilmesine katkı vermiş olan kişilere ise proje ekibinde yer verilmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Amerikan Psikoloji Derneği (2009). **Yayın Kılavuzu** (5. baskıdan çeviren Pamay, C. Ve Üstün Z. G.). İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Anderson, J. (1998). **Service Learning and Teacher Education**, ERIC Clearinghouse. İ. P. Aydın, Yönetmel, Mesleki ve Örgütsel Etik içinde, Ankara: Pegem A.
- Balcı, A. (2005). **Sosyal Bilimlerde Araştırma** (5. baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bishop, C. (1984). **How to Edit a Scientific Journal**, ISI Press, Philadelphia, 1984, s.74. Ş. Ruacan içinde Bilimsel Araştırma ve Yayınlarında Etik İlkeler Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık Ulusal Sempozyumu (28 Mart 2003-Ankara) <https://www.ulakbim.gov.tr/dokumanlar/sempozyum1/sruacan2.pdf> adresinden 10.12.2011 tarihinde ulaşılmıştır.
- Ekiz, D. (2009). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri** (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eren, E. (1990). **İşletmelerde Stratejik Planlama ve Yönetim**. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi.
- Erkuş, A. (2005). **Bilimsel araştırma sarmalı**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karacaoğlu, Ö. M. (2011). **Online Eğitimde Program Geliştirme**. İhtiyaç Yayıncılık.
- Karasar, N. (2004). **Araştırmalarda Rapor Hazırlama** (12. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2005). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri** (14. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Saran M., Coşkun G., İnal Zorel F., Aksoy Z. (2011) **Üniversitelerde Sosyal Sorumluluk Bilincinin Geliştirilmesi: Ege Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Üzerine Bir Araştırma**. Journal of Yasar University, 22(6) 3732-3747. www.joy.yasar.edu.tr adresinden 03 Aralık 2011 tarihinde indirilmiştir.
- Şencan, H. (1987). **İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları ve Sosyal Sorumluluk Biriminin Örgütlenmesi**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 2, 119-129. Yılmaz K., Eğitim Fakültelerinin Sosyal Sorumluluğu Ve Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi: Nitel Bir Araştırma içinde, Kuramsal Eğitimbilim, 4 (2), 86-108, www.keg.aku.edu.tr adresinden 03 Aralık 2011 tarihinde indirilmiştir.
- Teaching and Teacher Education**(Report No. ED421481). Washington, DC. Yılmaz K. (2011). Eğitim Fakültelerinin Sosyal Sorumluluğu Ve Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi: Nitel Bir Araştırma içinde, Kuramsal Eğitimbilim, 4 (2), 86-108, www.keg.aku.edu.tr adresinden 03 Aralık 2011 tarihinde indirilmiştir.
- Yılmaz K. (2011). **Eğitim Fakültelerinin Sosyal Sorumluluğu Ve Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi: Nitel Bir Araştırma**. Kuramsal Eğitimbilim, 4 (2), 86-108, www.keg.aku.edu.tr adresinden 03 Aralık 2011 tarihinde indirilmiştir.
- Yılmaz C., Akça, H. A. (2002) **Türkiye’de Proje Planlama ve Proje Döngüsü Yönetimi**. Planlama Dergisi, Özel Sayı. DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı(Sf. 377-394) <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama/42nciyil/yilmazc.pdf> adresinden 09 Aralık 2011 tarihinde indirilmiştir.
- Yüksek Öğretim Kurulu (2006). **Eğitim Fakültelerinde Uygulanacak Yeni Programlar Hakkında Açıklama – Programlar ve Ders içerikleri**. http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/yeni_programlar_ve_icerik.htm. Erişim Tarihi: 06 Aralık 2011
- Yılmaz K. (2003). **Kamu kuruluşları için stratejik planlama uygulaması**. Sayıştay Dergisi, sayı 50-51 Temmuz-Aralık ss.67-86. <http://dergi.sayistay.gov.tr> Erişim tarihi 02 Ocak

8

Amaçlarımız

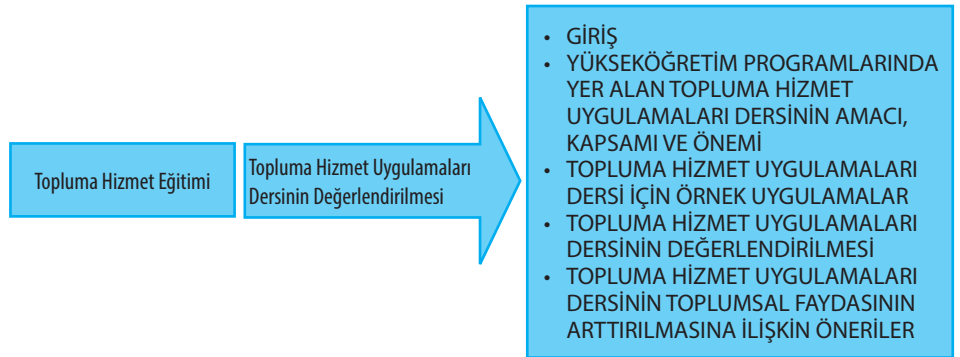
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin amacı, kapsamı ve önemini açıklayabilecek,
- Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin uygulama biçimlerini betimleyebilecek,
- Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin değerlendirilme sürecini açıklayabilecek,
- Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin toplumsal faydasının artırılmasına ilişkin önerileri aktarabilecek bilgi ve becerilere sahip olabilirsiniz.

Anahtar Kavramlar

- Toplum
- Topluma Hizmet
- Uygulama
- Değerlendirme
- E-Portfolyo

İçindekiler

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Değerlendirilmesi

GİRİŞ

1988 yılında 388 Avrupa üniversitesi rektörü tarafından onaylanmış olan Bologna Üniversiteler Anayasası'nda, çevreye duyarlı kuşakların yetiştirilmesi ve topluma hizmetin üniversitelerin bir fonksiyonu olduğu üzerinde durulmuştur. Bologna sürecine uyum bağlamında Yüksek Öğretim Kurulu, eğitim fakültelerinde Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin verilmesini kararlaştırmıştır. Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin toplumla bütünleşme açısından taşıdığı önem göz önünde bulundurularak, 2006 yılı itibariyle Topluma Hizmet Uygulamaları dersi sadece eğitim fakültelerinde değil, çeşitli birimlerde de seçmeli ders olarak programlarda yer almıştır. Böylelikle üniversite eğitiminin, bir yandan gençleri meslek sahibi yaparken diğer yandan topluma hizmet eğitimi aracılığıyla mezu niyet sonrasında topluma hizmet etme becerilerini geliştirmesi adına önemli bir adım atılmıştır.

Öğretmen yetiştiren programlar açısından bakıldığında ise, sistemin ihtiyacı oranında öğretmen yetiştirilmesi ya da eğitim sistemi içerisinde görev yapan öğretmenlerin sürekli gelişiminin sağlanması birçok ülkenin üzerinde durduğu temel konular arasında yer almaktadır. Bir eğitim sisteminin en iyi şekilde işlemesi, istenilen ve ihtiyaç duyulan özelliklere sahip öğretmenlerin yetiştirilebilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, öğretmen yeterliliklerinin geliştirilmesi, toplumsal açıdan gerekli pek çok değişimin çıkış noktası olarak kabul edilmekte ve iyileştirme girişimlerinin başlatıldığı en önemli değişkenler arasında yer almaktadır.

Eğitim sisteminin iyileştirilmesine yönelik girişimler, öğretmenin adaylarının mesleki becerileri, alan yeterlilikleri ve bireysel gelişimleri ile ilgili olabileceği gibi, uzun vadede toplumsal bütünleşmeyi sağlamaya yönelik bireysel topluma hizmet çabalarının teşvik edilmesi şeklinde de olabilmektedir. Öğrencilerin mesleki eğitimleri sırasında kazandıkları bilgi ve beceriler ile yaşadıkları topluma nasıl katkı sağlayabilecekleri konusunda da bilgilendirilmeleri büyük önem taşımaktadır. Üniversitelerin sorumluluk alanları bu çerçeveden değerlendirildiğinde, sadece bilgi aktarılan ve meslek edindirme işlevi ön plana çıkan üniversitelerin, toplumsal duyarlılığın sağlanması konusundaki etki ve sorumluluk alanlarının da genişlediği dikkatleri çekmektedir.

Toplumsal sorumluluk ve topluma hizmetin giderek daha fazla önem kazanması, öğretim programlarının da bu eğilimler doğrultusunda yeniden düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. Yüksek Öğretim Kurulunun 2006–2007 eğitim-öğretim yılında eğitim fakültelerinde uygulanan programlarında gerçekleştirdiği güncelleme çalışması da bu düzenlemeler arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, öğretmen yetiştiren programların dördüncü

sınıfında öğrenim gören öğretmen adaylarının “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersini alması kararlaştırmıştır. Bu uygulamanın çıkış noktası ise, üniversitelerin öğrencilerini topluma hizmet konusunda eğiterek toplumsal katkı sağlayan projelerin uygulanmasını sağlaması ve böylelikle daha iyi bir toplum için üniversitelerin katkılarının artırılmasıdır. Bu amaç, yeni nesilleri şekillendirecek öğretmenlerin yetiştirildiği öğretmen yetiştiren kurumlar açısından daha fazla önem taşımaktadır. Eğitim alanında hayata geçirilecek toplumsal faydası yüksek projeler ile eğitim ve toplum arasındaki ilişkinin vurgulanması, öğretmen yetiştiren programlar açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak düşünülmektedir.

YÜKSEKÖĞRETİM PROGRAMLARINDA YER ALAN TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİNİN AMACI, KAPSAMI VE ÖNEMİ

Toplumsal yaşantıda değişimleri tetikleyen politik, ekonomik ve teknolojik değişimler eğitim kurumlarının ve özellikle de üniversitelerin işlevlerinin yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Üniversitelerin işlevlerinin yeniden tanımlanması aşamasında ise, toplum ve üniversiteler arasındaki bağın güçlendirilmesi, işbirliği ve eşgüdümün sağlanması önem kazanmaktadır. 2006 yılında öğretmen yetiştiren kurumların programlarında gerçekleştirilen değişiklik ile “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersinin uygulamaya konması da toplum ve üniversite arasındaki bağların güçlendirilmesi adına atılan en önemli adımlardan biri olarak kabul edilmektedir.

SIRA SİZDE

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin toplum ve üniversite arasındaki bağların güçlendirilmesindeki işlevi sizce nedir?

Öğretmenliğin büyük ölçüde toplumsal sorumluluk taşıyan meslek alanlarından biri olması, öğretmenlerin toplumla bütünleşme ve toplumsal liderlik işlevini yerine getirme gibi önemli görev ve sorumluluklarının bulunması nedeniyle, öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitimleri sırasında bu yönlerini geliştirme amacını güden deneyimler kazanmaları büyük önem taşımaktadır. Öğretmen adayının fakülteden mezun olduğunda toplumu çeşitli yönleriyle tanıması gerekmektedir ki, hizmet vereceği kurumda toplumsal özelliklerin doğurduğu sorunları daha kolay çözebilsin. Kendi içinde yaşadığı toplumu tanımayan, topluma yabancılaşmış, toplumsal sorunlara karşı duyarsız, toplumu olumlu yönden etkileyen özellikleri bilmeyen bir öğretmen adayının mesleki çalışmalarında yeterince başarılı olması söz konusu olamaz. Zira öğretme işlevi her şeyden önce toplumsal özelliklerle birlikte var olan, yaşayan, canlı, güncel gelişmelerden doğrudan etkilenen bir işlevdir.

SIRA SİZDE

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının hangi yönlerini güçlendireceğini tartışınız.

Konuyla ilgili yapılan bilimsel araştırmalarda öğretmenlerin daha çok sınıf ve okul sınırları içerisinde görevler üstlendikleri, sınıf ve okul etkinliklerini daha da geliştirecek sınıf, okul ve topluma hizmet çaplı yeni etkinlikler üretmedikleri, çekingen davranışlar sergiledikleri, takım çalışması içerisinde, toplumla beraber, topluma yansıyacak orijinal etkinlik projelerine ve uygulamalarına tam olarak önderlik edemedikleri ortaya çıkmıştır. Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, bu eksiklikleri öğretmen adayına gösterecek, hissettirecek, bu tür sorunlara karşı çözümler düşünmesini sağlayacaktır (Topluma Hizmet Uygulamaları Rehberi, 2009).

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin içeriği “Toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlama, panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılma, sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alma, topluma hizmet çalışmalarının okullarda uygulanmasına yönelik temel bilgi ve becerilerin kazanılması” şeklinde açıklanmıştır (YÖK, 2007). Açıklamadan da anlaşıldığı üzere Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin uygulama alanları oldukça geniş bir yelpazede ele alınmaktadır ve bu bağlamda, üniversitelerin ve uygulamaları gerçekleştirecek olan öğretmen adaylarının da oldukça esnek davranma şansları da bulunmaktadır.

Topluma Hizmet Uygulamaları dersi etkili bir şekilde uygulandığı takdirde, öğretmen adaylarının özgüvenlerinin, kişilerarası ilişkilerinin, liderlik ve empati becerilerinin gelişmesine; farklı bakış açılarının farkına varmalarının ve farklı kurumları tanımalarının sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca hayata geçirilecek uygulamalar ile gerçek yaşam ve okul yaşantısı arasındaki ilişkinin kurulması da öğretmen adaylarının mesleki hayatlarına ilişkin deneyim kazanmalarını sağlayacaktır. Öğretmen adaylarının kimlere nasıl yardım edebilecekleri, nasıl hizmet götürebilecekleri konusunda bilinçlenmelerini sağlayan Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, öğretmen adaylarının yaşayarak öğrenmelerini sağlaması ve topluluğu birbirine bağlaması açısından da önem taşımaktadır. Hem bireysel olarak öğretmen adaylarına, hem uygulamanın gerçekleştirildiği toplumsal kesime, hem eğitim kurumunun sosyal sorumluluk imajına hem de eğitim sisteminin genel olarak iyileştirilmesine katkı sağlaması açısından Topluma Hizmet Uygulamaları çok yönlü uygulamalardır. Diğer bir ifade ile, etkili bir şekilde uygulandığı takdirde uygulama sürecine katılan tüm taraflara katkı sağlayacak yapıdadır.

Topluma Hizmet Uygulamaları dersi sayesinde öğretmen adayları, seçtikleri etkinlik türüne göre işsizlik probleminin boyutlarını, çocukların sokağa düşme sebeplerini, yaşlıların, özel eğitime muhtaç insanların sorunlarını, hastane ve hapishane gibi genelde dertli insanların bulunduğu yerlerdeki meseleleri, çevre problemlerinin, töre cinayetlerinin, kan davalarının, spor fanatizminin, trafik kazalarının sebeplerini, boyutlarını, sonuçlarını öğrenecek, üzerinde düşünecek, kendince çözüm yolları üretecektir. Böylece öğretmen adayları toplumun sorunları ile ilgilenme ve bu sorunlara çözüm arama fırsatı bulabilecekler; üniversitelerin asli görevlerinden biri olan topluma hizmet sunma yükümlülüğüne katkıda bulunacaklardır. Ayrıca misafirperverlik, komşuluk ilişkileri, vefakarlık, diğer insanların dertlerine karşı duyarlılık, yardımseverlik, sevgi, saygı, hoşgörü, tahammüllü olmak, vb. sanayileşmenin ve şehirleşmenin doğurduğu ortamda unutulmuş kültürel değerleri yeniden hatırlayacak, toplumun olumsuzluklara karşı direncini sağlayan bu çeşitli yararlı geleneklerin devam etmesinin gerekliliğini anlayacak; hizmet suresinde görevini yerine getirirken yetiştirmekte oldukları yeni nesillere bu yönde eğitim verebilecektir (Topluma Hizmet Uygulamaları Rehberi, 2009).

Genel olarak; kişisel gelişimi teşvik ettiği, vatandaşlık değer ve sorumluluklarını geliştirdiği ve topluma yarar sağladığı kabul edilen Topluma Hizmet Uygulamalarının katkıları Yükseköğretim Kurulu Topluma Hizmet Uygulamaları Yönergesinde (2011) şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yerel ve evrensel sorunlara karşı duyarlılığı artırır.
- Projeler üretmeyi, bu projelerde aktif rol almayı (katılımcılığı), çözüm üretmeyi ve işbirliği içinde çalışmayı sağlar.
- İletişim becerilerini geliştirir.
- Yaratıcı düşünme becerileri kazandırır.
- Öz değerlendirme becerisini geliştirir.

2006 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi tarafından gerçekleştirilen “Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Eğitim Fakülteleri ve Topluma Hizmet İşlevi” Çalıştayı’nda alınan kararlar doğrultusunda, Topluma Hizmet Uygulamalarından beklenen yararlar üç başlık altında toplanmıştır (Yıldırım, 2011).

- Eğitim kurumlarına katkısı
- Toplumsal yaşama katkısı
- Üniversite yaşamına katkısı

Topluma Hizmet Uygulamaları dersi eğitim kurumlarına katkı bağlamında ele alındığında, dersin hizmet içi eğitim, program geliştirme, öğretim yöntem ve teknikleri, kitap ve materyal hazırlama, ölçme değerlendirme çalışmaları, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, anne-baba eğitimi gibi konularda eğitim kurumlarına katkı sağlaması beklenmektedir. Toplumsal yaşama katkı bağlamında ise, eğitim fakültelerinin fiziksel olanaklarının topluma açılması; halk günleri düzenleyerek çevre halkını tanıma, gereksinimlerinden haberdar olma ve onlarla bütünleşme fırsatları yakalama; insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi konusunda yapılan çalışmaları izleme, her bakımdan destekleme; eğitimle ilgili sorunların çözümüne katkı için ulusal ölçekte kampanyalar düzenleme; eğitimle ilgili konularda çalışmalar yapmak üzere, sivil toplum kuruluşları, demokratik toplum kuruluşları, halk eğitim merkezleri ve benzeri kuruluşlarla işbirliği yapma gibi etkinlikler ile toplumsal yaşamın desteklenmesi ve birey-toplum ilişkisinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Üniversite yaşamına katkı bağlamında ise, kurum olarak üniversiteye sağlanabilecek katkılar şunlardır (Yılmaz, 2011):

- Eğitim-öğretimin tasarım ve değerlendirilmesi,
- Eğitim-uygulama birimleri ve üniversitenin AR-GE çalışmalarına katkı,
- Kalite geliştirme ve stratejik planlama çalışmalarına katkı,
- Akademik personele yönelik katkılar (eğiticilerin eğitimi, ölçme ve değerlendirme hizmetlerine katkı, sosyo-kültürel etkinlikler düzenleme, yöneticilik eğitimi, vb.),
- İdari personele yönelik katkılar (eğitim ihtiyaçlarının saptanması, kurum kültürü ve örgütsel bağlılığı geliştirici etkinliklerle performans artırılması, aday memurluk ve görevde yükselme eğitimlerine katkı, sosyal-kültürel-sportif etkinlikler düzenlemek, toplumsal destek fonları oluşturmak, proje ve fonlardan yararlanma olanakları, kişisel ve mesleki gelişim için hizmet içi eğitim programları düzenlemek),
- Diğer fakültelele yönelik katkılar (öğrencilere uyum/oryantasyon programları hazırlamak, öğrenci bilinçlendirici etkinlikler düzenlemek, sosyal sorumluluk projeleri ve ders dışı etkinlikler düzenlemek, fakültelele öğrenci ziyaretleri düzenlemek, vb.).

SIRA SİZDE

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinden beklenenleri eğitim kurumları, toplumsal yaşam ve üniversite yaşamı bağlamında özetleyiniz.

TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİ İÇİN ÖRNEK UYGULAMALAR

Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, eğitim fakültelerinin kendi çabaları, akademik yapı ve işleyişine uygun projeler aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda fakülteler, öngördükleri etkinliklerin uygulamasına yönelik ilkeleri hazırladıkları uygulama yönergeleri ile ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, topluma hizmet uygulamaları dersi kapsamında çok farklı ve çeşitli sosyal sorumluluk projeleri hayata geçirilmektedir.

Proje tabanlı bir ders olan Topluma Hizmet Uygulamaları’nın gerçek anlamda hayata geçirilebilmesi için izlenmesi gereken belli başlı aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamaların izlenmesi dersin etkililiğini ve amaca ulaşma düzeyini olumlu biçimde etkileyecektir. Bu aşamalar Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Topluma Hizmet Uygulamaları Merkezi (2009) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir (Elma ve arkadaşları, 2010):

- Konuyu belirleme (araştırma yoluyla toplumsal sorunların öğrenciler ve öğretim elemanları tarafından belirlenmesi)
- Planlama ve Hazırlık (öğretim elemanları, öğrenciler ve toplumun diğer üyeleri tarafından öğrenme ve hizmet etkinliklerinin planlanması ve başarılı bir proje için yönetsel gereksinimlerin belirlenmesi)
- Uygulama
- Öz değerlendirme (ne öğrendim, topluma ne kazandırdım?)
- Paylaşım (uygulamaya katılan tüm paydaşların uygulamadan elde edilen kazanımları paylaşmaları ve yaptıkları isten zevk alarak ileriye bakmaları).

Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında gerçekleştirilen projeler genel olarak yukarıda belirtilen aşamalar ışığında şekillense de; farklı üniversitelerde gerçekleştirilen farklı uygulamaların incelenmesi ve ortaya konulmasının Topluma Hizmet Uygulamaları dersine ilişkin genel bir çerçeve çizilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, uygulamalar (1) Açıköğretim Fakültesi Uygulamaları ve (2) Örgün Eğitim Fakültesindeki Uygulamalar olmak üzere iki temel kategoride ele alınmıştır.

Açıköğretim Fakültesi Uygulamaları

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin 2006-2007 öğretim yılında zorunlu hale gelmesinden önce, ilk olarak Anadolu Üniversitesi'nde 2005-2006 öğretim yılında öğrencilerin kişisel gelişimini desteklemek adına seçmeli ders olarak verilmeye başlamıştır. Üniversitemizin öncülük ettiği bu ders 2006-2007 öğretim yılında Eğitim Fakültelerinde zorunlu hale geldikten sonra, diğer fakülte ve yüksekokullarda seçmeli ders olarak verilmeye devam etmektedir (Yıldırım, 2011, s.3)

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin, ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği içerisinde yürütülmesi, uygulamalardan en yüksek oranda verim alınabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, **Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı**, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içerisinde yürütülmektedir. Bu işbirliği kapsamında İl Milli Eğitim Müdürlüklerinde görev yapan İl Uygulama Koordinatörleri, bağımsız anaokullarının müdürleri ve bağımsız anaokullarında görev yapan kadrolu okulöncesi öğretmenler Topluma Hizmet Uygulamaları dersi uygulamalarına destek vermektedir. Topluma Hizmet Uygulamaları dersi Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokullarında gerçekleştirilmekte ve bağımsız anaokullarında görev yapan kadrolu okulöncesi öğretmenleri uygulamaları süresinde öğretmen adaylarına rehberlik etmektedir.

2011-2012 öğretim yılında, Açıköğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında öğretmen adayları, onüç hafta süresince üç etkinlik gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilecek etkinliklerden birincisi **materyal toplamaya**; ikincisi **bilinçlendirmeye**, üçüncüsü ise **beceri kazandırmaya** yönelik olarak planlanmaktadır ve her etkinlik için öğretmen adaylarına farklı alternatifler sunulmuştur.

- **Materyal toplama:** Bu etkinlik, okulöncesi dönem çocuklarının gelişimi açısından önem taşıyan materyallerin toplanması ve işlevsel bir şekilde kullanımının sağlanmasına yöneliktir. Öğretmen adayları etkinlik kapsamında sunulan iki alternatiften birini seçerek uygulamak durumundadır. Bu kapsamda sunulan alternatifler "Oyuncak Toplama" ve "Kitap Toplama" etkinlikleridir.
- **Bilinçlendirme:** Bu etkinlik, okulöncesi dönem çocuklarının belirli konularda bilinçlendirilmesine yöneliktir. Öğretmen adayları etkinlik kapsamında sunulan iki alternatiften birini seçerek uygulamak durumundadır. Bu kapsamda sunulan alternatifler "Çevre Eğitimi" ve "Geri Dönüşüm Bilincinin Kazandırılması" etkinlikleridir.

- **Beceri kazandırma:** Bu etkinlik, okulöncesi dönem çocuklarının becerilerinin geliştirilmesine yöneliktir. Öğretmen adayları etkinlik kapsamında sunulan iki alternatiften birini seçerek uygulamak durumundadır. Bu kapsamda sunulan alternatifler “Bilgisayar Eğitimi” ve “Resim ve Seramik Eğitimi” etkinlikleridir.

Öğretmen adayları, Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin başladığı ilk hafta, Fakülte Uygulama Koordinatörlüğü tarafından belirlenmiş olan uygulama okullarına gitmek ve kendilerine rehberlik edecek olan okulöncesi öğretmeni ile tanışmak durumundadırlar. Tanışma haftasını takiben, ikinci ve üçüncü haftalar dönem planlama haftası olarak belirlenmiştir. Bu iki hafta içerisinde öğretmen adayları dönem boyunca gerçekleştirecekleri üç etkinliği belirleyerek, söz konusu etkinlikler için öğretmenleri rehberliğinde proje gruplarını oluşturmaktadırlar.

Her etkinlik “**inceleme ve araştırma**”, “**planlama**”, “**uygulama ve değerlendirme**” aşamalarından oluşmaktadır.

- **İnceleme ve araştırma** aşamasında, belirlenen etkinliğin önemi ve toplumsal faydası araştırılmakta, söz konusu etkinliğin seçilmesinin gerekçesi ortaya koyulmakta, etkinliğin toplumsal yarar ve gerekçesi, öngörülen sonuçlardan kimlerin ne şekilde yararlanabileceği açıklanmaktadır. Öğretmen adayının belirlediği etkinlik ile ilgili daha önce gerçekleştirilmiş çalışmaları incelemesi ve araştırması, uygulamanın amacına hizmet etmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Etkinliğin uygulanması ile ilgili doğru kararların alınması, konu ile ilgili doğru, yeterli ve detaylı bilgilere ulaşılmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle anahtar kelimeler belirlenerek internet ve kütüphanelerde taramalar yapılabilmekte ya da konu ile ilgili kurumlar araştırılarak ilgili kişiler ile görüşmeler gerçekleştirilebilmektedir. İlgili kişi ve kurumlar ile yapılacak yazışmalar ya da gerçekleştirilecek gözlemler de konu ile ilgili bilgilere ulaşılması açısından önem taşımaktadır.
- **Planlama** aşamasında, gerçekleştirilecek etkinliğe yönelik amaçlar ve uygulama sürecinde izlenecek yol ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Bu bağlamda, etkinliğin amacı, etkinliğe katılacak grubun (hedef kitlenin) özellikleri, etkinliğin gerçekleştirileceği mekân, etkinlik kapsamında yararlanılacak araçlar ve materyaller ele alınmaktadır.
- **Uygulama ve değerlendirme** aşamasında ise, belirlenen etkinlik hazırlanan plan doğrultusunda uygulanmakta ve uygulanan etkinliğin amacına ulaşıp ulaşmadığı değerlendirilmektedir. Öğretmen adayı uygulamasını tamamladıktan sonra, uygulama sürecinin işleyişine yönelik izlenimleri ve değerlendirmeleri doğrultusunda bir rapor hazırlamakta ve raporunda gerçekleştirilen uygulamanın belirlenen amaçları ne derece gerçekleştirildiğine, hedeflenen toplumsal yararın sağlanıp sağlanmadığı konusundaki görüşlerine yer vermektedir. Etkinliğin planlama aşamasında öngörüldüğü şekilde yürütülmesini önemli ölçüde aksatabilecek gelişmelerle karşılaşılması halinde, bu durumlar gerekçeleri ile birlikte raporda açıklanmalıdır.

DİKKAT

Açıköğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı Topluma Hizmet Uygulamaları Kılavuzuna, Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı internet sitesinden (<http://eogrenme.anadolu.edu.tr/eKitap/THU402U.pdf>) ulaşabilirsiniz.

Açıköğretim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Lisans Programı Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında ise, öğretmen adaylarının, tam gün eğitim veren ilköğretim okullarındaki (4.,5.,6.,7. ve 8. sınıf) öğrencilere ders bitiminde etüt çalışmaları uygulaması kararlaştırılmıştır. İlköğretimde seviye belirleme sınavlarına İngilizce soruların da eklenmesi bu uygulamaların çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. Böylelikle Topluma

Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında gerçekleştirilen etüt çalışmaları sayesinde il merkezinde olmayan öğrencilere İngilizce dersi konusunda yardımcı olunmaktadır. Bu kapsamda öğretmen adayları, ilköğretim öğrencilerinin İngilizce ödevlerinde anlamadıkları konulara yardımcı olmakta, İngilizce dersine olan ilgiyi ve sevgiyi arttırmaya çalışmaktadır. İngilizce dersini sevdirmeye yönelik olarak ise, yılsonunda İngilizce piyes hazırlama, İngilizce kitap okuma, İngilizce film ya da çizgi film izleme ya da İngilizce dil oyunları (scrabble, adam asmaca, vb) gibi etkinlikler gerçekleştirilmektedir. İngilizce Öğretmenliği Lisans Programı Topluma Hizmet Uygulamaları dersi de (1) araştırma, (2) planlama, (3) uygulama ve (4) değerlendirme olmak üzere dört aşamada gerçekleştirilmektedir.

Etüt çalışmalarının gerçekleştirileceği ilköğretim okulları Milli Eğitim Bakanlığı adına İl Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından belirlenmekte ve öğretmen adaylarının belirlenen okullara atanması Fakülte Uygulama Koordinatörlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Etüt gün ve saatlerinin belirlenmesi ise, etüt gerçekleştirilecek ilköğretim okulu müdürlüğü ile öğretmen adayının görüşmeleri sonucunda netleştirilmektedir.

Açıköğretim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Lisans Programı (İÖLP) Topluma Hizmet Uygulamaları Kılavuzuna, İngilizce Öğretmenliği Lisans Programı internet sitesinden (<http://eogrenme.anadolu.edu.tr/eKitap/THU301U.pdf>) ulaşabilirsiniz.

DİKKAT

Açıköğretim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin toplumsal duyarlılığın güçlendirilmesi ve uygulamaların yaygınlaştırılmasındaki rolü ve önemi tartışınız.

SIRA SİZDE

Örgün Eğitim Fakültelerindeki Uygulamalar

Bu bölümde bazı üniversitelerin yaptığı uygulamalar ele alınacaktır.

Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında tanımlanan ve gerçekleştirilen projelerin hedef kitlede okuma, öğrenme, araştırma, inceleme, gelişme yönünde merak uyandırıcı ve özgün projeler olması hedeflenmiştir. Öğretmen Adayları İçin Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Eğitim-Öğretim Kurumlarında Yapılacak Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Uygulama Kılavuzu (2009)'unda, Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında proje çalışması yapılabilecek birimler ve kurumlar ise, şu şekilde belirlenmiştir: Resmi ve özel okullar, zihinsel, işitme ve görme engellilere yönelik okullar, yatılı ilköğretim bölge okulları, birleştirilmiş sınıflı köy okulları, resmi ve özel hastaneler, Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı merkezler, yetiştirme yurtları, müzeler, galeriler ve kütüphaneler, belediyelere bağlı birimler, aşevi, huzurevi gibi sosyal hizmet alanları, üniversiteler, Kızılay, Yeşilay, TEMA gibi kamu yararına çalışan dernekler ve vakıflar, cezaevleri ve çocuk ıslah evleri, meslek odaları, organize sanayi bölgeleri, muhtarlıklar, okul-aile birlikleri, vb.

Belirtilen birimler haricinde yasalara uygun faaliyet yapan birimlerde de proje sorumlusunun uygun bulması şartıyla, bu dersin yürütülmesi mümkün olmaktadır. Ayrıca topluma hizmet amaçlı etkinliklerin düzenlenmesi için üniversitenin Sağlık Kültür Spor Daire Başkanlığı bütçelerinden belli bir kaynak ayrılması ve bunun sağlanabilmesi için de her fakültede, **Topluma Hizmet Uygulamaları Koordinatörlüğü** kurulması gerektiği Topluma Hizmet Uygulamaları uygulama kılavuzunda belirtilmektedir. Örneğin; Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri **Toplum Hizmetleri Vakfı (TOVAK)**'nın İMECE organizasyonu ile işbirliği içerisinde gerçekleştirdikleri proje kapsamında, bir ilköğretim okulunun dolaplarının yaptırılması ve okulun boyanması konusunda bir dizi ihtiyaç için kaynak bulmuşlardır. Bulunan kaynağın yanı sıra öğrencilerin okulun tamirat ve boyabadana işlerinde aktif olarak çalışmalarıyla okulun önemli eksikliklerinin giderilmesine yardımcı olmuşlardır.

DİKKAT

Toplum Hizmetleri Vakfı tarafından hayata geçirilen İMECE uygulaması ile ilgili ayrıntılı bilgiye <http://www.tovak.org/project2.php?pid=65> adresinden ulaşabilirsiniz. Vakıf, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Harran Üniversitesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İzzet Baysal Üniversitesi'nin projelerine Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamına destek vermiştir. Türkiye'nin en anlamlı toplumsal hareketlerinden biri olan İMECE'ye katılan kurum ve kişi sayısı giderek artmaktadır.

Öğretmen Adayları İçin Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Eğitim-Öğretim Kurumlarında Yapılacak Okul Deneyimi, Öğretmenlik Uygulaması ve Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Uygulama Kılavuzu (2009)'unda, Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin (1) derse hazırlık ve (2) dersin uygulanması olmak üzere iki aşamada yürütüldüğü belirtilmektedir. Derse hazırlık aşaması Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin programda yer aldığı dönemden bir önceki dönemde gerçekleştirilmekte ve bu aşamada proje sorumluları, proje ekibi ve her proje ekibinin Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında yapacağı projeler belirlenmektedir. Grup çalışması şeklinde gerçekleştirilen projelerin uygulanması aşamasında ise, öğretmen adayları **Bireysel Rapor, Etkinlik Raporu ve Grup Raporundan** oluşan bir dosya (portfolyo) oluşturmaktadır.

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında ise, öğretmen adaylarının genel yeterlilikleri; üretken, öz değerlerine saygılı, girişimci, yaratıcı, toplumsal duyarlılık, çevre duyarlılığı, farklı durumlara ve sosyal rollere uyum, zamanı etkili kullanma, farklılıklara saygı gösterme, bağımsız çalışma, organize etme, proje tasarlama ve proje yönetme şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kapsamda uygulanacak öğretim yöntem ve teknikleri ise, alan gezisi, takım/grup çalışması, gösterme, örnek olay incelemesi, rapor hazırlama ve/veya sunma, proje tasarım/yönetimi olarak belirlenmiştir. Proje içeriklerini öğrenciler ve dersin öğretim elemanı beraber kararlaştırmaktadır. Öğretmen adaylarının dönem sonunda çalışmaları ile ilgili ayrıntılı raporlar hazırlamaları ve sunmaları beklenmektedir.

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi öğrenme çıktılarına bakıldığında ise, ders sonunda öğretmen adaylarının, (1) alanı ile ilgili olarak toplumun güncel sorunlarını belirleyebilmesi, (2) sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alabilmesi, (3) topluma hizmet uygulamalarının okullarda uygulanmasına yönelik etkinlikler önerebilmesi ve (4) topluma hizmet bağlamında gerçekleştirilen etkinlikleri değerlendirebilmesi beklenmektedir.

Etkinliklerin gerçekleştirileceği kurumlar, fakülte, öğretim elemanı ya da öğrencilerin kurumlar ile görüşmeleri doğrultusunda belirlenebilmektedir. Örneğin; üniversite öğrencilerinin sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük yapmalarını teşvik etmek ve bu konuda işbirliği zemini oluşturmak amacıyla, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı ile Anadolu Üniversitesi arasında "Topluma Hizmet Uygulamaları" çerçevesinde bir protokol imzalanmıştır. Protokol kapsamında, Anadolu Üniversitesi öğrencilerinin, Topluma Hizmet Uygulamaları derslerinde Eskişehir Eğitim Parkı Ali Numan Kırac Etkinlik Merkez'inde gerçekleşen etkinliklere gönüllü olarak katılmaları kararlaştırılmıştır. İmzalanan Protokol ile sağlıklı bir toplum yapısının oluşturulmasına yönelik eğitim, araştırma, proje ve uygulamaların ortaya konması, Üniversite'nin toplumsal katkılarının arttırılması, toplumsal fayda sağlamaya yönelik çalışmaların özendirilmesi ve kurumlar arası işbirliğinin geliştirilmesinde yeni kanalların ortaya konması hedeflenmiştir.

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı ile Anadolu Üniversitesi arasında imzalanan Protokol ile ilgili ayrıntılarına http://www.tegv.org/web/10-239-1-1/tegv/haberler/haberler/ilk_universite_protokolumuzu_imzaladik_bağlantısından_ulaşabilirsiniz.

DİKKAT

Bir diğer işbirliği örneği olarak; Tepebaşı Belediyesi ile Anadolu Üniversitesi Kentsel Eğitim, Tasarım ve İşbirliği Protokolü (2010) çerçevesinde ortaya konulan serbest proje önerileri Çizelge 8.1.de verilmiştir.

Proje No	Etkinlik Başlığı	Açıklama
1	Üniversite merkezi kütüphanesinde üç farklı başlık altında sunulan etkinliklerin herhangi birinde görev almak	Çeviri (bilgisayarla ya da kullanma kılavuzları ile ilgili tercümeler) Gönüllü okuyuculuk E-kitapların düzeltilmesi
2	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda Gönüllülük (Huzurevi veya çocuk bakımevi ziyareti)	Oradaki insanlarla hoş vakit geçirecekleri şekilde sohbet etmek, ilaçları hakkında anlayacakları dilde bilgilendirmeye çalışmak
3	TEGV Gönüllülük Projesi	Eğitim Gönüllüleri'nin Eskişehir Ali Numan Kıraç Eğitim Parkındaki etkinliklerine katılmak
4	Tepebaşı Belediyesi 23 Nisan Çocuk Sanat ve Kültür Merkezi'nde Gönüllülük	Yaratıcı drama - Halk oyunları SBS hazırlık için Matematik dersinde öğrencilere yardımcı olmak Kütüphanede gönüllü çalışmak Öğretmen nezaretinde okulöncesi eğitime yardımcı olmak
5	Genç pazar etkinliği	Genç pazarın açık olduğu günlerde (her ayın son Cuma günü) ve öncesindeki hazırlık döneminde yetkililere yardımcı olmak
6	Liselere tanıtım	Fakülteye gelen öğrencilere eczacılık mesleğinin tanıtımı (öğrencilere yönelik sunu hazırlamak ve belirlenmiş zamanlarda sunum yapmak, potansiyel eczacılık öğrencilerini bilgilendirmek)
7	İlaçlarla ilgili bilgilendirme çalışması	Antibiyotiklerin, ağrı kesici ve vitaminlerin doğru kullanımı konusunda Eskişehir Eczacı Odası ile işbirliği içerisinde çalışmalar yapmak, planlanan projelerin gerçekleştirilmesinde görev almak
8	Eczanelerde, hastanelerde, kamu kuruluşlarında görevli eczacılarla söyleşi ve halk buluşmaları	İlaçlarla ilgili doğru bilinen yanlışlar Eczacılar, eczaneler, vs. hakkında doğrular ve yanlışlar
9	Tepebaşı Belediyesi, aşıevleri ve İmece merkezleri	Aşıevlerinde dar gelirli semt sakinleri için ücretsiz gıda yardımları yapılırken gönüllü olmak İmece Merkezlerinde kullanılmayan her türlü eşyanın yeni sahipleri ile buluşturulmasında yardımcı olarak etkin rol almak

Çizelge 8.1
Serbest Proje Önerileri

10	Tepebaşı Belediyesi Beldeevleri	Çocuk, genç ve yetişkinlere yönelik kurslara yardımcı olmak Çocuklar için ücretsiz ilköğretime destek, satranç, yazar/sanatçı buluşmaları ve söyleşileri düzenlemek Gençleri üniversiteye hazırlık ve meslek seçimi konusunda bilgilendirilmek Yetişkinlerin çocuk bakımı, anne-baba okulu gibi etkinliklerde bir araya getirilmelerine yardımcı olmak
11	Tepebaşı Belediyesi Çiçek Üretim Projesi	Çiçek/bitki üretimi ve uygun yerlere dikimi

Çizelge 8.1’de belirtilen bir nolu proje kapsamında öğrenciler Anadolu Üniversitesi merkez kütüphanesi İşitsel Bölümde yer alan e-kitapların düzenlenmesi ve yeniden belirli sayfalara ayrılması sürecinde görev almışlardır. 2010–2011 öğretim yılında Eczacılık Fakültesi öğrencileri tarafından topluma hizmet uygulamaları dersi kapsamında 80 e-kitabın düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir. Yine Eczacılık Fakültesi öğrencileri tarafından gerçekleştirilen “Sağlığı Geliştirme Etkinliği” kapsamında tıbbi ve aromatik bitkiler konusunda toplumun bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır. Üç aylık süreç içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan etkinlikte öncelikle öğrenciler tıbbi ve aromatik bitki gruplarına göre gruplara ayrılmış, her grup kendi konusuna ilişkin araştırmalar gerçekleştirmiştir. Ulaşılan bilgiler doğrultusunda konu ile ilgili broşürler ve afişler hazırlanmıştır. Ayrıca öğrencilerle birlikte öğrenci aileleri başta olmak üzere Eskişehir halkının bilinçli Tıbbi ve Aromatik Bitki kullanımı ile ilgili eğitimler düzenlenmiştir.

Çizelge 8.1’de belirtilen dört nolu proje kapsamında, Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesi öğrencileri 23 Nisan Çocuk Sanat ve Kültür Merkezi’nde gönüllü olarak yaratıcı drama ve halk oyunları etkinlikleri düzenlemiş, matematik eğitimi ve SBS hazırlık konularında öğrencilere yardımcı olmuşlardır. Ayrıca Tepebaşı Belediyesi Sanat ve Kültür Merkezinin kütüphanesinin düzenlenmesi de yine Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında gerçekleştirilen etkinlikler arasında yer almaktadır. Resim 8.1 ve 8.2’de 23 Nisan Çocuk Sanat ve Kültür Merkezi’nde gerçekleştirilen etkinlikler görülmektedir.

Resim 8.1

Kütüphane
Düzenleme

Kaynak: 23 Nisan
Çocuk Sanat ve
Kültür Merkezinde
Gerçekleştirilen
Etkinlikler(2010)

Resim 8.2*Kurs*

Kaynak: 23 Nisan
Çocuk Sanat ve
Kültür Merkezinde
Gerçekleştirilen
Etkinlikler(2010)

Ders kapsamında hazırlanan projeler fakülte içerisinde sergilenmiş, tüm öğrenci ve öğretim elemanlarının erişimine sunulmuştur. Böylelikle gerçekleştirilen etkinliklerin ve hazırlanan materyallerin daha geniş kitlelere ulaşması sağlanmış, dersi alan almayan tüm fakülte öğrenci, çalışan ve ziyaretçilerinin uygulamalardan ve içeriklerinden haberdar olması sağlanmıştır. Gerçekleştirilen proje sergisi ile dersin hizmet ettiği kitlenin / toplumun sınırları biraz daha genişletilmiştir. Gerçekleştiren sergiye ilişkin görüntüler Resim 8.3 ve 8.4'te verilmiştir.

Resim 8.3*Proje Sergisi*

Kaynak: Topluma
Hizmet Uygulamaları
Dersi Etkinlik Sergisi
(2010)

Resim 8.4*Proje Sergisi*

Kaynak: Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Etkinlik Sergisi (2010)

Aynı protokol çerçevesinde “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi için Anadolu Üniversitesi tarafından öğrencilere sunulan “gönüllü hizmet” alternatifi kapsamında belirlenen kurumlar ise; İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, çocuk yuvaları, çocuk ve gençlik merkezleri, yetiştirme yurdu, huzurevi, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, yetişkin zihinsel engelli kadınlar bakım ve rehabilitasyon merkezi olarak belirtilmiştir. Öğrenciler serbest proje önerileri arasından herhangi bir etkinliği seçebilecekleri gibi, proje önerileri arasında yer almasını istediği özgün projelerin kabulü içinde başvuruda bulunabilmektedir.

DİKKAT

Eğitim Gönüllüleri Vakfı ile Anadolu Üniversitesi arasında imzalanan Protokole ve Tepebaşı Belediyesi ile Anadolu Üniversitesi Kentsel Eğitim, Tasarım ve İşbirliği Protokolüne <http://www.ecz.anadolu.edu.tr/duyurular/THU.pdf> adresinden ulaşabilirsiniz.

Anadolu Üniversitesinin Toplum Hizmetleri kapsamında işbirliği içerisinde olduğu kurumlardan bir diğeri, Türkiye Toplum Hizmetleri Vakfı (TOVAK)'dır. Özel eğitim alanının Türkiye'deki öncülerinden olan, Prof. Dr. Yahya Özsoy'un anısını yaşatmak amacıyla, 2008 yılından beri TOVAK tarafından her yıl “Prof. Dr. Yahya Özsoy Toplum Hizmetleri Ödülü” verilmektedir. Ödülün amacı, Özsoy'un kişiliğinde gençlerin topluma hizmet bilincini artırmaktır. Ödüle aday olacak projelerin; toplumun gereksinimlerinin karşılanmasına, sosyal ve fiziksel çevrenin iyileştirilmesine yönelik özgün bir proje olması gerekmektedir. Ödüle, üniversitelerin herhangi bir bölümünde önlisans ya da lisans programına kayıtlı öğrenciler başvurabilmekte ve başvuru sırasında projenin tamamının ya da bir bölümünün gerçekleştirilmiş olması beklenmektedir. Ödüle bireysel ya da grup olarak başvuru yapılabilmektedir ve grup projesinin ödüle layık görülmesi durumunda, ödül, grup üyeleri arasında paylaştırılmaktadır. Başvurular, belirlenen beş kişilik bir seçici kurul tarafından değerlendirilmektedir. Her yıl Şubat-Ekim ayları arasında yapılan başvuruların sonucu Aralık ayında açıklanmakta ve kazananlara ödülleri törenle verilmektedir.

2009 yılında Prof. Dr. Yahya Özsoy Toplum Hizmetleri Ödülünü Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında gerçekleştirilen “Kaynatmayalım Kaynaştıralım” adlı projeleri ile Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü öğrencileri kazanmıştır. Ödül töreni 25 Aralık 2009 tarihinde Anadolu Üniversitesi Kongre Merkezinde gerçekleştirilmiştir.

2010 yılında, TOVAK tarafından verilen plaket ve para ödülü haricinde, iki projeye de Toplum Hizmetleri Teşvik Ödülü verilmesi kararlaştırılmıştır ve ödüller Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde gerçekleştirilen bir tören ile sahiplerine verilmiştir. “TOVAK Prof.Dr. Yahya Özsoy Toplum Hizmetleri 2010” birincilik ödülü’nün sahibi, “Yemeğe Tuz Atmadan Önce” adlı projeleri ile Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Görme Engelliler Öğretmenliği programı öğrencileri olmuştur. 2010 teşvik ödülleri ise, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü öğrencilerinin “Hep birlikte elele” adlı projesi ve Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim öğrencilerinin “Bedensel Yetersizliği ve Süreğen Hastalığı Olan Çocuklara Özel Eğitim Desteği ve Aile Eğitimi” adlı projelerine verilmiştir.

2011 yılı Toplum Hizmetleri Ödülleri, 26 Aralık 2011 tarihinde Anadolu Üniversitesi Öğrenci Merkezinde yapılan törende sahiplerine verilmiştir.. Teşvik ödülü “Erken Çocukluk Dönemindeki Özel Gerekli Olan Öğrencilere Sosyal Beceri Öğretimi İçin Materyal Geliştirmek” adlı projeleri ile Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Görme Engelliler Öğretmenliği öğrencilerine verilmiştir. Proje, erken çocukluk döneminde özel gereksinimi olan çocuklarda sosyal becerilerin geliştirilmesini sağlayacak doğru ve yeterli materyallerin geliştirilmesine gereksinim olduğu gerekçesine dayandırılmıştır. Proje kapsamında önce alanyazın taramasına dayalı olarak sosyal beceri alanları belirlenmiş, daha sonra bu becerilerin geliştirilmesine yönelik materyallerin hazırlanması için uygulamanın yapılacağı okullar belirlenmiştir. Belirlenen okullardaki öğretmenler ile görüşmeler yapıldıktan sonra ve bu görüşlere dayalı olarak materyaller hazırlanarak okullara teslim edilmiştir.

Teşvik ödülüne layık görülen bir diğer proje ise, Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği öğrencileri tarafından hazırlanan “Otizmin Tadı Tuzu” projesi olmuştur. Proje, toplumda ve özellikle öğretmen adaylarında otizm hakkında bilgi eksikliğinin olmamasının, otizmin erken tanısında ve gerekli eğitim önlemlerinin zamanında alınmasında önemli olduğu gerekçesine dayandırılmıştır. Bunun için de öğretmen adaylarının otizm hakkında bilgilendirilmelerinin önemli bir gereksinim olduğu vurgulanmıştır. 2010–2011 öğretim yılında gerçekleştirilen proje kapsamında her hafta düzenli toplantılar yapılarak, katılımcılara otizm hakkında sözel, görsel ve yazılı materyaller aracılığı ile bilgi aktarılmıştır. Otizm ile ilgili broşürler hazırlanmış, otizmin tanısına ve giderilmesine yönelik yaklaşımlar tanıtılmıştır.

2011 Topluma Hizmet Ödülleri ise, “Her Okula Bir Damla Su” ve “Bir Kere de Sen Engelli Ol” projelerine verilmiştir. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği Programı öğrencileri tarafından yapılan “Her Okula Bir Damla Su” adlı proje, okulların olumsuz fiziksel özelliklerinin öğrencilerin eğitim durumu üzerindeki etkilerinden yola çıkarak, okulların fiziksel koşullarını iyileştirilmesini amaçlamıştır. Bu amaçla, Eskişehir ilindeki bir yatılı ilköğretim okulunun fiziksel özellikleri iyileştirilmiş, öğrencilerin gereksinim ve istekleri doğrultusunda okulun bahçesinde çevre düzen-

Resim 8.5

Otizmin Tadı Tuzu
Projesi Görsel
Örnekleri

lemesi (süs bitkileri ekilmesi, oturma bankları ve çöp kutuları konulması, yeşillendirme yapılması, spor alanının düzenlenmesi, duvarların boyanması, vb.) gerçekleştirilmiştir. Tepebaşı Belediyesi, Odunpazarı Belediyesi ve Eğitim Fakültesi'nden birçok öğrencinin yardımıyla gerçekleştirilen projede “imece” ruhu ile çalışılmasının önemi vurgulanmıştır. “Her Okula Bir Damla Su” projesi kapsamında gerçekleştirilen etkinlik ve düzenlemelere ilişkin resimler aşağıda verilmiştir.

Resim 8.6*Okul Tamiri***Resim 8.7***Okul Tamiri*

Resim 8.8

*Her Okula Bir Damla
Su Projesi Görüntüleri*

Resim 8.9

*Her Okula Bir Damla
Su Projesi Görüntüleri*

“Bir Kere de Sen Engelli Ol” adlı proje ise, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü öğrencileri tarafından hayata geçirilmiştir. Proje, engelli bireylerin yaşantısının empati yoluyla daha iyi anlaşılacağı ve karşılaşılan sorunların giderilebileceği gerekçesine dayandırılmıştır. Projede, insanların engellileri ve karşılaştıkları sorunları daha iyi anlamaları amacıyla kendilerini engelleli bireylerin yerine koymaları ve böylelikle daha anlayışlı, olumlu davranışlar sergilemeleri amaçlanmıştır. Proje kapsamında, siyasi partilerin tanınmış isimlerinin, sanatçıların ve sokaktaki vatandaşın bir engelli gibi davranarak bu kişilerin ne hissettiklerini anlatan bir tanıtım filmi çekilmiştir.

Türkiye Toplum Hizmetleri Vakfı (TOVAK) ve “Prof. Dr. Yahya Özsoy Toplum Hizmetleri Ödülü” ile ilgili ayrıntılı bilgiye <http://www.tovak.org> adresinden ulaşabilirsiniz.

DİKKAT

“Prof. Dr. Yahya Özsoy Toplum Hizmetleri Ödülü” 2011 ödül töreni ve ödül alan projeler ile ilgili ayrıntılar için <http://e-gazete.anadolu.edu.tr/ayrinti.php?no=10471> adresini ziyaret edebilirsiniz.

DİKKAT

Mersin Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında gerçekleştirilecek etkinliklerin gerçekleştirilebileceği kuruluşlar üç kategori altında toplanmıştır. Bunlar: A kategorisi Yatılı İlköğretim Bölge Okulları (YİBO) ve birleştirilmiş sınıflı köy okulları; B kategorisi gecekondu bölgelerindeki okullar, engellilere yönelik okullar ve bağımsız sınıflı köy okulları; C kategorisi ise, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na (SHÇEK) bağlı yetiştirme yurtları ile sınırlandırılmıştır. Her öğrenci, Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında ve proje planı doğrultusunda Bireysel Rapor, Etkinlik Raporu ve Grup Raporu olmak üzere üç rapordan oluşan bir dosya hazırlamaktadır.

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi "Topluma Hizmet Uygulamaları" dersi yönergesinde (2009), Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin Denizli ilinde veya sorumlu öğretim elemanının uygun göreceği başka illerde belirlenen kurum ve kuruluşlarda yapılabileceği ve uygulamanın yapılabileceği kuruluşlarla bağlantıların Topluma Hizmet Uygulamaları Anabilim Dalı Koordinatörleri tarafından gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Öğretmen adaylarının haftalara göre gerçekleştirmesi gereken etkinlikler ve ders kapsamındaki sorumlulukları da yönergede belirtilmiştir. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri, topluma hizmet uygulamaları dersi kapsamında ilköğretim okullarında çevre eğitimleri gerçekleştirmişlerdir. Doğa ve Çevre Vakfı (DOÇEV)'nin eğitim materyali ve organizasyon desteği verdiği etkinliklerde; öğrencilere suyun doğru kullanımı, atıkların değerlendirilmesi gibi konularda bilgi aktarılmıştır. Diğer bir grup öğrenci ise, belirlenen ilköğretim okullarında atık pil toplama kampanyası düzenlemişlerdir. DOÇEV'in ağaçlandırma etkinliklerine de katılan öğrencilerin çalışmalarlarıyla ilgili görseller, veriler ve toplanan atık piller, Pamukkale Üniversitesi'nde düzenlenen proje sergisinde de kamuoyuna sunulmaktadır.

DİKKAT

Gerçekleştirilen projeler ve faaliyet alanları ile ilgili olarak Doğa ve Çevre Vakfı (DOÇEV) internet sitesinden (<http://www.docev.org.tr/>) bilgi edinebilirsiniz. Topluma Hizmet Uygulamaları kapsamında gerçekleştirilen projeler ile ilgili fikir vermesi açısından DOÇEV ve benzeri kurum/örgütlerin internet sitelerinin incelenmesi önem arz etmektedir.

Gazi Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi proje konuları öğretmen adayları tarafından özgün olarak önerilebilir, fakültelerce ilan edilen proje havuzunda yer alan projelerden seçilebilir ya da fakülte tarafından belirlenen kurum ve kuruluşlarda devam eden projeler/etkinlikler arasından belirlenebilmektedir. Hedef kitlenin belirlenmesinde özellikle olumsuz veya yetersiz koşullarda bulunan kitlelerin seçilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Projelerin hayata geçirilmesinde destek olabilecek kurumlar ve kurumların iletişim bilgileri de proje öncesinde öğretmen adayları ile paylaşılmaktadır. Her proje ekibi, Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında ve proje planı doğrultusunda yapılan etkinliklerle ilgili bir dosya hazırlamakta ve her öğretim yılı sonunda düzenlenen proje şenliklerinde en iyi projeler belirlenip ödüllendirilmektedir.

Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin işleyişine yönelik yönergede, Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin proje tabanlı olarak yürütüldüğü ve dersin temel amacının topluma açık üniversite modeli çerçevesinde topluma dönük hizmetler üretmek olduğu belirtilmektedir. Dersi alan öğrencilerin on kişiden az olmamak kaydıyla tesadüfi olarak gruplara bölündüğü ders kapsamında, etkinliklerin gerçekleştirileceği kurumların belirlenmesinde komisyon görüşünün temel alındığı belirtilmektedir. Gerçekleştirilecek çalışmaların niteliği, kapsamı ve amacı tereddüde mahal bırakmayacak şekilde somut örneklerle öğretmen adaylarına açıklanmakta ve öğrenciler proje kapsamında gerçekleştirdikleri tüm faaliyetleri resmi belgeler ile destekleyerek ve raporlaştırarak bir dosya hazırlamaktadırlar.

Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ve Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı kapsamında yürütülen Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin amacı “öğretmen adayların okullarından mezun olmadan önce toplumu tanımaları, toplumun ihtiyaçları ve güncel sorunlarını belirleyerek çözüm üretmeye yönelik projeler geliştirmelerini sağlamaktır.” şeklinde belirtilmiştir. Dersin içeriği ise, toplumun tanımlanması, toplumda hizmet gerektiren alanların belirlenmesi, topluma hizmet uygulamalarının yürütülebileceği kurumların ve işleyişlerinin belirlenmesi, proje gruplarının oluşturulması ve topluma hizmet uygulamasına yönelik grup çalışmalarıyla değişik alanlar için proje geliştirilip uygulanması olarak belirtilmiştir. Dersin değerlendirmesi ise, ders için hazırlanan projelerin sunumu ve hazırlanan portfolyolar aracılığı ile yapılmaktadır. Öğretmen adaylarının portfolyolarında, dönem boyunca yapılan etkinliklere dair çalışma planı, etkinlik raporu, uygulamalarla ilgili resim, afiş, broşür, davetiye, resmi yazı, teşekkür yazısı, hizmet edilen kesimden gelen mektuplar, basında çıkan haberler, TV ‘de yer alan projelere ilişkin görüntü kayıtları, vb. dokümanlar yer almaktadır (<http://egitim.ege.edu.tr/ib.html>)

Trakya Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları Rehberi (2009)’nde, Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, öğrencinin ön planda ve aktif görev üstlendiği; eğitimcilerin daha geri planda kalarak öğrenci çalışmalarını gözlemlediği, yönlendirdiği, yol göstericilik yaptığı bir ders olarak tanımlanmaktadır. Ders etkinliklerinin sınıf ortamından ziyade bizzat toplumun içerisinde gerçekleştirilmesi, Topluma Hizmet Uygulamaları dersini diğer derslerden ayıran en önemli özellik olarak vurgulanmaktadır. Özellikle öğrencilerin ilgi duyduğu, yapmak ve öğrenmek istediği, verimli sonuçlar elde edilebileceğine inanılan çalışma konularının seçilmesine ve uygulanmasına oldukça elverişli bir ders olan Topluma Hizmet Uygulamaları, öğrencileri okulun dört duvarı arasına sokmaması sebebiyle de öğrencilerin bireysel inisiyatiflerini kullanmalarına zemin hazırlamaktadır. Trakya Üniversitesi öğrencileri tarafından gerçekleştirilen örnek projeler ise şu şekildedir: görme engellilere gören rehber olmak, görme engelliler için 100 temel eserin ses kaydını yapmak, Çocuk Esirgeme Kurumundaki çocuklara ablalık, ağabeylik yapmak, aşevine gelemeyecek derecede hasta olanların yemeklerini evlerine servis etmek, köy okullarına kitap bağışı kampanyası yürütmek, şehit ailelerini ziyaret etmek ve onlara psikolojik destek sağlamak, müze, öğren yeri ve benzeri yerlerde gönüllü rehberlik yapmak, mahkumlara yönelik beceri kursları düzenlemek, okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğretimi için gönüllü kurslar düzenlemek, ağaç dikme kampanyası düzenlemek, yardım amaçlı kermes düzenlemek.

Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesinde Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında ise, toplumda işitme engelliler adına farkındalık yaratmak ve öğretmen adaylarında duyarlılık ve bilinç geliştirmek amacıyla “İşiten Yüreklere” adlı bir panel gerçekleştirilmiştir. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü öğrencileri tarafından organize edilen etkinliğin grup liderliğini de bisiklet sporuna gönül vermiş, ortaları derecede işitme kaybına sahip bir öğrenci yürütmüştür (EBFAD, 2011). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında gerçekleştirdiği bir diğer etkinlik ise, bazı sivil toplum kuruluşları ve TEMA Vakfı Temsilciliği işbirliği ile organize edilen çevre yürüyüşü olmuştur. ‘Toprak Yoksa Hayat Yok’ felsefesiyle gerçekleştirilen ve halkın katılımını sağlamaya yönelik çevre yürüyüşü bitiminde çocukların ve gençler tarafından düzenlenen bilgilendirici eğlencenin ardından çevre konulu görüşler paylaşılmıştır. Ayrıca Fakülte'deki Türkçe Öğretmenliği 3. sınıf öğrencileri bazı çocuk yuvalarında “Erozyon-Yenilenebilir Enerji-Su ve Toprak Kullanımı-Küresel Isınma” konularında slayt ve çizgi film gösterimi gerçekleştirmiştir. Topluma Hizmet Uygulamaları kapsamında bir diğer etkinlik olarak, Eğitim Sevenler Derneği (ESDER)’nin katkılarıyla toplanan 400 kitap bir köy ilköğretim okulu öğrencilerine teslim edilmiştir. Böylelikle belirlenen köy okullarının kitap

ihtiyacı, dernek üyeleri ve öğrencilerin işbirliği ile giderilmiştir. Ereğli Eğitim Fakültesi öğrencilerinin bir kitap ve kırtasiye firması ile iletişime geçmeleri sonucunda, kitap ve kırtasiye ihtiyacı sponsorlar aracılığı ile sağlanmış ve köy okulu öğrencilerine teslim edilmiştir. Diğer bir kitap toplama kampanyası kapsamında ise, Zonguldak Karaelmas Üniversitesinden bir grup öğrenci, dersleri kapsamında başlattıkları kampanyada topladıkları yaklaşık 700 kitabı Ereğli Kapalı Cezaevi'ne teslim etmiştir. Böylelikle bir şekilde suça itilmiş insanların yeniden sosyal hayata, topluma kazanılmasını sağlamayı amaçlayan bu tür sosyal faaliyetler ile cezaevinde yaşayan insanların kendilerini geliştirmelerine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

DİKKAT

Zonguldak Karaelmas Üniversitesi projelerinin basına yansıyan ayrıntılarına aşağıdaki linklerden ulaşabilirsiniz:

- http://www.ereglionder.com.tr/haber-39341-TOPRAK_YOKSA_HAYAT_YOK
- <http://www.degisimmedya.com/haber-detay/12/1788/cingenelere-kitap-ve-kirtasiye-yardimi.htm>
- <http://www.ereglihakimiyet.com/Haberler.asp?id=19334>

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde 2008–2009 eğitim öğretim yılında Okulöncesi Öğretmenliği Programı öğrencilerinin Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında yürüttükleri “Haydi Kavram Oyuncaklarıyla Oynayalım” adlı projede, öğretmen adaylarının çeşitli ortamlarda farklı gelişim özelliklerine sahip çocuklarla çalışarak yararlı deneyimler elde etmeleri, toplumsal sorunlara duyarlılık geliştirmeleri, ailelerin okulöncesi eğitimin gerekliliği konusunda somut deneyimler edinmeleri ve çocukların da kavram bilgilerinin geliştirilmesi sağlanmıştır (Dinçer, Ergül, Sen ve Çabuk, 2011).

Adıyaman Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında kan bağıışı, kitap ve plastik kapak toplama kampanyası, okul boyama projesi ve dar gelirli ailelere yardımda bulunma gibi topluma faydalı projeler gerçekleştirilmiştir. Sosyal Bilgiler Bölümü öğrencileri tarafından gerçekleştirilen “Engelleri Aşmak İçin Kapak Topluyoruz” projesinde, engelli bir vatandaşa tekerlekli sandalye alabilmek için seferber olan öğrenciler, bazı okul ve işletmelere kapak toplama kutuları yerleştirmiş ve 250 kg plastik kapak toplamışlardır. Plastik kapaklar karşılığında bir adet tekerlekli sandalye alan öğrenciler, sandalyeyi resmi bir kurum aracılığı ile engelli bir vatandaşa hediye etmişlerdir. Kapak toplama projesi ile çevre temizliğine de katkı da bulunulmuştur. Bir diğer proje olarak, ‘Ekmeğimizi Bölüşelim’ sloganıyla başlatılan proje kapsamında kapı kapı dolaşarak sivil toplum örgütleri, hayır kurumları ve hayırseverlerden yardım toplayan öğrenciler, topladıkları yardımları ailelere ulaştırmıştır.

DİKKAT

“Ekmeğimizi Bölüşelim” projesi ile ilgili haber için <http://www.nemruthaber.com/adiyaman/universite-ogrencilerden-ornek-proje-h8287.html> linkini kullanabilirsiniz. “Engelleri Aşmak İçin Kapak Topluyoruz” projesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için ise, <http://adiyaman24.com/adiyaman/universite-ogrencileri-engelleri-asmak-icin-kapak-topluyor-h864.html> adresini ziyaret edebilirsiniz.

Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında 2009–2010 eğitim-öğretim yılında “Depremzedelere Yardım Projesi, Havası ve Çevresi Temiz Fırat Üniversitesi Projesi, İhtiyaç Sahiplerinin Yanındayız Projesi, Temiz Okul Temiz Öğrenci Parlak Gelecekler Projesi, Kader Mahkûmlarına Destek Projesi, Kendiniz Çocuklarınız ve Torunlarınız İçin Geri Getirin Projesi, Eğitim Fakültesini Türk Motifleri İle Zenginleştirilelim Projesi” gibi çalışmalar yürütülmüştür (Yılmaz,

2011). Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri, Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında aralarında topladıkları kullanılmamış ilaçları, ihtiyaç sahibi vatandaşlar için kullanılmak üzere seçilen aile sağlığı merkezlerine teslim etmişlerdir. Diğer bir proje kapsamında, Elazığ Orman Bölge Müdürlüğü ve Orman Fidanlık Müdürlüğü ile işbirliğine gidilerek ‘Havası ve Çevresi Temiz Fırat Üniversitesi’ sloganıyla üniversite yerleşkesi içine 600 adet sedir fidanı dikilmiştir. Ders kapsamında ele alınan etkinlik önerileri, Topluma Hizmet Uygulamaları dersi fakülte koordinatörü ve proje danışmanlarından oluşan bir komisyon tarafından incelenerek onaylanmaktadır onaylanan proje/etkinlik önerileri, fakülte düzeyinde hazırlanmış proje havuzuna aktarılmakta ve proje havuzunda yer alan bu proje/etkinlik önerileri, daha sonraki dönemlerde yapılacak etkinliklerde de kullanılabilir. Proje havuzu ise, ilgili fakültenin internet sayfasında paylaşımına sunulmaktadır.

Fırat Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi ‘Havası ve Çevresi Temiz Fırat Üniversitesi’ projesi ile ilgili haber için <http://www.haberler.gen.al/2010-03-22/firat-universitesi-yerleskesine-600-fidan-dikildi/> adresini; ilaç toplama kampanyası ile ilgili olarak ise, <http://www.haberler.gen.al/2010-01-04/firat-universitesi-ogrencilerinden-aile-sagligi-merkezlerine-ilac-yardimi/> adresini ziyaret edebilirsiniz.

DİKKAT

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında İlköğretim Bölümü öğrencileri, Anadolu Görme Engelliler Derneği yararına “Hayat Onları Görmez Kıldı, Görünmez Değil” adlı gece düzenlemiş; kanserle ilgili bilgilendirme standı açmış, Trabzon İl Emniyet Müdürlüğü’ne bir gezi düzenlemiş, uzmanların katılımı ile “Çocuğa Yönelik İhmal ve İstismar” adlı gece düzenlemişlerdir. Ders kapsamında projeler için izlenmesi gereken aşamalar İlköğretim Bölümü için internet sitesinde şu şekilde belirtilmektedir: Öncelikle Topluma Hizmet Uygulamalarının tanımı, önemi, toplumun güncel sorunlarının ne şekilde belirlenebileceği açıklanmakta ve proje hazırlama aşamalarına yönelik bilgilendirme yapılmaktadır. Hazırlanacak raporlara (bireysel rapor, etkinlik raporu) ilişkin yapılan açıklamaların ardından, gerçekleştirilmiş projelere ilişkin tartışma ortamı yaratılmaktadır. Projenin yürütülmesine yönelik gerçekleştirilen çalışma planlarının yapılmasının ardından, projenin yürütülmesi süreci başlatılmaktadır. Projenin yürütülmesi aşamasına kadar gerçekleştirilen etkinlikler dersin ara sınavı olarak değerlendirilmektedir. Projenin yürütülmesi yaklaşık altı haftalık süreci kapsamaktadır. Proje sunumu ve değerlendirmesinin yapılmasıyla dersin dönem sonu sınav notu da belirlenmekte ve projeler sonlandırılmaktadır.

Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Topluma Hizmet Uygulamaları dersi öğrencileri, Doğu ve Güneydoğu’da gelen öğrencilerin adaptasyonunu sağlamak için, Manisa Valiliği, Emniyet Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile işbirliği içerisinde 100 öğrenciye step, halk oyunları gibi çalışmalar yaptırmışlardır. Kendilerine “Rengarenk” ismini veren grup söz konusu çalışmaların yanı sıra öğrenciler için sinema, tiyatro, geziler vb. etkinlikler de planlamışlardır. Program içerisinde düzenlenen badminton turnuvasında kazanan arkadaşlara ödülleri verilmesi; ayrıca kapanış programında step, aerobik, halk oyunları gösterileri gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Celal Bayar Üniversitesi “Rengarenk” projesi ile ilgili haber için <http://www.gazeteyarin.com/genel/guncel/100-ogrencinin-hayati-rengarenk-ile-renklenecek.html> linkini kullanabilirsiniz.

DİKKAT

Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü öğrencileri çevre temizliğine toplumun dikkatini çekmek amacıyla, Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında hazırlamış oldukları «Bir Çöp de Sen Al Yerden» projesinde, belirlenen alanlarda çevre temizliği gerçekleştirmişlerdir. Projenin her aşaması için farklı bölgeler belirleyen öğrenciler özellikle her çeşit plastik malzeme, cam şişe, teneke vb. malzemelerin toplanmasını sağlamışlardır. Bir diğer proje Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı öğrencileri tarafından gerçekleştirilen “Bir Fidan da Sen Dik” projesidir. Öğrenciler, bir hektar sahada çok sayıda ağaç fidanı dikmişlerdir. Yine aynı projede Artvin Belediyesi sınırları içerisinde, belediyenin ziraat mühendisleri ve peyzaj mimarlarının rehberliğinde çevre düzenlemesi için kendilerine gösterilen park ve yeşil alanlarda çiçek dikerek şehrin güzelleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

DİKKAT

Artvin Çoruh Üniversitesi “Bir Çöp de Sen Al Yerden” ve “Bir Fidan da Sen Dik” projeleri ile ilgili haber için <http://egitim.artvin.edu.tr/?sayfa=haber&id=5> ve <http://egitim.artvin.edu.tr/ilkogtr/?sayfa=haber&id=10> linklerini kullanabilirsiniz.

Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri Topluma Hizmet Uygulamaları dersi projesi kapsamında belirlenen ilköğretim okulunun boya işleri, tamir edilecek yerlerin elden geçirilmesi ve okulun duvarlarına çizgi film karakterlerinin resminin yapılması gibi çeşitli ihtiyaçlarının giderilmesi için çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu kapsamda önceden taslağı çizilen karakterlerin resimleri öğretmen adayları tarafından özenle boyanarak, okul çevresinin güzelleştirilmesi sağlanmış ve öğrencilerin ilgisi çekilmiştir.

DİKKAT

Kastamonu Üniversitesi projeleri ile ilgili haber için http://kastamonu.meb.gov.tr/mem/haber_detay.asp?haberID=164 linkini kullanabilirsiniz.

Kars Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği bölümü öğrencileri, Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında bir ilköğretim okulu anasınıfını tepeden turnağa yenilemişlerdir. Sınıfın; boyası yapılarak, halısı, perdesi, dolapları (vestiyer, kitaplık, malzeme dolabı), masa, sandalye, minderleri, oyuncak, kitap, kırtasiye malzemesi, ilgi köşeleri yapılmış ve sınıfın kapısına çizgi film kahramanlarının resimleri çizilmiştir. Kars esnafı ve köyün ileri gelen işadamlarının desteği alınarak gerçekleştirilen projenin, sadece bu köy okuluyla sınırlı kalmayarak diğer ihtiyacı olan köy okulları için de yaygınlaştırılması, projeyi gerçekleştirenler tarafından üzerinde durulan bir konu olarak ön plana çıkmıştır.

DİKKAT

Kars Kafkas Üniversitesi projesi ile ilgili haber için <http://www.kha.com.tr/Egitim/945-KAU%E2%80%99den-Topluma-Hizmet-Uygulamalari.html> linkini kullanabilirsiniz.

Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği öğrencilerinin Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında yapılan kan bağışi kampanyasında üç günde 361 kişi bağışta bulunmuştur. Kızılay kan merkezi çalışanları tarafından gerçekleştirilen kan bağışında ilk olarak öğrencilere ve diğer bağışçılara form doldurtulmuş, yapılan tetkiklerin ardından kan alma işlemi gerçekleştirilirken, kan bağışçılara Kızılay tarafından istirahat sırasında ikramlarda bulunulmuştur. Kampanya sırasında bir yandan da öğrencilere kan bağışi konusunda bir konferans verilerek bağış yapmanın önemi anlatılmıştır. Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında bir diğer proje, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiş ve üniversitenin merkez yerleşkesine fidan dikilmiştir. Gerçekleştirilen fidan dikme etkinliği

kapsamında, 600 adet karaçam, sedir ve badem fidanı toprakla buluşturulmuştur. Ders kapsamında daha önce de çöp toplama etkinliği, kermes, ilköğretim öğrencilerine kırtasiye yardımı gibi birçok sosyal faaliyet yürütüldüğü görülmektedir.

Niğde Üniversitesi Ağaç Dikme Projesi ile ilgili haber için <http://www.haberler.com/nuogrencileri-fidan-dikti-3133139-haberi-linkini>; Kan Bağışı Projesi için ise, <http://www.haber01.com/topluma-hizmet-dersi-kan-bagisina-donustu-h77417.html> linkini kullanabilirsiniz.

DİKKAT

Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Programı öğrencileri Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında, İstanbul Marmara Eğitim Vakfı (İMEV) ile işbirliği içinde, Maltepe İlçesinde bulunan sekiz ilköğretim okulu, bir lise, Çocuk Esirgeme Kurumu ile Darülaceze Kayışdağı Yerleşkesinde gönüllü olarak çalışmışlardır. Sekiz hafta süren bu uygulamada İngilizce Öğretmenliği Programı öğrencileri yaklaşık 750 ilköğretim ve 67 lise öğrencisine haftada iki saat İngilizce kursu vermişlerdir. Darülaceze'nin Huzurevi bölümünde beş öğrenci çalışmış ve bu bölümün sakinleri ile çeşitli etkinlikler gerçekleştirmişlerdir. Çocuk Esirgeme Kurumu'nda çalışan altı öğrenci ise, burada bulunan özellikle ilköğretim okulu öğrencilerine derslerinde yardımcı olmuşlar ve çeşitli etkinlikler yapmışlardır.

Maltepe Üniversitesi projeleri ile ilgili haber için <http://egitimnew.maltepe.edu.tr/topluma-hizmet-calismalari-linkini-kullanabilirsiniz>.

DİKKAT

Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında fidan dikimi gerçekleştirmiş ve Devlet Hastanesindeki hastaları ziyaret etmiştir. Öğrencilerinden oluşan yüz kişilik grup, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından verilen dört yüz adet sarıçam fidanının dikimini gerçekleştirmiştir. Bundan sonraki dönemlerde proje uygulamasının devamının sağlanması ile “Bayburt Üniversitesi Hatıra Ormanı” oluşturulması fakültenin öngörülmesi arasında yer almaktadır. Diğer bir öğrenci grubu ise, devlet hastanesindeki hastaları ziyaret ederek, hatırlarını sormuş; ayrıca gül suyu ve gül kreminden oluşan hediye paketlerini de hastalara vermişlerdir.

Bayburt Üniversitesi projeleri ile ilgili haber için <http://www.bayburtgundem.com/egitkultur/bayburt-egitim-fakultesi-ogrencileri-sahaya-indi-h126.html> linkini kullanabilirsiniz.

DİKKAT

Görüldüğü gibi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında çok değişik alanlarda etkinlik gerçekleştirilmesi mümkündür. Öğrencilerin ön planda olduğu ve tüm proje süreçlerine aktif olarak katıldığı Topluma Hizmet Uygulamaları dersinde, öğrencilerin gerçekleştirdikleri projeler ile sınıf ortamından çıkarak toplum hayatı içerisine karışmaları, toplumsal sorunlar ile yüzleşmeleri ve sorunların çözümü için girişimlerde bulunmaları öğretmen adaylarının kişisel ve mesleki gelişimlerine de katkı sağlamaktadır. Bu ortak kazanımlardan yola çıkarak uygulamaya konulan bu ders için genel olarak Üniversitelerin de derse ilişkin olarak aynı tanıma yer verdikleri görülmektedir. Üniversite web sitelerinde yayınlanan tanım ise, şu şekildedir: “Topluma hizmet uygulamalarının önemi, toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlama, panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılma, sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alma, topluma hizmet çalışmalarının okullarda uygulanmasına yönelik temel bilgi ve becerilerin kazanılması.”

Topluma Hizmet Uygulamaları dersi için verilen örnekleri gözönünde bulundurarak, uygulamalardaki ortak noktaları açıklayınız.

TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde öncelikle Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında hazırlanan projelerin ve öğretmen adaylarının ne şekilde değerlendirildiği ele alınacak; daha sonra gerçekleştirilen projeler ve araştırma sonuçlarına yer verilecektir.

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinde Öğretmen Adaylarının Değerlendirilmesi

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinde öğretmen adaylarının topluma hizmet etme becerilerinin değerlendirilmesi ve verilen geribildirimler ile öğretmen adaylarının topluma hizmet becerilerinin geliştirmelerine rehberlik edilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle de yetiştirme ve geliştirmeye yönelik değerlendirme yaklaşımı benimsenmiştir.

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin değerlendirme sürecine bakıldığında, genelde ara sınav ve yılsonu sınavı yapılmadığı, proje sorumlusunun ya da proje kapsamında görevlendirilen kişilerin öğretmen adaylarının dosyalarında yer alan çalışmaları ve raporları inceleyerek öğretmen adaylarının performansını değerlendirdiği görülmektedir. Etkinlik programının amacına ulaşıp ulaşmadığının değerlendirilmesi kapsamında ise, işbirliği yapılan kurum ve kuruluşların, katılımcıların ve öğretmen adaylarının görüşlerine başvurulmaktadır.

Ders kapsamında düzenlenecek etkinlik ve hazırlanacak raporlar önceden belirlenmektedir. Ders sınav ve yılsonu sınavı olarak hangi raporların değerlendirmeye alınacağı ve genel başarı notu üzerinde yüzde kaç oranında etkili olacağı önceden öğretmen adaylarına bildirilmektedir. Projelerin değerlendirilmesinde projenin toplumsal katkısı, özgünlüğü, gerçekleştirilebilirliği, kullanılan materyal ve yöntemin uygunluğu, projenin çalışma takvimine uygun yürütülmesi, yeterli kaynak taramasının yapılması, öğretmen adaylarının projedeki işlevi, sorumluluğu ve çalışma ilişkilerinin tanımlanması, proje raporundaki “rapor yazma aşamalarının” doğru olması dikkate alınmaktadır.

Projelerin değerlendirilmesinde, proje danışmanının uygun görmesi durumunda aynı projede görev yapan öğrencilerin birbirini değerlendirmeleri de istenebilmektedir. Böylelikle bir yandan sürecin değerlendirilmesinde danışmana ek bilgi sağlanmakta, diğer yandan da öğretmen adaylarının birbirlerini objektif ölçütlere dayalı olarak değerlendirmeyi hizmet öncesi eğitimde öğrenmeleri için uygun ortam yaratılmaktadır.

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Değerlendirilmesinde E-Portfolyo Yaklaşımı

Öğretmen yetiştiren kurumlarda yeni nesilleri yetiştirecek öğretmenlerin yeni geliştirilen ve teknolojiye dayalı ölçme araçları ile ilgili olarak bilgilendirilmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu şekilde öğretmen adaylarının hizmet öncesinde tanıdıkları farklı değerlendirme yöntemlerini ileriki yıllarda kendi mesleki yaşantılarında kullanmaları sağlanabilecektir. Bu bağlamda Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin yürütülmesi ve değerlendirilmesinde e-portfolyo yöntemi kullanılmaktadır. E-portfolyo uygulaması ile uygulama sürecine destek veren tüm uygulama öğretmenleri ve danışmanlar ile Açıköğretim Fakültesi arasında daha etkili bir iletişim ve işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca e-portfolyo yöntemi, öğretmen adaylarının da değerlendirme sürecinde rol oynayan tüm taraflar ile iletişim kurmalarını sağlayacak

bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Öğretmen adayları projeleri kapsamında hazırladıkları etkinlik raporlarını bilgisayar ortamında hazırlamakta, ancak çıktılarını alarak dosyalanmadan, ders için hazırlanan portal aracılığı ile direkt olarak internet ortamından Açıköğretim Fakültesine ulaştırmaktadırlar. Her rapor rehber öğretmen ve danışman tarafından e-portfolyo portalı aracılığı ile elektronik ortamda incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Raporlara verilen haftalık geribildirimler ile öğretmen adaylarının hatalarını görmeleri sağlanmaktadır. Öğretmen adaylarının aldıkları geribildirimler doğrultusunda haftalık raporlarında yaptıkları düzeltmeler takip edilerek, öğretmen adaylarının uygulama öğretmeni ve danışmanlarından gelen uyarı ve önerileri ne derece dikkate almış olduğu ve uygulama için sarf ettiği çaba da nesnel bir şekilde değerlendirilmiş olmaktadır.

E-portfolyo portalında, öğretmen adaylarının birbirlerinin raporlarını görmeleri engellenmiştir. Öğretmen adayının yüklediği raporlar sadece rehber öğretmeni ve danışmanı tarafından görüntülenebilmektedir. Bu bağlamda, öğretmen adaylarının özgün raporlar hazırlamaları son derece önemlidir. Ancak portaldaki forum/tartışmalar bölümünde öğretmen adaylarının ders ile ya da genel konular ile ilgili fikir alışverişinde bulunmaları mümkündür.

Öğretmen adaylarına ait proje raporlarının değerlendirilmesi sürecinde öğretmen adayları tarafından hazırlanan plan ve raporlar rehber öğretmen ve danışmanlar tarafından kontrol edilmekte ve her rapor fakülte yönetimi tarafından önceden belirlenmiş ölçütler doğrultusunda notlandırılmaktadır. Rehber öğretmen ve danışmanlar tarafından verilen notların ortalaması alınarak dersin değerlendirmesi sonuçlandırılmaktadır. Ders notu ortalaması 50 (elli) ve üzerinde olan öğrenciler “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersinden başarılı kabul edilmektedir.

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin işleyişi ve E-portfolyo Uygulaması ile ilgili ayrıntılı bilgiye Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı Topluma Hizmet Uygulamaları Kılavuzu'ndan ulaşabilirsiniz.

DİKKAT

Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine İlişkin Algıların Değerlendirilmesi

Sönmez (2010)'un sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Topluma Hizmet Uygulamaları dersine yönelik görüşlerini kazanım boyutunda değerlendirdiği araştırmaya 125 öğretmen adayları katılmıştır. Öğretmen adaylarının dersin amaç ve içeriği doğrultusunda kazanımlar edindiği, sosyal becerilerin gelişimine yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gökçe (2011)'nin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının Topluma Hizmet Uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri başlıklı araştırmasında ise, 52 öğretmen adayının görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmadan elde edilen veriler, öğretmen adaylarının, yaşadıkları deneyimlerin sonucunda toplumu daha yakından tanıma fırsatı elde ettiğini, toplumsal sorunlara duyarlılıklarının arttığını göstermektedir. Öğretmen adayları, gerçekleştirdikleri Topluma Hizmet Uygulamalarının, kişisel gelişimlerine etkilerini olumlu yönde değerlendirmiştir. Bu çalışmaların, onları sosyal yönden geliştirdiğini, sorumluluk, sosyal dayanışma, yardımlaşma duygusunu arttırdığını ve manevi doyum sağladığını belirtmişlerdir. Ayrıca özgüvenlerini arttırdığını, yaratıcılık, problem çözme, iletişim ve işbirliği becerilerini geliştirdiğini ifade etmişlerdir.

Tuncel, Kop ve Katılmış (2011) tarafından sosyal bilgiler dersi öğretmen adaylarının Topluma Hizmet Uygulamaları dersine yönelik görüşlerini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre katılımcılar, Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının üretkenliğine olumlu yönde katkı sağladığını, toplumsal sorunlara karşı duyarlılıklarını arttırdığını ve toplumsal sorunları çözmek amacıyla yapılacak faaliyetlerde önderlik yapmalarına yardımcı olduğunu belirtmişlerdir. Uygulamaların öğretmen adaylarına, faal öğretmenlik yaşamlarında karşılaştıkları sosyal sorunların

çözümünde önceden pratik yapma imkânı sağladığı da araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin toplumsal sorunların çözümüne katkı yapacak öğretmenlerin yetişmesine olumlu yönde etki edeceği düşüncesi de araştırma bulgularında ortaya çıkan diğer bir sonuçtur. Bu sonuç kapsamında katılımcıların topluma hizmet kavramını oldukça önemli buldukları da görülmüştür.

Elma, Kesten, Kiroğlu, Uzun, Dicle ve Pala (2010)'nın 415 öğretmen adayının katılımı ile öğretmen adaylarının Topluma Hizmet Uygulamaları dersine ilişkin algılarını belirlemeyi amaçlayan araştırmasının sonuçlarına bakıldığında ise, sosyalleşme ve kişisel gelişim boyutundaki ifadelerle katılım ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının proje seçimi ve uygulama gruplarının belirlenmesi gibi noktalarda daha etkin olmayı istedikleri; ayrıca dersten zevk aldıkları ve dersin süresinin arttırılması konusunda olumlu görüş belirttikleri görülmektedir. Bir diğer önemli bulgu ise, öğretmen adaylarının dersin gerekliliği ve amacına ulaştığı konusunda olumlu görüş bildirmeleridir. Ayrıca katılımcılar uzun süreli çalışmaların öğrencilerin üzerinde daha fazla etki bıraktığını ve yaptıkları projeleri sahiplendiklerini vurgulamışlardır. Kurum boyutunda ise, öğretmen adayları farklı kurumları tanıdıklarını ve bu kurumlardaki işleyişi anladıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları, uygulama süresince öğretim elemanlarının üzerine düşen sorumlulukları tam olarak yerine getirmediğini de belirtmişlerdir.

Yılmaz (2011)'in Topluma Hizmet Uygulamaları dersinde yapılabilecek çalışmaları değerlendirilmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada, öğretim elemanlarının ve öğretmen adaylarının Topluma Hizmet Uygulamaları dersi ile ilgili görüşleri sorgulanmıştır. 20 öğretim elemanı ve 39 öğretmen adayının katıldığı çalışmada katılımcılar genel olarak Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin idealde çok yararlı bir ders olduğunu, ancak uygulama ve planlama ile ilgili sorunlar olduğunu belirtmiştir. Saran, Coşkun, Zorel ve Aksoy (2011)'un Ege Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi üzerine gerçekleştirdiği çalışmada dersin uygulanmasına ilişkin genel sıkıntılar şu şekilde sıralanmaktadır:

- **Bürokratik sorunlar:** Sivil toplum kurumları ve diğer resmi kurumlar arasındaki yazışmalarda yaşanan problemler, bazı kurumların bu tip projeler için çeşitli protokoller istemesi nedeniyle yaşanan sorunlar bürokratik sorunlar arasında yer almaktadır. Bu sorunlar projelerin başlama zamanında gecikmeler yaşanmasına ya da projelerin hiç başlayamamasına sebep olabilmektedir. Bu durum öğrencilerde motivasyon düşüklüğü yaratabilmektedir.
- **İletişim problemleri:** Sivil toplum kurumlarına ilişkin detaylı bilgilere sahip olunmaması, konuyla ilgili nereye başvurulacağını etkin bir biçimde tespit edilememesine sebep olabilmektedir. Ayrıca bazı kurumların projelere onay vermesinde rektörlük, dekanlık ve müdüriyet onaylarına ihtiyaç duyulması iletişim akışında aksamalara sebep olabilmektedir.
- **Bütçe ve donanım problemleri:** Öğrencilerin geliştirdiği bazı projelerde bütçeye gereksinim duyulmakta, araç desteği ve teknik donanım desteği konusunda sıkıntılar yaşanabilmektedir.
- **Yaratıcılık problemi:** Konuların proje grupları bazında çakışması söz konusu olabilmektedir. Konuların çakışması, aynı sivil toplum kuruluşları ile derse ilişkin proje hazırlayan grupların ayrı ayrı iletişime geçmesine sebep olmaktadır. Bu durum proje hazırlayan gruplar ve sivil toplum kurumları arasında iletişim sorunları yaşanmasına neden olabilmektedir.
- **Standartlaştırma problemleri:** Ortak bir şablonun olmaması öğrencilerin proje hazırlamasında ve raporlamalarda problem yaratabilmektedir. Aynı şekilde proje değerlendirme kriterlerinin standartlaştırılmamış olması değerlendirme sorunu yaratabilmektedir.

- **Dersin dönemine ilişkin zamanlama problemi:** Bazı fakülte/yüksekokul/meslek yüksekokullarında dersin ikinci sınıf programında yer almasının erken olduğu düşünülmektedir. Öğrencinin meslek uygulamalarına ilişkin henüz yetkinlik kazanmamasından dolayı meslekleri ile ilgili projeler geliştirmeleri zorlaşmaktadır.
- **Sosyal bilimler alanında proje hazırlama problemi:** Özellikle sayısal ağırlıklı alanda eğitim öğretim gören öğrencilerde sosyal bilimler alanında proje hazırlama konusunda problemler yaşadığı belirtilmektedir.
- **Etkin sonuçlar elde etme problemi:** Faaliyet yerleri kontrolünün mümkün olmasının etkin sonuçlar elde etmek açısından sorun yaratacağı düşünülmektedir. Bu kontrolleri yapabilmek için finansman, araç, teknik ve insan kaynağının yeterli olmadığı belirtilmektedir.

Uğurlu ve Kırıl (2011)'in araştırmasında ise, öğretmen adayları Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin işleniş sürecinde karşılaştıkları güçlükleri; (1) bürokratik güçlükler, (2) bilgisayar ve internet bağlantısından kaynaklanan güçlükler, (3) işbölümü ve görev dağılımında karşılaşılan güçlükler, (4) birlikte çalışacak zaman darlığı ve yer temininde karşılaşılan güçlükler, (5) proje danışmanının yeterince zaman ayıramaması ve (6) projeleri gerçekleştirmek için gerekli bütçenin kısıtlı olması şeklinde sıralamışlardır.

TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI DERSİNİN TOPLUMSAL FAYDASININ ARTTIRILMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Eğitim Fakülteleri ve Topluma Hizmet İşlevi Çalıştayı (2006) kapsamında hazırlanan alt grup raporlarında gündeme gelen strateji ve öneriler (1) eğitim kurumlarına katkısı, (2) toplumsal yaşama katkısı ve (3) üniversite yaşamına katkısı olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Belirtilen alt başlıklar için gündeme gelen strateji ve öneriler şu şekildedir:

Eğitim Kurumlarına Katkısı

- Eğitim fakülteleri ile İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri, il yöneticileri arasındaki ilişkileri yerel düzeyde kolaylaştırma/bürokrasinin azaltılmasının sağlanması.
- Eğitim fakültelerinin bünyesinde AR-GE birimlerinin oluşturulması.
- Okul öncesi eğitimden başlayarak eğitimin her kademesine ve türüne yönelik farklı bölgelerdeki ihtiyaçların, yönetici, öğretmen, öğrenci, idari personel ve veliyi de kapsayacak şekilde araştırmalar (ihtiyaç analizleri) ile belirlenmesi.
- Proje geliştirme, yürütme ile ilgili özendirici önlemler alınması. Akademik personele topluma hizmet kapsamında gerek vereceği eğitim, gerekse bu konuda yapacağı projeler için akademik yükseltilmede puan verilmesi.
- Fakültelerin fiziksel mekân ve olanaklarının diğer eğitim kurumlarına açılması.
- Üniversitelerin topluma hizmet işlevi bağlamında eğitim kurumlarına katkısı ile ilgili bülten ve süreli yayınların çıkarılması, bu yayınların web sitesinde toplanması.
- Eğitim fakültelerinin ulusal ve uluslararası düzeyde sivil toplum örgütleri ile işbirliğine açık olmasının sağlanması için düzenlemeler yapılması, personel yetiştirilmede sivil toplum kuruluşlarından (burs, kredi vb.) destek alınması.
- Medyadan, araştırma sonuçlarının paylaşımı konusunda etkin olarak yararlanılması ve bu konu ile ilgili olarak televizyon kanallarının özendirilmesi.
- Eğitim fakültelerinde akademik kadro artırımı, çalışma olanaklarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, topluma hizmet işlevinin daha da nitelikli ve etkin olabilmesini sağlayacaktır.

Toplumsal Yaşama Katkısı

- Topluma hizmet işlevi için kurumsal olarak hazır, istekli ve gönüllü olmak.
- Sivil toplum kuruluşlarından gelen eğitim taleplerine daha etkili cevap verebilmek için düzenlemeler yapmak.
- Halk eğitim merkezleri, gençlik ve toplum merkezlerinin daha işlevsel olması için katkıda bulunmak ve ortak çalışmalar yapmak.
- Toplumsal hizmet çalışmalarını kurum içinden başlatmak.
- Topluma hizmet etkinlikleri için internetin sağladığı olanaklardan etkili şekilde yararlanmak; çeşitli konularda e-grupların oluşturulmasına katkıda bulunmak; özellikle bu araçları sivil toplum kuruluşları ile iletişim için etkili şekilde kullanmak.
- Eğitim fakültesi öğrencilerine, onların liderlik becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler düzenleme.
- “Halk günleri” düzenleyerek çevre halkı tanıma, gereksinimlerinden haberdar olma ve onlarla bütünleşme fırsatlarını yakalamak.
- Mezunların örgütlenmesini destekleyerek, bu bireyleri, fakültelerin topluma hizmet işlevlerinin bir uzantısı olarak “kazanmak”.
- Dünyadaki “iyi toplumsal hizmet ve proje/program örnekleri” incelenerek ülkemiz için uyarlamalar yapmak; ülkemizdeki bu tür örnekleri saptayarak bunları desteklemek ve yaygınlaştırmak için girişimde bulunmak.
- Üniversite veya fakülte bünyesinde “sürekli eğitim merkezi” gibi merkezler kurmak, bu merkezler aracılığıyla topluma hizmet sunmak.

Üniversite Yaşamına Katkısı

- Eğitim fakültelerinin öğretimin tasarımı ve değerlendirmesi konularında geliştirdiği iyi örnekleri, diğer fakültelerle paylaşarak örnek olmak.
- Fakülteler arası işbirliği yaparak somut projeler sunmak ve ulusal/uluslararası araştırma kaynaklarından yararlanmak.
- Standartların belirlenmesine çalışmak.
- Öğretim elemanlarının atama ve yükseltme ölçütleri arasında eğitim ve öğretim formasyonuna ilişkin olarak gösterilen çabaların ve bu konuda katıldıkları etkinliklerin de dikkate alınmasını sağlamak.
- Üniversitede görevli yöneticilerin, birer eğitim yöneticisi olduğu gerçeğinden hareket ederek bu konu ile ilgili eğitim etkinlikleri düzenlemek. Eğitimlere katılmanın ödüllendirilmesi ve atamalarda eğitim etkinliklerine katılmış olmanın dikkate alınması konularında girişimlerde bulunmak.

Saran, Coşkun, Zorel ve Aksoy (2011)’un Ege Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi üzerine gerçekleştirdiği araştırmada topluma hizmet uygulamaları dersinin ve koordinatörlük sisteminin daha verimli bir biçimde işleyebilmesi ve dersin amacına ulaşabilmesi için araştırma sonuçlarından yola çıkılarak sunulabilecek öneriler şu şekilde sıralanabilir:

1. Rektörlükler bünyesinde aşağıdaki görevleri yerine getirecek, “Topluma Hizmet Uygulamaları Birimi” adı altında merkezi bir yapının oluşturulması:
 - Kamu kurumları, sivil toplum kurumları vb. tüm kurumlarla iletişimin gerçekleştirilmesi.
 - Söz konusu kurumlarla işbirliği protokollerinin yapılması, protokol yapılan kurumların fakülte/yüksekokul/meslek yüksekokullarına bildirilmesi.
 - Proje alanları ve ilgili sivil toplum kurumlarına dair fakülte/yüksekokul/meslek yüksekokullarına rehberlik edilmesi.
 - Dersi uygulayan tüm fakülte/yüksekokul/meslek yüksekokullarından her yıl sonunda proje raporlarının toplanması ve bunların değerlendirilmesi.

2. Merkezi birim tarafından dersin işlenmesine yönelik, aşağıdaki bilgilerin yer aldığı rehber niteliğinde bir kitapçığın hazırlanması:
 - Dersin tanımı, içeriği, amacı, fakülte koordinatörleri, bölüm koordinatörleri, öğretim elemanı ve öğrencinin görev ve sorumluluklarının tanımlanması .
 - Proje geliştirilebilecek alanların belirlenmesi.
 - Projenin yürütülmesinde izlenecek aşamaların açıklanması.
 - Sunum, ölçme değerlendirme yöntemleri ve raporlama sistemini tanımlayan standartların belirlenmesi.
 - Genel bir proje modeli örneğine yer verilmesi.
 - Ders içeriğinde sponsorluk yönetimi konusunda yer verilmesi.
3. Sivil toplum kurumlarının faaliyet alanı ve iletişim bilgilerinin yer aldığı ve her yıl güncellenecek bir kitapçığın hazırlanması ve içeriğin her yıl güncellenmesi.
4. Web sitesinin sıklıkla güncellenmesi.
5. Özellikle tüm üniversiteye yayılmış olan topluma hizmet uygulamaları dersi için proje hazırlama, sunum ve değerlendirme şablonu oluşturulması, çeşitli sivil toplum örgütleri ve projede destek istenilecek kurumlar ile anlaşma konusunda tek noktadan iletişim kurulması vb. konularda bütünlük bir yaklaşım izlenmesi dersin koordinasyonu ve verimliliği açısından oldukça önem taşımaktadır.

Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Eğitim Fakülteleri ve Topluma Hizmet İşlevi Çalıştayı (2006) kapsamında hazırlanan raporda ve Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin daha verimli bir biçimde işleyebilmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırma sonuçlarından yola çıkılarak sunulan önerilerde de belirtildiği üzere, uygulamaların daha etkili şekilde yürütülebilmesi için öncelikle Topluma Hizmet Uygulamaları projelerine katılan taraflar (öğretmen adayı, öğretim elemanı, fakülte ve kurum) arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Taraflar ve kurumlar arası işbirliği ve ilişkilerin güçlendirilmesi, kurumlardan geciken ve çıkmayan izinlerden kaynaklanan sorunların çözümünde de etkili olacaktır. Üniversitelerin tüm kurumlarla kolaylaştırıcı bir ilişki kurması ve her dönem izin alınmasıyla zaman kaybedilmemesi uygulamaların planlandığı şekilde gerçekleştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Diğer yandan üniversitelerarası işbirliklerinin de uygulamalarda standartların oluşturulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Söz konusu işbirliklerinin sağlanması ve organizasyonunda internetin sağladığı olanaklardan etkili şekilde yararlanmak; bu amaçla çeşitli konularda **e-grupların ve veritabanlarının** oluşturulmasına katkıda bulunmak; özellikle bu araçları sivil toplum kuruluşları ile iletişim için etkili şekilde kullanmak, ortak proje havuzlarının oluşturulması ve topluma hizmet amacıyla yola çıkan tüm kurumların birbirlerinin çalışma ve projelerinden haberdar olmaları açısından önem taşımaktadır.

İşbirliğine gidilen kurumların da dersin işleyişi, amacı ve süreci ile ilgili bilgilendirilmesi; fakülte ya da üniversite yönetiminin bu kapsamda ilk bağlantıyı sağlaması, öğrencilerin haklarının korunması ve projelerin amacına hizmet etmesi açısından önem taşımaktadır. Kurumlara giden öğrencilerin o kurumu tanıyıp, işbirliği içerisinde ortak bir ürün sağlamak için gittiği anlatılmalıdır.

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinde her bir etkinlik proje tabanlı bir yaklaşımla tasarlanmakta ve uygulanmaktadır. Proje tabanlı öğrenme yaklaşımı, tasarı geliştirmeye, planlamaya, kurgulamaya dayalı bir öğrenme anlayışıdır ve öğrenenlerin belirli hedeflere yönelik bireysel ya da grup olarak kendi öğrenme süreçlerini planlama, araştırma, işbirliği içinde çalışma, sorumluluk alma, bilgi toplama, toplanan bilgileri örgütleme becerilerini geliştirmeye yönelik süreci vurgulamaktadır (Erdem ve Akkoyunlu, 2002). Söz konusu işbirliği içerisinde çalışma, sorumluluk alma ve örgütleme becerilerinin kazanılması büyük oranda etkili, sağlıklı ve gerçekçi planların yapılması ile ilişkilidir. Uygulama baş-

langıcında, yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konulan planlar, projelerin uygulama ve değerlendirme süreçlerine de ışık tutacaktır. Mevcut durumu analiz etme ve alınan kararların uygulanabilmesi için gerekli yapısal düzenlemeleri yapma süreci olarak görülen planlamanın, proje tabanlı uygulamalardaki öneminin tüm taraflar tarafından kavranması; fakülte ve öğretim elemanları tarafından gerekli altyapının sağlanması yönünde yönetsel adımların atılmasına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda, Topluma Hizmet Uygulamaları dersine ilişkin teorik altyapının alanda çalışan uzmanlar tarafından güçlendirilmesi, öğretmen adaylarının dersin amacını daha net bir şekilde kavramalarına yardımcı olacak ve uygulama sürecinde öğretmen adaylarına ışık tutacaktır. Okumakta olduğunuz bu kitap da bu ihtiyaçtan yola çıkarak hazırlanmıştır. Topluma Hizmet Eğitimi ve benzeri içeriklerdeki derslerin öğretmen yetiştiren programlarda, Topluma Hizmet Uygulamaları dersinden önce öğretmen adaylarına sunulması uygulama derslerinin daha etkili ve verimli şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Topluma Hizmet Uygulamaları dersi ile ilgili bir diğer önemli konu ders için hazırlanan yönergelerdir. Konunun uzmanı olmayan kişilerce yeterince araştırma yapılmadan başka bir üniversitenin yönergesinden aynen alınarak hazırlanan yönergelerin kullanılması gibi bilimsel etiğe ve akademik geleneklere uymayan uygulamalardan kaçınılması gerekmektedir. Bu bağlamda uygulama sürecine hakim ve uygulama sürecinin yürütülmesinde aktif olarak görev alan uzmanların ya da akademik personelin görüşlerinin alınması, teorik bilgi ile projelerin uygulanabilirlikleri arasında kurulacak bağlantı açısından önem taşımaktadır. Alan ve literatüre hakim öğretim üyeleri ile uygulama sürecinin yönetim ve işleyişinde görev alan öğretim elemanlarının işbirliği ile hazırlanacak yönergelerde; dersin tanımı, içeriği, amacı, tarafların görev ve sorumluluklarının tanımlanmasının, proje geliştirilebilecek alanların belirtilmesinin, izlenecek aşamaların ve değerlendirmenin ne şekilde yapılacağının belirtilmesi uygun olacaktır.

Proje konularının belirlenmesi de Topluma Hizmet Uygulamaları dersi projelerinden alınacak verimin ve etkililiğin arttırılmasında önemli bir diğer etken olarak kabul edilmektedir. Üniversite ya da fakülte koordinatörlükleri tarafından oluşturulacak proje havuzları ya da topluma hizmet etmeye yönelik etkinliklerde bulunan tüm kurum ve kişilerin (üniversiteler, sivil toplum örgütleri vb.) erişebildikleri proje veritabanının yanı sıra öğrencilerin yaratıcılıklarını ortaya koyabilecekleri, ilgi alanlarına giren veya öğrenci tespitlerine göre şekillenen proje konularının da belirlenebilmesi mümkün olmalıdır. Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin sadece belli kamu kuruluşları ile sınırlandırılması dersin amacına uygun değildir. Toplumun güncel sorunlarını belirlemeye ve çözüm üretmeye yönelik tüm projelere Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında yer verilebilmelidir. Diğer yandan öğretmen adaylarının bu çalışmalarda not kaygısı taşımaları da üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin yapısı yeterli/yetersiz ya da başarılı/başarısız şeklinde değerlendirilmeye daha uygundur. Yapılan çalışmaların ve projelerin notlandırması yerine öğretmen adaylarının çalışmalarının başarılı/başarısız ya da yeterli/yetersiz olarak değerlendirilmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Özet

2006 yılında öğretmen yetiştiren kurumların programlarında gerçekleştirilen değişiklik ile uygulamaya konulan “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersinin içeriği “Toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlama, panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılma, sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alma, topluma hizmet çalışmalarının okullarda uygulanmasına yönelik temel bilgi ve becerilerin kazanılması” şeklinde açıklanmıştır. Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin katkıları; yerel ve evrensel sorunlara karşı duyarlılığı artırma, projeler üretme, bu projelerde aktif rol alma ve işbirliği içinde çalışma, iletişim ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirme ve öz değerlendirme becerisini geliştirme şeklinde belirtilmektedir. 2006 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi tarafından gerçekleştirilen Çalıştayda alınan kararlar doğrultusunda ise, Topluma Hizmet Uygulamalarından beklenen yararlar (1) eğitim kurumlarına katkısı, (2) toplumsal yaşama katkısı ve (3) üniversite yaşamına katkısı olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır: Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, eğitim fakültelerinin kendi çabaları, akademik yapı ve işleyişine uygun projeler aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Proje tabanlı bir ders olan Topluma Hizmet Uygulamaları’nın gerçek anlamda hayata geçirilebilmesi için izlenmesi gereken belli başlı aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalar; (1) konuyu belirleme, (2) planlama ve hazırlık, (3) uygulama, (4) öz değerlendirme ve (5) paylaşım şeklinde ifade edilmektedir. Ders kapsamında gerçekleştirilen projeler genel olarak belirtilen aşamalar ışığında şekillense de; farklı üniversitelerde gerçekleştirilen uygulamaların incelenmesinin Topluma Hizmet Uygulamaları dersine ilişkin genel bir çerçeve çizilmesine katkı sağlayacağı düşünülmüş ve bu bağlamda, çeşitli üniversitelerin uygulamaları örnekleri ile birlikte ele alınmıştır.

Örnek uygulamaların ardından, Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında hazırlanan projelerin ve öğretmen adaylarının ne şekilde değerlendirildiği ve derse ilişkin algıları değerlendirilen araştırma sonuçları ele alınmıştır. Topluma Hizmet Uygulamaları dersinde yetiştirme ve geliştirmeye yönelik değerlendirme yaklaşımı benimsenmiştir. Ders kapsamında genelde ara sınav ve yılsonu sınavı yapılmadığı, proje sorumlusunun ya da proje kapsamında görevlendirilen kişilerin öğretmen adaylarının dosyalarında yer alan çalışmaları ve raporları inceleyerek öğretmen adaylarının performansını değerlendirdiği görülmektedir. Öğretmen adaylarının farklı değerlendirme yöntemlerini hizmet öncesinde tanımaları bağlamında ise, Anadolu Üniversitesi Açık-

köğretim Fakültesi Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin yürütülmesi ve değerlendirilmesinde kullanılan e-portfolyo yöntemi ele alınmıştır. E-portfolyo uygulaması ile uygulama sürecine destek veren tüm taraflar arasında daha etkili bir iletişim ve işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Öğretmen adayları projeleri kapsamında hazırladıkları etkinlik raporlarını bilgisayar ortamında hazırlamakta, ancak çıktılarını alarak dosyalanmadan, ders için hazırlanan portal aracılığı ile direkt olarak internet ortamından Açıköğretim Fakültesine ulaştırmaktadırlar. Her rapor rehber öğretmen ve danışman tarafından e-portfolyo portalı aracılığı ile elektronik ortamda incelenmekte ve değerlendirmektedir.

Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin iyileştirilmesine yönelik gündeme gelen strateji ve öneriler ise, (1) eğitim kurumlarına katkısı, (2) toplumsal yaşama katkısı ve (3) üniversite yaşamına katkısı olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Rektörlükler bünyesinde “Topluma Hizmet Uygulamaları Birimi” adı altında merkezi bir yapının oluşturulması ve bu merkezi birim tarafından dersin işlenmesine yönelik bir kitapçığın hazırlanması; sivil toplum örgütlerinin faaliyet alanı ve iletişim bilgilerinin yer aldığı ve kitapçığın hazırlanması; proje hazırlama, sunum ve değerlendirme şablonu oluşturulması da öneriler arasında yer almaktadır. Ayrıca, taraflar (öğretmen adayı, öğretim elemanı, fakülte ve kurum) arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, söz konusu işbirliklerinin sağlanması ve organizasyonunda veritabanlarının oluşturulması, derse ilişkin teorik altyapının alan uzmanları tarafından güçlendirilmesi, öğretmen adaylarının bu çalışmalarda not kaygısı taşımamaları ve yeterli/yetersiz ya da başarılı/başarısız şeklinde değerlendirilmesi de uygulamaların iyileştirilmesine yönelik öneriler arasında yer almaktadır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin üniversite yaşamına sağladığı katkılar arasında **yer almamaktadır**?

- a. Eğitim-öğretimin tasarımına katkı
- b. AR-GE çalışmalarına katkı
- c. Stratejik planlama çalışmalarına katkı
- d. Üniversite olanaklarının topluma açılması
- e. Eğitim ihtiyaçlarının saptanması

2. “Başarılı bir proje için yönetsel gerek-sinmelerin belirlenmesi” Topluma Hizmet Uygulamaları aşamalarından hangisine karşılık gelmektedir?

- a. Konuyu belirleme
- b. Planlama ve hazırlık
- c. Öz değerlendirme
- d. Değerlendirme
- e. Paylaşım

3. Topluma Hizmet Uygulamaları dersinde öğretmen adaylarının değerlendirilmesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- a. Yetiştirme ve geliştirmeye yönelik değerlendirme yaklaşımı benimsenir.
- b. Genelde ara sınav ve dönem sonu sınavı yapılır.
- c. Öğrenci dosyaları üzerinden değerlendirme yapılır.
- d. İşbirliği yapılan kurumların görüşleri alınır.
- e. Öğretmen adaylarının görüşlerine başvurulur.

4. Aşağıda e-portfolyo ile ilgili verilen bilgilerden hangisi **yanlıştır**?

- a. Raporlar bilgisayar ortamında hazırlanmaktadır.
- b. Her rapor rehber öğretmen ve danışman tarafından elektronik ortamda değerlendirilir.
- c. Öğrenciler birbirlerinin raporlarını görebilirler.
- d. Raporların özgün olması önemlidir.
- e. Rehber öğretmen ve danışmanlar raporlara ilişkin dönüt verirler.

5. Aşağıdakilerden hangisi Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin uygulanmasına ilişkin genel sıkıntılar arasında **yer alamamaktadır**?

- a. Standatlaştırma problemi
- b. Yaratıcılık problemi
- c. İletişim sorunları
- d. Sayısal alanlarda proje hazırlama problemi
- e. Bürokratik sorunlar

6. Aşağıdakilerden hangisi rektörlükler bünyesinde kurulması öngörülen “Topluma Hizmet Uygulamaları Birimi” sorumlulukları arasında **yer almamaktadır**?

- a. Tüm kurumlarla iletişimin gerçekleştirilmesi.
- b. Kurumlarla protokollerinin yapılması
- c. Dönem sonunda proje raporlarının toplanarak değerlendirilmesi
- d. Sivil toplum kurumlarına rehberlik edilmesi
- e. Öğrenci değerlendirmelerinin yapılması

7. Aşağıdakilerden hangisi Topluma Hizmet Uygulamaları dersi için hazırlanacak rehber niteliğindeki kitapçıkta yer alması gereken bölümlerden **değildir**?

- a. Dersin tanımı, içeriği ve amacı
- b. Tarafların görev ve sorumlulukları
- c. Proje aşamaları
- d. Proje modeli örneği
- e. Proje bütçesi

8. “Mezunların örgütlenmesini destekleyerek, bu bireyle-ri kazanmak” Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin hangi alandaki katkılarının geliştirilmesine yönelik bir uygulamadır?

- a. Eğitim kurumuna katkı
- b. Toplumsal katkı
- c. Üniversite yaşamına katkı
- d. Akademik personele katkı
- e. Koordinatörlüğe katkı

9. Proje tabanlı öğrenme ile ilgili ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- a. Tasarı geliştirmeye, planlamaya, kurgulamaya dayalıdır.
- b. Belirli hedeflere yöneliktir.
- c. Sadece grup etkinlikleri için geçerlidir.
- d. Öğrenenler kendi öğrenme süreçlerini planlarlar.
- e. İşbirliği içinde çalışma ve sorumluluk alma önemlidir.

10. Aşağıdakilerden hangisi Topluma Hizmet Uygulamaları dersinde karşılaşılan sorunlardan “yaratıcılık sorunu”na ilişkin bir ifadedir?

- a. Konularının proje grupları bazında çakışması
- b. Bazı kurumların projeler için protokol istemesi
- c. Ortak bir şablonun olmaması
- d. Dersi ikinci sınıfta alan öğrencilerin meslekleri ile ilgili projeler geliştirmede zorlanmaları
- e. Sosyal bilimler alanında proje hazırlama konusunda problemler

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “Yükseköğretim Programlarında Yer Alan Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Amacı, Kapsamı ve Önemi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi İçin Örnek Uygulamalar” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinde Öğretmen Adaylarının Değerlendirilmesi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Değerlendirilmesinde e-Portfolyo Yaklaşımı” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine İlişkin Algıların Değerlendirilmesi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Toplumsal Faydasının Arttırılmasına İlişkin Öneriler” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Toplumsal Faydasının Arttırılmasına İlişkin Öneriler” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Toplumsal Faydasının Arttırılmasına İlişkin Öneriler” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
9. c	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin Toplumsal Faydasının Arttırılmasına İlişkin Öneriler” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.
10. a	Yanıtınız yanlış ise “Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine İlişkin Algıların Değerlendirilmesi” başlıklı konuyu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, öğretmen adaylarının gerçekleştirdikleri projeler ile sınıf ortamından çıkarak toplum hayatı içerisine karışmaları, toplumsal sorunlar ile yüzleşmeleri ve sorunların çözümü için girişimlerde bulunmaları açısından onların kişisel ve mesleki gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlama, panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılma, sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alma, topluma hizmet çalışmalarının okullarda uygulanmasına yönelik temel bilgi ve becerilerin kazanılması açısından toplumsal fayda sağlamaktadır.

Sıra Sizde 2

Öğretmenlerin daha çok sınıf ve okul sınırları içerisinde görevler üstlendikleri, sınıf ve okul etkinliklerini daha da geliştirecek sınıf, okul ve topluma hizmet çaplı yeni etkinlikler üretmedikleri, çekingen davranışlar sergiledikleri, takım çalışması içerisinde, toplumla beraber, topluma yansıyacak orijinal etkinlik projelerine ve uygulamalarına önderlik edemedikleri görülmektedir. Topluma Hizmet Uygulamaları dersi, bu eksiklikleri öğretmen adayına gösterecek, hissettirecek, bu tür sorunlara karşı çözümler düşünmesini sağlayacaktır.

Sıra Sizde 3

Eğitim kurumlarına katkı bağlamında, dersin hizmet içi eğitim, program geliştirme, öğretim yöntem ve teknikleri, kitap ve materyal hazırlama, ölçme değerlendirme çalışmaları, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, anne-baba eğitimi gibi konularda eğitim kurumlarına katkı sağlaması beklenmektedir. Toplumsal yaşama katkı bağlamında ise, eğitim fakültelerinin fiziksel olanaklarının topluma açılması; halk günleri düzenleyerek çevre halkını tanıma, gereksinimlerinden haberdar olma ve onlarla bütünleşme fırsatları yakalama; insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi eğitimi konusunda yapılan çalışmaları izleme, her bakımdan destekleme; eğitimle ilgili sorunların çözümüne katkı için ulusal ölçekte kampanyalar düzenleme; eğitimle ilgili konularda çalışmalar yapmak üzere, sivil toplum kuruluşları, demokratik toplum kuruluşları, halk eğitim merkezleri ve benzeri kuruluşlarla işbirliği yapma gibi etkinlikler ile toplumsal yaşamın desteklenmesi ve birey-toplum ilişkisinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Üniversite yaşamına katkı bağlamında ise, eğitim-öğretimin tasarım ve değerlendirilmesi, AR-GE çalışmalarına katkı, kalite geliştirme ve stratejik planlama çalışmalarına katkı, akademik ve idari personele yönelik katkılar, diğer fakültelere yönelik katkılardır.

Sıra Sizde 4

Açıköğretim Fakültesi bünyesindeki öğretmen yetiştiren programların sadece üniversitenin bulunduğu şehirde değil, Türkiye genelinde ikamet eden öğrencileri bulunmaktadır. Dolayısıyla Topluma Hizmet Uygulamaları kapsamında gerçekleştirilen bir kitap toplama projesi/kampanyası bir anda Türkiye genelinde bir proje ya da kampanyaya dönüşmektedir. Uygulama alanının son derece geniş olması, ders kapsamında gerçekleştirilen projelerin ayrı bir yerinin ve öneminin olması na neden olmaktadır. Türkiye genelinde bir seferberlik başlatma şeklinde de yorumlanabilecek projeler ile topluma hizmet duyarlılığının büyük kitlelere yayılması mümkün olmaktadır. Her dönem Türkiye genelinden yaklaşık 3.200 öğrenci Topluma hizmet uygulamaları dersi kapsamında projelerde yer almaktadır. Öğrenci sayısının çok fazla olması projelerin takip ve organizasyonunda bazı sıkıntıları beraberinde getirir ve alt yapısının sağlamlaştırılması çalışmaları hızla devam etmekte ve son derece başarılı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Sıra Sizde 5

Toplunun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlama, panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklerle izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılma, sosyal sorumluluk çerçevesinde çeşitli projelerde gönüllü olarak yer alma, topluma hizmet çalışmalarının okullarda uygulanmasına yönelik temel bilgi ve becerilerin kazanılması.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Bilimleri Bakış Açısıyla Eğitim Fakülteleri ve Topluma Hizmet İşlevi Çalıştayı** (2006). Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. F. Çağlayan Dinçer (2-3 Mart 2006). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları Yayın No: 200
- EBFAD-Engelli Bireyler İçin Fiziksel Aktivite Derneği (2011). **Öğretmen Adayları için Farkındalık Paneli**. 29 Nisan 2011- Zonguldak Karaelmas Üniversitesi. Sayı 4, Haziran
- Elma, C., Kesten, A., Kiroğlu, K., Uzun, E. M., Dicle, A. N., & Palavan, Ö. (2010). Öğretmen Adaylarının Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine İlişkin Algıları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 16(2), 231-252.
- Erdem, M. ve Akkoyunlu, B. (2002). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Beşinci Sınıf Öğrencileriyle Yürütülen Ekip Proje Tabanlı Öğrenme Üzerine Bir Çalışma. *İlköğretim Online*, 10 Ocak 2004'de <http://www.ilkogretim-online.org.tr> adresinden.
- Gökçe, N. (2011). **Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Topluma Hizmet Uygulamalarına İlişkin Değerlendirmeleri**. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. ISSN: 1303-5134 Cilt:8 Sayı:2

İngilizce Öğretmenliğinde Topluma Hizmet Uygulamaları I/II. (Ed: Doç. Dr. Fatma Hülya ÖZCAN). Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1350

Öğretmen Adayları İçin Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Eğitim-Öğretim Kurumlarında Yapılacak Okul Deneyimi, Öğretmenlik Uygulaması Ve Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Uygulama Kılavuzu (2009). Türkiye Cumhuriyeti Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Sönmez, Ö. F. (2010). **Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine Yönelik Görüşlerinin Kazanım Boyutunda Değerlendirilmesi**. The Black Sea Journal of Social Sciences. Year:2 Number: 2 Spring

Topluma Hizmet Uygulamaları Rehberi (2009). Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Edirne.

Saran, M., Coskun, G., Zorel, F. I. ve Aksoy, Z. (2011). **Üniversitelerde Sosyal Sorumluluk Bilincinin Geliştirilmesi: Ege Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Üzerine Bir Araştırma**. Journal Of Yaşar University 2011 22(6) 3732-3747

Tuncel, G., Kop, Y. ve Katılmış, A. (2011). **Sosyal Bilgiler Dersi Öğretmen Adaylarının Topluma Hizmet Uygulamaları Dersine Yönelik Görüşleri**. 2nd International Conference On New Trends In Education And Their Implications 27-29 Nisan, Antalya-ISBN: 978-605-5782-62-7

Uğurlu, Z. ve Kural, E. (2011). **Öğretmen Adaylarının Topluma Hizmet Uygulamaları Dersinin İşleyiş Süreci Ve Kazanımlarına İlişkin Görüşleri**. 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications 27-29 April, Antalya-Turkey ISBN: 978-605-5782-62-7

Yılmaz, K. (2011). **Eğitim Fakültelerinin Sosyal Sorumluluğu ve Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi: Nitel Bir Araştırma**. Kuramsal Eğitimbilim, 4 (2), 86-108 Web: www.keg.aku.edu.tr

Yükseköğretim Kurulu (2011). Öğretmen Yetiştirme Türk Milli Komitesince önerilen 17.02.2001 tarihli YÖK toplantısında uygun görülen ve Tüm Eğitim Fakültelerine Gönderilen **TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI Yönergesi** (22.02.2001*008090) - 1217 sayılı, TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI Yönergesi Konulu YÖK Gönderisi, resmi evrak).

Yükseköğretim Kurulu. (2007). **Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri (1982-2007) (Öğretmenin Üniversitede Yetiştirilmesinin Değerlendirilmesi)**. Yükseköğretim Kurulu Yayını. Erişim tarihi: 01.04.2011 <http://www.yok.gov.tr/content/view/16/52>